

RAFİQ YUSİFOĞLU

DƏNİZ
SƏVİYYƏSİ

RAFİQ YUSİFOĞLU

**DƏNİZ
SƏVİYYƏSİ**

**Bakı
Şirvanəşr
2005**

Beynəlxalq Qızıl Priz laureatı (Madrid, 2004)
Şirvannəşr, 78 (792), 2005
Naşir Qəşəm İsabəyli

Redaktoru
Zahid Xəlil

Rafiq Yusifoğlu

Dəniz səviyyəsi. Nağıllar, hekayələr, povestlər.
Bakı, Şirvannəşr, 2005. 268 səh.

Azərbaycan Respublikasının "Əməkdar mədəniyyət işçisi", "Qızıl qələm", "Vətən", "Araz", "İlin ən yaxşı uşaq kitabı", "Tofiq Mahmud" mükafatları laureatı, görkəmli şair, tanınmış ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, publisist Rafiq Yusifoğlu "Yurdum-yuvam", "Ətirli düymələr", "Ocaq yeri", "Aylı cıdır", "Qəm karvanı", "Həsərət köçü", "Şirin yağış" (rus dilində), "Böyük arzuya gedən yol", "Çiçək yağışı", "Təzə sevdalara doğru", "Söz çəmənisi", "Ayrılığın qəm hasarı", "Günlərimiz, aylarımız", "Həsərət sazağı", "Zamanın qatarı" adlı şeir, "Bahar qatarı", "Şirin yuva" adlı nəsr, "Xatirə kəcavəsi", "Bir sevdalı ürəyim var" adlı publisistika kitablarının, "Azərbaycan poeması: axtarışlar və perspektivlər" monoqrafiyasının, "Kitabi-Dədə Qorqud" adlı komikslər toplusunun, "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları", "Uşaq ədəbiyyatı", "Müasir ədəbi proses və ədəbi tənqid" dərsliklərinin müəllifidir. Rafiq Yusifoğlunun "Dəniz səviyyəsi" adlı yeni kitabında onun yığcam, lakonik nəsr əsərləri toplanmışdır.

83.3. A3(2)

R-----

054

© R. Yusifoğlu, 2005.

Ünvan: Bakı – Az 1021, Badamdar şos. 77.
Tel.: 492-92-27, 492-93-72, 434-70-94, (850) 316-23-40.

NAĞIL DÜNYASI

ŞAIR QƏLƏMİNİN BALINCI

Kağız min əzab çəkmişdi kağız olmaq üçün. Ancaq bütün dünyanın dərdləri kağız olandan sonra başladı. Kağız gördü ki, kağız ömrü incələ-incələ, nazilə-nazilə insanlara qulluq eləyənlərin ömrüdü...

Kağız susdu, kağız dözdü, kağız için-için nalə çəkdi. Kağız dedi ki, mənim dəhşətli ömrüm qabaqda imiş, ulu Tanrı!

Kağız nə biləydi ki, harın, dilinə doğru söz gəlməyən adamlar əllərini, dodaqlarını onunla siləcəklər?! Kağız kağız olduğuna heyfşiləndi, utandı, xəcalət çəkdi dünyaya gəldiyi üçün...

Yenə sağ olsun uşaqlar! Kağızdan təyyarə düzəldib onu yelə verdilər. Kağız uçur, uçur, uçurdu... Ona nə meşə əhəmiyyət verirdi, nə insanlar...

Satıcılar kağızı bol görüb tərəzilərinin pərsənginə çevirirdilər...

Kağızın gözü-könlü isə şairin yanında idi... Ha çalışırdı, şair əlinə düşə bilmirdi ki, bilmirdi. Uçur, uçur, uçurdu... Bilirdi ki, onun xoşbəxtliyi şairin yanında idi. Ürəyində həsrət çəkirdi. Deyirdi ki, kaş şair qələminin balıncına dönəydim. Kaş şair qələmi başını mənim ağ sinəmə qoyub gecələyəydi. Ağ kağız yalnız və yalnız şair qələminin balıncı olmalıdı...

Kağız təyyarə uçur, uçur, uçurdu...

NAĞILLAR ALƏMİ

Ağız açıldı, nə açıldı. Dəyirman kimi üyüdüb tökdü:

- Eh, mən olmasam, gözəl-gözəl xörəklərin, şirniyyatın, mer-meyvənin dadını nə bilərdiniz?

Burun özünü qabağa soxdu:

-Sən də söz danışdın da?! Öz kiçicik işini üfürüb filə döndər-məkdə mahirsən. Ancaq mənim əməyimdən bir kəlmə də olsa danışmırsan. Çiçəklərin, güllərin, mer-meyvənin, yer-yemişin ətrini, rayihəsini bilmədən yaşamağın nə ləzzəti var?

Qulaqlar şəkəndi:

-Aman Allah, görün nələr eşidirik?! Biz olmasaq, çayların şırıltısından, küləyin vıyılıtısından, bulaqların zümzüməsindən, quşların nəğməsindən xəbəriniz olardı mı?

Gözlər hədəqəsindən çıxdı:

-Əsas görməkdi. Yüz dəfə eşitməkdənsə, bir dəfə görmək yaxşıdı. Mən olmasam, dünyanın gözəlliyindən xəbəriniz olardı mı?

Əllər yumruq kimi düyümləndi. Elə təzəcə qalxıb naşükür dostlarının dərslərini vermək istəyirdi ki, sahibi onu dayandırdı.

-Yaxşı-yaxşı, özündən çıxma. İndi yəqin ki, sən də toxunma, lamisə duyğusundan söz salacaqsan. Deyəcəksən ki, gözəl bir qızın saçlarına tumar çəkməyin, onun əllərini əlinə almağın ayrı ləzzəti var.

Əzizlərim, sizin hamınız doğru deyirsiniz. Mən ayrı-ayrılıqda hamınıza borcluyam. Ağzım olmasa dad, burnum olmasa qoxu, ətir bilmərəm. Qulaqlarsız kar, gözlərsiz kor, əllərsiz şikəst olaram. Sizin hamınıza, bədənimin bütün üzvlərinə borcluyam. Məni mən eləyən də siz olmusunuz. Sizsiz bu gözəl dünyadan layiqincə kam alamı bilərdim?

İnciklik aradan götürüldü. Ağız dadlı bir almanı dişinə çəkdi. Gözlər zümrüd donlu meşələrə, uca dağlara dikildi. Burun dağ havasını, çiçəklərin ətrini ləzzətlə qoxulamağa, qulaqlar isə şalalələrin, quşların səsini dinləməyə başladı. Əllər bir dəstə bənövşə dərib gözəl bir qızın saçlarına taxdı. Elə bil ki, gülü gülə

calaq elədi. Dodaqlar məhəbbət mahnısı pıçıldadı. İnsan sehrli, möcüzəli bir nağıllar aləminə qədəm qoydu...

QƏRƏNFİL DƏNİZİ

Soyuq bir qış gecəsi idi. İstixanalarda qönçələr sakit-sakit mürgüləyirdilər. Birdən gülləri titrətmə tutdu. Onlar uçum-uçum uçunmağa başladılar.

Torpaq ananın da yuxusu qaçdı. Nə qədər çalışdısa, öz qərənfil balalarını ovundura bilmədi. Qönçələr açıldı. Qərənfillərin qanlı köynəyi görünməyə başladı. Onlar danışmaq istəyirdilər. Ancaq dilləri söz tutmurdu ki, tutmurdu. Elə hey dartınır, torpağın kök-sündən qopmağa çalışırdılar.

Birdən möcüzə oldu. Qərənfillər dil açıb danışdılar:

-Nə yatmısan, torpaq ana! Sənin uğrunda yeni-yeni qanlar töküldü.

Torpaq gərnəşdi. Ufuldadı. Qərənfillər hönkür-hönkür ağladılar. Üzlərini analarına tutub dedilər:

-Burax bizi, torpaq ana. İndi sakitcə oturmaq vaxtımızdı mı?

Torpaq da dilə gəlmişdi:

-Balalarım, siz çox zərifsiniz, incəsiniz. İstixanadan çıxan kimi qış gecəsinin şaxtası sizi dondurur.

-Qəzəbdən don geyinənə şaxta neyləyəsidi? Burax bizi, torpaq ana!

Torpaq ana onlara icazə verdi. Güllər dəstə-dəstə yola çıxdılar. Küçələrdən qərənfil seli axırdı. Şəhidlərin qanını öz canına çəkən güllər qıpqırmızı qızarmışdılar.

Qərənfillər titrək əllərdə yol gedirdilər. Bu əllərdən onların canına qəzəb, nifrət seli axırdı. Qərənfillər yol gedirdilər. Bu yol

Şəhidlər xiyabanında qurtarırdı. Arı çiçəyə qonan kimi, onlar da pardaxlamış yaraların üstünə qonurdular.

Güllər baş-başa verib hönkürürdü. Ana torpaq uğrunda qurban gedənlərin məzarlarını qərənfillər bəzəyirdi. Şəhidlər xiyabanı isə dənizə dönmüşdü. Qərənfil dənizinə...

1990

BAĞ NAĞILI

Ağaclar cərrahiyyə əməliyyatından təzəcə çıxan xəstələr kimi gözlərini açdılar. Dünyanın işığı yenidən onların tumurcuq bəbəklərinə dolmağa başladı. Yerin cövhəri gövdələrdə qan kimi hərəkətə gəldi, dövr elədi. Ağaclar istər-istəməz öz dillərində belə pıçıldaşdılar:

-Ah, dünya nə gözəl imiş! Heyf ki, bu vaxtacan günəşin nurunu, havanın gözəlliyini, torpağın səxavətini, suyun dadını hiss edə bilməmişik. Elə bilmişik ki, bunlar adicə şeylərdir. Sən demə elə ən böyük səadət, xoşbəxtlik yaşamaqda imiş...

Budaqlar çaşıb qalmışdılar. Onlar elə bil ki, yuxu görürdülər. Göz açanda yan-yörədə öz əvvəlki dost-tanışlarını, qonum-qonşularını görməyən ağaclar doğulduqları torpağın xiffətini çəkirdilər. Öz təzə qonşularına isinişə, mehr sala bilmirdilər. Çünki cavan bir oğlan onların hərəsini bir bağdan, bir meşədən, bir kolluqdan çıxarıb gətirmiş, sinəsində kol-kosdan başqa heç nə bitməyən torpağın qoynunda təzə bir bağ salmışdı. Ayrı-ayrı yerlərdən gətirdiyi ağacları bir yerə cəm eləmiş, onların gələcək taleyini bu torpağa bağlamışdı. Kim bilir, bəlkə də elə bağ sözü bu bağlanmaq sözündən yaranıbmış?! Çünki əkildiyi, bitdiyi torpağa kök salmaq, bağlanmaq ağacların taleyinə yazılan bir hökmdür, qərardır.

Qərib ağaclar yavaş-yavaş öz təzə mənzillərinə də, yeni qonum-qonşularına da isinişdilər, mehr saldılar. Onların ürəyi həyat eşqi ilə döyünməyə başladı.

Tumurcuqlayan, yarpaqlayan, çiçək açan budaqlara baxdıqca bağbanın da çiçəyi çırtlayırdı. Sevincindən yerə-göyə sığmır, ağaclara həvəslə qulluq eləyirdi.

Bağban hər bağın qapısında görünəndə ağacların ürəyi sevincdən döyünürdü. Ayaqları torpağa möhkəm bağlı olmasa, onlar uşaq kimi atılıb-düşməkdən belə çəkinməzdilər. Bağbanı görəndə onun mehriban, qayğıkeş əllərinin tumarı yada düşürdü. Bağbanın gəlişi gövdəyə darışan zərərli cücülərin, yarpaqlara xal salan tırtılların məhvi demək idi. Bağbanın gəlişi susuzluqdan çatçat olan dodaqların "Oxqay!" pıçıltısı idi...

Torpaq ananın sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Cavan bir bağban əsrlərcə yararsız hesab edilən, əkilib-becərilməyən, unudulan bir sahəyə ümid bəsləmiş, ona vacib bir iş tapşırılmışdı. Bundan fərəhlənən torpaq həvəslə işə girişmişdi. Özünün cövhərini, şirəsini qızırğalanmadan təzə övladlarına əmizdirirdi.

Torpaq ana bəxtiyarlıqdan öz ağılnı itirmişdi. Cavan bağban ona gözəl, sehrli bir nağıl danışdı. Bağ nağılı. Həm də ki, bu nağılın sonunda göydən yox, elə budaqların özündən mütləq alma düşməli idi. Özü də yalnız üçcə dənə yox, çoxlu-çoxlu alma, üstəlik armud, nar, heyva...

Bağban torpaq ananı inandırılmışdı. İnandırılmışdı ki, mütləq belə də olacaq.

Nağıl isə davam eləyirdi. Torpaq ana da, ağaclar da, elə nağıl danışanın özü də o xoş günü – budaqların nübar gətirəcəyi günü səbirsizliklə gözləyirdilər...

1990

BAHAR QATARI

Sehrli qatar neçə ay idi ki, donub qalmışdı. Ancaq onun içi səfər arzusuyla göyüm-göyüm göynəyirdi. Hava qızdıqca bu göy-

nərti artır, arzuya çevrilirdi. Nəhayət, ilk sərnəşinlər görünməyə başladılar. Novruzgülü qar altından baş qaldırdı, bənövşə kol dibindən boylandı...

Tumurcuqlar, çiçəklər, yarpaqlar sərnəşin kimi "ağac vaqonlar"a, "budaq kupe"lərə doluşdular. Günəş gülümsündü. Təbiət ananın bahar qatarı yola düşdü...

1990

ŞİRİN YUVA

İsti bir yay günündə yem dalınca göndərilən qarışqalardan biri yuvadan çıxıb yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə, düz getdi, yuvanın iki-üç metrliyində bitən armud ağacının dibinə çatdı. Bir xeyli o yana, bu yana boylandı, axırda yavaş-yavaş üzü yuxarı dırmanmağa başladı. Qarışqa yorulsa da, ruhdan düşmürdü. Ağacın ən ucqar budağındakı armudlardan birinin ətri ona hey gəl-gəl deyirdi. Sarı, ətirli armud Dombagözün yolunun üstündə mayak kimi şölə saçırdı.

Nəhayət, qarışqa mənzil başına çatdı. Armud nə armud! Elə bil dörd tərəfi bağlanmış sehrlı bir qalaça idi. Dombagöz pərvanə kimi bu ətirli qalaçanın başına dolandı. Ha əlləşdi, onun içinə girməyə yol tapılmadı. Birdən gözlərinə inanmadı. Armudun bir böyrünə azcana xal düşmüşdü. Dombagöz bir az da yaxına getdi. Ona elə gəldi ki, hansı qurdunsa deşdiyi bu yer sehrlı bir lağımın – tunelin başlanğıcıdır.

O, əvvəlcə içəri girməyə cəsarət etmədi. Ancaq armudun içindən gələn xoş ətir onun ürəyindəki qorxu hissini boğdu. Nə olar olar, - deyib özünü deşikdən içəri saldı. Ağız açıb qalaçanın o divarından, bu divarından dişlədi. Gözlərinə işıq gəldi. Öz-özünə dedi:

- Oy Allah, gör necə şirin yuvadı! Biz də yaşamağa yer tapmışıq. Elə hey toz-torpağın içində eşələnirik. Azuqə üçün gərək dünyanın o başına gedəsən.

Qarışqa doyunca yeyib armudun içindəcə gözünün acısını aldı. Sonra qəti qərara gəldi:

- Gedib dostlarımı da gətirəcəyəm bura. Belə gözəl yuvada tək yaşamağın nə ləzzəti?

Donbagöz şirin yuvanın divarlarından bir dişləm götürdü və yavaş-yavaş yola düzəldi. Armudun içindən çölə çıxanda onun gözləri bərk qamaşdı. Az qala dişində tutduğu armud parçasını yerə salacaqdı. Ancaq özünü birtəhər ələ aldı. Yavaş-yavaş üzü aşağı enməyə başladı.

Yuxarı qalxanda qarışqa heç bu qədər əziyyət çəkməmişdi. Sən demə aşağı düşmək daha çətin imiş. Bir tərəfdən də dişlərində tutduğu armud parçasının ağırlığı onu hey aşağı dartırdı.

Dombagöz əvvəlcə istədi ki, armud tikəsini yeyib işini asanlaşdırsın. Sonra fikrindən vaz keçdi. Düşündü ki, bu bir dişləm armud onun əlində yeganə dəlil-sübutdur. Yüz sözdənsə, bir dişləm yemək daha təsirlidir.

Nəhayət, uzun, üzücü yol arxada qaldı. Qarışqa öz yuvalarının ağzına gəldi. O, qapıdan içəri girəndə yuvanı xoş armud qoxusu bürüdü. Qarışqalar Dombagözün üstünə hücum çəktilər. Dombagöz əvvəlcə bir şey başa düşə bilmədi. Sonra tez armud parçasını ağızından buraxıb kənara çəkildi. Bir dişləm armuddan ötrü bir didişmə başladı ki, gəl görəsən. Dombagöz kənardan qardaş-bacılarına baxıb ləzzət çəkirdi.

Bir dişləm armud bir andaca yoxa çıxdı. Ac qarışqalar üzlərini Dombagözə tutub dedilər:

- Ey igidlər igidi Dombagöz bəy, verdiyin qonaqlığın dadını ömrümüz boyu unutmarıq. Lütf eylə, öz səxavət əlini bizim üstümüzdən əsirgəmə!

Dombagöz məmnun-məmnun gülümsündü:

- Ey mənim sevimli qardaş-bacılarım! Eşidin və agah olun! Mən bir şirin yuva tapmışam. Onun içində yaşayan qarışqanın yem dalınca getməsinə heç bir ehtiyac yoxdur. Kim mənimlə gedib o yuvada yaşamaq istəyirsə, əlini qaldırsın?

Qarışqaların arasında bir vurhavur düşdü ki, gəl görəsən. Ağız deyəni qulaq eşitmədi.

Təcrübəli qarışqalar nə qədər öyüd-nəsihət elədilərsə də, xeyiri olmadı. Cavan qarışqaların böyük bir dəstəsi Dombagözün dalınca getdi.

Qarışqalar elə sürətlə qaçırdılar ki, gəl görəsən. Onlar itələşə-itələşə şirin yuvanın balaca qapısından içəri girdilər. Bir xarthaxart başlandı ki, gəl görəsən. Qarışqalar yeraltı mədən işçiləri kimi armudun içini oyum-oyum oyurdular...

Təzə sakinlər şad-xürrəm yaşayırdılar. Beləliklə, günlər, həftələr ötdü. Bir gün şirin yuva bərk yelləndi və qopub yerə düşdü. Qarışqaların yedikləri burunlarından gəldi. Ölən kim, qol-qabırğası sınan kim... Şirin yuva dağım-dağım dağıldı. Qarışqalar evsiz-eşiksiz qaldılar. Onlar üzlərinə üz tutub ata-baba evlərinə, yeraltı yuvalarına döndülər. Sən demə ən gözəl, ən şirin yuva elə bura imiş. El-oba içində yaşamaq da, ölmək də xoş imiş...

1991

ŞƏKƏRDƏN DƏ ŞİRİN

Milçək qənddanın başına pərvanə kimi dolanırdı. Arabir qəndin üstünə qona bilsə də, onu tezcənə qovurdular. Yazıq milçək vızıldaya-vızıldaya ah çəkirdi:

-Ah, kaş bu qənddan mənim yuvam olaydı.

Milçək gözdən yayınıb birtəhər qənddanın içinə girə bildi. Özünü şəkər parçalarının arasına soxub gizləndi. Elə ki, qənddanın qapağını örtdülər, milçək arxayın-arxayın vızıldamağa, şirə çəkməyə başladı. Özünü dünyanın ən bəxtəvər milçəyi hesab elədi.

Aradan xeyli keçdi. Bir vaxt milçəyə ağ günlər vəd eləyən ağ şəkərlər onun gözünə ağ kəfən kimi görünməyə başladı. Ürəyindən uçmaq, yoldaşlarına qoşulmaq keçdi. Ancaq təəssüf ki, bu mümkün deyildi. O biçarə də dustağa bənzəyirdi.

Şirin şəkərlər acı zəhərə, zəqquma döndü. Milçək dərdli-dərdli vızıldadı. Bir gün ona bir ömür qədər uzun gəldi.

Nəhayət, evdəkilər çay içməyə başladılar. Qənddanın qapağı açıldı. Milçəyə elə gəldi ki, onun tabutunun qapağını qaldırdılar. Dərhal vızıldayıb çölə uçdu. Onun sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Elə hey öz-özünə düşünürdü:

- Azadlıq şəkərdən də şirin şeymiş...

1991

GÜL VƏ BÜLBÜL ƏFSANƏLƏRİ

Gül və bülbül haqqında nə qədər əfsanə var. Həmişə elə fikirləşmişik ki, gülün həsrətidi bülbülə nəfəs, ilahi səs verən. Biçarə bülbüllər nağıllarımızda gülün vüsalına qovuşmaq üçün sinələrini tikana vurub ölməkdən belə çəkinməyiblər. Lakin əslində bu belədirmi?

Bülbül gülü yox, öz həmcinsi olan başqa bir gülü sevə bilər. Bülbülün həsrətli, yangılı nəğməsi gülə yox, bülbülə olan məhəbbəti ilə yoğrulub.

Bəs bülbül nəyə görə gülə biganə deyil? Sualın cavabını o dəqiqə tapıram.

Hansı nəğməkar gözəlliyə biganə olub? Bəlkə həsrətli nəğmələr oxumaqdan başqa əlindən heç nə gəlməyən bülbül gülü dərib sevgilisinə aparmaq üçün onun başına fırlanır? Yox, əslində bu belə deyil. Gülü bülbülə, bülbülü gülə sevdiren gözəllik aşıqi insandır. Sarı Aşığın bu misraları da təsadüfən yaranmayıb: "Yaxşı yaxşıya gedə, yaman yamana qala!" Bülbülün səsindən, gülün gözəlliyindən, onun ətrindən məst olan insanın ürəyində o zərifliyi, bihuşedici ətri o gözəl səsə, yangılı nəfəsə qovuşdurmaq arzusu baş qaldırıb. Elə buna görə də gül və bülbül əfsanələri yaranıb.

02. 01. 1994

GÜL VƏ BÜLBÜL ƏFSANƏSİ

Qədim zamanlarda zülmkar bir şah vardı. Onun var-dövləti başından aşsa da, övladı yox idi. Uzun nəzir-niyazdan sonra şahın bir qızı dünyaya gəldi. Qız dəqiqə ilə, saatla, günlə, ayla, illə böyüdü, boy atdı. Qızlar bulağından su içib gözəllər gözəli oldu.

Təbəssümü dörd tərəfə nur saçdı bu gözəlin. Səsində dağ sularının xoş ahəngi vardı. Odlu baxışları ürəklərin sarı simini rıqqətə gətirirdi. Bu qız o qədər gözəl idi ki, ay onu görəndə utandığından buludların arasında gizlənirdi. Cıyırlar bu gözəlin yerişindən məst olurdular. Çəmən o qızın gümüş topuqlarını ləzzətlə öpər, quşlar susub onun şirin, ürəkaçan nəğməsinə qulaq asardılar.

Bağbanın bir ağıllı oğlu var idi. O, çox zirək, zəhmətkeş və ağıllı idi. Oğlanın əlləri bağa yeni bir tərəvət verir, onu təzə növ ağaclarla, güllərlə bəzəyirdi.

Bağban oğlu çox gözəl tütək çalır. Gecələr ay işığında onun həzin tütəyinin səsi ürəkləri rıqqətə gətirirdi.

Bağban oğlu şahın qızını dəlicəsinə sevirdi. Ancaq cürət edib bu haqda danışmaq mı olardı? O, dərini, həsrətini, yangısını, ağrısını, nisgilini tütəyin yanıqlı səsi, sədası ilə ifadə edirdi.

Şahzadə qız da çox arif idi. Tütəyin səsi ona sehrli bir nağıl danışdı. Bu səsi dinləyəndə aradakı uçurumlar yox olar, ürək-dəki arzuların qönçələri pardaxlayardı.

Yerin də qulağı var, - deyirlər. Padşaha xəbər çatdı ki, bu yanıqlı tütək səsi sevən bir ürəyin döyüntüləridi. Özü də nəğmənin ahəngi qızın da ürəyinə, arzusuna uyğun idi...

Şah qəzəbləndi. Əmr etdi ki, bağban oğlunu hüzuruna gətirsinlər. Oğlan gəlib ədəblə baş əydi. Bu, şahı daha da qəzəbləndirdi. Acıqlı-acıqlı soruşdu ki, nə üçün tütək səsiylə camaatı narahat elirsən?

Oğlan əvvəlcə susdu. Birdən necə oldusa, heç özü də bilmədən dedi:

-Qibleyi-aləm, məhəbbətdən başıma hava gəlib. Mənim heç bir günahım yoxdur, günahkar sevən ürəyimdir. Sizin qızınızı dəlicəsinə sevirəm.

Padşah cin atına mindi. Cəllada əmr etdi:

-Bu sarsağın köksünü yarıb, sevən ürəyini çıxarın!

Cəllad bir göz qırpımında xəncəri çəkib oğlanın sinəsini parçaladı. Bu mənzərədən dəhşətə gələn şah qızı dərindən bir ah çəkib qızılgül koluna döndü.

Hamı heyrətdən donub qalmışdı. Təkcə cəllad öz işindəydi. O, cavanın ürəyini qanlı-qanlı ovcunda yuxarı qaldırdı. Ürək sudan çıxarılan balıq kimi çırpınırdı. Onun qanı qızılgül kolunun üstünə səpələnən kimi al-əlvan güllər açıldı.

Hardasa, uzaqdan yanıqlı bir tütək səsi gəlirdi. Padşah əl uzadıb qanlı ürəyi cəlladın ovcundan qoparmaq istəyəndə yeni bir möcüzə yarandı. Bağban oğlunun sevən ürəyi bülbülə dönüb gül şaxına qondu. İki həsrətli bir-birinə qovuşdu.

Bülbülün yanıqlı nəğməsi ürəkləri kövrəltdi. Adamların gözündə yaş giləldi:

*Zaman çapdı öz atını,
İllər döndü bir ağ yelə.
O zamandan sirdaş olub
Gül bülbülə, bülbül gülə...*

1989

ADAMLI GÖL

Qədim zamanlarda Aydəmir adlı bir oğlan ovdan gəlirdi. O, gölün yanından keçəndə ayaq saxladı. Vurduğu dağ keçisini çiyindən aşırıb yerə qoydu. Əyilib əl-üzünü yumaq istədikdə çaşıb qaldı. Gölün içində cavan bir oğlan var idi. O, diqqətlə ovçuya baxırdı.

Gənc ovçu üşəndi. Sonra vurduğu dağ keçisini də götürüb kəndə qayıtdı. Adamları başına toplayıb and-aman elədi ki, bəs filan gölün içində cavan bir oğlan yaşayır. Onu öz gözlərimlə görmüşəm.

Aydəmirə inanan da oldu, inanmayan da. Onu lağa qoyanlar da tapıldı.

Aradan bir müddət keçdi Kəndin gözəl qızlarından biri – Aydəmirin bacısı Ülkər çəməndən çiçək dərib dəstə düzəltdi. Gəzə-gəzə gəlib həmin sehrli gölün sahilinə çıxdı. Birdən gözlərinə inanmadı. Suyun içində gözəl bir qız var idi. Ülkər öz-özünə düşündü:

- Hə, görünür Aydəmir düz deyirmiş. Bu gölün içində adam yaşayırmış.

Qız kəndə qayıtdı. O da and-aman elədi ki, bəs Aydəmir deyən gölün içində, doğrudan da, adam yaşayır. Ancaq görünür qardaşım yaxşı baxmayıb. Çünki gölün içindəki oğlan yox, qızıdır.

Aydəmir etiraz etdi:

- Yox, oğlandır, öz gözlərimlə görmüşəm.

Onlar xeyli mübahisə etdilər. Hərə öz dediyinin doğruluğunu sübuta yetirməyə çalışdı. Yənə hər şey unuduldu.

Bir gün Aydəmirə Ülkərin anası Pərizad qarı biçində olan kişisinə yemək aparanda yolu həmin sehrli gölün yanından düşdü. Arvad oğlu ilə qızının mübahisəsini xatırladı. Əvvəlcə istədi ki, dönüb yolunu dəyişsin. Ancaq maraqla ona güc gəldi. Gölün sahilinə endi. Suya baxan kimi qoca bir qarıyla üz-üzə durdu.

Qarı qorxdı. Üzünü döndərüb tələsik addımlarla ərinin yanına getdi. O, başına gələnləri kişisinə danışdı.

Murtuz kişi güldü:

-Deyəsən uşaqların danışdığı nağıl sən də başını xarab eləyib ha, ay arvad! Heç göldə də adam yaşayar?

Arvad nə qədər and-aman elədisə də, kişi ona inanmadı.

O gündən sonra göl haqqında o qədər söz-söhbət gəzdi ki, qorxudan heç kəs o tərəflərə üz tutmadı. Hamı deyirdi ki, o göl şeytanlar məskənidir.

Söz-söhbət o qədər uzandı ki, Murtuz kişi də bu haqda düşünməyə başladı. Qərara aldı ki, gölə gedib hər şeyi öz gözləri ilə görsün, camaatı xofdan, qorxudan qurtarsın.

Nəhayət, o da gölün sahilinə gəldi. Suya baxanda orada bir qoca kişi olduğunu gördü. Murtuz kişi nə qədər dua oxudusa da, köməyi olmadı. Göldəki adam onunla üz-üzə durmuşdu.

Murtuz kişi yumruğunu qaldırıb qıcananda, sudakı adam da eyni ilə onun kimi etdi. Kişi xof içində kəndə qayıtdı. O, Aydəmiri, Ülkəri və Pərizad qarını yanına çığıraraq soruşdu:

-Deyin görüm göldə nə görmüsünüz?

Aydəmir dilləndi:

-Cavan bir igid gördüm.

-Yox, mən qəşəng bir qız gördüm, - Ülkər cavab verdi.

Pərizad qarı acıqlandı:

-Cavan qız, cavan oğlan nədi, a bala, o göldə əntər bir qarı yaşayır.

Murtuz kişi güldü:

-Sizin heç biriniz düz demirsiniz. O gölün içində yaşayan kaftar bir qocadır.

Onlar çox mübahisə elədilər. Hərə özünün haqlı olduğunu sübut eləməyə çalışdı. Axırda qərara gəldilər ki, birlikdə gölün sahilinə getsinlər.

Elə də etdilər. Gölün sahilinə çatanda gördülər ki, suyun içində bir qoca, bir qarı, bir oğlan və bir qız var.

-Baxın, mənim dediyim oğlan budur, - Aydəmir dilləndi.

-Bu da mənim gördüyüm qızıdır, - Ülkər həyəcanla dilləndi.

-Mən isə bu qarını görmüşdüm.

Murtuz kişi arvadının sözünü kəsdi:

-Bəs bu kişiye sözünüz nədi?

Birdən Aydəmir sevincək dilləndi:

-Bıy, ay ata, o qoca elə sənsən...

Diqqətlə baxdılar. Kişinin özündən başqa hamı bunu təsdiq elədi.

Sonra nəzərlər qarıya dikildi:

-Ay arvad, bu ki sənsən?!

Qarı inanmadı, ancaq uşaqlar atanın sözünün doğruluğunu söylədilər. Bu münvalla Aydəmiri də, Ülkəri də tanıdılar. Dedilər ki, sən demə, hamımız düz danışırmışıq. Ancaq onlar bir müddət güzgü gölün sirrini anlaya bilmədilər.

Aylar, illər ötdü. Aydəmir tez-tez gölün sahilinə gəldi. Çox düşünüb-daşınandan sonra suda surətin əks olunmasının səbəbini anladı. O, bir şüşə qırığı tapıb arxasını rənglədi. Beləliklə, primitiv də olsa, dünyanın ilk güzgüsü meydana gəldi. Sonralar insanlar onu daha da təkmilləşdirdilər. Beləliklə, insan güzgü düzəltməyi təbiətin özündən öyrəndi...

1991

İLK ZƏLZƏLƏ

Dünya əl içi kimi düpbədüz idi. Ucsuz-bucaqsız düzənlər adamı lap çaşdırırdı. Bir zaman canlılar öz mağaralarını, yuvalarını tapmaqda belə çətinlik çəkirdilər. Onların bir qismi düzənliyə uyğunlaşa bilmir, məhv olurdu.

Torpaq ana bunu özünə dərd elədi. O, fikirləşdi, fikirləşdi, ürəyi ağrımağa başladı. Bədəni əsim-əsim əsdi. Yer üzünün ilk zəlzələsi belə başlandı...

Dünya çox qərribə bir görkəm aldı. Dağlar baş-başa verdi. Dərələr təpələrin ayağına söykəndi, qoynunda sellər-sular çağla-mağa başladı. Yamaclar, çəmənlər, meşələr bir-birinin yanına düzüldü.

Canlılar yavaş-yavaş dünyanın bu yeni görkəminə alışdılar, öyrəndilər. Hərə özü üçün yaşamağa münasib yer seçdi. Kimi dağda, kimi yamacda yaşadı, kimi dərəni bəyəndi. Kimi meşələri sevib-seçdi, kimi düzənlərə könül bağladı. Dünya öz dağıyla, dərəsiylə, yamacıyla, düzüylə, dəniziylə, çayıyla, səhrasıyla, çəmənliylə, meşəsiylə, bağıyla... gözümüzü, könlümüzü oxşamağa başladı. Ceyranlar elə düzdə qaldılar, cüyürlər meşəyə

çəkildilər. Qartallar zirvəni görəndə ürəkləndilər. Quşlar budaqlara qonub cəh-cəh vurdular...

Torpaq ana bütün övladlarına yaşamaq üçün gözəl şərait yaratdı.

1990

BALACA İT

Novellavari

Evimizdə bapbalaca bir it, onun boynunda isə uzun, upuzun bir zəncir var. Bu zəncirin o biri ucu uzaq-uzaq şəhərlərə, kəndlərə gedib çıxır.

Balaca itimiz bütün günü dəhlizdə, kətilin üstündə sakitcə oturub mürgüləyir. Ancaq o, çox həssasdır. Zəncirin o biri başında xırdaca bir hənir eşidən kimi "hürür", zingildəyir. Elə bil ki, öz sahibini köməyə çağırır.

Yox-yox, əslində bu it deyil. O, bizim telefonumuzdur.

1991

DOVŞANLA SÖHBƏT

Dərə yuxarı qalxırdım. Birdən qarşıma bir dovşan çıxdı. Mən ondan soruşdum:

-Ay Dovşan, ay Dovşan, qulaqların niyə uzundur?

-Onlar gödək olsa, uzaqdan gələn səsləri yaxşı eşidə bilmərəm. Təhlükə tez başımın üstünü alar.

-Qulağın uzun olduğu üçün farslar sənə "xərgüş" deyirlər. Xər eşşək, güş isə qulaq deməkdir.

-Yaxşı ki, eşşəyə qulaq sarıdan oxşamışam. Yerişim də onun yerişi kimi olsaydı, işim çoxdan bitmişdi.

-Bəs quyruğun niyə belə gödəkdi?

-Əgər o uzun olsa, asanlıqla məni arxadan qovan düşmənimin əlinə keçə bilər. Quyu da ki, ələ keçdi, qurtardı. Bir də görərsən ki, boğazın da əldədi...

-Bəs qaçanda niyə tullana-tullana qaçırsan?

-Qorxu məni az qalır ki, quş eləsin. Ancaq qanadım olmadığından bir az uçub yerə düşür, yenidən qabağa tullanıram.

Bir sual da vermək istədim. Elə bu vaxt dovşanın qulaqları şəkəndi. O, sözümü ağzımda yarımçıq qoyub kolluğa tərəf gətürdü...

1991

SEL VƏ BULAQ

Göyün üzünü qara buludlar örtüdü. Şimşək çaxdı. Leysan başladı, nə başladı! Sular axıb birləşdi, qüdrətli bir axın yarandı. Sel yerdə hər şeyə meydan oxudu. Yıxdığını yıxdı, apardığını apardı. Üzünü bulağa tutub qışqırdı:

-Gəl mənə qoşul. Kömək et yıxaq, dağıdaq. Əgər sözümə baxmasan, sənəin gözlərini kor eləyəcəyəm.

-Heç nə danışdığını bilirsənmi, ay sel? Mən xeyirxahlıq üçün yaranmışam. Öz çirkin, bulanıq sularınla mənim duru suyumu bulandırma. Çıx öz yolunla get. Mən sənəin kimi selləri çox yola salmışam...

Sel qəzəbləndi. Bulağın duru suyuna hücum çəkdi. Təmizliyə öyrəndiyindən, yazıq bulağın nəfəsi qaraldı. Bilmədi ki, neyləsin. O, güclü selə müqavimət göstərməyə başladı. Sel isə çox qüvvətli idi.

Çarpışma bir xeyli davam etdi. Göyün üzündən qara buludlar çəkildi. Əli yağışın əlindən üzülən sel dağlardan qaçıb çökəklərə sığındı.

Bulağın gözlərinə çökmüş bulanıq pərdə yavaş-yavaş çəkildi. Onun suyu yenə də əvvəlki kimi dumduzu oldu.

1990

DOVŞAN VƏ TISBAĞA

Dovşan Tısbağaya güldü. Onu lağa qoydu. Dedi ki, ay Tısbağa lələ, bəlkə mənimlə qaçış yarışına girərsən?

Heyvanlar pıqqıldayıb güldülər. Tısbağa isə özünü sındırmadı. O saat cavab verdi:

-Razıyam. Ancaq bir şərtim var.

-Buyur görək.

-Hünərin çatırsa, quruda yox, suda yarışaq.

Dovşan pərt oldu və səssiz-səmirsiz çıxıb getdi.

1990

BUDAQ VƏ YARPAQ

Tumurcuqlar çırtladı. Yarpaqlar öz yaşıl gözləri ilə dörd yana heyranlıqla baxdılar. Bəh-bəh, necə gözəl bağdı. Gül gülü çağırır, bülbül bülbülü. Ağaclara baxanda ürək açılır. Yarpaqlayan kim, çiçəkləyən kim. Həzin-həzin yel əsdikcə budaqlar nazlı-nazlı yırğalanırdı.

Birdən necə oldusa, budaqlar daha bərk silkələndilər. Ora-bura cırıpılan yarpaqların budaqlara bərk acığı tutdu:

-Ey, qanacaqsızlar, niyə şadlığınıza şitlik eləyirsiniz? Qupquru çöpə bənzəyən bədəninizi çiçəklərlə, yarpaqlarla bəzəmişik. Sizi abıra salmışıq. "Çox sağ ol" əvəzinə, hələ bir titrəyirsiniz, vurnuxursunuz da? Niyə bizə paxıllığınız tutur, niyə bizi əzmək istəyirsiniz?

Dünyagörmüş budaqlar çaşıb qaldılar. Yarpaqların, çiçəklərin nankorluğu onların ürəklərini sındırsa da, bir söz demədilər. Ancaq gövdə özünü saxlaya bilmədi. Lovğa çiçəklərin və yarpaqların üstünə acıqlandı, onları o ki var danladı. Lap sonra dedi:

-A dünyadan bixəbərlər. Budaqlar olmasa siz olardınız mı? Bir də ki, atalar yaxşı deyib: "Cücəni payızda sayarlar." Öyünməyin, a balalarım. Bu bəyənmədiyiniz budaqlar sizin kimi yarpaqları, çiçəkləri çox yola salıb.

Günlər, aylar ötdü. Payız təbiətə qədəm qoydu. Yarpaqlar saraldı. Yel əsən kimi budaqdan qopub uçuşan xəzəllər gövdənin dediyi sözlərin mənasını yalnız indi başa düşdülər.

1990

SƏHRADA BULAQ

Su yerin altında eşələndi, eşələndi, eşələndi, nəhayət, üzə çıxdı. Dörd yana baxdı. Ancaq yan-yörəsindən xoşu gəlmədi. Hər yan qupquru səhra idi.

Təzədən yerin altına batmaq, yol getmək, gözəl bir meşədə, yaxud çiçəkli bir çəməndə üzə çıxmaq arzusu baş qaldırdı onun ürəyində.

Elə bu vaxt qulağma səs gəldi. Boylanıb baxdı. Gözlərinə yorğun bir yolçu dəydi. Onun dodaqları qupquru qurumuş, gözlərinin nuru azalmışdı. Ayaqlarında taqət qalmamışdı.

Yolçunun dizləri əsdi, yerə yığıldı. Handan-hana gözlərini açdı. Onun yanında gözəl bir bulaq çağlayırdı. Elə bildi ki, yuxu görür. Ancaq yox, bu, həqiqət idi.

O, əyilib bulağın gözündən öpdü. Suyundan doyunca içdi. Ürəyinə sərinclik, dizlərinə qüvvət, gözlərinə işıq gəldi yolçunun. O, heç vaxt belə ləzzətlə su içməmişdi.

Yolçunun dodaqlarından bu kəlmələr qopdu:

-Səni min yaşa, ay bulaq! Suyun heç vaxt tükənməsin. Həmişə susuzluqdan yananların pənahı ol!

Bulaq bu sözləri eşidəndə çox sevindi Yer in altına batmaq fikrindən tamamilə daşdı. Düşündü ki, mən burada insanlara, quşlara, heyvanlara daha çox gərək ola bilərəm.

Bulağın düşündüyü kimi də oldu. Yolçular onun yanında ağac əkdilər. Səhrada yaşıl bir ada yarandı. Bulaq nənə yorğun yolçuları, ağacları, otları, quşları, bəcəkləri öz başına toplayıb onlara nağıl danışmağa başladı. Şirin bir həyat nağılı.

1990

AĞILLA, KAMALLA İDARƏ EDİLƏN CƏNGƏLLİK

Cəngəlliklər padşahı qoca Şir bütün dünyaya elan etdi ki, bu gündən belə yeni qayda ilə yaşayacağıq. Cəngəllikdəki hər bir heyvanın azad şəkildə seçmək, seçilmək hüququ var. Hamı çəkinmədən öz ürək sözünü söyləyə, təkliflərini verə bilər. Hamını, hamını, hətta şahın özünü də tənqid etmək olar. Ölkə daha pəncə gücünə yox, ağılla, kamalla idarə ediləcək.

Şah elanlar yazdırıb meşənin hər yerindən asdırdı. Onun köməkçiləri demokratiya sözünün mənasını yerlərdə izah etməyə başladılar. Əlsiz-ayaqsızlar, gücsüzlər sevindən atılıb düşürdülər. Bəs necə, bu söz onlara əsl azadlıq, sərbəstlik verirdi. Bəs necə, indən belə hər yoldan ötən Tülkü, Çaqqal onlara dəyib-dolaşa bilməzdi. Ölkədə əsl əmin-amanlıq bərqərar olacaq, heyvanlar qorxusuz, hürkümsüz yaşayacaqdılar. Bundan da yaxşı bir şey düşünmək olardımı? İndi meşədə, kol-kosda, kövşənlərdə – hər yerdə söhbət demokratiyadan gedirdi.

Dünyagörmüş bir Dovşana nəvə-nəticələri bu sözün mənasını izah etdilər də, o heç nə başa düşmədi. Dedilər ki, ay baba, gəl bizdən incimə, əməlli-başlı qocalmışsan. Zamanın yeni tələblərindən xəbərin yoxdu.

Dovşan xeyli fikrə getdi. Handan-hana ah çəkib sözbə başladı:

-Balalarım, doğrudan da, mən qocalıb əldən düşmüşəm. Deyəsən aqlım da zəifləyib. Ona görə demokratiyadı, nədi o sözün mənasını başa düşə bilmirəm. Ancaq, əzizlərim, bir qədər ehtiyatlı olun. Vallah həmin sözdən qan iyi gəlir.

Nəvə-nəticələri qoca Dovşana güldülər. Dedilər ki, ay baba, ötən qanlı-qadalı günlər sənin gözlərini lap qorxudub. İndi dünya sənin gördüyün deyil, hər şey dəyişib, hər şey təzələlib...

Dovşanlar məsləhət-məşvərət elədilər. Yeni qayda ilə yaşamaq haqqında planlar cızdılar. Mitinqlər keçirib öz haqlarını tələb etdilər. Cəngəlliklər şahına xahişnamə yazıb muxtariyyət istədilər. Dedilər ki, icazə ver ayrıca yaşayıb dolanaq. Öz ərazimiz, öz otlığımız olsun.

21

Şah bu tələbi səbrlə dinlədi və dedi ki, etirazı yoxdur. Onu yalnız və yalnız əmin-amanlıq, bütün canlıların qoxusuz-hürküslü yaşamağı maraqlandırır. Təki dovşanlar özlərini sərbəst hiss etsinlər.

Daha sonra şah dovşanların elçisinə izahat verdi:

-Əzizlərim, siz bir məsələni unutmayın. Dovşanlar çoxdur. Hərəsinin də ağzından bir avaz gəlir. Ölkədə parçalanma, fikir ayrılığı, dava-dalaş olmasın deyə, sizin təhlükəsizliyiniz naminə bəzi işlər görməliyik.

Dovşanlar öz diyarlarına gəlib işə başladılar. İclaslar çağırdılar, müzakirələr açdılar. Bəzən uzaqgörən hökmdarın dediyi kimi sözləri çəp gələnlər də oldu. Elə bu zaman ədalətli şah məcburiyyət qarşısında qalıb bəzi tədbirlər görməli oldu. O, fikir ayrılığını aradan qaldırmaq, günahsız dovşanların əmin-amanlığını bərpa etmək məqsədilə tülkülərdən və çaqqallardan ibarət böyük dəstələr göndərdi. Artıq-əskik danışan, demokratiyaya "mane olan" dovşanları tülkülər və çaqqallar didib parçaladılar.

Əlbəttə, o biri dovşanlar bunu çox yaxşı başa düşürdülər. Bilirdilər ki, bunların hamısı onların əmin-amanlığı, təhlükəsizliyi üçündür.

Tülkülər öz qanlı caynaqları ilə ağacların gövdəsini "demokratiya" sözləri ilə bəzəmişdilər. Sağ qalan dovşanlar isə həmin sözü oxuyub, şahın canına dua edir, bəxtəvərlik içində yaşayırdılar.

1990

QAÇAN ALOV

Biri var idi, biri yox idi, Səlim adlı qəddar bir kişi var idi. Bir dəfə necə olmuşdusa, evlərində saxladığı ala pişik onun əlini cırmaqlamışdı. Elə o vaxtdan Səlimin qəlbində pişiyə qarşı dərin bir nifrət hissi baş qaldırmışdı. Neçə dəfə ala pişiyi azdırmışdısa da, xeyri olmamışdı. Həyət-bacaya öyrəşən heyvan yenə qayıdıb gəlmiş, onu dilxor eləmişdi.

Bir dəfə Səlimin kefi yuxarı idi. Lakin həyətdə pişiyi görəndə onun əhvalı tamam pozuldu. Öz-özünə deyindi:

-Necə bunun əlindən yaxamı qurtara bilmirəm e?!

O, pişiyi tutmaq istədi. Qorxmuş heyvan yenə də kişinin əlini cırmaqladı. Səlim lap hirsləndi. Acıqlı-acıqlı dedi:

-Səni yandırmasam, heç atamın oğlu deyiləm.

O, güc-bəla ilə pişiyi tutdu. Onu bir torbanın içinə saldı. Bir şüşə neft və kibrit götürüb çayın qırağına getdi. Yazıq heyvanı neftlə çimizdirdi. Sonra qəflətən kibrit çəkib pişiyə od vurdu.

Əvvəlcə ala pişik bir şey başa düşə bilmədi. Lakin alov bütün bədənini bürüyəndə dəhşətli bir səslə miyoldaya-miyoldaya qaçmağa başladı. Qərribə və dəhşətli bir mənzərə idi. Adama elə gəlirdi ki, bir parça alov qaça-qaça harasa gedir.

Yazıq pişik qaçır, canını qurtarmağa çalışırdı. O, yana-yana Səlim kişinin həyətinə girdi. Əvvəlcə çəpər, balaca ot tayası, sonra isə evin özü alışıdı. Dəhşətli yanğın qonşu həyətlərə də meydan oxuyurdu. Adamlar hay-harayla qışqırır, yanğını söndürməyə çalışırdılar. Səlim həyətdə girəndə artıq iş-işdən keçmişdi. Onun sifəti də hisdən qaralmış divarlar, kösövə dönmüş ağaclar kimi qapqara qaralmışdı.

Adamların əvvəlcə ona ürəyi yandı. Lakin məsələdən hali olandan sonra hamı qəddarlığının layiqli cavabını almış bu kişiye məzəmmətlə baxdı. Kimsə təəssüflə dolu bir səslə dedi: "Özgəyə quyu qazan özü düşər."

1990

SƏS PƏTƏYİ

Biri var idi, biri yox idi, dünyada çoxlu səs var idi. Bu səslərin hərəsi bir tərəfdə yaşayırdı. Biri çayın şırıltısında, biri göylərin gurultusunda, biri yağışın səsində, digəri quşların pırıltısında, arıların vızıltısında, başqa birisi küləyin vıyılıtısında...

Nə isə, dünyada çoxlu səslər var idi və bu səslər ayrı-ayrılıqda yaşayırdılar.

İnsan səsləri dinlədikcə valeh olur, öz səsini də təbiətin səslərinə qoşurdu.

Qərinələr, əsrlər bir-birini əvəz etdi. İnsan heyvanları, quşları, arıları əhliləşdirdiyi kimi, səsləri də əhliləşdirmək istədi. O, hər səsi bir hərflə qeydə aldı. Beləliklə, gözəl bir səslər çələngi alındı.

Səslər havada uçuşur, arılar kimi vızıldaşırdılar. Bunu gören insanın ağına qərribə bir fikir gəldi. O, arılara pətək düzəltdiyi kimi, səsləri də bir yerə yığmağa çalışdı. Səslər arılar kimi uçuşub onun düzəltdiyi səs pətəyinə – "Əlifba"nın başına yığışdılar. İnsan o səslərin hərəsini bir hərflə qeydə aldı. Səsləri ifadə edən bu hərflər yan-yana düzüldükcə, gözəl-gözəl sözlər yarandı. Arı pətəyində də şirin-şirin sözlər hazırlandı. Bu sözlər insanların dilinin bəzəyinə çevrildilər. Ana, ata, bacı, qardaş, oğul, uşaq, bal, bala, vətən, yurd, el-oba, xalq... sözləri yan-yana düzüldülər. Müxtəlif hərflər bir-biri ilə çiyin-çiyinə verdikcə yeni-yeni kəlmələr yarandı. Bu sözlər müqəddəs ana dilini əmələ gətirdilər. Bal şirin olduğu kimi, ana dilinin sözləri də şirindir. Ona görə ki, bu sözlər sehrli səs pətəyinin şəhdi-şirəsidir.

1990

SAF VƏ ÇÜRÜYÜN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir ərik ağacı var idi. Onun ucqar budaqlarının birində bir-birinə yaxın bir cüt çiçək açmışdı. Bu çiçəklər o qədər qəşəng idilər ki, gəl görəsən. Baxanın bir də baxmağı gəlirdi. Ancaq bu çiçəklərdən birinin qəlbində paxıllıq hissi baş qaldırdı. Öz dostuna baxdıqca ürəyini qüssə бүürüdü. Elə hey deyilməyə başladı. Məhz buna görə də ləçəkləri tez soldu. Düzdür, o biri çiçəyin də ləçəkləri töküldü, ancaq vaxtında, vədəsində.

Bir cüt çiçəyin yerində bir cüt meyvə qaldı. Günlər keçdikcə bu meyvələr şişməyə, iriləşməyə başladılar. Elə bil ağac balaca sarlar kimi onları üfürür, doldurmaq istəyirdi.

Çiçəyi tez tökülən çaqqalanın gecə-gündüzü yox idi. Elə hey qonşusunun paxıllığını çəkirdi.

Xülasə, nağıl dili yüyürək olar, - deyirlər. Bir cüt ərik cavan ağacın budağında bir cüt işıq kimi şəfəq saçmağa başladı. Bağbanın balaca oğlu bu ərikləri dərib yedi. Çəyirdəklərini əvvəlcə sındırmaq istədi. Sonra ağına nə gəldisə, bağın bir küncündə torpağı qazıb, onları yerə basdırdı.

Həmin çəyirdəklərdən birinin içini paxıllıq qurutmuşdu. Cəhənnəmə gedən özünə yoldaş axtarar, - deyiblər. Paxıl çəyirdək də sevindi ki, nə yaxşı o biri çəyirdəyi də torpağa basdırdılar. Əgər o, yerin üstündə qalsaydı, çürük çəyirdəyin hirsindən ürəyi partlayardı.

Aylar ötdü, fəsillər dəyişdi. Növbəti dəfə bahar gələndə, torpağın canı yavaş-yavaş qızanda ərik çəyirdəkləri də yer altında oyandılar. Çürük çəyirdək ha elədisə, yerindən tərpenə bilmədi. Saf çəyirdəyin içi isə günəş eşqi ilə alışıb yanırdı. Nəhayət, onun qabığı çartladı. Yumurtanın içindən cücə çıxan kimi onun da qabıqlarının arasından "sarı dimdik" – cücarti göründü. Qəşəng bir fidan torpağı deşib yerin üstünə çıxdı. Günəşə, bahara xoşgəldin elədi. Çürük çəyirdək isə lax yumurtaya bənzəyirdi. Onun içindəki olan-qalan həyat nişanələrini də paxıllıq didib parçalamış, çürütmüşdü. Torpaq ana əsl sərraf kimi safi qurudan asanlıqla ayıra bilmişdi.

1990

"R" HƏRFİNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, hərflərin arasında bir "R" hərfi var idi. Dil öyrənən, məktəbə hazırlaşan uşaqlar bu hərfdən yamanca qorxurdular.

Bu hərfi yazmaqla iş qurtarsaydı nə vardı ki?! Məsələ bunda idi ki, "R" hərfini yazmaq yox, tələffüz etmək adamları dəhşətə gətirirdi. Əslində "R" səsi o qədər də çətin səs deyildi. Ancaq

onun vahiməsi uşaqları elə basırdı ki, "R" demək istəyəndə tamamilə başqa səslər, ya "L", ya da "Y" alınırdı...

Yaxşı yadımdadır, bir dəfə meşəyə alça yığmağa getmişdik. Vaqif adlı bir dostumuz qəflətən qışqırdı:

-Uy, uy, uy... Ayı məni yedi!

Hamımız evə sarı götürüldük. Açıqlığa çıxanda bir az toxtadıq. Qorxa-qorxa gözüümüzü meşə yoluna dikdik. Bir azdan Vaqif də qaça-qaça gəldi. Biz onun başına toplaşdıq. Dostumuzun üzü bir balaca şişmişdi. Məlum oldu ki, o, bilmədən it arısının yuvasına toxunub. Hirsələnən arılar isə Vaqifin üstünə düşüblər. O da "R" hərfini tələffüz edə bilmədiyindən arı əvəzinə ayı deyib. Bircə səsin dəyişməsi balaca arını dağ boyda ayıya çevirib və bizim hamımızı pərən-pərən salıb.

Bəli, bu başı bəlalı "R" hərfi uşaqların başına qərribə işlər gətirib.

Bir dəfə babam kənddən bizə meyvə gətirmişdi. O, iri bir armud götürüb kiçik qardaşımı yanına çağırırdı:

-Hə, indi de görüm bu meyvənin adı nədir?

İşi çətinə düşsən, "R" hərfinin vahiməsindən qorxan qardaşım dilləndi:

-Baba, mən bunu yox, alma istəyirəm.

Məsələnin nə yerdə olduğunu bilən babam gülümsündü, qardaşımın vəziyyətdən çıxmağı bacarması onun xoşuna gəldi. Dedi ki, eybi yoxdur, bu meyvənin adını deməsən də olar, al dişinə çək.

Qardaşım həvəslə razılıq verdi. O, armudu ləzzətlə dişinə çəkdi. Elə acgözlüklə yeyirdi ki, gəl görəsən. Onun əlində əlac olsa, armudla birgə həmin sözdəki "R" hərfini də birdəfəlik yeyər, bununla da uşaqların canını qurtarardı.

Ancaq heç bir xeyri yox idi. "R" hərfi qardaşımı kölgə kimi izləyirdi.

Nəhayət, bir gün möcüzə oldu. Qardaşım traktor kimi tırl-damağa başladı. Tırrr, tırrr... Onun tırlıtısından qulaq tutulurdu. "R" səsi çox əzəmətlə səslənirdi. Qardaşım yalnız indi hiss etdi ki, "R" hərfi olmadan heç tırlıtı da ola bilməz.

Beləliklə, qardaşım "R" səsini tələffüz etməyi əməlli-başlı öyrəndi. O, sevinir və öyünə-öyünə deyirdi:

-Ta mən böyümüşəm, ona görə "R" hərfi mənim sözümə baxır...

BUYNUZ

Qurd kəlin yanında çox fırlandı, o yanına, bu yanına keçdi. Ancaq onun iti buynuzlarından gözləri su içmədi. Özünü bicliyə vurdu. Kəlin qarşısında şöngüyüb, ləhlədi. Dil açıb belə dedi:

-Kəl qardaş, gəl dost olaq.

Kəl təəccübləndi:

-Səninlə mənim nə dostluğum, a Qurd?

-Balalarımın canı üçün sidq ürəklə deyirəm.

Kəl ürəyində canavarın qarasına deyinsə də, çarəsiz qalıb dedi:

-Nə deyirəm, mən razı.

Canavarın gözü sevinclə parladı:

-Kəl qardaş, əslində elə biz qohumuq. Bax, sənin də başın var, mənim də. Sənin də gözlərin var, mənim də. Sənin də ağızın var, mənim də. Sənin də dişlərin var, mənim də. Sənin də dilin var, mənim də. Sənin də qulaqların var, mənim də. Sənin də quyruğun var, mənim də... Ancaq...

-Nə ancaq, a Qurd?

-Kəl qardaş, heç bilmirəm bu buynuzlar sənin nəyinə lazımdır? Biz buynuzsuz yaşayıb ölmürük ki?

Kəl dərindən köks ötürüb söylədi:

-A Qurd, doğrusu, mən anadan buynuzsuz doğulmuşam. Ancaq böyüdükcə, boy atdıqca elə xəbisliklər görmüşəm ki, buynuz çıxarmağa məcbur olmuşam. Ancaq dərindən fikirləşsək, elə sənin də buynuzun var.

Qurd təəccübləndi:

-Nə danışırsan, mənim buynuzum nə gəzir?

Kəl güldü:

-Var, a Qurd, var. Sənin buynuzların qarnındadır. Xəbislik, yırtıcılıq sənin qoşa buynuzlarındır.

Qurd yenidən dil tökmək, Kəlin başını bişirmək istədisə də, mümkün olmadı. Kəl acıqlı-acıqlı dedi:

-Buynuzlarımın dibi geyişir, a Qurd. Neçə ki, səni vurmamışam, itil cəhənnəmə!

Qurd meşəyə götürüldü. Kəl isə yavaş-yavaş kəndə sarı qayıtmağa başladı.

1990

GÖTÜRGƏ DƏRƏSİ

Kəndimizin aşağısında iri bir dərə var idi. O dərənin dibi o biri dərələr kimi dar deyildi. Əməlli-başlı bir düzəngah idi. Elə buna görə də orada çox vaxt taxıl əkirdilər. Yaxşı taxıl olurdu. Ancaq hazır məhsulu daşımaq çətinlik törədirdi.

Həmin dərənin adına Götürgə dərəsi deyirdilər. Uzun müddət fikirləşirdim ki, görəsən bu niyə belədir. Sonra bu adla bağlı bir rəvayət eşitdim. Orada deyilirdi ki, kasıb bir kişinin gözüünün ağrı, qarası bir inəyi var imiş. Bütün ailənin gözü həmin inəkdə imiş.

Bir gün necə olursa, inək itir. Ata ilə oğul onu axtarmağa gedirlər. Ata dağın üstü ilə, oğul isə dərə ilə gedirmiş. Hava qaranlıq olduğundan adamı vahimə basırmış. Tez-tez ata oğulu, oğul da atanı haylayırmış. Atanın səsini eşidəndə oğul, oğulun səsini eşidəndə isə ata toxtaq olmuş.

Növbəti dəfə ata oğlunu çağıraraq soruşur:

-Oğul, inəyi tapdın?

Oğul sevincək cavab verir:

-Tapdım, ata, tapdım.

Ata da sevinir və oğluna deyir:

-Götür gəl, götür gəl!

Belə deyirlər ki, həmin dərənin adı elə o vaxtdan Götürgə qalıb.

1990

BƏNÖVŞƏ QANI

Evdə yazı yazırdım. Oğlum əlində bir qom bənövşə içəri girdi. Təzə-tər çiçəkləri stolun üstünə qoydu. Kağızların üstünə səpələnən balaca çiçəklərin hər biri bir hərfi xatırladırdı. Qələmin rəngi də bənövşəyi idi.

Oğlum bunu görüb fikrə getdi. Mən bənövşənin ətrini ciyərlərimə çəkdim. Sonra bənövşə haqqında balaca bir şer yazıb oğluma oxudum. O, üzümə baxıb bic-bic gülümsündü və dedi:

-Ata, yazdığın şerdən bənövşə ətri gəlir. Çünki sən onu bənövşə qanı ilə yazmışsan.

1990

SEL VƏ GÜNƏŞ

Baharın gözəl – gül gülü, bülbül bülbülü çağırən vaxtında qəflətən göy gurladı. Leysan başladı, nə başladı. Yağış elə yağdı, elə yağdı ki, ucundan tut, göyə çıx. Dərələrdə sellər, sular çağlayırdı...

Yağış kəsdi. Sel də sovuşub getdi. Ancaq o, bahar otlarını möhkəmcə tapdayıb yerə yapıxdırmışdı.

Günəş çıxdı. O, öz şəfəqli əllərini yerə yapıxan otlara uzatdı. Yerə yığılan otlar Günəş nənənin əlindən tutub ayağa qalxdılar.

1990

İKİ AĞAC

Eyni ildə, eyni ayda, eyni gündə, eyni saatda, eyni dəqiqədə iki ağac şitili yerdən baş qaldırdı. Bunlardan biri öz yarpaq gözlərini dünyaya ağacların əhatəsində, o biri isə bir az kənarda – açıqlıqda açdı.

Günlər ayları, aylar illəri əvəz etdi. Ağacların əhatəsində olan ağacın heç nədən qorxusu yox idi. Əsən küləklər, hətta tufanlar da onun vecinə deyildi. Dövrəsində olan ağaclar öz sinələrini

qalxan kimi qabağa verir, cavan, bəxti gətirən ağacı hər dərdən, bəladan xilas edirdilər.

Yan-yörəsindəki ağaclardan qayğı, nəvaziş, kömək görən ağac gündən-günə boy atır, ucalır, elə bil ki, qonşuları ilə yarışdı. O biri ağaclar qalxdıqca, o da himayədarlarına baxıb dartınır, ucalırdı.

Açıqlıqda olan ağac isə heç kəsdən imdad gözləmirdi. Özündən, torpaq anadan başqa heç kəsə güvənmirdi. Elə buna görə də əvvəldən işini ehtiyatlı tutmuşdu. Onun zoğları yerin dərin qatlarına işlədikcə, qol-budağı da göylərə can atırdı. Hər külək əsəndə, qasırğa qopanda açıqlıqda olan ağac gedib o dünyanı görür, qayıdırdı. Elə buna görə də göylərə ucalmaqdan çox, gövdəsini yoğunlatmağa çalışırdı. Əsən küləklərə sinə gərdikcə bərkiyir, mətinləşirdi.

Ağacların dövrəsində olan ağac isə enə yox, boya verirdi. O, kənarında bitən öz həmyaşıdlarına yuxarıdan aşağı baxır, onu lağa qoyurdu. Açıqlıqda bitən ağacın isə ona baş qoşmağa nə vaxtı, nə də həvəsi var idi. O, qarşıdan gələn tufanlarla döyüşə hazırlaşdı.

Bir dəfə necə oldusa, odunçular meşəyə gəldilər. Qəzavü-qədərdən cavan ağacın dövrəsindəki ağacları qırdılar, doğrayıb apardılar. Özüne isə cavanlığına görə heyfləri gəldi, qoy yaşasın, kölgəlik olsun, - dedilər.

Dost-tanışı qırılan ağac təklidən üşəndi, qorxdı. Yalnız indi gördü ki, heç onun əməlli-başlı qol-budağı da yox imiş...

Hava qaraldı. Tufan qopdu. Ağacların dövrəsində yaşayan, indi isə tənha qalan ağac dəhşətə gəldi. Tufan onu adicə bir budaq kimi asanlıqla ora-bura cırıpır, az qalırdı ki, kökündən qopartsın.

Ağac bu tufana tab gətirmədi, yanı üstə aşdı. Açıqlıqda yaşayan ağac isə heç nəyi vecinə almırdı. Çünki o, çox-çox belə tufanlar yola salmışdı.

1990

BİR QUTU ŞOKOLADIN NAĞILI

Bir gözəl xanım məni mağazadan aldı, kağıza büküb, qoltuğuna vurdu. Onun yanındakı balaca, toppuş uşağı görəndə sevindim. Düşündüm ki, yəqin məni bu yeyəcək. Uşağın ağappaq, xırdacaxırdaca dişlərini öz bədənimdə hiss etdim. Canıma xoş bir gizilti yayıldı.

Ancaq... Anası qutumun üstünə bürünmüş kağızı açmağa da icazə vermədi. Gecə o uşaqgildə, servantın içində qaldım. Bura mağazadan da pis imiş. Havasızlıqdan ürəyim sıxıldı. Ancaq necə oldusa mürgüyə getdim. Yuxumda o uşağın ağappaq, xırdacaxırdaca dişlərini gördüm.

Yuxum yarımçıq qaldı. Həmin xanım servantın qapısını açdı, məni götürdü. Oğlu da onun yanında idi. Elə qəşəng geyinmişdi ki...

Onlar getdilər, getdilər, yaraşlıq bir binanın yanına çatdılar. Burada o qədər uşaq var idi ki! Sən demə həmin binada uşaq bağçası yerləşirmiş.

Məni mağazadan alan xanım başqa bir xanımla – tərbiyəçi ilə görüşdü, hal-əhval tutdu. Balaca oğlan uşaqlara qoşuldu. Anası məni müəllimin stolunun üstünə qoydu. Çayla içərsiz, - dedi.

Müəllim nazlana-nazlana cavab verdi:

-Nə zəhmət çəkirsiz?

Mənim onsuz da qara olan qanım bir az da qaraldı. Fikirləşdim ki, daha o inci dişlər mənim qismətim deyilmiş.

Həmin xanım xudahafizləşib çıxdı, müəllimə də onu yola salmağa getdi.

Elə bu an həmin balaca oğlan üstümə cumdu. Bir göz qırpımında qutumu açdı, şokoladları bir-bir uşaqlara payladı. Axırını şokoladı öz ağzına basanda tərbiyəçi qayıtdı. Onun gözləri bərəldi. Bərk acıqlandı. Ancaq uşaqlarınsa heç nə vecinə deyildi. Hamı şirin-şirin şokolad yeyirdi. Mən də sevindirirdim. Çünki yuxum çin çıxmışdı...

İNSAN, PƏLƏNG VƏ İLAN

İnsan meşədə odun yığdı. O qədər yorulmuşdu ki, uzanmışdı bir qədər dincini alsın. Mürgü apardı kişini. Birdən onun qulağına dəhşətli səslər gəldi. Gözlərini açanda gördü ki, başının üstünü bir pələng, bir əfi ilan kəsib. Elə bildi ki, yuxu görür. Kaş ki, yuxu olaydı. Ancaq bu boyda yuxumu olar? İlan fisıldayır, Pələng dişlərini şaqqıldadırdı.

İnsan öz-özünə dedi:

-Bu nə iş idi mən düşdüm?

Pələngin əlində nə idi silahsız insanı parçalamaq? Gürzə üçün yerə uzanmış gəncin üstünə atılıb onu çalmaq nə böyük iş idi? Bəs niyə dayanmışdılar? Nəyi gözləyirdilər?

Bir azdan hər şey insana aydın oldu.

Meşə od tutub yanırdı. Alov getdikcə şiddətlənirdi. Odun, alovun dairəsi daraldıqca, İlanla Pələng İnsana daha da yaxınlaşırdılar. İnsan ayağa qalxdı, düşündü. Eyni dərd doğmalaşdırdı İlanı da, Pələngi də, İnsanı da.

Birdən İnsanın ağına gəldi ki, otu qazılıb atılmış torpaq zolağını alov keçə bilməz. Cəld baltanı götürüb torpağı qazmağa başladı. İlanla Pələng də ona kömək elədilər. Pələng caynağı ilə yeri elə eşirdi ki... Canının qorxusu onun pəncəsinə on pələngin gücünü vermişdi elə bil.

Əlləşdilər, vuruşdular, nəhayət üstlərinə hücum edən alovun qarşısını almaq üçün torpaq səngər düzəldilər. Alov dənizində balaca bir ada yarandı. Alov torpaq səngəri keçə bilmədi.

Arabir sıçrayıb keçən qığılcımları İnsan cəld tapdalayıb söndürürdü. İlanla Pələng də ona kömək eləməyə çalışırdılar.

Meşə yandı, yandı, nəhayət, alovun dilimləri yavaş-yavaş öləzimeyə başladı. Yanmaq təhlükəsi sovuşduqca, onların ürəyinə başqa qorxu hakim kəsildi.

İnsan düşündü:

-Alovdan yaxamı qurtardım, Pələngdən, İlandan necə qorum?

Pələng donquldandı:

-Şükür, yanmayıb salamat qaldım. İnsanın iti baltasından, İlanın zəhərli dişindən qurtara bilsəydim?

İlan fisıldayıb yalmandı:

-Bir təhlükədən canımı qurtarmamış başqa bir təhlükə aldı başımın üstünü. Pələng məni tapdalaması, İnsan başımı əzməsə yaxşıdı.

Birdən İnsanın bağlaması yadına düşdü. Tez onu açıb ortaya qoydu. Bir yavan çörəkdən, bir yumurtadan, kağıza bükülmüş bir az duzdan başqa heç nə yox idi bağlamada.

İnsan çörəyi də, yumurtanı da qardaş malı kimi üç yerə böldü. Hər yumurtanın üstünə bir çimdik duz səpdi:

-Gəlin qonağım olun, - İnsan ürəyində elədi bu təklifi. Ancaq Pələnglə İlan elə bil eşitdilər onun sözünü. Onlar tərəddüdlə kəndlilin kəsib süfrəsinə yaxınlaşdılar. Şirin-şirin yedilər. Yemək qurtaranda alov tamam sönmüşdü.

Pələng dilə gəlib dedi:

-Ay oğlan, sən ki, mənə bu yaxşılığı elədin, mən sənə atın olmağa hazırım. Mən belimə, səni hara istəyirsən aparım.

İlan dilləndi:

-Əlimdən heç nə gəlmir. Mən də sənə qamçın olmağa hazırım.

Oğlan Pələngin belinə minib, İlanı əlinə aldı. Çapa-çapa öz kəndlərinə gəldi. Bu mənzərəni görənlər heyrətdən donub qaldılar. "Bu nə işdir?" – deyə soruşanlara oğlan belə cavab verdi:

-Pələngin də, İlanın da əlinə imkan düşmüşdü məni öldürməyə. Ancaq onlar namərdlik etmədilər. Əvəzində mən də onları yanğından xilas etdim, son tikəmi qardaş malı kimi onlarla böldüm. Dünyada bütün canlıları yaxşılıqla ram etmək olarmış...

OD

Qədim insanların ən çox qorxduqları şey od idi. Göydə şimşək çaxanda, yerdə yanğın olanda onlar başlarını təpməyə yer axtarırdılar. Yanğının necə dəhşətli, fəlakətli bir şey olduğunu bildikləri üçün həmişə ondan qaçırdılar.

Günlər, aylar ötdü. İnsan odun dilini öyrənməyə başladı. Elə o vaxtdan ta bu günəçən od insanın dostuna, sirdaşına çevrildi. Od-ocaq mağaraların, evlərin müqəddəs sakini oldu. İnsanlar pərvanələr kimi onun başına fırlandılar. Evlərdə yanan ilk odu sönməyə qoymadılar. Babalar, atalar, oğullar, nəvələr, nəticələr, kötücələr bir-birini əvəz etsə də, onlar odu ən müqəddəs əmanət kimi bir-birlərinə ötürə-ötürə yaşatdılar. Odun istisi ürəklərə də axdı. Yalnız bundan sonra insan insan olduğunu dərk elədi. Heyvanlar oddan qaçdıqları üçün heyvan olaraq qaldılar. Adamlar isə odla dostluq etdikləri üçün insana – yer üzünün ən ali məxluquna çevrildilər.

1990

QURU OT

Qədim insanlar heyvanları yavaş-yavaş əhliləşdirməyə başladılar. Onları yemləmək, suvarmaq, yırtıcılardan qorumaq insanların yeni qayğısına çevrildi.

Yazda, yayda, payızda yem məsələsi o qədər də narahatçılıq doğurmurdu. Qışda isə vəziyyət çətinləşirdi. Heyvanların çoxu acından ölürdü. Bu, insanları düşünməyə məcbur etdi. Qış üçün yem ehtiyatı toplamaq zərurəti meydana çıxdı. Adamlar təcrübə nəticəsində öyrəndilər ki, otu yalnız qurutmaqla qışa saxlamaq mümkündür.

Əvvəllər heyvanlar özləri çöldə-çəməndə otlayırdılar. İllər keçdikcə insanlar ot tədarükü etmək qərarına gəldilər. Əl ilə ot yolmaq o qədər də asan iş deyildi. Ona görə də ehtiyac yeni bir alətin – kərəntinin(dəryazın) yaranmasına təkan oldu.

İnsanlar yazda, yayda ot biçib qurudur, onu laylayır, xorumlayırdılar. İki xorumu üst-üstə qoyub bəndəmlə bağlayırdılar. Beləliklə, bir bağ ot hazır olurdu. Onu ata, uzunqulağa yükləyib, yaşayış yerinin yaxınlığına aparırdılar. Ya taya vurur, ya da mərəklərə doldururdular. Yem ehtiyatı bol olanda qışın heç bir qorxusu olmurdu. Ev heyvanları yem sarıdan korluq çəkmir, əvəzində insanların ətə, yağa, südə, qaymağa, qatığa, ayrana, şora olan tələbatını ödəyirdilər.

1990

YAĞIŞ SUYU

Belə rəvayət edirlər ki, bir münəccim ölkənin üstünü alan təhlükə haqqında şaha məlumat verir. Deyir ki, bir neçə gündən sonra elə bir yağış yağacaq ki, onun suyunu içənlərin hamısı dəli olacaq.

Şah narahat olanda vəzir onu sakitləşdirir. Deyir ki, bizim ehtiyat suyumuz var, yağış suyundan yox, ondan içərik.

Deyilən gün, doğrudan da, yağış yağır. Sudan korluq çəkən camaat yağış suyundan acgözlüklə içir. Hamı dəli olur. Təkcə şah və onun yaxın adamları ehtiyat suda içdikləri üçün bu bəladan xilas olurlar. Lakin dəlilər ağıllılara elə bir toy tuturlar ki, padşahın az qalır ki, ürəyi partlasın. O, başbilənlərdən təcili tədbir görməyi tələb edir. Vəzir deyir ki, şahım, ağıllı adamların dəlilər arasında yaşaması fəlakət imiş. Lakin heç ürəyinizi sıxmayın. Hər ehtimala qarşı işimi ehtiyatlı tutmuşam, yağış suyundan bir qədər qaba yığıb ehtiyat saxlamışam. Onu içib dəli olmaqdan başqa çarə yoxdur.

Şah və onun adamları yağış suyundan acgözlüklə içib dəli olurlar. Bundan sonra onların işi qaydasına düşür və onların xoşbəxt həyatı yenidən öz axarına düşür...

02. 04. 2001

ROYALIN NAĞILI

Elə ki, usta məni düzəldib qurtardı, içimdə nəğmələr, simfoniya, romanslar qayır-qayır qaynamağa başladı. Elə sevindim, elə sevindim ki, yer-göy gözümdə deyildi. Ürəyimdən keçirdi ki, kaş uğuruma yaxşı bir sənətkar çıxa. Onun sehrkar barmaqları şirmayı dillərimə toxunduqca, içimdəki arzuların qönçəsi pardaxlaya, çiçək açsın.

Arzum çin oldu. Mənim sahibim məni elə çaldı, elə çaldı, elə danışdırdı, elə danışdırdı ki, özüm də öz səsimə vuruldum. İlahi, mənim qoynumda nə qədər sehrli səslər mürgüləyirmiş?! İlahi, mənim ürəyimdə nə qədər həsrətli nəğmələr uyuyurmuş?!
Sahibim hər dəfə qapağımı qaldıranda elə bil ki, adi bir taxta parçasını yox, sehrkar səslərin qapısını açırdı. Onun titrək barmaqları mənə toxunan kimi həyəcədən elə titrəyir, elə titrəyirdim ki, içimdəki həsrət ecazkar səslərə çevrilib dörd yana qanad açırdı.

Sən demə hər sevincin yolunun üstündə bir kədər dayanmış...

Dostum məndən ayrıldı, vətən uğrunda döyüslərə getdi. Onun qara xəbəri gələndə dünya başıma fırlandı. İçimdəki səs telləri qırıldı elə bil. Elə hönkürmək, elə ağlamaq istədim ki, ancaq mənim qapağımı qaldırmağa heç kəsin cürəti çatmadı.

Dostum döyüşdə bir qəhrəman kimi həlak olmuşdu. Qədirbilən xalq onun xatirəsini əbədləşdirmək üçün ev muzeyi düzəltdi. Mən də o muzeyin eksponatına çevrildim.

İçimdə mahnılar, simfoniya, romanslar, rəqslər dustaqdı. Heç kəsin cəsarəti çatmır ki, mənim sehrkar qapağımı qaldırsın. Adicə bir qəbrə dönmüşəm, musiqi qəbrinə.

Hərdən bir yuxuma o nəğməkar insanın titrək barmaqları girir. Ah, mənim şirmayı dillərim o barmaqlar üçün elə qəribsəyib, elə qəribsəyib ki! Deməyə söz də tapa bilmirəm. Ancaq yuxum çin olmur ki, olmur. Sahibim gedəndən lal olmuşam. Lakin bircə təskinliyim var ki, hər məni görəndə dostumu xatırlayır, ondan

söhbət açır. İndi mən royallıqdan çıxmışam, sahibimin xatirə heykəlinə dönmüşəm.

YOLKA AĞACI

Hava o qədər soyuq olmasa da, ardıc ağacları əsim-əsim əsirdilər. Elə bil onların canına üşütmə düşmüşdü.

Bir cavan ardıc yan-yörəsinə baxıb təəccübləndi:

-Bu nə işdir, məndən başqa hamı titrəyir?

O, ağac dilində qonşularından soruşdu:

-Qonşu, hava ki, hələ soyuq deyil, bəs bu ağaclar niyə belə titrəyirlər?

-Eşitməmişəm ki, yeni il yaxınlaşır?

Cavan ardıc heç nə başa düşə bilmədi. İstədi ki, yenə nəsə soruşsun. Ancaq qorxdı ki, qonşusu onu qanmaz hesab eləyər. Ona görə səsinə içinə salıb susdu.

Bir azdan meşəyə bir dəstə əlibaltalı adam gəldi. Onlar ardıc ağaclarını kəşib maşına daşımağa başladılar. Cavan ardıc qonşularının titrəməsinin səbəbini yenicə dərk etməyə başlayırdı ki, onu da kəsdilər. Dünya cavan ardıcın gözlərində qaraldı. Onu da qonşuları ilə birlikdə maşına doldurub apardılar.

Yolda cavan ardıcın huşu başına gəldi. Gözlərini açıb gördü ki, üstü ağaclarla doludu. Nə qədər çalışdı altdan çıxsın, bacarmadı. Ağac dilində qışqırmağa başladı:

-Vay, qabırğalarım sındı.

Ancaq onun səsinə kimsə hay vermədi.

Bir azdan sonra maşın şəhərin gur yerinə daxil oldu. Sürücü maşını bir tərəfə çəkib saxladı, sonra ardıcları satmağa başladı.

Maşının dövrəsində bir vurhavur var idi ki, cavan ardıc ömründə bir belə adam görməmişdi.

Qoluzorlu, bığıburma əmilər, dayılar irəli soxulub ən yaxşı yolka ağaclarını seçib aparırdılar. Bir balaca oğlan kənardə durub həsrətlə ağacları baxırdı.

Cavan ardıcın könlündən keçdi ki, kaş məni bu oğlan alıb aparaydı. Çünki qoluzorlu əmilərin kobudluğu onun gözünü lap qorxutmuşdu.

Elə də oldu. Satılmaq növbəsi cavan ardıca çatanda onun qol-qanadını əzilmiş görən bığburma kişilər kənara çəkildilər. Oğlan irəli gedib ağacı aldı və sevinə-sevinə evlərinə apardı.

Cavan ardıcı təzə gəlin kimi bəzədilər. Onun üstündəki sırğaya bənzər oyuncaqlar par-par parıldayırdı. Budaqlarında xırdacaxırdaca işıqlar bərq vururdu.

Ardıc özünü nağıllar aləmində hiss edirdi. Lakin onun havası çatışmırdı. Ürəyində insanların qarəsınca deyiniirdi:

-Mənim bunlara yazığım gəlir. Bir darısqal otaqdı, onun da qapı-pəncərəsi bağlı. Heç belə havada yaşamaq olar?

Üç gündən sonra ardıcın xırdaca iynələri tökülməyə, oğlanın anası isə deyinməyə başladı:

-Otaq zir-zibillə doldu. Yüz dəfə deyirəm ki, birdəfəlik bir süni ardıc alın, canımız qurtarsın. Özüm deyib, özüm eşidirəm. Təbii ardıc üç-dörd gündən artıq yaşaya bilmir. Heyf deyil o plastmasdan düzəldilmiş yolka ağacları!

Bayramdan sonra cavan ardıcın bər-bəzəyini soyundurdular, özünü də bayıra atdılar.

O biri il oğlanın atası mağazadan süni yolka ağacı alıb gətirdi.

1981

FİL HƏKİMİ

Qoşqar baba dünyagörmüş bir kişidi. Sinəsində o qədər nağıl, dastan, əfsanə var ki, danışmaqla qurtaran deyil. Elə buna görə də nəvələri onun xətrini çox istəyirlər. Dərslər qurtaran kimi kəndə – onun yanına getməyə tələsirlər.

Baba qocalsa da, canı suludu. Həmişə deyir ki, məni qıvrıq saxlayan işdir, əməkdir. Bir də bu dağların təmiz havası.

Nəvələri yanında olanda baba daha da gümrahlaşır. Kişinin yanında cavanlığı düşür. Kənddə elə bir dağ, elə bir dərə, elə bir çəmən, elə bir bulaq yoxdur ki, baba nəvələrini ora aparmamış olsun.

-Bax, bura Qızılqayadı. Bir az ondan aşağıda Balqayasıdır. Sol tərəfdəki dərəyə Ayölən deyirlər. Sağ tərəfdəki dərədə paqqıldayan bulağın adı Cambulağıdır. Balqayasının altında elə dərin kahalar var ki, birinə bir sürü yerləşər. Kim bilir, bəlkə də bu kahalarda bizim əcdadlarımız yaşayıb. Torpaqlarımız bərəkətlidi, bulaqlarımız şəfa qaynağıdır. Qayalarımızın hərəsi bir tarixdir. Çəmənlerimiz gözəllik sərgisidir. Ancaq insansız torpaq da, su da, çiçəklər də qəribdi, kimsəsizdi. Vətən təkcə torpağıyla, bulaqlarıyla, hər cür təbii sərvətləri ilə deyil, igid oğullarıyla, sədaqətli qızlarıyla tanınır.

-Baba, mən böyüyəndə traktorçu olacağam. Kəndimizdəki bərəkətli torpaqları əkib becərəcəyəm.

-Mən isə meşəbəyi olacağam. Vətənin yaşıl sərvətlərini göz bəbəyi kimi qoruyacağam.

Orxanla Cavid öz arzularından söhbət açdılar. Rəşadsa dinmədi. Baba onların saçını tumarlayıb soruşdu:

-Rəşad bala, sən niyə danışmırsan?

-Baba, mən isə həkim olmaq istəyirəm.

Qoşqar baba gülümsündü. Qəlyana bir dərin qullab vurub aramla danışmağa başladı:

-Ay sağ olun, mənim nəvələrim. Torpağı əkib-becərən də, təbii sərvətləri qoruyan da, sağlamlığın keşiyində dayanan da lazımdır bizə. Hər bir sənət yaxşıdır. Ancaq gərək sevib-seçdiyiniz sənətin sirlərini elə dərindən biləsən ki, sonra özünü fil həkimi adlandıran insanların gününə düşməyəsən.

Rəşad tez dilləndi:

-Baba, fil həkiminin başına nə iş gəlib ki?! Nə olar, danış da!

-Nə deyirəm, gözümlün işığı. Danış deyirsən, danışım.

Qədim zamanlarda Həşim adlı yoxsul bir kişi var imiş. Səhərdən axşama qədər meşədən odun yığar, satıb balalarını gücbəla ilə dolandırarmış.

Bir gün bu kişi meşədə öz-özünə gileylənir:

-Eh, belə də ömür olar? Bir çətin külfəti necə dolandırasan? Əlləşirsən, vuruşursan, gecə-gündüz işləyirsən, qazancın isə bir qarın yavan çörəkdi...

Yol ilə keçən bir cavan oğlan Həşimin sözlərini eşidib yaxın gəlir:

-A kişi, niyə gileylənirsən?

-Heç, ağrın alım.

-Kişi, utanma, dərđini aç söylə. Bəlkə də mən ona bir əlac eləyə bildim.

Həşim çar-naçar yoxsulluğundan, balalarının ac-yalavac yaşamağından danışdı.

Oğlan bir qədər fikrə gedib gülümsündü.

-A kişi, dərđinin əlacı məndə. Ancaq gərək dediklərimin hamısına bircə-bircə əməl edəsən.

-Eşidirəm səni, ağrın alım!

-Qonşu ölkənin padşahı çox ədalətlidir. Sənətkarlara isə xüsusi hörməti var. Get onun yanına, mütləq sənə kömək eləyəcək.

-Başına dönüm, mən hardan sənətkar oldum? Odun doğramaqdan, şələ daşımaqdan başqa əlimdən heç nə gəlmir.

-Kişi, sən mən deyənə bax. Gedib şaha deyərsən ki, mən fil həkimiyəm. Gerisi ilə işin yoxdur.

-Başına dönüm, birdən o fil dediyin xəstələndi, mən onun dərđinə necə əlac eləyim? Yox, qardaş, bu mənə işim deyil. Atalar demişkən: "Ac qulağım, dinc qulağım."

Oğlan Həşimdən əl çəkmədi:

-Ay rəhmətliyin oğlu, bu həndəvərdə fil olurmu ki, xəstələndə sənənin yanına gətirsinlər? Ağlın olsun, fürsəti əldən vermə.

Söz Həşimin ağına batdı. Soraqlaşa-soraqlaşa gəlib həmin şahın qapısının ağzında dayandı. İstədi ki, darvazadan içəri keçsin, keşikçilər buraxmadılar. Həşim nə qədər yalvardı, dil tökdü, içəri buraxmadılar ki, buraxmadılar. Axırda nəəlac qalıb keşikçilərə dedi ki, bəs mən fil həkimiyəm, mütləq şahı görməliyəm.

Xəbər şaha çatan kimi əmr etdi ki, kişini onun yanına gətirsinlər.

Həşim saraya girəndə ağı başından çıxdı. Odunçu bu gözəllikdə sarayı yuxusunda da görə bilməzdi. O, özünü yığışdırıb, şahın qarşısında ədəblə baş əydi. Şah soruşdu:

-Kişi, kimsən, nə sənətin sahibisən?

-Şah sağ olsun, adım Həşimdi, özüm də nadir peşə sahibi, fil həkimiyəm.

Saray adamları odunçunu maraqla süzdülər. Şah soruşdu:

-Vəzir, bizim məmləkətdə fil həkimi varmı?

-Xeyir, qibleyi-aləm.

-Çox gözəl. Elə isə bu kişini ən yüksək məvaciblə işə götürək. Necə deyərlər, saxla samanı, gələr zamanı.

Daha sonra o özünü Həşimə tutub soruşdu:

-Daha başqa təmənnan yoxdu ki?

-Xeyir, qibleyi-aləm, çox razıyam.

-Onda mürəxxəssən. Bu gündən sən bizim məmləkətin fil həkimisən.

Beləliklə, odunçu Həşim dönüb oldu fil həkimi Həşim. Arvadı bunu eşidəndə qorxudan rəngi qaçdı. Dili topuq çala-çala ərinə dedi:

-Ay evi yıxılmış, bu nə oyundu başımıza açırsan? Ağrımaz başına niyə dəsmal bağlayırsan, ay bədbəxt?

-Arvad, day iş-işdən keçib, Allah kərimdi.

Həşim kişi ailəsi ilə birlikdə ədalətli şahın məmləkətinə köçdü, özünə imarət tikdirdi. Kasıb ailə şad-xürrəm yaşamağa başladı.

Aradan on il keçdi. Bu müddətdə Həşimə gözün üstündə qaşın var deyən olmadı. Evdə oturub şahın kəndiyi məvacibi almaqdan başqa bir işi yox idi onun.

Padşahın gözünün ağı, qarası bir oğlu var idi. Həşim bu ölkəyə gələndə onun yeddi-səkkiz yaşı olaydı, ya olmayaydı. İndi isə şahzadə həddi-buluğa çatmış, igid bir cəngavər olmuşdu.

Şahzadə dünya səyahətinə çıxmaq arzusuna düşdü. Atasından icazə alıb kiçik bir qoşunla səfərə çıxdı. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə, düz getdilər, axırda gəlib gözəl bir diyara çatdılar. Soruşub öyrəndilər ki, bura Hindistandır. Şahzadə Azər Hindistan şahının yanına gedib, gecələməyə yer istədi. Hindistan şahı şahzadəni çox yaxşı qarşıladı, onun şərəfinə gözəl bir ziyafət düzəltdi. Süfrədə quş südü desən, tapıldardı.

Qəzavü-qədərdən Hindistan şahının qızı bir könüldən min kö-nülə vuruldu şahzadə Azərə. Bu işdən xəbər tutan Hindistan şahı

əvvəlcə dərin fikrə getdi, sonra qərara gəldi ki, qızını şahzadə Azərə versin. Ona görə ki, Azər həm ağıllı-kamallı bir oğlan idi, həm də əsli-nəcəbəti var idi. Necə deyərlər, əsli hu, nəslı hu!

Gözəl bir toy məclisi quruldu. Kürəkənin arzusuyla qırx gün qırx gecə toy çaldırdı Hindistan şahı.

Bəxtiyar günlər, aylar bir-birini əvəz edirdi. Ancaq bir müddətdən sonra şahzadə Azər darıxmağa başladı. Ata-anası, el-obası düşdü yadına.

Bunu gören şah kürəkəninə yanına çağıraraq soruşdu:

-Oğul, gözümə bikef dəyirsən, xəstələnib eləməmişən ki?

-Xeyir, qibleyi-ələm. Ata-anam, vətənim yadıma düşüb. İcazə versəydiniz, qızınızı da götürüb vətənə gedərdim.

Padşah çox fikirləşdi. Çar-naçar razılaşdı. Əmr etdi ki, qızına cəhiz hazırlasınlar.

Şahzadə Azər dedi:

-Şah sağ olsun, mənim atamın varı, dövləti başından aşır. Nə zəhmət çəkirsiniz. Siz ki, məni oğulluğa qəbul etdiniz, mənim varım elə Sizin varınız, dövlətiniz deyilmi?

Söz şahın ağına batdı. Kürəkəninin gözütoxluluğu xoşuna gəldi.

Hind padşahının qızının bir sevimli fili var idi. Ata evindən ondan başqa heç nə götürmədi.

Nağıl dili yüyürək olar. Şahzadə Azər öz xanımıyla gəlib çatdı öz atasının vilayətinə. Ölkədə şənlik başlandı, nə başlandı.

Xoşbəxt günlər bir-birini əvəz edirdi. Hindistan şahının qızı o qədər də darıxmırdı. Lakin bir gün qəzavü-qədərdən onun sevimli fili xəstələndi. Fil yerə uzandı. Nə qədər çalışdırsa, onu ayağa qaldırmaq mümkün olmadı.

Şah vəziri yanına çağıraraq dedi:

-Vəzir, gəlinimin fili xəstələnib, bir tədbir tök.

Birdən vəzirin yadına Həşim düşdü. Gülümsünüb dedi:

-Şahim, narahat olmağa dəyməz. Axı bizim fil həkimimiz var.

Çağıraraq, gəlib yazıq heyvanın dərfinə əlac eləyər.

Həşim kişi handan-hana şahın da yadına düşdü:

-Vəzir, nə yaxşı ki, o vaxt o həkimi işə götürdük. Yoxsa lap rüsvay olmuşduq.

Şah əmr etdi ki, fil həkimini çağırınsınlar.

Xəbər Həşimə çatanda yer-göy başına fırlandı, dizləri titrədi. Öz özünə düşündü ki, olacağa çarə yoxdur. O, arvad-uşaqla halallaşdı. Balalarını gözüyaşlı arvadına tapşırıb, şahın göndərdiyi adamların qabağına düşdü.

Camaat fili dövrəyə almışdı. Həşimi gören kimi kimsə qışqırdı:

-Fil həkimi gəldi. Fil həkimi gəldi!

Hamı hörmətlə kənara çəkilib, həkimi xəstənin yanına buraxdı.

Həşimin başı uğuldayırdı. Yekə, əcaib bir heyvan yerə uzanmışdı. Yazıq Həşim birinci dəfə idi ki, fil görürdü. O, biçarə heyvanın başına pərvanə kimi fırlanmağa başladı. Elə sürətlə dövrə vururdu ki, kişini qan-tər apardı. Adamlar maraqla həkimə baxırdılar. Kimsə pıçıldadı:

-Bu yazıq özünü əldən saldı ki!

Şah Həşimi yanına çağıraraq soruşdu:

-Həkim, nə üçün filin dövrəsinə fırlanırsan? Bu yazıq, qərib heyvanın xəstəliyi nədir axı?

-Şah sağ olsun, fil elə yıxılıb ki, nə qədər axtarıram, onun başını tapa bilmirəm. Hər iki tərəfdən quyruğu var. Başı yəqin ki, bədəninin altında qalıb. Əmr edin, döndərsinlər, ona baxım.

Adamlar gülüşdülər. Şah isə bərk qəzəbləndi. Əmr etdi ki, bu vaxta qədər fil ağırlığında məvacib alan Həşimin boynunu vursunlar.

Oduncu Həşim öz dilinin bəlasını çəkdi.

... Qoşqar baba nağılı qurtarıb, nəvələrinin başını sıgalladı:

-Hə, nəvələrim, təəssüf ki, hələ bu fil həkimi kimi sənətinin əlifbasını bilməyənlər var. Siz çalışın belələrinə oxşamayın.

Seyid Əzim Şirvani çox gözəl deyib:

Kişi bir sənəti bilər xalis,

Çoxuna meyl edən qalar naqis...

OLMUŞ ƏHVALATLAR

KÖÇMƏYİ TƏRGİDƏN LEYLƏKLƏR

Hər bahar gələndə leyləklər topa-topa ağ buludlar kimi kəndimizin səmasını bəzəyirdilər. Onlar uca-uca çinarların başında qurduqları yuvada yaşayır, yumurtlayıb bala çıxardır, payızda isə uçub isti ölkələrə gedirdilər.

Elə bil çör-çöpdən düzəldilmiş yekə yuvaların bəxtinə-qismətinə əzəldən ağ rəng yazılıbmış. Ağ leyləklər gedəndən sonra təbiətin üzərinə qış öz nəhəng, dümağ qanadlarını gərdi. Leylək yuvaları ağ rəngdən ötrü qəribsəməsinlər deyə, qış o yuvaları dümağ qarla bəzəyirdi.

Bir qış gözlərimizə inanmadıq. Hamımız çaşıb qalmışdıq. Elə bil leyləklər isti ölkələrə uçmaq haqqında fikirləşmirdilər. Öz-özümə düşünürdüm: yəqin bu yazıq quşlar köçəri həyatdan beziblər. Ancaq sən demə belə deyilmiş. Cənubda – durnalar, leyləklər məkanı Bağdadda, Bəsrədə müharibə getdiyi üçün leyləklər bir daha ora qayıtmadılar.

O vaxtdan neçə illər keçib. Mənim doğulduğum, boya-başa çatdığım Qubadlıda leyləklər əbədi məskən salıblar.

Hərdən bu leyləklər dimdiklərini elə şaqqıldadırlar ki, adama ləzzət eləyir. Elə bilirsen ki, hardasa qoşanağara çalınır. Yox, leyləklər soyuqdan belə etmirlər. Daha qarlı qış da onları qorxutmur. Ağ leyləklər dümağ libas geymiş dağların, düzlərin üstü ilə uçanda elə gözəl görünür ki... Adam baxdıqca ləzzət alır. Öz-özünə fikirləşirsən ki, zaman leyləklərə də oturaq həyat keçirməyi öyrətdi. Axır ki, onlar da özlərinə əbədi, daimi yaşayış yeri seçdilər...

P.S. Leyləklər haqqında bu yazını qələmə alanda heç ağıma da gəlməzdi ki, iki il sonra – 1993- cü ildə qubadlıların da qismətinə köçkünlik, didərginlik payı düşəcək. Hərdən adamın könlündən keçir ki, leylək olub o yerlərə uça bilsin...

BƏRƏNCÜ BULAĞI

Yardımlıya, dostuma qonaq getmişdim. Yol boyu gördüyüm zümrüd donlu meşələr, dağlar, dərələr, qıvrıla-qıvrıla uzanan yollar, dağların döşündə arı pətəklərinə bənzəyən evlər ruhumu oxşayırdı. Yardımlı şələəsi isə məni lap heyran qoymuşdu.

Dostum məni görəndə gözlərinə inanmadı. Qucaqlaşdıq. Ürəklərimizdə sevinc şələəsi çağladı. O yandan, bu yandan söhbət saldıq. Xatirələr dünyası bizi öz qoynuna aldı. Maşına minib üzü yuxarı – dağlara sarı yol aldıq. Yolun sağ tərəfi kol-koslu təpəlik, sol tərəfi isə meşəlik idi. Xeyli getdikdən sonra maşını yolun kənarında saxlayıb, kiçik dağ çayının sahilinə endik. Uzaq-uzaq dağlardan gələn Viləşin suyu göz yaş kimi dumduru idi. Çayın o biri sahilinə adladıq. Meşənin qoynundan çıxan gözəl bir bulaqla rastlaşdıq. Onun suyu bumbuz idi. Yuyunduqca, içdikcə adama ləzzət eləyirdi.

Bulağın adını soruşdum. Dostum gülümsündü:

- Bəlkə də bundan sərin, bundan saf sulu bulaqlar var. Ancaq mən bilən dünyanın heç bir yerində bu adda çeşməyə rast gəlməzsən: Bərəncü bulağı.

Etimologiyasını soruşsam da, heç kəs bərəncü sözünün mənasını söyləyə bilmədi. Ancaq dostum şahidi olduğu maraqlı bir əhvalat danışdı:

-Keçən il yayda bura gələndə gözlərimə inanmadım. Bərəncünün şırıltıyla töküldüyü, üç-dörd ovuc boyda sahəni əhatə eləyən balaca sututarda uzun bir ilan gördüm. Əvvəlcə bərk qorxdum. Sonra diqqətlə baxıb gördüm ki, ilan hərəkətsizdir. Onu çubuqla sudan çıxarıb kənara – gün tutan bir yerə atdım. İlan hərəkətsiz idi. Mənə elə gəldi ki, ölüb. Başımız söhbətə qarışdı. Birdən donu açılan ilan hərəkətə gəldi, sürünə-sürünə kolların arasına girib gözədən itdi.

Sən demə ilan su içmək üçün Bərəncüyə gəlibmiş. Soyuq suya girən kimi onun bədəni donmuş, daha oradan kənara çıxa bilməyibmiş...

Əhvalat xoşuma gəldi. Dostuma zarafatla dedim:

-Hə, deməli Bərəncü elə bulaqdır ki, onun suyundan içənlərin daxilindəki zəhəri, xıltı, kin-küdurəti də dondurmaq qüdrətinə malikdir.

Hamımız gülüşdük. Başımız elə qarışdı ki, bir də ayıldıq ki, qaranlıq düşüb. Dörd yana boylandım. Sayrışan ulduzlardan başqa heç nə görmədim. Ocağımızın közü də, dostlarımızın çəkdiyi siqaretlərin işıltısı da ulduzları xatırladırdı. Mənə elə gəldi ki, özümüz də ulduz olub ulduzlara qarışmışıq...

1992

XİLASKAR İT

Son vaxtlar hamının çöhrəsini qəm buludu bürümüşdü. El-obadan, ev-eşikdən ayrılmaq qorxusu ürəklərə hakim kəsilmişdi. Namərd qonşular tez-tez kəndi atəşə tuturdular. Ancaq torpağa bağlanmış bütün qocalar kimi Mülayim xala da öz evindən, eşiyindən ayrılmaq istəmirdi. Şəhərdə yaşayan oğulları neçə dəfə gəlsələr də, arvad getmək bilmirdi ki, bilmirdi. Mehrini kənd adamlarına, həyət-bacaya, toyuq-cücəyə və bir də evinin keşiyini çəkən sədaqətli köpəyə salmışdı.

Mülayim xala fikirli-fikirli bulaqdan evə qayıdırdı. Darvazadan içəri girəndə zəncirdəki itin özünü didib-tökməsinə, toyuqların narahat-narahat qaqqıladaşmasına bərk təəccübləndi. Ağına gəldi ki, yəqin həyətə tülkü-çaqqal girib. O yan-bu yana baxdı. Bir şey başa düşə bilmədi. Balaca toyuq damının – hinin üstündə yepyekə bir ilan qıvrılmışdı. Mülayim xala hələ beləsini görməmişdi. İlan o qədər qorxunc idi ki, adam baxanda vahiməyə düşürdü.

Arvad fikirləşməyə də macal tapmadı. Heç özü də bilmədən əlindəki odunu ilana sarı tulladı. İlan bir göz qırpmında burulu yay kimi gərilib özünü qarının üstünə atanda köpək də ona sarı tullandı. Havada ilanın başı köpəyin ağızına keçdi. Mülayim xala quruyub qalmışdı. Başı qırılmış ilanın bədəni bir tərəfdə, it isə o biri tərəfdə qıvrılırdı. İlan fürsət tapıb sədaqətli köpəyi çala bilməmişdi. Zəhər o qədər təsirli idi ki, iyirmi dəqiqədən sonra köpək də canını tapşırdı.

Onsuz da özündə olmayan Mülayim xalanın gözlərindən yaş açıldı. Həm xilaskarının, həm də özünün taleyinə ağlayırdı...

1992

PALTAR QAZANINA DÜŞƏN BEÇƏ

Kənddə, dayıngilin həyətində yaraşlıq bir beçə var idi. Ona diqqətlə baxdığını görəndə Sevda xala dedi:

-Heç bilirsən bu beçənin başına nələr gəlib?

Çiyrimi çəklim.

Sevda xala danışmağa başladı:

-Həyətdə ocaq qalayıb paltar qazanını qoymuşdum üstünə...

Gülməyim tutdu. Zarafatla dedim:

-Məgər paltarı da bişirirlər?

-Yox, bişirməyinə bişirmirlər. Ancaq paltarı qaynadanda həm onun çirki yaxşı çıxır, həm də üstündə olan mikroblar ölür.

-Hə, başa düşdüm.

Sevda xala sözünə davam elədi:

-Başım nəyəsə qarışmışdı. Qayıdanda gəlib gördüm ki, bax həmin bu beçə paltar qazanına düşüb. Yazıq quşun nəfəsi kəsilməkdə idi. Onu qazandan çıxarıb kənara atdım. Dedim ki, yəqin öləcək. Ancaq möcüzə baş verdi. Beçə hərəkətə gəldi, ayağa durub, toyuqların yanına qaçdı.

O gündən sonra mən ona xüsusi qulluq eləyirdim. Beçə yavaş-yavaş dirçəlirdi.

Aradan xeyli keçdi. Toyuqlara azar darışdı. Onlar bir-bir qırılmağa başladılar. Təkcə paltar qazanına düşən beçəyə heç nə olmadı. Görünür, onun bəxtində bir şey var imiş. Sabunlu suda bir az "qaynaması" onu bit-birədən, azar-bezardan xilas eləmişdi...

1991

ODUNLA İÇİLƏN ÇAY

Orucalı əmi çox məzəli kişidi. Kənddə hamı onu zarafatlı adam kimi tanıyır. Orucalı əminin sürdüyü taksiyə bir minən sevinir, bir də düşən. Minən ona görə sevinir ki, nə qədər fikirli, qaşqabaqlı olsa da, o saat kefi açılır. Orucalı əminin məzəli söhbətləri, özünəməxsus danışığı, gülüşü can dərmanıdı elə bil.

Taksidən düşənin də sevinməyə haqqı var. Əslində onun ilk zarafatları kəşfiyyat xarakteri daşıyır. Elə ki, həmsöhbətinin zəif damarını tutdu, qurtardı. Bu zəif cəhətdən yapışib, zarafatı mərhələ-mərhələ tündləşdirmək Orucalı əminin ən çox sevdiyi işdi. Elə buna görə də onun mindiyi taksidən düşən də sevinir.

Orucalı əmi hər dəfə balaca Turalgilə gələndə onu cırnadar, uşağı hövsələdən çıxarmaqdan zövq alardı.

-Ə, Tural, bu nədi, ə, şoferin də evində çayı qəndlə içirlər, müdirin də. Get anana de ki, konfet gətirsin.

Bu söhbət tez-tez təkrar olunardı.

Bir dəfə Orucalı əmi Turalgilə qonaqlar gətirdi. Özü də onlarla birlikdə çay içməyə başladı. Birdən gözü balaca Turala sataşdı. Hay-harayla ondan soruşdu:

-Ə, Tural, çayı yenə qəndlə içirsiniz?

-Yox.

-Bəs nəynən içirsiniz?

-Odununan.

Qonaqların dodağı qaçdı. Orucalı əmi də gülümsəyən kimi oldu:

-Eybi yoxdu, Tural, 1 - 0 sənə xeyirinə.

1989

MAŞINLA YARIŞ

Evimiz yolun sağ tərəfindəki təpənin üstündə idi. Bu yola poçt yolu deyirdilər. Rayon mərkəzindən Çayzəmiyə bu yoldan başqa ikinci bir yol yox idi. Burada maşınlar təkəm-seyrək göründüyündən, hər gələn maşın uşaqların qəlbinə sevinc gətirərdi. Hamımız

xəyalən o maşınlara minər, adını eşidib üzünü görmədiyimiz şəhərlərə, kəndlərə səyahət edərdik.

Bir dəfə yenə həyətimizdə dayanıb yola baxırdım. Qəflətən darvazamız açıldı və atam at belində həyətdə girdi. O, rayon mərkəzindən qayıdırdı.

Atam atdan düşüb cilovu mənə verdi. Tapşırırdı ki, atı yavaş-yavaş yedəyimdə çəkim ki, təri soyusun. Tərli at birdən-birə yerində dayansa çərləyə – xəstələnə bilərdi.

Sarı madyan qan-tər içində idi. Hələ onun belə tərlediyini görməmişdim. Yazığın qulaqlarından da tər süzülürdü.

Elə bu vaxt maşın səsi eşidildi. "Qaz -51" evimizin bərabərinə çatıb dayandı. Kuzovdakı – bandakı adamlar atamı həyətdə görüb təəccübləndilər. Hamı bir ağızdan dedi:

-Ta sənə sözümüz yoxdu.

Mən əvvəlcə bir şey başa düşə bilmədim. Sonra hər şey aydın oldu. Sən demə onlar eyni vaxtda rayon mərkəzindən çıxıbmişlər. Atam zarafatla deyib ki, sizi kənddə gözləyəcəm. Hamı ona gülüb, sözlərinə inanmayıblar. İndi isə... Sarı madyan maşınla yarışda qalib gəlmişdi. Atam onu kəsə yolla çapmış, kəndə maşından tez gəlib çıxmışdı.

1989

ÇÖLPİŞİYİ

Qazlar hində çığıışıdılar. Babam tez yatağından qalxıb geyindi. Nənəm yuxulu-yuxulu ondan soruşdu:

-Nə olub, a kişi?

-Deyəsən hinə tülkü girib.

Dayım da babama qoşuldu. Mən nənəmlə evdə qaldım. Bərk qorxurdum. Gecənin qaranlığı bu vahiməni daha da artırırdı. O vaxt kəndimizə hələ işıq çəkməmişdilər. Yeganə lampamızı da babamgil apardılar.

Aradan nə qədər keçdiyini bilmirəm, axır ki, babamla dayım qayıtdılar. Nənəm soruşdu:

-O nə idi elə?

Dayım dilləndi:

-Hinə çölpişiyi girmişdi. Atam əlində şiş qapının ağzında dayandı. Mən lampa işığında hinin içini axtarmağa başladım. Birdən gözümə çəpiş boyda bir şey sataşdı. Öz-özümə düşündüm ki, bu çəpişi bura kim salıb?

Bir az yaxınlaşmışdım ki, çəpiş sandığım çöl pişiyi qəflətən sıçrayıb qapıya sarı qaçdı. Həyəcandan qışqırdım. Elə bu zaman çöl pişiyindən də dəhşətli bir səs çıxdı. Mən yaxına gələndə o, yerdə başı təzə kəsilən heyvan kimi çapalayır. Sonra bildim ki, yanından keçəndə atam əlindəki şişi gücü gəldikcə onun qarnına soxub.

Bilmirəm nəyəm inandı, ya yox, ancaq mən dayımın sözlərinə zarafat kimi baxdım.

Babamla dayım təzədən yerlərinə girdilər. Xorultudan onların yatdığını bildim. Ancaq mənim gözlərimə yuxu getmirdi ki, getmirdi. Səsimi içimə çəkib, çöldən gələn hər şıqqılıya qulaq asırdım.

Axır ki, səhər açıldı. Tez həyəətə qaçdım. Doğrudan da, həyətdə öldürülmüş bir çöl pişiyi gördüm. Qonşunun uşaqları da axışb gəldilər. Heç vaxt rast gəlmədiyimiz bu qəribə heyvanın ölüsünə maraqla tamaşa edirdik.

1989

AĞ BAYRAQ

Bir dəfə başıma qəribə bir əhvalat gəldi. Atı minib evə gedirdim. Axşam toranı düşüdə idi. Nə haqdasa fikirləşirdim. Arabir külək əsirdi. Birdən dəhşətə gəldim. Ağ, iri bir şey üstümə gəlirdi. Fikirləşməyə macal tapmamış o ağ şey məni qucaqladı. At hürkdü və mən yerə yığıldım. Huşumu itirdim. Aradan nə qədər keçdiyini bilmirəm. Ancaq gözümlü açanda nə görsəm yaxşıdır? Kola ilişmiş iri bir kağız parçası yel ədikcə ağ bayraq kimi

yellənirdi. Sən demə külək o kağızı haradansa gətirib mənə çırpılmış.

Küləyin əlində ağ bayrağı görəndə bir qədər toxtadım. Xoşbəxtlikdən heç haram əzilməmişdi. Yerdən qalxıb kənardə dayanan ata yaxınlaşdım. Onu minib kəndə sarı yollandım. Ancaq hələ də özümə gələ bilməmişdim.

1989

GECƏ YOLDA GÖRDÜKLƏRİM

Uc qar bir dağ kəndində məktəb direktoru işləyirdim. Hər səhər atla öz kəndimizdən o kəndə gedər, dərs qurtarandan sonra geri qayıdardım. Yol meşənin içindən keçər, sonra dərəyə enər, kiçik dağ çayının üstündən keçərdi. Təbiətin gözəl mənzərələri adama xüsusi ləzzət verirdi. At üstündə getmək isə bu gözəlliyə yeni bir gözəllik artırardı.

Sınıflərdə uşaqların sayı çox az idi. Məktəbdə olan uşaqların ümumi sayı bir sinfin uşaqları qədər olaydı, ya olmayaydı.

Bir gün uşaqlar mənə cindən, şeytandan söhbət açdılar. Onlar danışdıqca qorxur, özləri də vahimələnirdilər. Mən onları nə qədər inandırmağa çalışsam da ki, bunlar hamısı qorxudan yaranan qarabasmadır, sözümlə inanmadılar. Yalandan "bəli, bəli" desələr də, hiss edirdim ki, fikirləri dərindən çox cinin, şeytanın yanındadır.

Bir dəfə necə oldusa, evə gec qayıtmalı oldum. Toranlıq düşmüşdü. Dərəyə enib çaydan keçdim. Elə bir az getmişdim ki, saçları dağınıq bir arvadın mənə sarı gəldiyini gördüm. O mənə dedi:

-Ə, a bala, inəyin ayağı daşın arasına düşüb. Nə qədər eləyirəm çıxara bilmirəm. Gəl gedək mənə kömək elə.

İstər-istəməz uşaqların söhbəti yadıma düşdü. Məni vahimə basdı. Ata bir qamçı vurub oradan uzaqlaşdım. Ürəyimin döyüntüsünü açıqca hiss edirdim. Arvad isə hey yalvarır, məni köməyə çağırırdı.

Bir xeyli getdim. Meşədən çıxanda sol tərəfdəki təpənin üstündə bir qaraltı gözümə dəydi. Birdən o qaraltı hərəkətə gəldi. Nəyisə əlində fırlatdı. Qəribə bir şaqqıltı səsi eşidildi. Çiynimdəki tüfəng yadıma düşəndə bir az toxdadım. Özümü cəmləşdirib qışqırdım:

-Ay adam, kimsən?

Qaraltı yenidən tərpəndi, yenidən o qəribə şaqqıltını eşitdim. Sözümlü bir də təkrar etdim:

-Ay adam, kimsən?

Qəflətən qaraltı sualıma cavab verdi:

-Mən bu yerin, göyün yaradıcısıyam.

Qorxudan boğazım qurudu. Ata bir şallaq vurub kəndə sarı çapdım. Məni soyuq tər basmışdı. Qorxudan başımın tükləri biz-biz olmuşdu.

Gecə səhərəcən qorxudan yata bilmədim. Yolda gördüklərim məni dəhşətə gətirmişdi. Ancaq heç kəsə bu haqda heç nə demədim.

Səhər tezdən tövləyə getdim. Atı qaşovladım. Sonra yəhər-ləyib həyəətə çəkdim. Yenidən at üstündə məktəbə yollandım. Ancaq indi qorxmurdum. Qaranlıqda adamı vahimə basır, işıqlı havada isə adam toxtaq olur.

Qaraltı gördüyüm təpəyə diqqətlə baxdım. Gözümə heç nə dəymədi. Düşündüm ki, yəqin axşam məni qara basırmış.

Qarşıma arvad çıxan yerə çatanda isə ağılıma qəribə bir fikir gəldi. Atı saçları pırpız-pırpız olan qarının göstərdiyi istiqamətə sürdüm. Birdən gözümə qanlı daşlar sataşdı. Atın yanına düşüb dörd yanı diqqətlə nəzərdən keçirdim. Yerə möhkəmcə bitmiş iki daşın arasında kəsilib qalmış bir inək ayağı nəzərimi cəlb elədi. Yox, daha məni qara basmırdı. Sən demə dünən gördüyüm cin yox, elə həqiqətən insan imiş. İnəyin bir ayağı daşların arasına giribmiş. Arvad nə qədər çalışıbsa, inəyi xilas edə bilməyib. Əlacı kəsilən qarı kəndə kömək dalınca gedib. Qonum-qonşu gəlib. Onlar da nə qədər çalışıblarsa, inəyi daş "tələ"dən qurtara bilməyiblər. Nəhayət, belə qərara gəliblər ki, inəyi kəssinlər. Belə də ediblər.

Bütün bunlar mənim ehtimalım idi. Məktəbə çatanda isə ehtimalımın düz çıxdığını anladım. Müəllimlərdən biri dedi ki, Əziz müəllim, sizə ət lazım deyil ki?

-Əti hardan alacaqsan?

-Dünən gecə Şanisə qarının inəyinin ayağı daşların arasına keçib. Nə qədər əlləşiblərsə, çıxara bilməyiblər. İnəyi kəsib, ətini kəndə gətiriblər. Əgər istəyirsinizsə, bir pay da Sizə təşkil edək.

Razılaşdım. Ancaq fikrim ətin yanında deyildi. Elə hey fikirləşirdim ki, çaylaqda gördüyüm həqiqət imiş. Bəs təpədə gördüyüm necə?

Başıma gələnlər haqqında heç kəsə bir söz demirdim. Ancaq təpənin üstündəki qaraltını, onun zəhmli səsini unuda bilmirdim ki, bilmirdim.

Bazar günü rayon mərkəzinə getmişdim. Küçədə adamların kiminsə başına topladığını gördüm. Əyni cır-cındır içində olan bir adamı hey cırnadır, dəqiqəbaşı ondan soruşurdular:

-Ay adam, sən kimsən?

O isə əlindəki ağac qabığından düzəldilmiş şallağabənzər bir şeyi havada şaqqıldadıb deyirdi:

-Mən bu yerin, göyün yaradanıyam.

Hər şey mənə aydın oldu. Yalnız bundan sonra başıma gələnləri dost-tanışa, müəllim yoldaşlarıma danışdım. Əvvəlcə xoflanan, həyəcan keçirən adamlar sonra gülümsədilər...

TUTULAN BORU

Su borusu çoxdan idi ki, çəpərin dibində istifadəsiz qalmışdı. Yaqub dayı öz təcrübəsindən yaxşı bilirdi ki, suyu arxla aparanda yolda çox itki olur. Əyin kimi yerdə isə suyun hər qətrəsi qızıldır. Ona görə də Yaqub dayı hovuzdan dirliyin yanınadək suyu ya rezin, ya da dəmir borularla gətirər, sonra onları ləklərə buraxardı.

Bağcanın o biri başındakı ağacları suvarmaq lazım idi. Yaqub dayı çəpərin dibindəki borunu çiyinə alıb hovuzun yanına gətir-

di. Suyu boruya qoşub kranı açdı. Ancaq təcübülü idi. Su borunun bu başından o biri başına gedib çıxmırdı.

Məsələnin nə yerdə olduğunu bilən Hafizə bibi də köməyə gəldi. O, uzun lobyə şaxını gətirib, borunun bir başından saldı, neçə dəfə irəli uzatdı, geri çəkdi. Hiss olunurdu ki, ağacın ucu nəyəsə ilişir. Ancaq borunun tıxacı açılmırdı ki, açılmırdı.

Hafizə bibi bezdi. Çubuğu yerə atıb çardağın altına getdi. Bişdüşlə məşğul olmağa başladı. Yaqub dayı isə borunun tıxacını açmaqla məşğul idi. O, uzun bir məftil tapdı. Borunun bir başına suyu qoşdu. Özü isə borunun o biri başını bir qədər yuxarı qaldırıb, əlindəki məftilin ucunu qarmaq kimi eləyib işə başladı. Məftili gözəgörünməyən tıxaca ilişdirib özünə sarı çəkməyə başladı. Borunun içindəki su da hərəkətə gəldi. Və birdən yoğun bir at ilanı da su ilə qarışıq borunun içindən çıxıb, Yaqub dayının sinəsinə çırpıldı. O, necə ayağa qalxdığını heç özü də bilmədi. Cəld ilanı öldürdü.

Sən demə ilan çəpərin dibində bir müddət istifadəsiz qalan borunun içinə girib orada yatıbmış...

1989

OT BİÇİNİ

Yay tətilində mən də gedib biçinçilərə kömək edirdim. Kərənti ilə - dəryazla işləmək, ot biçmək o qədər də asan deyildi. Bir az ot çalan kimi yorulurdum. Biçinçilər mənə deyirdilər ki, get dincəl, indi biz də gəlirik.

Mən kölgəliyə qayıtdım. Onlar isə bir-birlərinin ardınca vər götürüb biçənəyin bu başından o başınadək gedib çıxırdılar. Qəribə idi. Kərənti hərəkətəyən biçinçilər elə bil avar çəkirdilər. Onların gözəgörünməz "qayıqları" irəli "üzdükçə" arxada qalan biçilmiş ot layları dalğaları, daha doğrusu, katerin, gəminin arxasında qalan izi xatırladırdı.

Hərdən mənə elə gəlirdi ki, bu kişilər biçinçi deyillər, əkinçidirlər. Onların kərəntiləri isə kotanlardır. Elə bil görünməz traktor onları çəkib aparırdı. Hər biçinçinin arxasınca uzanıb

gedən ot vərləri isə şumu xatırladırdı. Ancaq bu şum qara deyil, yamyaşıl idi.

Axşam evə qayıdanda hər biçinçiyə iki bağ ot aparmağa icazə verilirdi. Əvvəlcə otu laylayıb xorumlayır, sonra isə iki xorumu üst-üstə qoyub bir bağ düzəldirdilər. Hamı çalışırdı ki, iri bağlar bağlasın.

Yaş otun dörd bağındansa, quru otun iki bağı sərfəli idi. Çünki yaş ot ağır olur, onu ata, ulağa yükləmək çətindir. Digər tərəfdən dörd bağ otu qurudanda ondan zorla iki bağ çıxırdı. Necə deyərlər, adamın zəhməti özünə qalırdı. Elə buna görə də adamlar evə quru ot aparmağa daha çox üstünlük verirdilər.

Kölgədən kənarında olan quru otu əvvəldən laylamışdım ki, komanda veriləndə asanlıqla xorumlayım, vaxt itkisi olmasın.

Biçinçilər özlərinə ot aparmağa hazırlaşanda mən də qoyduğum laylardan birinin üstünə çıxdım. Elə bu vaxt nə isə şalvarımın balağı ilə üzüyüxarı dırmanda. Ətim ürpeşdi. Bərkdən qışqırdım və əl atıb şalvarımın yuxarı hissəsində ilan hesab etdiyim şeyin başından tutdum və gücüm gəldikcə sıxdım.

Kişilər qaçıb gəldilər. Kolun arxasında şalvarımı onların köməyi ilə çıxartdım. Sən demə məni qorxudan ilan yox, çöl siçanı imiş. Canımın qorxusundan onu elə sıxmışdım ki, ölmüşdü.

İşin yaxşıqla qurtardığını görən biçinçilər çıxıb getdilər. Ancaq bu, mənə əməlli-başlı bir dərs oldu. Yadıma düşdü ki, biçinçilər həmişə şalvarın balağını corabın içinə keçirirlər. Sözü düzü, neçə dəfə mənə də demişdilər ki, onlar kimi eləyim. Ancaq sözə baxmamışdım. Çox doğru deyiblər ki, böyük sözünə baxmayan böyürə-böyürə qalar.

O gündən sonra köhnə ot layını xorumlamağa tələsməzdim. Əvvəlcə yaba ilə onu o üzə, bu üzə çevirər, sonra xorumlayardım. Çünki köhnə ot layının altında həmişə ilan və yaxud müxtəlif cür zəhərli qurd-quş gizlənir ki, bu da həyat üçün çox təhlükəlidir.

1989

KARTOF YIĞIMI

Kəndə su çəkib gətirmişdilər. Ona görə hamı həyətdə bostan əkirdi.

Biz də həyətyanı sahəmizi bellədik. Qışdan qalmış xırda və çürüm-çürük kartofları yerə əkdik. Ləklərdə cücərti görəndə sevincimizin həddi-hüdudu yox idi.

Kartofa həvəslə qulluq edirdik. Vaxtlı-vaxtında suvarır, lazım gələndə diblərini kətmən ilə kökləyirdik.

Kartof çiçəkləyəndə adamın elə xoşuna gəlirdi ki! Qəribədir, bar vermək üçün ağacların, bitkilərin mütləq çiçək açması vacibdir. Bitki çiçəkləməsə, ondan bar da gözləmə.

Kartofun çiçəkləri solanda, yarpaqları quruyanda əvvəlcə dilxor oldum. Sonra öyrəndim ki, bu, elə belə də olmalıdır.

Bir gün atam mənə dedi ki, gedək kartof yığaq. O, lək boyu bellə torpağı qazdıqca, yerdən iri, sapsağlam kartoflar çıxırdı. Mən onları vedrələrə yığır, evə daşıyırdım. Atamın da kefi yuxarı idi.

Torpağın üstündə ayaqyalın gəzirdim. Təzəcə qazılmış torpaq dənələri ayağımın altını elə bil ki, qıdıqlayırdı. Mən bundan xoşhallanır, kartofları vedrəyə yığır, evə daşıyırdım.

Birdən elə bildim ki, ayağıma tikan batdı. "Uf" eləyib, ayağımı yerdən qaldırdım. Atam nə olduğunu soruşanda dedim ki, heç, boş şeydir, ayağıma tikan batdı. Ancaq yerdə quyruğunu belinə qaldırmış əqrəbi görəndə hər şey mənə aydın oldu. Deməli, mənə o çalıbmış.

Atam bellə əqrəbi öldürdü və mənə qucağına alıb, evə apardı. Ayağım şişdi. Yaramın üstünə qatıq sürtdülər. Xoşbəxtlikdən heç nə olmadı. Bir neçə saatdan sonra ağrılar da azaldı. Elə o gündən mən ayaqyalın gəzməyi tərgitdim.

1989

SARI ÜRKƏ

Bir dəfə atam evə çox dilxor qayıtdı. Bıçaq vursan, qanı çıxmazdı. Məni isə onun dilxorçuluğundan çox evə atsız qayıtması narahat edirdi.

Atam evimizin qənsərində maşından düşdü. Atımızın yəhərini, cilovunu onun əlində görəndə ürəyim qopdu. Fikirləşdim ki, yəqin atam atı kiməsə satıb. Lap dilxor oldum. Çünki sarı ürkəyə elə öyrəşmişdim ki... Ondan ayrımaq o qədər də asan olmayacaqdı.

Sarı ürkə çox qəşəng at idi. Yavaş-yavaş sürəndə adamın altında yumurta kimi gedir, yorğalayır. Ona qamçı vurmaq da lazım deyildi. Ayaqlarını qarnına sıxan kimi işini bilirdi. Dördəmə çapmağa başlayırdı. Ancaq onun bircə nöqsanı var idi. Hər şeydən hürküdü. Elə bu hürkməyinin də qurbanı oldu.

Atamdan atı soruşanda o kövrəldi və dedi:

-Bütün günahlar məndədi. Əgər onu dəmir parçasına bağlama saydım, belə olmazdı.

Mən bir şey başa düşə bilmədim. Bunu görəndə atam işin nə yerdə olduğunu söylədi:

-Rayon mərkəzindən qayıdırdım. Hava bərk isti idi. Körpüdən keçəndə ürəyimdə çimmək arzusu baş qaldırdı. Çayın sahilinə gəldim. Atı bağlamağa bir kol da yox idi. Elə belə də buraxmaq olmazdı. Qəflətən hürkər, qaçıb gedə bilərdi.

Birdən gözümə iri bir dəmir parçası, kotan sataşdı. Atı ona bağlayıb, çimməyə başladım. Birdən sarı ürkə nədənsə hürkdü. O, dartınanda kotan aşdı. At bundan da hürkdü. Kotanın üstündən tullanmaq istəyəndə necə oldusa dəmirin iti tərəfi çevrilib atın qarnına girdi. Cilov qırıldı və at bağırsaqları yerə tökülə-tökülə qaçmağa başladı. O, birdən dayanıb geriye – mənə sarı baxdı və tükürpədicə bir səslə kişnədi. Bu kişnərdən çox əlvida sözünə oxşayırdı...

At qaçdı, qaçdı... Elə bil o, öz ölümündən qaçmaq istəyirdi. Ancaq bilmirdi ki, qaçdıqca ölümə daha da yaxınlaşır. At getdikcə

bağırsaqları öz ayağına dolaşdı. O, qaçdı, qaçdı və birdən yerə yığıldı.

Mən paltarımı geyinib sarı ürkənin yanına gələndə artıq o, ölmüşdü. Yəhəri belindən açıb, cilovu başından çıxarmaqdan başqa çarəm qalmadı.

Babamgil atama təskinlik verir, onu hey ovundurmaq istəyirdilər. Atam isə fikir eləyir, özünü günahkar sayırdı.

1989

DƏRƏDƏKİ BOSTANLAR

Kəndimiz uca bir yerdə idi. Adamlar su sarıdan korluq çəkirdilər. Atın, ulağın belində Qısraq bulağından səhəng-səhəng su gətirərdilər. Bu su içməyə, işlətməyə kifayət edirdi. Ancaq bərəkətli torpaq ola-ola həyət-bacada heç nə əkib becərmək mümkün deyildi. Təkcə torpağın dərin qatlarına kök salmış tut ağaclarının heç nə vecinə deyildi.

Kəndimizin yanındakı dərədə bol sulu bir bulaq var idi. Onun suyu yayda səpsərin, qışda isə isti olurdu. Bulaq o qədər gur idi ki, onun dərə aşağı çağlayıb gedən suyuna baxanda adama elə gəlirdi ki, bu bulaq deyil, kiçik bir dağ çayıdır.

Bir dəfə su içməyə gedəndə gördük ki, Calal dayı bulağın aşağısında, sol sahildə yerləşən torpaq sahəsini çəpərləyir. Çəpərlənmiş ki, axı buna nə ehtiyac?

Sonra öyrəndik ki, Calal dayı burada bostan əkmək istəyir. Əvvəlcə böyüklər də Calal dayıya inamsızlıqla baxırdılar. Calal dayının isə adamlarla çənə vurmağa vaxtı yox idi. O, heç nəyə əhəmiyyət vermədən işləyir, bulaqdan arx çəkir, yeri belləyirdi.

Nəhayət, çəkilən zəhmət öz bəhrəsini verdi. Calal dayının bostanı o qədər məhsul verdi ki, kişiyyə ağız büzənlər də qollarını çırmalayıb işləməyə başladılar. Dərə aşağı bostanlar yan-yanaya sıralanmağa başladı. Torpaq yaşıl bir libasa büründü. Yuxarıdan durub baxanda adam valeh olurdu. Çox doğru deyirmişlər ki, görülən işdən gül ətri gələr.

O ildən sonra kənd camaatı bostan məhsulları sarıdan korluq çəkmədilər.

Calal dayı gecələr bostanda qurduğu çardağın üstündə yatar, səhərlər isə evə qayıdar, sonra kolxoz işinə gedərdi. Onun danışdığı bir əhvalat indi də yadımdadır:

-Çardaqda yatmışdım. Yay olsa da bərk soyuq idi. Möhkəm bürünüb yatmışdım. Tezdən durub atı hörüyündən açdım. Aparıb suvardım. Özüm də əl-üzümü yudum. Həmişə olduğu kimi atı minib kəndə sarı sürdüm. Yoxuşu çıxanda kürəyimdə nəsə soyuq bir şeyin hərəkətə gəldiyini hiss elədim. Məni vahimə bürüdü. Sözsüz ki, kürəyimdəki ilan idi. Ani olaraq nə etmək haqqında fikirləşdim. İlanın hərəkətindən başın hansı tərəfdə olduğunu təxminən də olsa hiss etdim. Qəflətən köynək qarışıq onu tutub bədənimdən araladım. Xoşbəxtlikdən əlimə ilanın baş hissəsi keçibmiş. Bir əlim kürəyimdə atı kəndə sarı çapdım. Köynəyimi birtəhər əynimdən çıxardılar. İlan sürüşüb yerə düşdü. Onu bellə vurdular. Ancaq bütün bunlar nahaq idi. İlanın başını elə sıxmışdım ki, o ölmüşdü.

İlan isti yeri xoşlayır. Sən demə gecə soyuq olanda o, bədənimə sığınmış...

O gündən sonra Calal dayı dərədəki çardağın üstündə yatmadı.

1989

NİYƏ YERDƏ SALMISAN?

Nənəm dayılarımın uşaqlığından danışanda mənim çox xoşuma gəlirdi. Bir dəfə o, mənə belə bir əhvalat danışdı:

-Dayın balaca idi. Elə sən boyda olardı. İsti olduğu üçün yayda çardaqda yatırdıq.

Biz axşamdan yata bilmirdik. Dayın isə təkcə çardaqda yatmaqdan qorxurdu. Biz söhbət eləyəndə o elə oturduğu yerdəcə yuxuya getdi. Dayını elə yuxulu-yuxulu çardağa çıxarıb döşəyin üstünə uzatdıq. Bir azdan biz də gəlib yatdıq. Səhər açılanda yuxudan dayının səsinə oyandım. O, mənə aşağıdan çağırırdı:

-Nənə, ay nənə!

-Nə var, ədə? Nə tezdən durmusan?

-Nənə, mənim yerimi niyə yerdə salmısan?

Əvvəl bir şey başa düşə bilmədim. Sonra aşağı baxdıqda dayını yerdə yorğana bürünüb yatan gördüm. Gözlərimə inanmadım. Sən demə o gecə yuxulu-yuxulu yerində fırlanmış, yorğan qarışıq yerə düşübmiş. O qədər bərk yatıbmiş ki, çardaqdan yıxılanda da oyanmayıbmış...

1989

TELEFON SÖHBƏTİ

Moskvada idim. Ev üçün, uşaqlar üçün bərk darıxmışdım. Sumqayıta zəng edib oğlumla danışdım. O, məni sorğu-suala tutdu. Sonra dedi:

-Ata, tez gəl. Sənin üçün darıxmışığı.

Mən onu yüngülcə məzəmmət edib soruşdum:

-A cumbulu, bəs niyə mənə məktub yazmırsan?

-Ata, sənə məktub yazmışam. Evə gələndə verərəm oxuyarsan.

1990

TÖKDÜM YERİNƏ

Əbil əmi ilə Fərzalı dayı xırmanda qarovulçu imişlər. Döyülən taxıl bir tərəfdə yığılıbmış. Anbara aparmağa hələ ki, imkan tapa bilməyibmişlər.

Xırmanda dərz tayaları baş-başa verən balaca dağları xatırladırmış.

Qoruqçular gecə yarıyadək ordan-burdan söhbət edirlər. Fərzalı dayı bir dərz başının altına qoyub mürgüləyir. Əbil əmi elə bilir ki, o, yatıb. Bir-iki dəfə yavaşdan çağırsa da, Fərzalı kişi cavab vermir.

Əbil əmi sakitcə boş kisəni götürüb, buğda ilə doldurmağa başlayır. Elə bir az yığıbmış ki, özünü yuxuluğa vuran Fərzalı qəflə-tən qışqırır:

-Ey, a qara pişik, nə iş görürsən?

Əbil əmi dinməz-söyləməz yığıdığı buğdanı yerə boşaldır və hirsle Fərzalı dayıya deyir:

-Ə, anqırma, tökdüm yerinə!

BU SÜRÜ KİMİNDİR

Yaylaq yolu sürülərlə dolu idi. Köç kəndin yanından keçdiyi üçün adamlar narahat idilər. Kasıb bir kişi sürünün yaxınlaşdığını görüb, öz yeganə toğlusunu tutub saxladı ki, köçə qarışıb getməsin.

Sürü yanından keçəndə o, çobandan soruşdu:

-Ay kibrə, bu kimin sürüsüdür?

-Hacı Mansurun.

-Allah saxlasın, Allah saxlasın.

Sürü uzaqlaşdı. Kəndli toğlunu buraxıb getmək istəyirdi ki, başqa bir sürünün qabağı açıldı. O, yenə də öz toğlusunu tutub saxladı. Sürü uzaqlaşanda çağıraraq çobandan soruşdu:

-Ay kibrə, bu sürü kimindi?

-Hacı Mansurun.

-Allah saxlasın.

Bu münval ilə beş sürü gəlib keçdi. Yazıq kəndli öz yeganə toğlusunu tutub-buraxmaqdan tənə gəlmişdi. Tamam qan-tərində idi. Qəribə burası idi ki, onun müxtəlif çobanlara verdiyi eyni məzmunlu sualın cavabı da eyni olurdu.

-Ay kibrə, bu sürü kimindi?

-Hacı Mansurun...

On beşinci sürü keçəndə kəndli yenə də öz toğlusunu tutub saxladı. O yenə də çobandan soruşdu:

-Ay kibrə, bu sürü kimindi?

-Hacı Mansurun.

Kəndli öz toğlusunu hirsle itələyib sürüyə qatdı və dedi:

Qoy elə bu da olsun Hacı Mansurun...

Xəbər dərhal Hacı'nın özünə çatdı. O, atını çapıb kəndlinin yanına gəldi və dedi:

-Ay kişi, Hacı Mansur mənəm. Bu nə oyundu çıxarırsan?

-Başına pırlanım, a kibrə! Elə gördüm Allah var-dövləti sənəin təpəndən tökür, dedim elə qoy bu toğlu da olsun Hacı Mansurun...

-A kişi, gözümün içinə yaxşı bax! Gəl sən mənəim halal sürümə haram mal qatma!

Sonra onun əmri ilə çoban çomağını axırıncı sürünün ortasına atdı. Qoyunlar iki yerə ayrıldılar. Hacı Mansur ayrılan qoyunları yoxsul kəndliyə verdi və dedi:

-Bunları sidq ürəklə sənə verirəm. Yadında saxla ki, mayası halallıqla yoğrulmuş var-dövlətə zaval yoxdur.

1990

YOXA ÇIXAN CÜCƏLƏR

Cücələr bir-bir yoxa çıxırdılar. Hamı çaşmışdı. Hər bir şeydən şübhələnirdi; biri pişikdən, digəri çalağandan. Ancaq sən demə...

İsgəndər işini-gücünü atıb bir tərəfdə gizləndi və cücələrə oğrun-oğrun keşik çəkməyə başladı. Bu vaxt bir qarğa uçub tut ağacına qondu. Əvvəlcə bir-iki ağız oxudu: qarr, qarr... Sonra hiyləgər-hiyləgər dörd tərəfə boylandı.

İsgəndər əvvəlcə ona əhəmiyyət vermədi. Ancaq bir də gördü ki, qarğa cücələrin üstünə şığıdı, bir lümək cücəni caynağına vurub, havaya qalxdı. Oğlan əvvəlcə özünü itirdi, nə edəcəyini bilmədi.

Bu hadisə bir neçə dəfə təkrar olundu. İsgəndər qərara gəldi ki, mütləq cücələrin intiqamını almalıdır. O, neçə gün səbrlə, hövsələ ilə, qarğaya hiss etdirmədən onu izlədi və nəhayət, onun yuvasını tapdı.

Yuvada bir neçə yumurta var idi. İsgəndər onları götürdü. Bir xeyli fikrə getdi. Əvvəlcə istədi yumurtaları sındırsın, yuvanı dağıtsın. Birdən onun ağına dəhşətli bir intiqam planı gəldi. Yumurtaları evə aparıb suda qaynatdı. Yenidən qaytarıb öz yerinə – yuvaya qoydu.

Günlər ötüb keçdi. Qarğa kürt düşdü. O, yumurtaların üstündə oturdu, bədəninə hərəkətiylə onları qızdırmağa başladı.

Günlər, həftələr ötdü. Yumurtalardansa cücə çıxmırdı ki, çıxmırdı. Qarğa çaşmış qalmışdı. O, dünyaya gəlməyə tələsməyən balalarına elə bil ki, layla çalırdı:

*Gecə-gündüz intizarla
Sənəmi sizə söykədim.
Canımda odum qalmadı,
Dilimdən layla tükəndi.*

*Təki çıxın yumurtadan,
Sizin üçün dən olaram.
Dilim qurusun, ölsəniz
Baş daşınız mən olaram...*

Qarğanı hər gün müşahidə edən İsgəndər heyretindən çaşmış qalmışdı. Daha onun hirsli də havalar kimi soyumuşdu. Ancaq qarğa yumurtanın üstündən durmaq bilmirdi ki, bilmirdi.

Analıq hissi nə qədər güclü imiş. Ana öz övladlarını nə qədər dərin məhəbbətlə sevmiş...

Havalar soyudu. Nəhayət, qar yağdı. İsgəndər yaxındakı kolluğa yollandı. Qarğanın yuvasını tapdı və gözlərinə inanmadı. Qarğa yuvadaca donub ölmüş, qaxac olmuşdu. Ana qarğa son nəfəsinədək bala məhəbbətini ürəyindən çıxara bilməmiş, ümidlə, səbrlə, dözümlə yumurtadan çıxacaq balalarının yolunu gözləmişdi.

İsgəndərin gözləri doldu. O, öz əməlindən peşman olmuşdu...

GİLAS

Çoxdanın söhbətidir. Dərədəki bağa getmişdik. Yarğanın başındakı gilasa ağacının üstü dolu idi. Ancaq heç kəs cəsarət edib həmin ağaca çıxmırdı. Çünki yarğan uçmuş, ağacın zoğlarının bir hissəsi çöldə qalmışdı. Bir sözlə, həmin ağac laxlayan çürük dişə bənzəyirdi. Ancaq budağa baxanda adamın ağızı sulanırdı. Dəymiş gilalar günün şüası altında bərq vurur, adama gəl-gəl deyirdi.

Tamah çox pis şeymiş. Əvvəlcə ağaca Oqtay çıxdı, sonra Nazim. Bir-birinin bəhsinə yuxarı dırmanmağa başladılar. Par-par parıldayan gilalar gəl-gəl deyirdi onlara. Yalnız yuxarı baxdıqlarından laxlayan gövdəni unutmuşdular.

Ağac titrədi, əsdi və birdən qanad açıb quş kimi uçdu. Bu, Nazimlə Oqtaya belə gəldi. Əslində isə gilaların son zoğları da ağırlığa tab gətirməyib yerdən üzüldü. Uşaqların ikisi də ağac qarışıq yerə gəldilər. Mağaldakı mal-qara böyürdü. Adamlar qışqırırdılar. Kimsə kəndə xəbərə qaçdı.

Bir azdan QAZ – 69 markalı maşın gəldi. Uşaqları maşına basıb rayona – xəstəxanaya apardılar.

Hamı narahat idi. Uzun dava-dərmandan, müalicədən sonra onlar sağaldılar. Ancaq ikisinin də üzündə çapıq nişanələri qaldı. Oqtay gilasa yeyə bilmədi, ancaq tamah onun inci dişlərini yedi. Protez dişlər qoymaqdan başqa çarə qalmadı. Nazim isə nisbətən yaxşı qurtardı.

Uşaqlar, bu danışdıqlarım uydurma deyil, qardaşımla bibim nəvəsinin başına gələn əhvalatdı. İndi onların heç biri gilasa ağacına çıxmır. Hər dəfə gilasa yeyəndə sözsüz ki, yadlarına həmin dəhşətli gün düşür. Onlar yuxuda gilasa ağacı görəndə də qorxurlar.

Bir dəfə rayona getmişdim. Qapımızdakı gilasa lap ucqar budaqlarında par-par parıldayan gilaları görəndə mənim də yadıma keçən günlər düşdü. Zarafatla qardaşıma dedim:

-Oqtay, Gilasa bax!

O ciddiyyətlə soruşdu:

-Yemək istəyirsən.

-Hə.

-Qoy onda gedib baltanı gətirim.

-Baltanı neynirsən?

-Budağı kəsdim, gilaları yeyək da! Yoxsa ora kim çıxsa bilər? Tut deyil ki, silkələyək tökülə.

Məni gülmək tutdu.

-Yox, lazım deyil. Qoy beləcə qalsın. Budaq heyfdi. Ən ucqar budaqdakı gilalar quşların payıdır, gəl onların boğazına şərək olmayacaq.

Qardaşımın üzünə ani bir təbəssüm qondu...

YOLU TANIYAN AT

Bir dəfə Nuşirəvan müəllim məni yanına çağırırdı:

-Məhərrəm, at minməkdən qorxmursan ki?!

Təəccüblə cavab verdim:

-Xeyir, müəllim.

-Onda Yusif müəllimin atı burdadı. Onu min, apar Çardaxlıya.

Tər məni basdı. Utana-utana dedim:

-Müəllim, axı Çardaxlının yolunu tanımıram?!

-Narahat olma, at özü səni kəndə aparacaq.

E'tiraz etməyə üzüm gəlmədi. Qorxa-qorxa ata mindim. Bərk-bərk yəhərin qaşından yapışdım. Cilovu buraxan kimi at götürüldü. Öz-özümə fikirləşdim ki, daha işim bitdi.

Ancaq xoşbəxtlikdən hər şey yaxşı qurtardı. Yaldan aşanda bir kənd görüldü. Fikirləşdim ki, yəqin Çardaxlı buradı. Bir adam da yox idi ki, soruşam.

At kəndin altındakı yol ilə gedirdi. Birdən sağa döndü və təpədəki evə sarı dırmandı. Darvazaya çatanda istədim ki, atı saxlayım. Ancaq bacarmadım. Yaxşı ki, başımı vaxtında əyib bildim. At darvazadan içəri girib kişnədi.

Yusif müəllim evdən çıxdı, atın cilovunu tutdu. Mən yəhərdən endim. Ürəyimdə deyirdim:

-Allah, sənə şükür, nə yaxşı sağ-salamat qurtardım.
Sən demə Nuşirəvan müəllim düz deyirmiş. At özü yolu çox yaxşı tanıyırmış. Sədaqətli heyvan öz sahibi üçün yamanca darıxıbmiş.

1989

YAQUB DAYI

Yaqub dayı çox zəhmətsevər kişidi. Elə bil ki, "İş insanın cövhəridir" atalar sözü məhz Yaqub dayının boyuna biçilib. Onun həyatında gül gülü çağırır, bülbül bülbülü. Ağaclar növbənöv, güllər rəngbərəng...

Ancaq onu da deyim ki, Yaqub dayının başına tez-tez qəribə əhvalatlar gəlir. Keçən yay bu əhvalatlardan birini onun özü mənə danışdı. Qulaq asın, sizin üçün də maraqlı olar.

Ata-baba kəndimizdə – Əyində bir yaylaq evi tikdirmək istəyirdim. Onun üçün əvvəl sulu yer tapmaq lazım idi. Kəndin altında, Çayzəmiyə gedən yolun üstündəki sahəni gözüm yaman tutmuşdu. Həmin yerin bir hissəsində gündə bitmişdi. Fikirləşdim ki, sözsüz ki, burada su olmalıdı.

Uzun sözün qıssası, fikrim qətiləşdi. Bir gün ekskavator gətirib, həmin yeri qazdırdım. İki-üç metrədən sonra yerdən su çıxdı. Ekskavatorçu kölgədə dincəlməyə getdi. Mən isə nərdivanı qoyub quyuya endim. Bellə yeri oydu ki, suyun gözünü açım.

Birdən su gurlaşdı və yağın şarılı ilə üstümə uçdu. Haray hara çatardı. Əlim yerdən-göydən üzüldü. Öz-özümə fikirləşdim: diri-diri, özü də ayaq üstə basdırılmaq buna deyərlər.

Çağırmaq istədim. Səsim çıxmıdı. Elə bil yuxu görürdüm. Torpaq məni sıxırdı. Yaxşı ki, nərdivan var idi. Necə olsa, bir az boşluq yaradırdı. Çətinliklə nəfəs alırdım.

Aradan nə qədər keçdiyini bilmirəm. Qulağıma lap uzaqdan, elə bil ki, dünyanın o başından qışqırıq, ağlaşma, şivən səsləri gəlirdi. Səs yavaş-yavaş yaxınlaşırdı. Elə bil kimsə üstümdəki torpağı eşirdi.

Birdən zülmət əridi, hər yan işıqlandı. Qorxa-qorxa gözlərimi açdım. Gördüm ki, oğlum Faiq ağlaya-ağlaya başımın torpağını təmizləyir.

Başımı eşib çıxarmışdılar, bədənim isə boğazdan aşağı torpağın altında idi. Faiqə dedim:

-Qorxma, salamatam.

O, sakitləşdi. Yavaş-yavaş yan-yörəmdən qurşağa qədər torpağı təmizlədilər. Sonra belimdən tutub dardılar. Rezin çəkmələrim ayağımdan çıxıb torpağın altında qaldı.

Xoşbəxtlikdən hər şey yaxşı qurtardı. Sən demə quyunun uçduğundan heç kəsin xəbəri yox imiş. Mənə çörək gətirən uşaq gözlərinə inanmayıb. Elə bil heç burada quyu yox imiş. Bunu eşidən kimi ekskavatorçunun ürəyi gedib. Çünki o, quyuya düşdüyümü bilirdi.

Zorla onu ayıldıblar. Ehtiyatla bir-iki çalov torpaq götürüb. Xoşbəxtlikdən başıma bir qarış qalmış işi dayandırıb, torpağı əllə eşiblər. Əgər bircə çalov da torpaq götürsəydilər, sözsüz ki, başım bədənimdən üzülərdi.

İndi Yaqub dayı həmin yerdə gözəl bir bağ salıb. Çarhovuzda büllur kimi dumduru dağ suyu bərq vurur. Bu suyu da Yaqub dayı özü tapıb. Dərəyə yaxın yeri bir az oyan kimi yeraltı bulağın gözü açılıb.

Su aydınlıqdır, su həyatdır. Ancaq onu tapıb üzə çıxarmaq da asan deyil, bəzən insanın həyatı bahasına başa gəlir...

HEKAYƏLƏR

KOROĞLU OLMAĞIN SİRRİ

Çox igidlər Koroğlunu yamsılamaq, onun yerişini yerimək, qazandığı şöhrəti qazanmaq, bir sözlə, Koroğlu olmaq istəyi ilə yaşayıblar. Elə hey fikirləşiblər: görəsən Koroğlu olmağın sirri nədədir?

Bəziləri elə biliblər ki, bu, çox asan işdir. Atalarının gözünü çıxarıblar ki, onlara da Koroğlu desinlər. Ancaq hörmət qazanmaq, şöhrətlənmək əvəzinə elin gözündən düşüblər. Onlara Koroğlu yox, kor kişinin oğlu deyiblər. Belələri elin töhmətindən utanıb yerə giriblər.

Hə, deməli Koroğluluğun sehri kor kişinin oğlu olmaqda deyilməmiş. Elə bu vaxt Qırat, Dürat yada düşüb. Deyiblər ki, ay dadı-bidad, Koroğlunu Koroğlu eləyən sözsüz ki, elə onun atları olub. Çox düşünüb-daşınıblar. Müasir, son dərəcə sürətli maşınlara süvar olublar. Elə maşınlara ki, onun bir gündə getdiyi yolu Qırat heç bir aya da gedə bilməzdi. Yenə bir şey çıxmayıb Yel qanadlı "dəmir at" sahiblərinə də Koroğlu adı yaraşmayıb.

Adamlar düşünübələr ki, yox, nə sirr, sehr varsa, misri qılıncdadır. Ona görə ki, bu qılınc ildırım parçasından düzəldilib. Yaxşı silahımız olsa, biz Koroğlu ola bilərik.

Düşünübələr, daşınıblar. Ən müasir silahlara yiyələniblər. Elə silahlara ki, misri qılınc onun yanında adicə bir dəmir parçasıdır. Ancaq yenə də bir şey çıxmayıb. Koroğlunun misri qılıncı etdiyini heç topla-tüfənglə də eləyə bilməyiblər.

Kiminsə ağına gəlib ki, bəlkə də Koroğlunu Koroğlu eləyən çaldığı sazdır. Özünə saz bağlatdırıb. Mahir ustadlardan dərs alıb. Hey çalıb, çağırıb. Ancaq adicə bir sazçalan, adicə bir aşiq olub. O bədbəxt də məqsədinə çata bilməyib.

Bəziləri də fikirləşiblər ki, Koroğlunun qüdrəti qolunun gücündə olub. Ondən qat-qat qoluzorlu oğullar meydanlarda öz

güclərini göstəriblər, ağırlıq qaldırmaqda dünya rekordu qazanıblar, ancaq yenə də Koroğlu ola bilməyiblər ki, bilməyiblər.

Bir başqası fikirləşib ki, Koroğlunu Koroğlu eləyən dəliləridi. Elə buna görə də başına dəli toplamaq fikrinə düşüb. Özü də axırda gedib çıxıb dəlixanaya.

Xülasə, heç kəs Koroğlu ola bilməyib. Adamların ağına da gəlməyib ki, həm də Koroğlunu Koroğlu eləyən onun qəlbindəki vətən, torpaq sevgisini, ürəyindən baş qaldıran haqq, ədalət çağırışıdır.

Koroğlunun özü qəhrəman olmaq, şöhrət qazanmaq arzusuylla yaşamayıb. O, həmişə öz ürəyinin səsinə qulaq asıb. Haqq, ədalət uğrunda mübarizə aparıb. Elə buna görə də elin sevimli qəhrəmanına – Koroğluya çevrilib.

1990

LALƏLİ ZƏMİ İLƏ ÜZ-ÜZƏ

Lalə haqqında çox əfsanə var. Ancaq bu əfsanələrin əksəriyyətində onun köksündəki qara rəngi xala bənzədirlər. Elə buna görə də çəmənin sevimli qızına bağıryanıq lalə deyirlər.

Lalələli zəmi ilə üz-üzə dayanmışam. Elə bil çöllər od tutub yanır. Hər lalə bir gözü xatırladır. Bu sehrlili gözlərin aşağı hissəsindəki qara rəngə diqqətlə baxıram. Qırmızıyla qaranın qonşuluğuna, onların bir-birinə bu qədər yaraşmasına, uyuşmasına heyranlıqla tamaşa edirəm. Bu qara rənglər baharın nəfəsi ilə işaran qara kömürləri də xatırladır. Diqqətlə baxıram. Fikirdən fikir doğur. Və birdən mənə elə gəlir ki, bu lalələrin hər biri dünyamıza heyranlıqla baxan gözlərdir. Qara rəng o gözlərin bəbəyi, qırmızı isə ağılamaqdan qızaran, qan çəkən gözlərin ağıdır.

Lalələli zəmi ilə üz-üzəyəm. Gözlərimi sehrlili gözlərdən ayıra bilmirəm...

1990

RƏNGLƏRİN ANASI

Necə oldusa rənglərdən söhbət düşdü. Biri yaşılı, digəri mavi-ni, o birisi qırmızını təriflədi. Sarını, göyü, palıdrəngini bəyə-nənlər də az olmadı. Biri ağ rəngi təriflədi, digəri bənövşəyini...

Bir sözlə, əməlli-başlı mübahisə qopdu. Hər kəs özünü haqlı sayır, başqalarının sözünə qulaq asmaq istəmirdi.

Biri deyirdi ki, yaşıl həyat rəngidir. Harda yaşillıq varsa, orda həyat var. O birisi onun sözünü kəsib qırmızını təriflədi:

-Qarpızın içi də, pomidor da, dadlı-dadlı başqa meyvələrin əksəriyyəti də qırmızıdır.

-Heç sarı yemişi, limonu, portağalı, naringini demirsən. Hələ günəşdən, qızıldan heç danışmıram.

Nə isə... Mübahisə çox uzandı. Heç kəs təslim olmaq istəmirdi. Nəhayət, qərara aldılar ki, qoca bağbanın yanına gedib soruşsunlar görək hansı rəng daha yaxşıdır.

Elə də etdilər. Bağban onları diqqətlə dinlədi. Bir xeyli fikrə getdi və nəhayət, sözə başladı:

-Balalarım, Sizin hamınız haqlısınız. Hər rəngin öz yeri, öz gözəlliyi var. Ancaq mənə qalsa, rənglərin ən gözəli qaradır.

Uşaqlar təəccübləndilər:

-Necə, necə?

Baba gülümsündü:

-Bu qara torpağı görürsünüzmü? Onun sehrli köksündə nə rəng istəsən gül-çiçək bitir. Elə buna görə də mənə elə gəlir ki, qara bütün rənglərin anasıdır.

1990

AĞA ÇAYI VƏ MƏN

Babamgilin kəndindən bir çay axır. Adına Ağa çayı deyirlər. Göz açanda gördüyüm ilk çay bu olub. Mənə elə gəlib ki, ondan böyük çay yoxdu dünyada. Bu çayın suyunda çimə-çimə, bu çaydan balıq tuta-tuta, bu çayın nəğməsini dinləyə-dinləyə böyümüşəm. Elə bilməmişəm ki, məndən qoçaq uşaq yoxdu.

Çay yuxarı gedib billur gözlü çeşmələrin yanına çıxmışam. Çay aşağı yüyürüb ondan da böyük bir çaya – Bərgüşada rast gəlmişəm. Görmüşəm ki, Ağa çayı dünyanın ən kiçik çayıdır, mən isə dünyanın ən adi uşağıyam.

Ağa çayı Bərgüşada qoşulub Həkəriyə, Həkəri Araza qoşulub Kürə, Kür isə Xəzərə axıb. Mən də atama qoşulub Bakıya – taleyimin şəhərinə gəlmişəm.

Hərdən sahilə gedib Ağa çayı ilə söhbət edirəm. Mən bir elə dalğanın səsindən onun səsini, Ağa çayı da sahildəki adamların səsindən mənim səsimi seçə bilir.

Ağa çayı dalğalarla əl-ələ verib Xəzərdə yaşayır, mən isə insanlarla əl-ələ verib şəhərdə işləyirəm. Əslində ikimiz də bir yolun yolçusuyuq...

DİBÇƏK GÜLLƏRİ

Kəndimizdə o qədər gül var ki! Hamısı bir-birindən gözəl, hamısı bir-birindən qəşəng. Bu güllərə baxanda adamın ürəyi fə-rəhlə dolur, üzünə təbəssüm qonur. Atam deyir ki, insan sevinəndə üzünə təbəssüm qonduğu kimi, qönçə də sevinəndə çiçək açır.

Mən güllərə qulluq etməyi çox sevirəm. Vaxtlı-vaxtında onları suvarıram. Diblərini boşaldır, pəncərəni açıb, havalarını dəyişirəm.

Qayğı, nəvaziş görəndə güllər sevinir. Güllər sevinəndə çiçək açır. Çiçək açılanda ürək açılır. Ürək açılanda insanın həyatı şən və mənalı olur.

Bir dəfə atamdan soruşdum:

-Ata, dibçək əvvəl yaranıb, yoxsa güllər?

Atam gülümsündü. Sualıma cavab vermək əvəzinə özü də mənə sual verdi:

-Ayaqqabı əvvəl yaranıb, yoxsa ayaq?

-Əlbəttə, ayaq.

-Doğrudur, əgər ayaq olmasaydı, ayaqqabı düzəltmək kimin ağına gələrdi?

Xeyli fikirləşdim. Doğrudan da, gül olmasaydı, insan dibçək düzəltmə fikrinə də düşməzdi.

Atamın dibçək gülləri haqqında nağılvari söhbəti məni keçmiş – ulu babalarımızın yaşadığı evlərə apardı.

Dan yeri yenicə ağarmışdı. İnsan yuxudan oyandı. Mağara evindən çıxıb, bulağa sarı yollandı. Çəmənlikdən keçəndə onun gözləri şəhli güllərə sataşdı. İnsanın ürəyi rıqqətə gəldi. Əyilib, güllərin şəhli gözündən öpdü. Onların ətrini ciyərlərinə çəkdi. İnsanın ürəyində bir arzu baş qaldırdı:

-Kaş bu güllər mənim evimdə olaydı!

O, əvvəlcə bir az duruxdu. Sonra həmin güllərdən bir dəstə dərib evinə apardı. Ancaq güllər tez saralıb-soldular. Bu, ürəyini güllərə vermiş insana bir dərd oldu.

Aylar, illər dolandı. Bir dəfə insan çəmənlikdə uzanıb, güllərin ətrini hərisliklə qoxlayanda ağına gəldi ki, körlü-köməcli, torpaq qarışıq çıxarıb evinə aparsın bu gülləri.

Elə də etdi. Ancaq gül onun evində bir neçə gün yaşadısa da, sonra soldu.

İnsan fikirləşməyə başladı. Bir dəfə o, çəmənə gedəndə narın-narın yağış yağdı. Damlaların altında çimişən güllər, çiçəklər necə gözəl idilər! Yağış yağdıqca, otlar, çiçəklər cana gəlirdi.

İnsan düşündü:

-Aha, tapmışam. Mən gülü torpaq qarışıq evimə aparsam da, ona su verməyi unutmuşdum. Yəqin ki, ona görə soldu mənim güllərim.

İnsan yenə həmin güldən birini torpaq qarışıq evinə apardı. O, sevimli gülünə hər gün su verirdi. Bu dəfə gül əvvəlkindən çox yaşadı. Ancaq günlər keçdikcə onun yaşıl yarpaqları saralıb-solmağa başladı.

İnsan hey fikirləşdi:

-Görəsən gülün belə solğun görünməsinin səbəbi nədir? Torpaq həmin torpaqdır. Su verməyi də unutmuram. Bəs necə olur ki, çəməndəki güllərin yarpaqları yamyaşıl, çiçəkləri al-əlvandır, mənim evimdəki gül isə saralıb solur?

İnsan fikirli-fikirli gəzib dolanırdı. Bu gün onun fikri də hava kimi tutqun idi. Çəmənə hey yağış yağdı. Elə bil güllər üşüyür-dülər bu yağışın altında.

Birdən buludlar parçalandı. Günəş hər tərəfi öz nuruna qərq etdi. Çiçəklərin gözündəki yağış damcılarını şəfəqli əlləri ilə sildi. Hər yan işıqlandı və birdən insanın tutqun sifəti də açıldı. Günəş onun beyninin qaranlıq guşələrinə də işıq salmışdı:

-Tapdım, tapdım. Güllərə torpaqdan, sudan başqa işıq da lazımdır.

İnsan güllər üçün dibçək düzəltdi. Çəməndən onları torpaq qarışıq çıxarıb, həmin dibçəklərdə əkdə. Gülləri pəncərənin qabağına qoydu ki, günəşin şəfəqləri onun üstünə düşsün...

Güllər bir müddət çəmən üçün, çöl üçün darıxdılar. Ancaq yavaş-yavaş onlar da insanı sevdilər. Torpaq, su, günəş işığı və insan qayğısı gülləri güldürdü. Güllər isə insanların evinə, ürəyinə sevinc, təmiz hava bəxş etdilər.

Bəli, o vaxtdan qərinələr, əsrlər keçib. İnsanla dibçək güllərinin dostluğu isə günü-gündən möhkəmlənir.

Qayğı, nəvaziş görəndə güllər sevinir. Güllər sevinəndə çiçək açır. Çiçək açılanda ürək açılır. Ürək açılanda insanın həyatı şən və mənalı olur.

1985

ABŞERONUN GÖLLƏRİ

Baharın gözəl bir çağında oğlumu maşınla gəzməyə apardım. Təbiət həmişə qupquru, bomboz görünən çöllərin, düzlərin əyninə yaşıl bir don biçmişdi. Quşlar həzin-həzin oxuyurdu.

Maşın getdikcə mənzərələr bir-birini əvəz edirdi. Oğlumun ən çox xoşuna gələn isə göllər oldu, Abşeronun gölləri. Bu göllər yaşıl bir bahar dənizində gözəllik adalarını xatırladırdılar.

Şirin xəyala dalmışdım. Birdən oğlum soruşdu:

- Ata, bu göllər necə yaranıb?

Nə cavab verəcəyimi bilmirdim. Özümü eşitməməzliyə vur-
dum. Oğlum sualı təkrar eləyəndə vəziyyətdən çıxış yolu tapdım:

- Özün fikirləş, mən desəm maraqsız olar.

Bununla da söhbətimiz bitdi. İkimiz də fikirləşməyə başladıq.
Yol isə davam edirdi. Mənzərələr dəyişdikcə ürəyimi xoş bir
məmnunluq duyğusu bürüyürdü.

Aradan xeyli keçdi. Birdən oğlum dilləndi:

- Ata, tapdım.

- Nəyi?

- Göllərin necə yaranmasının səbəbini.

- Hə, onda danışıq görüm.

- Ata, müəllimimiz deyirdi ki, nə vaxtsa dünyanın üzünü su
alıbmış. Yəqin elə o zaman Xəzər dənizi də qalxıb Abşeron
yarımadasını suyun altında qoyubmuş. Sonradan dəniz çəkilib.
Onun çala-çuxurda qalan suları isə göllərə çevrilib...

Mən gülümsündüm. Oğlum da özündən razı halda qımışdı...

1991

XƏSTƏLİYƏ TUŞLANAN GÜLLƏLƏR

Xəstələnmişdim. Anam mənə dərman alıb gətirdi. Həblər
dərman qabında sıra ilə düzülüşdü. Onlara baxanda üstündə
patronlar sıralanmış ovçu kəmərinə xatırladım. Fikrimi bilən anam
gülümsündü. Dedi ki, düz tapmışsan. Hər həb sənə xəstəliyinə
atılan bir gülləyə dönəcək...

Mən də gülümsündüm. İlk "güllə"ni "kəmər"dən çıxarıb atdım.
Vay xəstəliyin halına. Ta mənim ondan heç bir qorxum yoxdu.
Sehrli güllələri bir-bir onun başına sıxacağam.

1990

DƏNİZ SƏVIYYƏSİ

Dəniz deyəndə gözlərim gülür, ürəyim atlanır. Elə bilirəm ki,
ağsaç dalğalar mənə gəl-gəl deyir. Dənizə girəndə sanıram ki, ən
doğma adamlarımdan birinin qoynuna atılıram. Dəniz dalğa qol-
larını boynuma dolayır. Ləpə dodaqlarıyla üzümdən, gözümdən
öpür. Əsəblərimə mehriban əlləriylə sığal çəkir.

Sahildə dayanıb sulara baxıram. Bu gün dəniz dalğasızdır. Elə
bil səmanın bir parçası yerə enib. Adama elə gəlir ki, dənizin
üzüylə yüyürmək, qaçmaq olar. Ancaq əslində bu belədirmi?

Dənizə baxıram. Yadıma onunla bağlı bir söz birləşməsi düşür:
dəniz səviyyəsi. Bir vaxt var idi ki, mənim Xəzərim öz içinə
çəkilirdi. Suyun içindəki qayalıqlar yavaş-yavaş üzə çıxırdı.
Şairlərimiz "azalma, Xəzərim" – deyə imdad edirdilər.

İllər ötüb keçdi. İndi Xəzərin səviyyəsi xeyli qalxıb. Sahildəki
çimərlikləri də öz qoynuna alıb coşqun dəniz. İndi çimərlik
çətirlərinin altında insanlar yox, balıqlar dincəlir, ora-bura üzürlər.

Dəniz səviyyəsi ucalıq ölçüsü olub həmişə. Dağların ucalı-
ğından danışıqda dəniz səviyyəsindən nə qədər hündürdə oldu-
ğunu söyləmişik.

Əgər dalğaların əzəməti onun ucalığıyla ölçülürsə, dənizin
əzəməti onun dərinliyindədir. Dənizin üzündən dibinə qədər olan
dərinlikdə neçə-neçə əzəmətli dağ yerləşdirmək olar.

Ləpədəyəndə körpələrə qoşulub uşaq kimi oynayan dəniz,
cavanların qəlbinə məhəbbət mahnısı pıçıldayıb həmişə. Xəstələ-
rin əsəbinə sığal çəkən dəniz, ağsaqqalların, ağbirçəklərin həm-
söhbətinə çevrilib. Dənizin qoynunda həm uşaqlığın, həm
gəncliyin, həm də qocalığın öz səviyyəsi var. Hər kəslə onun öz
dilində söhbət edir mənim Xəzərim. Çünki o, uşaqla uşaq, böyük-
lə böyük olmağı yaxşı bacarır.

1990

YOL

Nəhəng buldozerlər nərildəyə-nəriləyə gəldilər. İri ekskavatorların səsi onların səsinə qarışdı. Torpaq diksindi, səksəndi. Polad-polad tiyələr yerə sancıldı. İri-iri çalovlar torpağı-daşı ovuc-ovuc maşınlarla doldurdu.

Hündür yerdən qazılanı çökəklərə tökdülər. Hər yeri bərabərləşdirməyə başladılar. Buldozerlər şırım aç-aça dağlara dırmandı. Açılan şırımlar gedib ucqar-ucqar kəndlərə dirəndi.

Torpağın xəstə damarlarını oyurdular, quluncunu sındırırdılar. Elə bil cərrahiyyə əməliyyatı aparırdı buldozerçilər, ekskavatorçular, sürücülər.

Nəhayət, əməliyyatın bir hissəsi başa çatdı. İndi yaranı "dərmanlamaq" və "sarımaq" lazım idi.

Qara, isti asfaltı tənzip kimi oyulan yerə çəkdilər, hamarladılar. Elə bil sımığı gibə salırdılar.

Xəstə torpaq ağırlara dözdü, hər şeyi unuttu.

Kəndlər arasında gözəl bir yol salındı. Asfaltın üstüylə keçən maşınlar mahnı oxuyurdular. Zəhmətkeş əllərə minnətdarlıq, ehtiram mahnısı.

Torpaq da, yol boyu sıralanan ağaclar da, kollar da bu mahnını dinləyə-dinləyə xəyala dalmışdılar.

1989

QURUYAN AĞAQLAR

Ağaclar sevinirdilər. Ağaclar təzəcə özünə yurd-yuva quran iki qonşunun evi arasında sərhəd dirəklərinə dönmüşdülər. Qonşular növbə ilə onların dibini boşaldır, suvarır, gövdənin aşağı hissəsini əhənglə ağardırdılar.

Ağaclar ağ corab geyən məktəbli uşaqlara bənzəyirdilər. Budaqlarda yarpaqlar pıçıl-daşar, quşlar nəğmə oxuyardı. Yel əsdikcə, budaqlar o həyəətə, bu həyəətə aşar, kölgələr rəqs eləyərdi.

Nə üstəsə qonşuların sözü çəp gəldi Giley-güzar acı bağırsağ kimi uzandı, münasibətlər tamam pozuldu. Ağaclar ağ corablarını soyundular. Yarpaqlar soluxdular. Hədə-hədyana, söyüşə, qarğışa dözməyən yazıqlar adamların yerinə xəcalət çəkdilər.

Qurumaqdan başqa çarə qalmadı. Ağaclar quruyub peşmançılıq heykəlinə döndülər.

1989

DƏNİZ MƏNİ ÇAĞIRIR

Mən dənizçi deyiləm. Ancaq dənizi çox sevirəm, lap çox. Hər səhər yuxudan duran kimi Xəzərin sahilinə qaçmaq, dalğaların səsinə dinləmək, suların qoynuna baş vurmaq ömrümü uzadır elə bil. Dənizə getməyəndə düşünürəm ki, nəyə itirmişəm. Bütün günü işdə özümü yorğun hiss edirəm.

Bir axşam oğlum məndən xahiş etdi:

-Ata, nə olar, mənə də sabah dənizə apar.

-Yaxşı, oğlum, əgər yuxudan vaxtında dura bilsən, mütləq apararam.

Səhər dənizə gedəndə oğlum mışıl-mışıl yatırdı. Onu oyatmağa qıymadım. Sakitcə qapını açıb evdən çıxdım. Oğlum ancaq mən dənizdən qayıdanda yuxudan dura bilmişdi. O, incik-incik üzümə baxdı:

-Ata, bəs niyə mənə oyatmadın?

-Axşam o qədər gec yatırsan ki, səhər yuxudan dura bilmirsən. Söhbətimiz bununla da bitdi. Səhəri gün yuxudan qalxanda oğlumu durub geyinən gördüm.

-Biy, qaqaş, səni kim oyatdı?

-Dəniz. Yuxuda gördüm ki, o mənə deyir: "Nə yatmısan, ay oğlan, dur yanıma gəl!"

Qapıdan çıxıb yavaş-yavaş qaçmağa başladım. Oğlumun gözləri gülürdü. Sahildə bir dəstə adam futbol oynayırdı. Oğlum onlara baxıb soruşdu:

-Ata, bunlar kimdi?

-Dənizin dostları.

-Ata, sən də dənizin dostusan?

-Bəli.

-Dəniz mənim də dostum olarmı, ata?

-O sənin özündən asılıdır. Bu gördüyün dayıların, əmilərin hamısı işə getməmişdən əvvəl sahilə gəlib idman edir, sonra dənizdə çimirlər. Elə buna görə də onlar sağlam və gümrahdırlar.

-Mən də hər səhər dənizə gələcəyəm.

Oğlum paltarını soyundu. O, ləpədən də dalğalarla oynayan da xəyalımdan aşağıdakı misralar keçdi:

Gir dənizə, oğlum!

Peşiman olmazsan

çimdiiyə.

Ayaqların həsrət qalmasın

balıqqulağı çimdiiyə;

Gözlərin dəniz maviliyə,

suların parıltısına;

Dodaqların dəniz duzuna,

qulaqların ləpələrin şırlıtısına.

Öyrən üzməyi, baş vur dərinə.

Körpə əllərini ver

Dənizin ləpə əllərinə.

Qurulan şəfəqlər altında,

tunca dönsün bədənin.

Qəlbi də dəniz olar,

dənizlə dostluq edənin...

1982

YERALTİ MƏTBƏX İŞÇİLƏRİ

Göylərə baş çəkən qovaq ağaclarının qarşısında dayanmışam. Elə bil ki, babalarımızın əsrlərin o tayından atdığı oxları göyərdib ağaca döndərmişəm. Torpaq ana sinəsinə sancılan oxları göyərdib ağaca döndərmişəm.

Ağlıma başqa bir fikir gəldi. Deyirəm, bəlkə nağıllarda təsvir olunan simürq quşları yurdumuzun üstündən keçərkən öz lələk-

lərini yerə sancıblar? Çünki qovaqların nəhəng lələklərə də bənzəri var.

Külək əsir, budaqdakı yarpaqlar quş qanadı kimi çırpınır. Ancaq bu balaca qanadlarda o irilikdə ağacı göyə qaldırmaq qüdrəti yoxdur.

Qovağa baxıram. Gövdəsi düpbədüzdü, elə bil ki, ilan boğazından çıxıb. Heyranlıqla o boy-buxunu, körpə-körpə budaqları, pıçıldaşan yarpaqları seyr edirəm. Birdən birə yadıma torpaq altında qalan, özü gözə görünməsə də ağaca qol-qanad verən köklər, zoğlar düşür. Doğrudan da, qərribə taleyi var onların. Heç vaxt gözə görünməzlər. Elə bil ki, bu zoğlar "mətbəx işçiləri"dirlər. Torpağın şəhdi-şəkərindən "dadlı-dadlı xörəklər hazırlayıb" gövdəyə, budaqlara yedirdər, özləri isə gecə-gündüz zığ-zımrıq içində çalışar, tər tökərlər. Onlar çox vaxt gövdənin, budaqların yadına belə düşməzlər. Ancaq zoğlar öz işlərindən zövq alar, onların nə gövdədən, nə də budaqlardan təmannası olmaz.

1990

GİLƏNAR MÜRƏBBƏSİ

Gilənar ağacımız o qədər bar gətirmişdi ki, gəl görəsən. Ancaq nənəm onu möhkəmcə qoruyurdu. Bizə də bərk-bərk tapşırırdı ki, gilənara əl vurmayaq, yıgıb mürəbbə bişirəcəyik.

Ayrı vaxt heç gilənar yeməyə həvəsim yox idi. Ancaq indi gilənar ağacı məni maqnit kimi özünə çəkirdi. Gecə yatanda da yuxuma gilənar ağacı girirdi.

Bir gün özümü saxlaya bilmədim. Ağaca dırmaşdım. Elə bir-iki gilənar qırıp ağızıma qoymuşdum ki, nənəmin bağçaya girdiyini gördüm. Səsimi içimə salıb dayanmaqdan başqa çarə yox idi. Ancaq yerim çox namünasib idi. Nənəm bir az da bağçadan gec çıxsaydı, işlər xarablaşacaqdı. Yaxşı ki, o tez getdi. Bağçanın qapısını bağlayıb həyətdən çıxanda elə bil üstümdən dağ götürüldü. Elə yerimi təzəcə dəyişmək istəyirdim ki, şaqqıltı qopdu. Gilənarın iri bir budağı ağırlığıma tab gətirməyib sındı. Mən

budaq qarışıq yerə gəldim. Qol-qıçım ağrıyırdı. Ancaq ən dəhşətli bu idi ki, şaqqıltını nənəm də eşidib qışqırdı:

-Ə, kim var orda?

Nə edəcəyimi bilmədim. Artıq iş-işdən keçmişdi. Birdən ağıma qəribə bir fikir gəldi. Gilənarı əzib suyunu qol-qıçıma, üz-gözümə sürtdüm və bərkədən ağlamağa başladım.

Evdəkilər qaça-qaça yanıma gəldilər. Nənəm sınıan ağaca heç gözünün ucuyla da baxmadı. Qol-qıçımı, üz-gözümü "qan içində" görəndə arvadın ağı başından çıxmışdı. O, can bala, can bala, -deyə-deyə məni qucağında evə aparıb taxtın üstündə yerə uzatdı.

"Qanımı siləndə" hər şey aydın oldu. Ancaq nənəm məni danlamadı. Nəvəsini sağ-salamat görən yazıq arvad elə sevinirdi ki! Elə hey deyirdi: - Cəhənnəm olsun bağ da, bostan da. Hamısı balama qurban!

Bir azdan dayımgil də gəlib çıxdılar. Məsələnin nə yerdə olduğunu biləndə gözləri yaşarınca güldülər.

Həmin gün gilənarı yığıb mürəbbə bişirdilər. Mənə gəl-gəl deyən ağacdən canım qurtardı. Ancaq qəribə idi. O gecə yuxuma gilənar mürəbbəsi girmişdi...

1989

ÜZƏN EV

Hamı yatmışdı. Təkcə Samir oyaq idi. Qonşu binaların pəncərələrinin işıqları da sönmüşdü. Elə sakitlik idi ki, qu desən, qulaq tutulardı. Elə bil şəhər nəfəsini içinə çəkmişdi. Küçələr, həyətlər bomboş idi.

Samir şəhəri heç vaxt belə görməmişdi. Qəribə idi. Yuxusu tamam qaçmışdı. O, əvvəlcə istədi ki, işığı yandıraraq kitab oxusun. Sonra fikrindən çəkildi. Qorxdu ki, yatanları oyada. Alnını pəncərəyə dayayıb xəyala daldı. Yadına yayda yanına getdiyi dağlar, doyunca su içdiyi sərin bulaqlar, çimdiyi, balıq tutduğu çaylar, bir də dağların qoynunda uçulub dağılmış ev – babasının evi düşdü.

...Birdən bina silkələndi. Samir qorxdu, elə bildi ki, zəlzələdi. İstədi ki, qışqıraraq evdəkiləri oyatsın. Ancaq nə qədər çalışdısa, səsi çıxmadı. Dağ boyda bina isə tufanlı dənizin qoynundakı nəhəng gəmi kimi yırğalanırdı...

Samir gözlərinə inanmadı. Bina təkcə yerində ləngər vursaydı dərd yarı idi. Məsələ burasında idi ki, o, indi gəmi kimi üzürdü. Qonşu binalar yavaş-yavaş arxada qalırdı. Əsl möcüzə idi. Bina üzürdü. Özü də torpağın üstündə. Qəribə idi ki, o, maşın yoluna çıxmırdı, hər yerdə yolun kənarı ilə gedirdi.

Nəhayət, bina şəhərdən çıxdı. O, yavaş-yavaş bomboz düzlərlə hərəkət etməyə başladı.

Samir danışa bilmirdi. Ancaq ağı üstündə idi. Fikirlərini bir yerə cəmləməyi bacarırdı. Əvvəlcə çox qorxsada, yavaş-yavaş binanın hərəkəti onun üçün adiləşdi. İstifadəsiz qalmış geniş düzlərə, çöllərə baxdıqca düşünürdü. Gör bizim nə qədər torpaqlarımız var. Yəqin ki, buralarda gələcəyin şəhərləri salınacaq.

Getdilər, getdilər, getdilər... Nə qədər ki, düz-düzəngahdan keçirdilər, işlər asan idi. Elə bil ki, dalğasız, sakit dənizdə üzürdülər. Elə ki, dağlara yaxınlaşdılar, vəziyyət tamamilə dəyişdi. Nəhəng bina – gəmi ləngər vura-vura, özü də ağır-ağır üzüməyə başladı. Bu nəhəng dalğaların üstünə qalxmaq o qədər də qorxulu deyildi. Ancaq oradan, o hündürlükdən dərəyə enəndə adamın lap ürəyi çəkiliydi...

Nəhayət, onlar mənzil başına gəlib çatdılar. Nəhəng bina Samirin babasıgilin uçub dağılmış evlərinin yanına çatanda dayandı. Elə bil səyahət bununla da bitdi. Samir nə qədər gözlədisə də, bina yerindən tərpənmədi ki, tərpənmədi. Elə bil o sehrli qüvvəsini itirmişdi. Ya da baba evinin yerində elə bir qüvvətli maqnit sahəsi var idi ki, hərəkət etmək mümkün deyildi.

Samir pəncərədən baxırdı. Birdən kənd uşaqları axışaraq gəldilər. Yuxarı mərtəbədə pəncərə önündə dayanan oğlana əl elədilər. Onu yanlarına çağırırdılar.

Samir getmək, o uşaqlara qoşulmaq, kəndin kövşənlərini, biçənəklərini görmək istədi. Ancaq ayaqları sözünə baxmadı ki, baxmadı. Uşaqlarsa elə hey onu çağırırdılar. Binaya baxıb sevi-

nirdilər. Elə bil ki, dağ üstündə yeni bir dağ ucalmışdı. Kənd uşaqları bu boyda ev görməmişdilər. Heç bu şəhər binası da belə gözəl yer görməmişdi. O da dağlara, gül-çiçəkli yamaqlara, dərin dərələrə, yamyaşıl pöhrələrə baxıb sevinirdi: "Gör indi mən hardayam? Bu dağlarda tikiləcək binaların ilk qaranquşu olmaq da bir səadətdir..."

Elə bu zaman Samirin qulaqlarına atasının səsi gəldi. O, oğlunu çağırırdı.

Samir gözlərini açdı. Atası ona dedi:

-Oğlum, bəs dərsə getməyəcəksən?

Samir cəld durub geyindi. Pəncərədən baxdı. Binaları elə köhnə yerində idi...

Birinci dərs ədəbiyyat idi. Müəllim uşaqlara kiçik bir inşa yazmağı tapşırırdı. İnşanın mövzusu belə idi: "Mənim arzum".

Samir yazmışdı:

-Mən böyüyəndə kəndimizə gedəcəyəm. Babamın uçub dağılmış evinin yerində bir ev tikdirəcəyəm. Elə bir ev ki, lap uzaqlardan da görünə bilsin. Kəndimizdə nəvələrin əli ilə başqa binalar da ucalсын. Bu evlərə baxanda dostların ürəyi açılsın, düşmənlərin isə bağı partlasın."

1989

AĞACIN YUMURTALARI

Badam ağacına baxıram. Elə qəşəng çiçəkləyib ki! Adamın üzü gülür, ürəyinin dərinliyində arzular qönçə tutur ona baxanda.

Budaqlarda quş civiltisi eşidirəm. Sakitcə dayanıb qanadlı dostumu müşahidə edirəm. Birdən yarpaqların arasında gözümə bir yuva dəyir. Həvəs mənə güc gəlir. Ağaca dırmanıram. Yox-yox, məni yuva dağıdan dəcəllərə oxşatmayın. Elə belə, maraqlıdan yuvaya baxmaq istəyirəm. Dörd balaca, çil-çil yumurta görəndə gözlərim gülür. Düşünürəm: vaxt gələcək ki, bu yumurtalar quşa dönəcək, gözəl dünyamızı badam ağacından seyr edəcəklər. Yumurta qönçələr açılacaq. Badam ağacının yuva ovcundan körpə-körpə quşlar pərvazlanacaq.

Ağaca diqqətlə baxıram. Tökülən ləçəklərin yerində balaca-balaca meyvələr qalır. Mənə elə gəlir ki, bu balaca badamlar körpələrdi, ləçəklər isə onların bələyi. Bu ləçək bələklər açıldıqca yaşıl meyvələr göz oxşayır.

Yumurtalara baxıram. Birdən ağıma qəribə bir fikir gəlir. Elə sanıram ki, badamlar da yumurtalardı, ağacın yumurtaları.

Badam ağacı elə rahat, elə bəxtiyardı ki! Onun özü də çoxlu bar gətirib, budağında yuva quran qanadlı qonağı da bala gözləyir.

Qurumuş başqa bir ağaca baxıram. Onun üstündə nə yarpaq var, nə də meyvə. Qəribədir, heç budağında quş da yuva qurmayıb. Öz-özümə düşünürəm: "Quru budaqda quş da yuva qurmamış..."

1990

QOCA MÜƏLLİMİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir müəllim var idi. Bu müəllim o qədər ağıllı, kamallı, mərifətli, həqiqətpərəst idi ki, gəl görəsən. Heç vaxt dərs dediyi şagirdlərə güzəştə getməz, tapşırığa zədə baxmazdı. Onun yeganə meyarı bilik idi. Həmin müəllimin tənbel şagirdlərdən xoşu gəlməzdi. Qüvvəsi, qabiliyyəti zəif olsa da, daim öz üzərində işləyən şagirdlərə isə onun qəlbində məhəbbət baş qaldırardı. Elə bu xasiyyətinə görə həmin müəllimin dostları qədər də düşməni var idi. Çünki onun prinsipiallığı hamıya sərf eləyər bilməzdi.

Onun sinfində varlı-karlı bir adamın oğlu oxuyurdu. Oğlan lovğa və təkəbbürlü idi. Dərslərini oxumaq bir yana, heç müəllimi də saya salmırdı.

Qoca müəllim həm də adam sərrafı idi. Bu cür tərbiyə olunan uşaqların taleyi onu bərk narahat edirdi. Bir dəfə necə olmuşdusa, hirsənəndə həmin oğlana acıqlı-acıqlı demişdi:

-Bala, təəssüf ki, səndən adam olmayacaq.

Ay keçdi, il dolandı. Buraxılış sinfində həmin müəllimə nə qədər minnətçi düşsə də, o, lovğa şagirdinə biliyindən yuxarı

qiymət yazmayacağını bildirdi. Vəzifəli adamlar ona ağız açdı, xeyiri olmadı. Pul təklif eləməyə cəsarətləri çatmadı. Dedilər ki, onun ipinin üstünə odun yığmalı deyil, birdən hoqqa çıxardar, el içində rüsvay olarıq.

Bir gün müəllim axşam evə qayıdanda bir dəstə dəliqanlı körpünün üstündə onun qabağını kəsdi. Hədələdilər, hərbələdilər, xeyiri olmadı ki, olmadı. Çarəsiz qalıb, müəllimi yerə yıxdılar. İki nəfər ayağından, iki nəfər də başından tutub, onu körpünün üstündən çaya sarı salladılar və dedilər:

-A kişi, özünə yazığın gəlsin, söz ver ki, oğlana qiymət yazacaqsan, yoxsa səni çaya atmaqdan başqa çarəmiz yoxdu.

Dəhşətli bir mənzərə idi. Aşağıda qorxulu ölüm, yuxarıda nankor adamlar. Müəllim öz-özünə fikirləşdi ki, ölmək ölməkdisə, bəs xırıldamaq nə deməkdi və öz qəti cavabını verdi:

-Xeyiri yoxdu, suallarına cavab verməsə, mən o naxələfə qiymət yazan deyiləm.

Müəllim çaya atılacağı dəqiqələri gözləyirdi. Dəliqanlılar isə çaşıb qalmışdılar. Nəhəyət, onların ürəyində insaf qığılıcımı parladı və qoca müəllimi qaldırıb körpünün üstünə qoydular. Onlardan biri dedi:

-Halal olsun sənə, müəllim, kişi adamsan!

Müəllim acı-acı gülümsündü:

-Məni ki, çaya atmadınız, elə siz də kişi adamsınız...

Aradan illər, aylar keçdi. Müəllim təqaüdə çıxdı. O, lap qocalmışdı. Yorğan-döşəkdə yatırdı. Elə bu zaman adam gəldi ki, müəllim, bəs nə durmusan, yoldaş katib səni çağırır.

Qoca müəllim çar-naçar paltarını geyinib, raykoma getdi. Katibin kabinetinə girəndə onun yanında oturan oğlan müəllimə tanış gəldi. Ancaq onu harada gördüyünü yadına sala bilmədi.

Katib dilləndi:

-Müəllim, bu yoldaş bizim nazir, həmyerlimiz Əsəd Nəbizadədir.

Qoca xəyala getdi. İllərin arxasından zorla üç verdiyi uşağın lovğa görkəmi gözünə göründü.

Nazir lovğa-lovğa dedi:

-Hə, yoldaş müəllim, məni tanımadın?

-Tanıdım, oğul, tanıdım.

-Yadımdadır, mənə demişdin ki, səndən adam olmayacaq?

-Yadımdadır, oğul, yadımdadır.

Nazir təşəxxüslə gülümsündü:

-Hə, indi nə sözün var?

-Oğul, mən adam sərrafıyam. O vaxt sənə çox düzgün qiymət vermişəm. Bu günkü hərəkətin də dediyimə əyani sübutdur. Əgər sən adam olsaydın, qoca, xəstə müəllimini yataqdan qaldırıb, ayağına gətirməzdin, onu yoluxmağa gedərdin.

Araya sükut çökdü. Katib də, nazir də qıpqırmızı qızardılar.

Müəllim qapını çırpıb çölə çıxdı. Vüqarlı addımlarla evlərinə sarı yollandı. Rast gəlidiyi adamlar, keçmiş şagirdləri ona hörmətlə salam verib, hal-əhval tuturdular. Neçə adam müəllimi maşınla evə aparmaq istədisə də, qoca buna razı olmadı. O, yol boyu öz-özünə düşünürdü:

-Yaxşı ki, yer üzündə əmək itirməyən, qədirbilən adamlar da var. Yaxşı ki, dünya yaxşı adamlardan xali deyil...

1990

NOVRUZDAN BİR GÜN SONRA

Novruz bayramının səhəri günü məktəbə gəldik. İlk dərsimiz ədəbiyyat idi. Müəllim keçmiş bayramımızı bir daha təbrik etdi. Sonra o bizə müraciətlə dedi:

-Əziz uşaqlar, məni sizin Novruz bayramı haqqında təsüratınız maraqlandırır. Sizcə, şəhərimizdə bu bayram necə keçirildi?

Uşaqlar bir-bir sözə başladılar. Ümumi qənaət bu oldu ki, Novruz təmizlik, halallıq bayramıdır. Elə buna görə də Novruz bayramı yaxınlaşanda adamlar ev-eşikdə yır-yığış aparır, təmizliyə, səliqə-səhmana xüsusi diqqət yetirirlər.

Kimi göylərə baş çəkən Novruz tonqallarından, kimi qapılara papaq tullayıb bayramlıq alanlardan, kimi evlərdə bişirilən

şəkərburanın, qoğalın, paxlavanın və başqa bu kimi bayram sovqatlarının dadından, ləzzətindən söhbət açırdı.

Müəllim bizə diqqətlə qulaq asırdı. Sözüümü z qurtarandan sonra o da öz uşaqlıq çağlarından, el adətinin gözəlliyindən danışdı. Qeyd elədi ki, bayram günü elə bir ev tapmaq olmaz ki, orada süfrələrin şahı plov bişirilməsin. Bu əziz gündə ocağın üstü boş qalmamalıdır. O ki qaldı qapı-qapı düşüb qodu gəzdirməyə, onun məqsədi tək cə bayram hədiyyələri yığmaqdan ibarət deyil. Məqsəd el şənliyidir. Məqsəd il uzununu açılmayan qapıları açmaq, unudulmuşları yad etmək, kimsəsizlərə həyan olmaq, insanlara sevinc-səadət aparmaqdır.

Müəllim ani olaraq dayandı. İlk dəfə görürmüş kimi diqqətlə hamımızı nəzərdən keçirdi. Elə bil nə sə onu narahat edirdi. Gözlərinin dərinliyindən bir qüssə, kədər boylandı elə bil. Bir az keçəndən sonra məlum oldu ki, biz yanılmamışıq.

Sınıf rəhbərimiz sözünü, söhbətini davam etdirdi:

-Novruz bayramı müqəddəs bayramımızdır. Onu hər il ləyaqətlə qeyd etmək lazımdır.

Biz keçirdiyimiz bayramların yaxşı tərəflərindən çox danışdıq. Ancaq bir məsələni də unutmamalı, özümüzə tənqidi yanaşmağı da bacarmalıyıq. Sizcə, bizim şənliyimizə layiq olmayan hərəkətlər etmişikmi?

Sinfə sükut çökdü. Hamımız fikirləşməyə başladıq. Nəhayət, orta cərgədən bir qız ayağa durub sözə başladı:

-Müəllim, mən bir şeylə qəti razılaşa bilmirəm. Novruz tonqalları müqəddəs tonqallardır. Ancaq həyətimizin uşaqları adamların oturub söhbət eləməsi, istirahəti üçün nəzərdə tutulan yeri söküb, onun taxtalarını yandırırırsa, belə tonqal heç kəsə lazım deyil. Bizcə, belə hərəkət Novruz tonqallarının müqəddəsliyinə xələl gətirməkdən başqa bir şey deyildir.

Müəllim sınıf yoldaşımızı tərifi lədi, onunla tam razı olduğunu bildirdi.

Sonra bir oğlan söz aldı. O dedi ki, bəzi uşaqlar qapı-qapı gəzib sovqat toplayır, xoşlarına gəlməyən şirniyyatları, qoğalları, kökələri bloklara atıb gedirlər. Bu, həm el bayramımıza, xalqımızın

adət-ənənələrinə, həm analarımızın zəhmətinə, həm də müqəddəs nemətlərimizə qarşı edilən hörmətsizlikdir. Çörəyin qədrini bilməyən, heç Vətənin də qədrini bilməz.

Bu dostumuzun da söhbəti müəllimin xoşuna gəldi. Hiss elədik ki, o özü də elə bu sözləri demək istəyirmiş. Lakin həmişə olduğu kimi müəllim bu gün də öz sualları ilə bizi düşündürür, istədiyi cavabları çətinliklə də olsa bizdən qopara bilirdi.

Növbəti sual belə idi:

-Novruz tonqallarından bizə nə qalıb?

Çox fikirləşdik. Hərəmiz bir cavab verdik. Ancaq deyəsən bu dəfə onun gözlədiyi cavabları verə bilmədik. Nəhayət, o öz sualına özü cavab verməli oldu:

-Novruz tonqallarından bizə qalan sinəsi xal-xal olub deşilmiş asfaltlar – ocaq yerləridir. Deməli, biz öz oturduğumuz budağa balta endirmişik.

Müəllim daha sonra ekoloji mədəniyyətdən söhbət açdı. Qeyd elədi ki, çərşənbə axşamı yandırılan rezin şinlər şəhərimizin havasını dəhşətli dərəcədə korlamışdır. Təəssüf ki, hər yanan köhnə şin havaya zəhər buraxan bir zavod sobasını xatırladırdı...

Hə, belə-belə işlər... Əziz balalar, bu deyilənlərdən mütləq ibrət götürmək lazımdır. Elə etməliyik ki, Novruz bayramı ürək-lərimizə sevinc gətirsin. Çalışmaq lazımdır ki, bu bayramdan sonra bizə sinəsi deşilmiş xal-xal asfalt yox, təzə salınmış ağaclar, güllər yadigar qalsın.

Müəllimin söhbəti bizə çox təsir etdi. Ona söz verdik ki, buraxdığımız səhvlərdən nəticə çıxaracaq, gələn il Novruz bayramını daha ləyaqətlə qarşılayacağıq...

BAĞLI QAPI

Ədəbiyyatdan dərşimiz çətin bir şər idi. Heç birimiz əzbərləyə bilməmişdik. Müəllimdən bərk qorxurduq. O, çox yaxşı müəllim idi. İxtisasını gözəl bilirdi. Ancaq çox tələbkar, zəhmli idi. Qətiyyəən güzəştə gedən deyildi.

Belə qərara gəldik ki...

Zəng içəri vuruldu. Hamımız sakitcə keçib yerimizdə əyləşdik. İntizarla işin axırını gözlədik. Ürəyimiz səksəkədə idi. Bilirdik ki, bizi yaxşı şey gözləmir.

Qapı itələndi, ancaq açılmadı. Çöldən qorxduğumuz qəzəbli səsi eşitdik:

-Açın qapımı!

Canımıza vicvicə düşdü. Ancaq nə qədər çalışdıqsa, qapı açılmadı ki, açılmadı. Həm də uşaqlar bir-birlərinə maneçilik törədirdilər.

Qıfıla çöldən açar saldılar. Yenə xeyiri olmadı.

Qapı arxasından o qəzəbli səsi bir də eşitdik. Müəllim kimisə əmək otağına göndərdi. Çəkiç, iskənə, vintaçan, daha nə bilim nələr gətirməyi tapşırırdı.

Keyli əlləşdilər, nəhayət, qapı açıldı. Dərsin vaxtından yarım saat keçmişdi. Fikirləşdik ki, daha müəllim bizdən dərş soruşmaz. Ancaq sən saydığını say...

Müəllim hirsindən əsirdi. Bizim də canımızı vahimə bürümüşdü.

O, əvvəlcə ümumi şəkildə soruşdu:

-Qapını kim bağlamışdı?

Heç kəsdən səs çıxmadı.

Müəllim bizi cərgəyə düzdü. Hamımızdan bir-bir soruşdu:

-Qapını kim bağlamışdı?

Yalandan "bilmirəm" deməyə dilimiz gəlmirdi. Yoldaşımızı da satmaq istəmirdik. Hamı susurdu. Təkcə müəllimin qəzəbli səsi eşidilirdi:

-Qapını kim bağlamışdı? Bəlkə kənardan ayrı adam gəlib bağlayıb?

Kiminin saçı çəkilirdi, kiminin qulağı. Kiminin üzündə isə şapalaq tapança kimi açılırdı.

Ancaq hamı susurdu.

Növbə Şükürə çatdı. Müəllim eyni sualla ona da müraciət etdi. Şükür əsə-əsə cavab verdi:

-Müəllim, kim bağladığını bilmirəm. Ancaq gördüm ki, qapının düyməsi yavaşca yuxarı qalxdı.

Elə bil yanan alovun üstünə benzin tökdülər.

-Ə, bapbalaca düymənin yuxarı qalxdığını görə bilirsən, onu qaldıran yekə adamı yox?

Hamımızı gülmək tutdu. Bəzilərimiz lap gözü yaşlı-yaşlı gülürdük.

Ancaq kələyimiz baş tutmadı. Müəllim dərşdən sonra bizi evə buraxmadı. Yamanca tərs idi. Dediğini eləyən idi. Sakitcə dedi:

-Şeri əzbərləyib danışmayan evə getməyəcək!

Sinfə bir oxuhaoxu düşmüşdü ki, gəl görəsən. Ömründə əlinə kitab almayanlar da şer əzbərləyirdilər.

Kim hazır idisə, əlini qaldırıp dərş danışmaq istədiyini bildirirdi. Müəllim dərş danışanları evə buraxırdı. Qalanlar isə...

Şeri əzbərləməkdən başqa çarə yox idi.

Ən axıra Şükür qalmışdı. O, qapıdan çıxanda gülməkdən ölürdük. Müəllimin də hirs yatmışdı. O da bizə baxıb gülümsünürdü. Qərribə idi ki, heç kəs evə getməyə tələsmirdi...

1989

TÜSTÜ DƏRSİ

Vilayət Quliyevə

Qış idi. Havalar yaman şaxtalı keçirdi. Məktəbdə odun peçi yandırırırdıq. Böyük tənəffüsdə dostlarımızdan biri dedi:

-Əgər istəyirsinizsə, elə eləyim ki, müəllim bizə heç dərş keçməsin.

Dərsin olmaması hamımızın ürəyindən idi. Ancaq inamsız-inamsız soruşduq:

-Necə eləyəcəksən?

-Sizin nə işinizə qalıb. Eləyim, yoxsa yox?

Onu qızışdırdıq:

-Bacarmazsan.

Dostumuz yaş əskini götürüb çölə çıxdı. Onu peçin tüstü çəkən borusunun ağzına soxdu. Tüstü qayıdıb içəri dolmağa başladı. Müəllim sinfə girəndə göz-gözü görmürdü.

O, çox arif adam idi. Bildi ki, tüstünü sinfə doldurmaqda məqsədimiz var. Gözləyirdik ki, bərk hirslənəcək, özündən çıxacaq. Ancaq belə olmadı. Dinməz-söyləməz sinfdən çıxdı. Qapını çırpıb, çöldən bağladı. Arxayın-arxayın pəncərənin qabağında gəzişməyə başladı.

Tüstüdən nəfəs almaq mümkün deyildi. Az qala bağrımız çatlayırdı. Hamımız səbəbkarın üstünə düşdük. Onun ucbatından tüstüdə boğulurduq...

Yalnız zəng çölə vurulandan sonra müəllim qapını açıb bizi çölə buraxdı. Hamının başı gicəllənirdi. Öz pis əməlimizin layiqli cəzasını çəkirdik.

Evə gedəndə valideynlərimiz təəccüb qalmışdılar. Bədənimizdən, paltarımızdan tüstü, his qoxusu gəlirdi...

1989

İTƏN DƏFTƏR

Həndəsə dərsi qurtardı. Müəllim də, biz də tənəffüsə çıxdıq. İkinci dərs riyaziyyat idi.

Bir neçə dəqiqədən sonra zəng içəri vuruldu. Hamı tələsik sinfə doluşdu. Müəllim içəri girdi. Gözlərinə inana bilmədi. Bir vur-çatlasın var idi ki, gəl görəsən. Elə bil bir saat əvvəl dərs keçdiyi heç bu sinif deyilmiş...

O, əvvəlcə nə edəcəyini bilmədi. Nəhayət, güc-bəla ilə sinfi sakitləşdirdi, ev tapşırıqlarını yoxlamağa başladı.

Hamı məsələni həll eləmişdi. Sınıfın əlaçısı Sevil isə... ağlayırdı. Onun dəftəri yoxa çıxmışdı.

90

Müəllim soruşdu:

-Bəlkə dəftərin yaddan çıxıb evdə qalıb?

-Xeyir, müəlli, gətirmişdim. Köçürmək istədilər, vermədim. İndi isə dəftərim yoxa çıxıb.

Müəllim sinfə müraciət etdi:

-Yaxşı, uşaqlar, dəftər kimdədirsə sahibinə qaytarsın.

Müəllim nə qədər israr etdisə də, heç kəsdən səs çıxmadı. Dəftəri gördüm deyən olmadı.

Müəllim bərk qəzəbləndi və əmr etdi:

-Hamı lövhə qarşısına çıxsın.

Uşaqlar lövhənin qarşısına çıxdılar. Müəllim bir də üzünü onlara tutdu:

-Dəftəri kim götürübsə, xoşluqla qaytarsın.

Yenə də heç kəsdən səs çıxmadı.

-İndi çantalarınızı axtaracağam, dəftər kimin sumkasından çıxsa, vay onun halına!

Bəzi uşaqlar özlərini saxlaya bilməyib pıqqıldaşdılar. Bu, müəllimi daha da qəzəbləndirdi və o, çantaları bir-bir axtarmağa başladı. Dəftər tapılmadı ki, tapılmadı.

Müəllim uşaqları əyləşdirdi. Tapşırıdı ki, sabah valideynləriniz hökmən məktəbə gəlsinlər.

Heç kəs bir söz demədi.

Müəllim diplomatını açdı ki, təqvim planını çıxarsın. Birdən onun gözləri kağızların arasındakı qalın dəftərə sataşdı. Onun rəngi bir az da qaraldı, üzünün əzələləri titrədi. Uşaqlar elə buna bənd imişlər.

Gülüş səsindən pəncərələrin şüşəsi cingildəyirdi. Sevilin itən dəftəri müəllimin diplomatından çıxmışdı. Tənəffüsdə kimsə dəftəri "e'tibarlı yerdə" gizlətməyə, Sevilə qisas almağa macal tapmışdı...

1989

91

BALKON ÖLKƏSİNDƏN MƏKTUB

Gülzar imtahana hazırlaşdı. Ona görə balaca Aysellə söhbət eləməyə vaxtı yox idi. Aysel dinən kimi acığı tuturdu. O, Ayseli şüşəbəndə qovdu. Dedi ki, get orda sakitcə oturub dərslərini oxu.

Aysel yazı stolunun arxasına keçdi. Kitab-dəftərini qabağına tökdü. Nə qədər oxudusa, başına bir şey girmədi ki, girmədi... Dəftərindən bir vərəq cırıb Gülzara məktub yazmağa başladı. Sonra həmin məktubdan kağız təyyarə düzəltdi. Bir qanadında Gülzarın, o biri qanadında isə öz ünvanını yazdı. Yavaşca "təyyarə"ni çarpayının üstündə uzanıb kitab oxuyan Gülzara sarı atdı. Təyyarə uçdu, uçdu, düz Gülzarın qarşısında yerə düşdü. Qız hirsələndi. Ancaq təyyarənin üstündəki ünvanı oxuyanda hirsəsi o dəqiqə yatdı. Üzünə təbəssüm qondu. Məktubun "kimə çatacaq" yerində yazılmışdı: "Otaq ölkəsi, Çarpayı şəhəri, Gülzar Əliyevaya". Məktubu göndərənün ünvanı isə belə qeyd olunmuşdu: "Balkon ölkəsi, stol şəhəri, Əliyeva Ayseldən"...

Gülzar gülə-gülə məktubu açıb oxumağa başladı:

"Gülzara birinci məktub. Salam, Gülzar, necəsən? İşlərin necə gedir? İmtahanlara necə hazırlaşırısan? Hə... Mən sağ və sağlamam. İşlərim də yaxşı gedir. Təzə ev almışam. Təzə ev, yəni "novaya kvartira". Hə, başa düşdün? Mənim evim balkondakı stoldur. İstəsən yanıma qonaq gələ bilərsən. Hə, doğru sözümdü, fevralın iyirmi ikisində doqquza işləmiş və ya doqquza qalmış səni gözləyirəm. Evimin ünvanını yuxarıda yazmışam. Gələ bilməsən də, məktub yaz, zəng vur.

Hə, sizə kimdən deyim, kimdən danışım? Gülzar, "Biri var idi, biri yox idi" kitabının "Seyfəlmülk" nağılındayam. Nə isə, dediyimi yadında saxla. Məktub yazmağı unutma. İndi isə səninlə sağollaşıram. Qudbay!"

Gülzar məktubu oxudu, ancaq özünü elə göstərdi ki, guya heç nədən xəbəri yoxdur. Yenə dərslərini oxumağa başladı. Aysel gördü ki, Gülzardan səs çıxmıdı. İkinci məktubu yazıb əvvəlki qayda ilə Gülzara göndərdi. Məktubda yazılmışdı:

"Salam, Gülzar! Necəsən? İşlərin necədir? İmtahanı nə vaxt verəcəksən? Məlumun olsun ki, mən sağ-salamatam. İşlərim də ki, əladır. Hər şey yaxşıdır. Nə isə..."

Balkon ölkəsi çox gözəl ölkədir. Stol şəhəri isə onun paytaxtıdır. Bu şəhər dünyadakı gözəl şəhərlərdən birincisidir. Sən isə gedib Otaq ölkəsinin Çarpayı şəhərində yaşayırsan. Mənim ölkəmin sənün ölkəndən kiçik olmasına baxma. Mənim şəhərim sənün şəhərindən qat-qat gözəldir.

Gülzar, niyə mənə məktub yazmırsan? Yaxşı, eybi yoxdur, ancaq bu məktubumu cavabsız qoyma."

Gülzar bu məktubu da gülə-gülə oxudu. Bir cümlədən ibarət məktub yazıb Ayselə atdı: "Aysel, gəlsəm ora səni mələdəcəm!"

Aysel məktubu oxuyub bərkədən güldü. Gülzar da ona qoşuldu...

1994

UNUDULMAZ QONAQ

Elvin axşamdan yıxılıb yatdı. Gecə onlara qonaq gəlməyindən təbii ki, xəbər tuta bilmədi. Qonaqlara yer hazırlamaq lazım gəldi. Elə buna görə də atası Elvini yuxulu-yuxulu qucağına alıb o biri otağa apardı. Onun çarpayısında isə qonağın qızına yer saldılar.

Gecə Elvin yuxudan oyandı. Elə mürgülü-mürgülü özünü verdi padşah piyada gedən yerə – rahatxanaya. Oradan da yuxulu-yuxulu öz çarpayısının yanına gəldi. Yerinə girmək istəyəndə çaşıb qaldı. Onun çarpayısında bir qız yatmışdı. Elvin əvvəlcə elə bildi ki, yuxu görür. Ancaq sonra hiss elədi ki, bu xına o xınadan deyil. Anasını çağırdı:

- Ana, ay ana!...

Anası ona cavab verdi:

- Elvin, hardasan?

- Ana, mənim yerimdə kimsə yatıb.

Evdəkilər oyandılar. Yuxulu-yuxulu gülümsündülər. Elvin isə çaşıb qalmışdı. Nəhayət, o da məsələdən xəbərdar oldu. Qaçıb anasının yerinə girdi və yorğanı başına çəkdi.

Səhər Elvin utandığından qonaqların gözünə görünmək istəmirdi. Ancaq anasının rəfiqəsi – Zümrüd xala onu yanına çağırdı, üzündən öpdü. Sonra da qızı Lalə ilə onu tanış etdi. Lalə Elvindən bir neçə yaş böyük olardı.

Zümrüd xala zarafatla Elvinə dedi:

- Ay xatakar, gecə mənim qızımın yanına niyə girmişdin?

Hamı güldü. Elvin pörtdü, Lalənin də yanaqları qızardı...

Sonra hər şey unuduldu. Elvin albomları gətirib Lalənin qabağına qoydu. Onlar birlikdə albomu vərəqləyib şəkillərə baxdılar. Bir neçə saat ərzində əməlli-başlı dostlaşdılar.

Günorta qonaqlar xudahafizləşib harasa getdilər. Onlar söz verdilər ki, mütləq Elvinin albomu üçün şəkil çəkib göndərəcəklər...

Günlər, həftələr ötdü. Elvin səbirsizliklə şəkil gözləyirdi. Ancaq utandığından bu haqda heç kəsə heç nə demirdi. Əslində isə Lalənin şekli onun gözlərinin qarşısından getmirdi ki, getmirdi...

1991

HƏR "5"-Ə BİR ÖPÜŞ

Gursel həmişə məktəbdən gələndə anası onu oxşayar, neçə aldığı soruşardı. Ana aldığı hər "5"-ə görə oğlunu bir dəfə öpər, onu həvəsləndirməyə çalışardı.

Bir gün Gursel dərstdən gələndə anası yenə əvvəlki qayda ilə ondan soruşdu:

-Mənim cupblum neçə alıb?

Oğlan həvəssiz-həvəssiz cavab verdi:

-İki beş.

-Ay mənim ağıllı balam. – Ana bu sözləri deyib, oğlunun üzündən iki dəfə öpdü. Onu oxşadı, saçını tumarladı.

Gündəliyə baxanda ana gözlərinə inanmadı. Gursel bir "2", bir dənə də "5" almışdı. Oğlunun "2" almağından çox yalan danışması anaya yer elədi.

-"2" almağın bir yana, hələ anaya yalan da satırsan?

94

Oğlan təəccüblə anasına baxdı:

-Axı mən nə vaxt yalan dedim?

-Bəs sən demədin ki, iki "5" almısan?

-Ana, sən düzgün başa düşməmişən. Mən dedim ki, bir iki, bir beş almışam. İkisini də dedim axı!

Ananı gülmək tutsa da, özünü zorla saxlaya bildi.

Gursel isə başını aşağı salıb söz verdi:

-Ana, narahat olma, sabah mütləq "2"-ni düzəldəcəyəm.

Söhbət bununla da bitdi. Gursel nahar eləyəndən sonra həmişə olduğu kimi yatmadı. Yazı stolunun arxasına keçdi.

Ana dilləndi:

-Bəs yatırırsan?

-Yox, bu gün mənə yatmaq düşür.

Səhəri gün oğlu məktəbdən qayıdanda anası yenə soruşdu:

-Oğlum, neçə almısan?

-Beş.

-Neçə dənə?

-Bir.

-Onda gəl səni öpüm.

Gursel kənara çəkilib hiyləgərcəsinə gülümsündü:

-Olmaz.

-Niyə?

-Bu "5"-in payımı dünən öpmüsen.

1989

PARALEL BALA

Atası da, anası da Gurseli çox istəyirdilər. Bütün sonbeşiklər kimi o da əzizlənirdi, oxşanırdı. Ancaq Gurselə ərköyün də demək olmazdı. O, çox ağıllı və intizamlı uşaq idi.

Atası hər gün ondan bir neçə dəfə soruşardı:

-De görüm kimin balasısan?

Gurselin cavabı hazır idi:

-Həm atanın, həm də ananın.

Ata onu cırnadırdı:

95

-Arvad oğlu arvad. Heç eşitmisən ki, adamın pasportunda anasının adını yazalar?! Səndən soruşanda ki, kimin oğlusan, onda nə cavab verəcəksən?

-Əlbəttə, deyəcəyəm ki, atamın oğluyam.

-Bax, bu başqa məsələ.

-Ay ata, nə qədər eyni sözü təkrarlamaq olar e! Bax, mən sənin oğlunam, ananın da balası.

Axır zamanlar atasının tez-tez təkrar olunan sualına Gursel başqa bir cavab tapmışdı.

-Gursel, kimin balasısan?

-Paralel balayam.

-Ə, heç paralel də bala olar?

-Niyə olmur, həm ananın, həm də sənin balanam.

Ata balaca oğlu ilə söhbətdən ləzzət alar, hər işdən gələndə eyni sualla ona müraciət edərdi. Gurselə sözünün üstündə möhkəm durmuşdu:

-Ay ata, adama eyni sualı nə qədər verərlər?! Birdəfəlik demişəm paralel bala, qurtardı getdi...

Bir dəfə hava küləkli idi. Gursel həyəətə düşmək üçün anasından icazə istədi. Ana dedi ki, küləkdir, olmaz.

Bir az keçəndən sonra Gursel atasının yanına gəldi.

-Ata, olar həyəətə düşüm?

-Olmaz.

-Niyə?

-Ona görə ki, hava pisdür.

-Ata, nə olar, qoy düşüm də...

-Dedim ki, yox.

-Ata, nə olar?!

Ata hirsələndi:

-Ə, adama sözü neçə dəfə deyərlər, bəsdi də!

Gursel bikefləmək əvəzinə gülməyə başladı. Ata təəccüblə onun üzünə baxdı:

-Niyə gülürsən, ə?

Gursel gülməyini güclə saxlayıb dedi:

-Ata, adama sözü bir dəfə deyərlər?

-Əlbəttə.

-Onda bəs niyə hər gün məndən soruşursan ki, kimin balasısan?

Ata güldü, Gursel də ona qoşuldu... Həyəətə düşmək üçün icazə artıq hazır idi...

QAPINI AÇMAYACAM

Gəl bir oyun öyrədim sənə. Təsəvvür elə ki, burnun qapıdır, gözlərin pəncərə. Burnundan basan kimi qapının zəngi çalınacaq.

-Zınc...

-Kimdi?

-Qarmonçalandı. Ev yiyəsi evdədi?

-Bəli.

-Qarmon hazırdı?

-Bəli.

-Onda icazə ver çalım.

Hər əlimlə oğlumun bir qulağından tutub, qarmon kimi o yana, bu yana çəkirəm. O isə elə hey gülür, gülür...

Tez-tez təkrar eləyirik bu oyunu.

Bu gün oğlum kefsizdir. Burnundan barmağımla basıram. Əlimi yana itələyir.

-Zınc... Zınc... Zınc...

Gursel hirsli-hirsli deyir:

-Özünü yorma, onsuz da qapını açmayacam...

ÜŞÜYÜRƏM

Oğlumun danışdırmaq, məzəli, dadlı-duzlu sözlərini dinləmək istəyirəm. Yorğanı başına çəkib susur. Söhbət eləməyə qətiyyətlə həvəsi yoxdur. Ona yaxınlaşıb deyirəm:

-Nağıl dinləmək istəyirsən?

-Yox.

-Sənə şəkilli kitab verim?

- İstəmirəm.
- Yemək yeyirsən?
- Yemirəm.
- Çay içirsən?
- İçmirəm.
- Oğlum, üşümürsən ki?
- Danışanda üşüyürəm, məni danışdırma...

SAKİT OTURA BİLƏN OĞLAN

Televizorda maraqlı veriliş var idi. Ata diqqətlə ekrana baxır, qarşısındakı kağıza nəşə qeydlər edirdi. Uşaqlar səs-küy salır, o yan –bu yana qaçırdılar.

Ata özünü saxlaya bilməyib böyük oğluna bərk acıqlandı:

-Gündüz, sakit otura bilmirsən?

Elə bil qurbağa gölünə daş atdılar. Ətrafa ani bir sükut çökdü. Balaca Gursel də səsini kəsdi. Ayağının ucunda yeriyib, divanda oturdu. Xeyli o yan-bu yana baxdı. Sükutu pozan da elə o oldu:

-Ata, görürsən, mən sakit otura bilirəm.

Atanın dodağı qaçdı. Gündüzlə Gülzar özlərini saxlaya bilməyib bərkdən güldülər. Gursel də onlara qoşuldu...

DÜZ OXUMURSAN

Aqşın balaca idi. Hərflərin heç birini tanımırdı. Ancaq nənəsi ona nağıl danışmasa, kitab oxumasa, o, bir qaşığı da xörək yeməzdi. Elə buna görə də atası Aqşinə şəkilli nağıl kitabları almışdı. Onun başı nağıl dinləməyə elə qarışırdı ki, boşqabdakı xörəyi nə vaxt yeyib qurtardığından xəbəri olmurdu. Bir də göz açırdı ki, qabda heç nə qalmayıb.

Bu kitabları Aqşinə o qədər, o qədər oxumuşdular ki, o, nağılların hamısını əzbərdən bilirdi. Nənəsi necə oxumuşdusa, cümlələr, hətta sözlər eləcə də qalmışdı yadında.

Aqşinin bacısı birincidə oxuyurdu. Bir dəfə o, "Sehrli dəyirman" adlı eston nağılını bərkdən mütaliə edirdi:

"Qızım, bu gün toy-bayramdır, get qızlarla oyna..."

Aqşin onun sözünü kəsdi:

-Bacı, düz oxumursan. Bayramdır yox, bayramdı, qızlarla yox, qızdarnan demək lazımdı...

SƏN ANAN ÜÇÜN DARIXMIRSAN?

Gurseli kəndə – nənəsinin yanına apardılar. Əvvəlcə hər şey maraqlı idi: toyuqlara dən səpmək də, ağacdan meyvə dərmək də. Ancaq bir gün Gursel darıxdı şəhər üçün, anası üçün. İki ayağını bir başmağa dirədi ki, gedirəm şəhərə.

Onun arzusunu yerinə yetirdilər. Nə gözəl imiş şəhər. Geniş prospektlər, maşınlar, bağça, dəniz, dondurma...

Günlər bir-birini əvəz elədi. Gursel indi də kəndin xiffətini çəkdi. Darıxdı nənəsi üçün. Ancaq deməyə utandı ki, kəndi istəyirəm. Axı şəhərə öz arzusu ilə qayıtmışdı!

Bir gün bağçadan gələndə Gursel anasından soruşdu:

-Ana, sən anan üçün darıxmırsan?

Ana təəccüblə oğlunun üzünə baxdı:

-Darıxıram, oğlum.

-Onda işdən icazə al, gedib görək sən ananı.

Ana gülümsündü. Artıq hər şey aydın idi. Gurselin könlünün quşu yenə də uçmuşdu kəndə – nənəsinin yanına.

GİZLƏNPAÇ

Uşaqlar yenə də Namiqgilin həyətinə toplaşmışdılar. Birdən kimsə dedi:

- Gəlin gizlənpaç oynayaq.

Hamı razılaşdı. Püşk atdılar. Göz yummaq İlhamı düşdü. O, gözlərini yumub saymağa başladı. Uşaqlarınsa hərəsi qaçıb bir tərəfə təcildirdi. Həyət-bacanı sakitlik bürüdü.

İlham gözlərini açıb dörd tərəfi dinşədi. Sonra uşaqları axtarmağa başladı. Gizlənənlər yavaş-yavaş üzə çıxdılar. Ancaq Namiq tapılmadı ki, tapılmadı. Uşaqlar hamısı birlikdə onu

axtarmağa başladılar. Baxmadıqları yer qalmadı. Hamı təəccübləndi. Namiqi səsleyib dedilər:

- Hamıdan yaxşı sən gizlənmişən. Təslim oluruq. İndi isə çıx oyunu təzədən başlayaq.

Ancaq daşdan səs çıxdı, Namiqdən səs çıxmadı. O elə bil bir tikə çörək olub göyə çəkilməmişdi.

Aradan xeyli keçdi. Hava qaranlıqlaşdı. Uşaqlar narahat oldular. Tez gedib Namiqin anasına xəbər verdilər. Narahat ana da uşaqlara qoşuldu. Axtarış yenidən başladı. Ancaq Namiq tapılmadı ki, tapılmadı.

Narahatçılıq daha da artdı. Hər yanı ələk-vələk elədilər. Kimsə dedi:

- Bəlkə zirzəmiyə girib?

Ana etiraz etdi:

- Bu qaranlıqda qorxudan zirzəmidə oturmaz.

Hərə bir ağız qışqırdı:

- Namiq, hey...

Cavab çıxmırdı ki, çıxmırdı.

Çox düşündülər, daşındılar. Axırda fənər götürüb zirzəmiyə girdilər. Köhnə şkaflın qapısını açanda gördülər ki, Namiq onun içində büzüşüb yatıb.

Məlum oldu ki, dostumuz zirzəmidəki şkaflın içində gizlə-nibmiş. Necə olubsa, elə oradaca onu yuxu tutub.

Uşaqları gülmək tutdu. Anası Namiqi qucağına alıb evə apardı, yatağına uzatdı. Uşaqlar evlərinə dağılışdılar. Namiq isə "div yuxusu"ndan yalnız səhəri gün ayıldı. Nə qədər fikirləşdisə, yadı-na bir şey sala bilmədi. Anası hər şeyi ona danışdı. Ancaq özü də gülümsündü. O, çayını içib həyəətə qaçdı. Dostları onu gözləyir-dilər.

Namiq dedi:

- Uşaqlar, gəlin oyunumuzu davam etdirək.

Kimsə etiraz etdi:

- Yox, dostum, bu dəfə də gizlənsən, qorxuram heç tapılma-yasan, həmişəlik qeyb olub göyə çəkiləsən.

Hamı güldü. Uşaqlar çilingağac oynamağa başladılar...

"YANĞINSÖNDÜRƏNLƏR"

Şənbə günü idi. Bacımla qardaşım dərsə, anam isə işə getmiş-di. Evdə atamla ikimiz qalmışdıq. Günortaya yaxınlaşdı. Atam məndən soruşdu:

-Cumbulu, acmamısan ki?

Bilmirəm necə oldusa dedim:

-Acmağa hazırlaşırım.

Atam güldü. Deyəsən sözümlə onun xoşuna gəlmişdi. O, saçımı tumarlayıb soruşdu:

-Nə yemək istəyirsən?

Mən bilirdim ki, anam dolma bişirib. Günorta sözsüz ki, onu isidib yeyəcəkdik. Ancaq atamın sualı məni bir qədər düşündürdü. Doğrusu, dolmadan xoşum gəlmirdi. Onu da bilirdim ki, atam xörək bişirməyi bacarmır. Bəs elə isə nə üçün mənə belə sual verirdi?

Birdən yadıma düşdü ki, atam kabab bişirməyi bacarır. Özü də lap əla kabab. Keçən il Arif əmigillə Qəçreşə dincəlməyə getmiş-dik. Yolda bir qoyun aldılar. Atamın onu kəsib soyması, ocaq qalayıb dadlı kabab bişirməsi yadıma düşdü. O saat dedim:

-Ata, kabab istəyirəm.

Atam duruxdu. Sonra nə fikirləşdisə, soyuducunu açdı. Gülüm-sündü:

-Cumbulu, bəxtindən ətimiz var. Ancaq bilmirəm onu necə bi-şirəcəyik?

-Meşədə bişirdiyin yadından çıxıb?

-Yox, məsələ bişirməkdə deyil. İş ondadır ki, manqalımız yox-dur. Onsuz da necə kabab bişirək?

-Bəs meşədə necə bişirmişdin?

-Meşə ayrı, bura ayrı.

-Balkonda bişirmək olmaz?

-Ocaq yeri qaraldıb xarab eləyər. Sonra anan gəlib bizi dan-layar.

-Ata, olmaz ki, ocağı nəsə bir şeyin üstündə qalayaq?

Söz atamın ağına batdı. Mən həyətdən yastı bir şey tapıb gətirdim. Onu balkonda yerə qoyub, üstünə çır-çırpı, taxta-tuxta doldurduq. Sonra atam qəzeti bürmələdi, onu kibritlə yandırıb, ağacların arasına soxdu. Taxtalar od aldı. Mən ləzzətlə ocağın yanmasına baxırdım. Atam üstümə acıqlandı ki, keç içəri, indi mən də gəlirəm. Ocağa köz düşüncə əti doğrayıb şişlərə çəkərik.

Mən pəncərənin qarşısında durub ocağa baxırdım. Atam isə ət doğramağa hazırlaşdı. Elə bu vaxt ocağın içində elə bil bomba partladı. Yanan taxtalar, közlər hərəsi bir yana səpələndi. Atam tez balkona yüyüdü. Ocağı səpələnmiş görəndə çaşıb qaldı. Sonra üstümə qışqırdı ki, su gətirim. İkimiz köməkli yanan yerləri söndürdük, alovun böyüməsinə imkan vermədik. Ürəyim quş kimi çırpınırdı. Atam da bərk qorxmışdu. Sonradan bildik ki, üstündə ocaq qaladığımız şifer parçası imiş.

Elə bu zaman qapının zəngi çalındı. Gələn anam idi. O, bizim sir-sifətimizə baxan kimi nə isə baş verdiyini o saat anladı. Balkondakı tör-töküntünü görəndə isə lap qorxdı.

Atam onu sakitləşdirdi:

-Qorxma, hər şey yaxşı qurtardı.

Sonra bacımla qardaşım da gəldilər. Biz başımıza gələnləri onlara danışdıq.

Hamımız güldük. Anam isə balkonu yığışdıra-yığışdıra deyirdi. Onun acıqlı-acıqlı dediyi sözlərdən tək bircəsi yadımda qalıb: "yanğınsöndürənlər"...

1991

EKSPERİMENT

Anamı iki aylıq kursa göndərdilər. Atam çarəsiz qalıb balaca qardaşımı rayona – nənəmgilə apardı. Onu kənddə qoyub geri qayıtdı...

İndi evdə biz üçümüz qalırdıq: atam, bacım və mən. Anamdan və qardaşımdan ötrü bərk darıxırıdık. Yeyib-içmək sarıdan da əməlli-başlı korluq çəkirdik. Doğrudur, atam hər şey alıb gətirirdi, ancaq nə qədər çalışsaq da, xörəklərimiz dadlı çıxmırdı ki,

çıxmırdı. Atam eksperiment aparırmış kimi gündə bir cür yemək bişirir, biz də təzə növ yeməkləri tərifləyə-tərifləyə yeyirdik. Nə bişirdiyimizi heç özümüz də bilmirdik, ancaq xörəklərimiz o qədər də pis çıxmırdı. Pis olanda da atamın xətrinə dəyməsin deyə bəh-bəhlə yeyib-içirdik.

Bir gün atam daha bir eksperiment apardı. Ət şorbasının üstünə bir-iki qaşığı qarpız mürəbbəsi tökdü. Biz təəccübləndik. Atam isə gülə-gülə dedi:

- Sizə elə xörək bişirirəm ki, ömrünüzdə bu cür yemək görmə-misiniz.

Nəhayət, xörək hazır oldu. Hərəmiz bir boşqab xörək çəkib qarşımıza qoyduq. Atam isə hardasa yeyib gəlmişdi. Ona görə dedi ki, bir azdan, acanda yeyəcək.

Nə qədər eləyirdiksə, xörəyi yeyə bilmirdik. Onun şirin, ancaq ürəkbulandırıcı bir dadı var idi. Atam isə hey üstümüzə acıqlanırdı:

- Tez olun, soyumamış yeyin!

Biz odla su arasında qalmışdıq. Nə xörəyin dadsızlığını deyə bilirdik, nə də onu yeyə. Qaşığı ağızımıza aparan kimi bizi öyümə tuturdu.

Bunu görən atam acıqlandı. Hirsli-hirsli soruşdu:

- Dadsız xörəkdir?

İkimiz də birağızdan dilləndik:

- Dadlıdır.

- Bəs onda niyə yemirsiniz?

Heç birimiz dinmədik. Sonra bacım gülə-gülə dedi:

- Ata, bircə qaşığı da özün ye, nə olar?

- Yaxşı, nə deyirəm.

İkimiz də gözlərimizi ataya zilləmişdik. Onun qaşığı ağızına aparması ilə üz-gözünü turşutması bir oldu. Biz gülməkdən ölürdük.

Atam gülə-gülə dedi:

- Müvəffəqiyyət qurban tələb eləyir. Elə bilirsiniz insanlar müxtəlif xörəklər bişirməyi asanlıqla öyrəniblər?

Sonra xörəyi zibil qabına boşaltdıq.

İki ay bizə iki il kimi uzun göründü. Axır ki, anam gəlib çıxdı. Bacım gülə-gülə dedi:

- Qaçış, eksperimentlərdən canımız qurtardı.

Biz güldük. Atam da bizə qoşuldu. Təkcə anam təəccüblə üzümü baxırdı...

1991

MİLÇƏKÖLDÜRƏN

Babam elə qışqırdı ki, qorxudan tir-tir əsdim. Tez qaçıb canımı onun əlindən qurtarmağa çalışdım. Çəpərdən aşıb dayımgilə qaçdım. Tənginəfəs olmuşdum.

Dayım məni görüb təəccübləndi:

- Ceyhun, nə olub sənə?

Həyəcanla dedim:

- Babam məni öldürəcək.

Dayım təəccübləndi:

- De görüm nə iş görmüsən?

- Heç nə. O mənə nə tapşırırdısa, onu da elədim. Ancaq babamın mənə bərk acığı tutdu.

Düzünü de, nə iş görmüsən?

- Heç nə. Babam mənə milçəköldürən düzəldib verdi ki, milçəkləri öldürüm. Mən də onun tapşırıqlarını yerinə yetirdim, ancaq babam bərk hirsləndi. Az qaldı ki, məni öldürsün.

- Ola bilməz.

- Dayıcanı düz deyirəm. Babam taxtda uzanıb mürgüləyirdi. Birdən bir yekə milçək uçub düz onun alınına qondu. Mən də gücüm gəldikcə milçəyi vurdum.

Dayım əvvəlcə güldü, sonra ciddiləşib mənə acıqlandı, səhv etdiyimi söylədi. O, məni evimizə gətirdi. Babam milçəköldürəni əlində yelləyib məni hədələdi:

- İndi səni milçək kimi öldürəcəm...

Dayım güldü. Babam da qımışan kimi oldu. Mənim qırışığım bir balaca açıldı. Babamın yanına gedib ondan üzr istədim.

Sonra dayımla babam nə haqda isə söhbət eləməyə başladılar. Mən isə milçəköldürəni götürüb o biri otağa keçdim.

NAR SUYU

Trolleybusa təzəcə minmişdim ki, bir kişi məni yanına çağırırdı, yanındakı boş yeri göstərib dedi:

- Oğul, o tərəfə gün düşəcək, burda əyləş.

Həmsöhbətim ixtiyar bir qoca idi. Yayın qızmar çağı olmasına baxmayaraq əynində kostyum, başında papaq var idi. Sifətinə baxan kimi hiss olunurdu ki, kiminləsə söhbət etmək istəyir.

Qoca məndən soruşdu:

- Oğul, evlisənmi?

- Bəli.

- Hə, onda bir buynuzun düşüb.

Mənəli-mənəli ona baxmağıma əhəmiyyət vermədən sorğusunu davam etdirdi:

- Uşaqların varmı?

- Bəli.

- Deməli, o biri buynuzun da düşüb.

Təəccüblə ona baxdığımı görən kişi gülümsündü, oğlum, incimə, - dedi. Eldə belə deyirlər. Arvad-uşaq, ailə olandan sonra insan gərək onların xətrinə dilini dinc saxlasın, ona-buna buynuz atmasın...

Bir xeyli susduq. Gördüm ki, kişi yarımçılpaq qızlara, gəlinlərə mənəli-mənəli baxır. Üstünü vurmadım. Qoca isə yenə mənimlə danışmağa başladı. Yaşayışın çətinliyindən, təqaüdün çörək puluna çatmadığından danışdı. Cibindən Bakı-Sumqayıt elektrik qatarının cədvəlini çıxarıb baxdı. Dedi ki, yaxşı ki, gedib-gəlməyimiz pulsuzdu...

Yenə araya sükut çökdü. Dillənmədiyimi görən qoca dedi:

-Oğul, suyun mənə yaman şirin gəlir, ona görə sənənlə söhbət eləmək istəyirəm. Başağrısı deyilsə, sənə bir hadisə danışım?

Çar-naçar dedim:

- Əmi, buyurun, dinləyirəm.

Kişi gözlərini qarşdakı qız-gəlinə gəzdirib, söhbətə başladı.

- Bir kişinin evinə qonaq gəlibmiş. Arvadı onlara çay gətirəndə necə olursa, uzun donu sürüşür, ayaq barmağını qonaq görür. Ev yiyəsi özünü görməməzliyə vurur. Qonaq gedəndən sonra arvadı yanına çağırır deyir:

- Arvad, qonağı yola saldıq, indi sən də qonaqsan, gedə bilərsən...

Arvad təəccüblə ərinə baxanda kişi onu başa salır:

- Arvadın ki, ayağını naməhrəm kişi gördü, ta ondan arvad çıxırmaz...

Qoca sözünü qurtarıb udqundu, sınıyıcı nəzərlə üzümə baxdı. Sonra yaxası, başı, ayaqları açıq qız-gəlini göstərərək dedi ki, ay oğul, belə yerdə xeyir-bərəkət olarmı?

Gülümsündüm. Səhərdən qocanın müasir geyimli qadınları əyri-əyri süzməsinin mə'nasını anladım.

Qoca bununla da söhbətini qurtarmadı. Yenə məndən üzr istədi. Dedi ki, ay oğul, görürəm ki, söz xiridarına oxşayırsan. Qulaq as, bir söhbət də eləyəcəm.

Gülümsündüm. Bunu razılıq əlaməti kimi qəbul edən qoca yeni bir söhbət başladı:

- Ay oğul, deyirlər ki, bir namuslu kişi var imiş. Onun övladı olmurmuş. Nəhayət bir gün onun arvadının uşağı olur. Kişi əhd edir ki, mənim oğlumun doğulduğu gün dünyaya gələn qızı özümə gəlin eləyəcəyəm.

Elə həmin gün eşidir ki, bəs filan kənddə yoxsul bir kişinin qızı olub. Uşaqların qırxı çıxandan sonra kişi el adəti ilə qızı dünyaya gələn ailəyə qonaq gedir. Ürəyindəki arzunu açıb söyləyir. Uzun çək-çevirdən sonra qız evini razı salır. Deyir ki, gəlinimi elə indi aparacam.

Qaynata gələcək gəlinini – körpəni götürüb evlərinə gətirir. Arvadına deyir ki, uşaqlar evlənmək yaşına çatana qədər səndən başqa heç kəslə görüşməməlidirlər.

Belə də olur. Nağıl dili yüyrək olar. Uşaqlar həddi-buluğa çatırlar. Kişi onları çağırır deyir ki, siz bir evdə böyüsəniz də,

bacı-qardaş deyilsiniz. Vəziyyətin nə yerdə olduğunu başa salan kişi uşaqların toyunu eləyir.

Aradan bir müddət keçəndən sonra gəlin hamilə olur. Bir gün evdə tək oturanda onun ürəyi turş şey istəyir. Ancaq utandığından nə qaynatasına, nə qaynanasına, nə də ərinə bir söz deyə bilmir. Pəncərədən çölə baxanda görür ki, qonşu çəpərdən narın budağı düz onların pəncərəsinin qabağına əyilib. Gəlin özünü saxlaya bilmir. Budağı özünə sarı əyir, narı dişləyib, bir damcı turş şirəsindən sorur və onu budaq qarışıq buraxır.

Aradan xeyli keçir. Bir oğlan uşağı doğulur. Babası onun tərbiyəsi ilə şəxsən özü məşğul olur. Uşaq yeddi yaşa çatanda onu bir mollaya şagird verir.

Bir yoxsul kişi var imiş. O, bulaqdan tuluqla su gətirər, camaata satar, qəpik-quruş qazanarmış. Bu kişini görəndən nəvənin başında qəribə bir arzu baş qaldırır. O, yoğun bir iynə tapır. Mollanın yanından evə qayıdanda iynəni gizlicə tuluğa batırır. Su yavaş-yavaş axıb tökülür. Tuluq sahibi çaş-baş qalır. Təzə bir tuluq alır. Yenə eyni əhvalat təkrar olunur.

Üçüncü dəfə kişi sayıq tərپənir. Uşağı tuluğu deşərkən tutur. Yoldaşlarından onun kimliyini soruşub öyrənir. Deyirlər ki, bəs bu filankəs kişinin nəvəsidir...

Tuluq sahibi çaşır qalır. Elə mömin adamın belə dələduz nəvəsinin olması onu təəccübləndirir. Uşağı kişinin yanına gətirib əhvalatı ona danışır.

Kişi tuluq sahibinə pul verib onu yola salır. Sonra gəlinini yanına çağırır soruşur:

-De görüm nə qələt qaynatmışsan ki, sən uşağın belə dələduzluq eləyib?

Gəlin and-aman eləyir. Birdən onun yadına dişlədiyi nar düşür. O, əhvalatı olduğu kimi qaynatasına danışır. Qaynata deyir:

-Bir damcı nar suyundan belə uşaq əmələ gəlsə, gör bic doğulan uşaq necə olar?

Həmsöhbətim bu əhvalatı danışandan sonra trolleybusda hay-haray salan, böyük-küçük saymayan cavanları göstərərək dedi:

-Eh, ay oğul, dünya xarab olub... Millətimizi yaman günlərdən Allah saxlasın...

Kişi trolleybusdan düşüb gedəndə gülümsünüb dedi:

Oğul, dediklərimi yaz ver qəzetə, kitaba, qoy oxuyub ibrət alsınlar.

Mən o ixtiyar qocaya söz verdim və sözümün üstündə də durdum...

1995

DƏMİR QIRINTILARI

Müəllim uşaqlara tapşırmışdı ki, rastlarına çıxan dəmir parçalarını gətirib məktəbin həyətinə yığsınlar. Uşaqlar soruşanda ki, bu nə üçün lazımdır, müəllim hər şeyi başa salmışdı:

-Bu istifadəsiz dəmirləri zavoda göndərəcəyik. Onları əridib yeni məhsullar hazırlayacaq, beləliklə dəmirə ikinci bir həyat bəxş edəcəklər.

Kamil fikirləşdi. O, hardasa çoxlu dəmir görmüşdü. Ancaq yerini xatırlaya bilmirdi. Birdən hər şey yadına düşdü. Təmir Traktor Stansiyasında istənilən qədər dəmir var idi. Lakin həmin dəmirləri oradan çıxarmaq müşkül məsələ idi. Gündüzlər işçilər orada olur, axşam isə darvazanın qapısı bağlanırdı.

Kamil sinif yoldaşı Əsədə dedi:

-Çoxlu dəmir yeri bilirəm. Ancaq onları gətirmək çox çətindir.

-Sən yerini de, fikirləşib bir çarə taparıq.

-Təmir Traktor Stansiyasında istənilən qədər dəmir-dümür var.

-Hə, gəl bir az fikirləşək.

-İşçilərin yanında dəmir götürmək istəsək verməzlər. Gərək axşam üstü ora gedək.

Onlar dedikləri kimi etdilər. Darvazanın yanovundan asanca sivişib keçdilər. Gücləri çatan dəmir parçalarını götürüb qapıdan çıxmaq istəyəndə kimsə onları gördü. Acıqlanıb dedi:

-Ayıb olsun sizə, heç adam da oğurluq edər?

-Əmi, biz oğurluq etmirik. Bu dəmirləri məktəbə aparırıq. Oradan da zavoda göndərəcəklər.

108

-Ay yaramazlar, heç belə də iş olar? Götürdüyünüz bu dəmirlər adi qırıntı deyil, hal-hazırda istifadəyə yararlı hissələrdir. Müəllim sözsüz ki, istifadəsiz dəmirləri gətirməyi tapşırıb. Elə deyilmi?

-Bəli, elədir.

-Gətirdiyiniz hissələri aparıb yerinə qoyun. Sonra mən Sizə kömək edəmə.

Uşaqlar dəmir parçalarını aparıb götürdükleri yerə qoydular. Tanımadıqları, ilk dəfə gördükleri kişi onları çayın sahilinə apardı. Burada çoxlu istifadəsiz dəmir parçaları var idi. Kişi uşaqlara dedi:

-Bu da dəmir. Ancaq ikiniz daşımaqla qurtara bilməzsiz. Gərək sinif yoldaşlarınızı da köməyə gətirəsiniz.

Səhəri gün uşaqlar məktəbə gedəndə dedilər ki, çoxlu dəmir yeri bilirlər. Müəllim əmək dərində sinfin bütün uşaqlarını çayın qırağına apardı. Onlar dəmir parçalarını daşıyıb məktəbin həyətinə yığdılar. Müəllim uşaqlara öz təşəkkürünü bildirdi. Kamillə Əsədi isə təriflədi. Dedi ki, onların kəşfiyyatı bizim çox köməyimizə gəldi. Gün gələcək, bu istifadəsiz, yağışın, günün altında paslanan dəmirlər ikinci həyat qazanacaqlar. Sizin zəhmətiniz onlara ikinci həyat verməkdə çox mühüm rol oynayacaq.

1990

YERALTI İŞLƏR

Necə oldusa məktəbdə o dünyadan söhbət düşdü. Rəşid dil-boğaza qoymur, özünü çoxbilmiş kimi göstərirdi. O, babasının sözlərinə istinad edərək söyləyirdi ki, bu dünya gəldi-gedəkdir. O dünya isə əbədidir. Elə buna görə də çox vaxt ölən haqqında deyirlər: əbədiyyətə qovuşdu. Bu dünyada əzab-əziyyət çəkirsən, o dünyada isə kef, ləzzət.

Uşaqların başı söhbətə elə qarışdı ki, müəllimin içəri girməsindən xəbər tutmadılar.

Riyaziyyat müəllimi çox zarafatçı, dərin yumor duyğusuna malik bir adam idi. O, dinməz-söyləməz uşaqlara qulaq asırdı.

109

Yenə Rəşidin səsi ucaldı:

-Kim nə deyir desin, o dünya kefdi. İş yox, güc yox, məktəb yox...

-Ay, hay, - bu müəllimin səsi idi.

Uşaqlar tez özlərini yığışdırdılar. Rəşid qıpqırmızı qızardı. Müəllim isə sözünə davam etdi:

-A bala, ay oğul, elə bilirsiniz yerin altında – o dünyada iş yoxdur? Ay, hay! Ə, bəs turpu, kökü kim rəngləyəcək? Soğanı qabığa kim bükəcək? Yerin altının da öz işləri var, a bala.

Hamımız gülüşdük. Müəllim isə ciddi idi. O, dərse başladı. Ancaq bizim hamımızın fikrimiz onun əvvəlcə dediyi sözlərin – yeraltı işlərin yanında idi.

1990

SƏRXANIN SİRRİ

İngilis dili dərsi idi. Müəllim kimini lövhədə işlədir, kimindən isə şifahi dərslər soruşurdu. O, Ramizin cavabından çox razı qaldı. Verdiyi beşdən əlavə, oğlanı xeyli təriflədi də.

Bundan sonra müəllim lövhə qabağına çağırdığı Sərxanın lüğəti necə öyrənməsini yoxlamaq istədi. Dönüb yazı taxtasına baxdı. Gözlərinə inanmadı. Sərxandan çıxmayan iş. Hər şeyi düpbədüz, özü də səliqə ilə lövhəyə yazmışdı.

Müəllim elə təzəcə Sərxanı tərifləmək istəyirdi ki, birdən gözləri onun əlinə sataşdı. Əmr etdi ki, oğlan əllərini açsın.

Sərxan qıpqırmızı qızardı. O, əllərini açmaq istəmədi. Hər iki əlini bərk-bərk yummuşdu. Elə bil kimisə yumruqlamağa hazırlaşırırdı. Əslində isə o, əlini açmağa utanırdı. Ovcunun içində nəyisə gizləyirdi. Adamda elə təsəvvür yaranırdı ki, oğlan əllərini açsa, ovcundan nəsə qiymətli bir şey quş kimi uçub qaçacaq, bir də geri qayıtmayacaqdı.

Müəllim isə israr edirdi. Nəhayət, Sərxan ovuclarını açdı. Uşaqlar gülüşdülər. Sən demə oğlan lüğəti əvvəlcədən əlinin içinə köçürüb, oradan da gizlicə lövhəyə yazmış.

Müəllim bərk acıqlandı. Ürəyi bununla soyumadı. Sərxanın qolundan tutub onu müəllimlər otağına apardı. Dərs hissə müdirini gören kimi əsib coşdu. Oğlanın hərəkətindən yana-yana danışaraq dedi:

-Siz bunun əllərinə baxın.

Dərs hissə müdiri diqqətlə oğlanın əllərinə baxsa da, bir şey başa düşə bilmədi. Axı burda nə var ki, - deyə təəccüblə müəllimin üzünə baxdı.

İngilis dili müəllimi də çaşıb qaldı. Sərxanın ovcunda heç bir yazı yox idi.

Direktor müavini gülümsündü. Sonra qaşqabağını töküb oğlanın üstünə acıqlandı:

-Get dərse.

Sərxan çıxıb sinfə gəldi. Biz onu sorğu-suala tutduq. Sən demə bu kələkbaz yolda fürsət düşən kimi ovcunu diliylə yalayıb, yazıları pozmağa müvəffəq olubmuş.

O, su kranının yanına yüyürdü. Uşaqlar isə dilini yuyan sinif yoldaşlarına baxıb qəhqəhə çəkirdilər.

1990

LOVĞA MÜƏLLİMİN AQİBƏTİ

Riyaziyyat müəlliminin dərindən qətiyyətlə xoşumuz gəlmirdi. O, həmişə bizə dəvə nalbəndə baxan kimi baxar, heç birimizi adam yerinə qoymazdı. Bir sözlə, çox ətiacılı və lovğa bir adam idi. Hələ üzündə bir dəfə də olsun təbəssüm nişanəsi görməmişdik. Təzə mövzuları çox cansıxıcı şəkildə izah etdiyindən, hətta elmlər elminə – riyaziyyata olan-qalan marağımız da sönmüşdü.

Müəllim özünü elə çəkirdi ki, gəl görəsən. Hər ona baxanda nənəmin tez-tez işlətdiyi bir söz yadıma düşür, öz-özümə gülümsünürdüm: "Özünü elə çəkir ki, elə bil beş eşşəkli xocadı."

Bir dəfə necə oldusa dərslər təzəcə başlayanda sinif yoldaşım Natiqdən qələm istədim. Müəllim üstümə çıxmırdı. Məni uşaqların yanında lap pərt elədi. Səsinin yoğun yerinə salıb dedi:

-Ə, qanacaqsız, adam dərslər vaxtı qələm istəyər?

Hirsimdən əssəm də özümü birtəhər saxladım. Bir söz demədim.

O, jurnalı əsəbi-əsəbi açdı. Necə oldusa üzünü qızlara sarı tutub amiranə bir şəkildə dedi:

-Az, bir qələm verin jurnalı yazım.

Gülüşdük. Elə bil ürəyimizdən tikan çıxdı. Bu gülüş müəllimə ən yaxşı cavab idi.

Müəllim bizi güclə sakitləşdirdi və üstümüzə bağırdı. Qışqıra-qışqıra ağzına gələni dedi. Sonra lovğa-lovğa əlavə etdi:

-Kimin mənim dərsimdən xoşu gəlmirsə, rədd olsun bayıra!

Elə bil uşaqlar himə bənd idilər. Hamı bir nəfər kimi ayağa qalxdı. Sınıfədən çölə çıxdıq. Qərribə bir mənzərə yarandı. Bizdən belə hərəkət gözləməyən müəllim duruxdu, sifəti qapqara qaraldı. O, içəridə tək qaldı. Biz isə dəhlizə yığışdıq. Hamımız gülməkdən ölürdük. Elə bərkədən gülürdük ki, bu gülüşün sədası ildirəm sürəti ilə bütün məktəbə yayıldı. Müəllimlər də öz həmkarlarının halına acıyıb, ona güldülər. Əlbəttə, bizim yanımızda yox.

O gündən sonra bir də o lovğa müəllimin üzünü görmədik.

1990

QƏND HAQQINDA MƏSƏLƏ

Uşaqlar şirin çaya yamanca dadanmışdılar. Bunu hiss edən ata oğlanlarını yanına çağıraraq dedi:

-Gəlin sizə bir məsələ verim. Görək onu kim tez həll eləyəcək?

Oğlanlar razılaşdılar. Ata məsələnin şərtini söylədi:

-Evdə beş nəfər var. Hər adamın stəkana dörd qənddən hesablasaq, səhər-səhər cəmi neçə qənddən istifadə etmiş oluruq?

Uşaqlar qələm-kağız götürüb işə girişdilər. Elşən isə dedi:

-Bunu hesablamağa nə var ki! Dördü beşə vuranda iyirmi eləyir.

Sərxan onun sözünü kəsdi:

112

-Düz deyil. Biz səhər-səhər iyirmi yox, cəmi iyirmi iki qənddən istifadə edirik.

Ata soruşdu:

-Bu necə olur axı?

Sərxan gülə-gülə cavab verdi:

-Ona görə ki, Elşən stəkana hər səhər bizim kimi dörd yox, altı qənd salır.

Ata güldü. Elşən isə qıpqırmızı qızardı.

1990

AYSELİN ŞƏKLİ

Anası Ayselini tellərini daradı, saçlarını hördü, ucuna qəşəng bantlar bağladı. Bant nə bant. Hərəsi bir zərli kəpənək kimi qonmuşdu Ayselini saçına.

Aysel güzgü qabağına keçdi. Özündən razı-razü gülümsündü. Güllü donu, zərli bantları, qırmızı çəkmələri ona çox qəşəng yarasırdı.

Bu gün Ayselini dörd yaşı tamam olurdu. Bu münasibətlə atası onun şəklini çəkdirməyə söz vermişdi. Özü də rəngli şəklini. Əynində nə vardısı eləcə, öz rəngində düşməliydi. Ayselini dörd yaşından yadigar qalmalıydı.

Maşına minib, şəkil çəkdirməyə getdilər. Fotoqraf əmi Ayselini saçını tumarlamaq istəyəndə, o, başını qaçırtı. Qorxdı ki, saçları dağıla, bantları əzilə. Ata da, fotoqraf da bir-birinə baxıb gülümsündülər.

Fotoqraf Ayselini şəklini çəkdi. Söz verdi ki, üç gündən sonra şəkillər hazır olacaq.

Üç gün Ayselə üç ildən uzun göründü. Xəyalən öz şəkliylə danışdı, söhbət elədi. Səhər-axşam elə hey soruşdu:

-Bəs mənim şəklim hanı?

Nəhayət, ata şəkilləri alıb gətirdi. Aysel elə qəşəng düşmüşdü ki... Onun qapqara saçları da, zərli bantları da, əynindəki güllü don da necə var, eləcə çıxmışdı.

113

Aysel öz şəklinə baxmaqdan doymurdu. Bacısı Günel şəkillərdən birini götürdü. Aysel özündən çıxdı:

-Ver mənim şəklimi.

Günel onu dilə tutdu:

-Aysel, şəklini götürürəm ki, alboma, şəkillərin arasına qoyam.

Aysel yenə razı olmadı. Ağlamağa başladı. Soruşanda ki, niyə ağlayırsan, hıçqıra-hıçqıra dedi.

-Günel şəklimi alboma qoydu.

-Lap yaxşı. Şəkil albomda olar da!

-Yox, mən istəmirəm. Birdən mənim şəklim o biri şəkillərlə qarışıq düşər.

Hamı güldü. Ayselə albomu vərəqləyib, öz şəklini axtarmağa başladı...

1989

İKİ QAPILI YUVA

Uşaqlar Çardaxlı düzünə böyürtkən yığmağa getmişdilər. Zəmi ilə pöhrəliyin arasındakı kolların üstü meyvə ilə dolu idi. Dənəş-dənəş böyürtkənlər qapqara qaralmışdı. Elə bil ki, bu qara gilə-meyvələr kolun gözlərinin giləsi idi, qara giləsi.

Hərənin başı özünə qarışmışdı. Aqşın uşaqlardan ayrılıb, kolların arasıyla gedən balaca cığıra düşdü. Fikirləşdi ki, yəqin qabaqda daha çox böyürtkən olar. Birdən onun gözləri torpaqdakı dərin dəliyə sataşdı. Əvvəlcə qorxdı. Fikirləşdi ki, bəlkə bu ilan yuvasıdır. Sonra öz-özünə toxtaqlıq verdi:

-Heç bu boyda ilan yuvası olar?

O, cığırla geriye qaçıb həyəcanla dostlarını səslədi:

-Ay uşaqlar, bura gəlin, bura gəlin.

Uşaqlar gəldilər. Aqşın gördüyü deşiyi onlara göstərdi.

Samir dedi:

-Yəqin ki, ilan yuvasıdır.

Yusif onun sözünə düzəliş verdi:

-İlan yox, əjdaha yuvası. Heç bu yoğunluqda ilan olar?

114

Tural şəhərdən gələn əmisi uşaqlarının sözlərinə o ki var güldü. Başa saldı ki, bu, tülkü yuvasıdır.

O, xeyli çırpı yığdı. Tülkü yuvasının ağzında ocaq qaladı ki, tüstü yuvaya dolsun.

Aqşın qışqırdı:

-Burda da bir deşik var.

Elə bu zaman onun göstərdiyi deşikdən bir tülkü çıxıb pöhrəliyə sarı qaçdı. Uşaqlar çığırışdılar.

Bir azdan tülkü çıxan deşikdən tüstü çıxmağa başladı. Sən demə yuvanın iki qapısı varmış. Bu qapıdan tüstü gəldiyini görən tülkü o biri qapıdan çıxıb qaçmış.

1989

MƏRC

Yuxudan təzəcə durmuşdum. Pəncərədən apaydın səmaya baxanda göyə millənən, arxasında ağ iz qoyub uçan təyyarəni gördüm. Təyyarə uzaqda olduğundan elə balaca görünürdü ki, lap tabaşir boyda. Elə bil sehrlı bir əl mavi yazı taxtasında həmin tabaşirlə ağ bir xətt çəkirdi.

Oğlumu səslədim:

-Gursel, təyyarəyə bax.

O, maraqla göyə baxdı və gülümsündü:

-Yox, ata, o, təyyarə deyil, raketdi.

-Yox, təyyarədi.

-Gəl mərc gələk.

-Yaxşı, nə deyirəm. Ancaq hesab elə ki, sən uduzmuşsan.

-Yox, ata, bunu hələ axşam biləcəyik. Əgər televizorda desələr ki, bu gün kosmonavtlar göyə uçub, deməli, mən səhv eləməmişəm. Əgər bir söz deməsələr, onda sən deyən doğrudur.

Uşaqlar, ata ilə oğul səbirsizliklə axşamı gözləməkdə olsunlar, indi siz deyən görüm mərcdə kim uduzacaq?

115

ATA İLƏ BALACA GURSELİN SÖHBƏTİ

- Qoyunu kim kəsdi?
-Sən.
-Kim soydu?
-Sən.
-Kim doğradı?
-Sən.
-Kim duzladı?
-Sən.
-Kim şışə çəkdi?
-Sən.
-Kim bişirdi?
-Sən.
-Kim yedi?
-Mən.

HƏFTƏNİN ALTINCI GÜNÜ

Həftənin altıncı günü ata ilə ana işə, Gülzarla Gündüz isə məktəbə getmişdilər. Çarəsizlikdən altı yaşlı Gurseli evdə tək qoymuşdular.

Gursel əvvəlcə bir az oynadı. Stulları yan-yana düzüb, özünə səngər düzəltdi. Oyuncaq tüfənglərini, tapançalarını qapıya sarı tuşladı. Aradan xeyli keçdi. Oğlan darıxdı. Nəhayət, yatmaq istədi. Soyunub yerinə girdi. Lakin qorxudan gözünə yuxu getmədi.

Gursel durub balkona çıxmaq, orada ağlamaq istədi ki, bəlkə onun səsinə qonşular eşidib gələlər. Lakin nə qədər çalışdısa, qapını açmağa bilmədi. Çəkici götürüb balkon qapısının şüşəsinə çırpdı. Şüşə çilik-çilik olub yerə səpələndi. Gurselin qolu da, üzü də yaralandı. Lakin o, buna əhəmiyyət vermədi. Ayağının altına stol qoyub pəncərəyə qalxdı. Elə bu zaman qapıya açar saldılar.

Gursel səsinə kəsdi. Elə bildi ki, gələn oğrulardır. Tez balkona tullanıb orada gizlənmək istəyirdi ki, ana qapını açıb içəri girdi.

Ana da Gurselə qoşulub ağladı. Sonra onun yaralarına dərman qoyub tənziplə sarıdı.

Axşamüstü Gursel dostları ilə oynamaq üçün həyəətə düşdü. Uşaqlar ondan soruşdular:

-Gursel, qoluna nə olub?

Oğlan belə cavab verdi:

-Döyüşdə yaralanmışam...

1984

"QUBAJA"

Samirin ilanboğan vaxtı idi. Hara gəldi özünü soxur, imkan düşən kimi evdəki əşyaları söküb-töküşdürürdü. O, heç nədən qorxmur, heç kimdən çəkinmirdi. Lazım olmayan şeyə toxunanda atası-anası onun əlinin üstündən vurur, bununla başa salmaq istəyirdilər ki, bax, bu şeyə əl vurmaq olmaz. Ancaq bu tənbehlərin heç bir xeyiri olmurdu.

Bir dəfə Samirin anası dənəvər kofeni üyütmək istədi. O, kofedöyən elektrik maşınına işə saldı. Samir ilk dəfə gördüyü maşının uğultusundan, qıjılısından bərk qorxdı və ağladı. Anası maşını götürüb gizlətdi və oğlunu sakitləşdirməyə çalışdı.

Aradan bir neçə gün keçdi. Bir gün anasının başı qarışanda Samir yenə də evi ələk-vələk eləməyə başladı. Şkafın qapısını açanda kofedöyən maşını gördü. O, bərk qorxdı. Öz-özünə toxtaqlıq verməyə başladı:

-Samsam, qorxma, qubajadı...

Anası mətbəxdən onun səsinə gəldi. Samir onu görüb ürək-ləndi və ağladı.

O gündən sonra Samir şkafın qapısını açmadı. Çünki o, şkafdakı kofedöyən maşından bərk qorxurdu. Samir əlini bir yerə uzadanda deyirdilər:

-Əl vurma, onun içində "qubaja" var...

1990

İNTİQAM

Axşam toranı düşdü. İnəyimiz hələ örüşdən gəlməmişdi. Tut ağacına bağlanmış təpəl buzov yazıq-yazıq mələyirdi.

Anam narahat- narahat həyətdə fırlanır, öz-özünə deyirdi:

-Bəs bu inək harada qaldı?

Kəndin qaranlıq küçələri ilə naxırçı Bilalın evinə sarı yollandım.

-Ay Bilal dayı, ay Bilal dayı!

-Nə var, a bala, kimdi məni çağırın?

-Mənəm, Səkinə arvadım oğlu Eyvazam.

-A bala, bu gecə vaxtı xeyirdimi?

-Bilal dayı, inəyimiz gəlib çıxmayıb. Naxırı hansı tərəfə aparmışdın?

-Balalı inək kövşəndə qalmaz, a bala, harda olsa, qayıdıb gələcək. Bir də gecənin bu qaranlığında inəkmi tapmaq olar?

-Dilim qurusun, ay dayı, qorxuram ki, qurda-quşa tuş gələ.

-Get Əhməd kişiyyə bir qurdağzı bağlatdır, rahatca yıxıl yat. Canavar tükünə də dəyməz sizin inəyin.

Əhməd kişinin evi yuxarı məhəllədə idi. İtlərdən qorunmaq üçün çəpərdən bir şax çəkib onlara getdim. Sərfinaz xala məni mehribanlıqla qarşıladı. Döşəkçəni peçin yanındakı kötiyün üstünə atıb: otur, oğlum, - dedi. - Nə əcəb səndən bu gecə vaxtı?

-İnəyimiz kövşəndən qayıtmayıb. Gəldim ki, Əhməd əmi bir qurdağzı bağlasın.

-Əhməd əmin tövlədə inəkləri rahatlayır, indicə gələr. O gəlinə bir kəkotu çayı iç, canın qızsın.

Bu vaxt qapıda Əhməd kişinin öskürək səsi eşidildi. O, otağa girib, ətrafa göz gəzdirdi. Məni görcək irəli gəlib, kösöv kimi qara, qabarlı əlləri ilə əlimi sıxdı və xoş gəlmisən, a bala, - dedi. - Xeyir ola bu gecə vaxtı?

Gəlişimin məqsədini bildikdə o, məndən soruşdu:

-Bıçağın varmı?

Sualın mənasını başa düşə bilmədim.

-Nə bıçaq, Əhməd əmi?

-A pir olmuş, cib bıçağı.

-Var. O, Sizin nəyinizə lazımdı axı?

-Necə yəni nəyimə lazımdı, bəs qurdağzını necə bağlayım?

O, məndən bıçağı alıb tiyəsinə açdı və mə'nasını bilmədiyim aşağıdakı sözləri üç dəfə təkrar etdi: "Fədəm dəmə, ələhim, rəbbühüm, büzəmbühüm və sabaha vəla yaxafu uqubaha."

Sonra bıçağın tiyəsinə üfürüb onu bağladı və mənə bərk-bərk tapşırtdı ki, inək tapılmayınca, bıçağın ağzını açmayım.

Evə dönüb, bütün bunları anama danışdım. Elə bil arvad bir az toxdadı.

Yerimə girsəm də, yuxum gəlmirdi. Elə hey inək haqqında fikirləşirdim. Buzovun səsi qulağımda əks-səda verirdi.

Obaşdan anam məni yuxudan oyatdı:

-A bala, nə yatmışan, inəyimiz gəlib çıxmadı axı?

Tez durub əl-üzümü yudum. Bir stəkan çay içdim. Tüfəngi götürüb, inəyi axtarmağa getdim. O dəre sənin, bu təpə mənim. Gəzmədiyim yer qalmadı. Birdən Sarı yoxuşun ayağındakı dərenin üstündə uçuşan quzğunlara gözüm sataşdı. Qocalardan eşitmişdim ki, quzğun həmişə leş üstündə hərlənir.

Yavaş-yavaş dəre aşağı enməyə başladım. Birdən nə gördüm. Canavar qızıl inəyimizi parçalamışdı.

Gözlərim doldu. Yazıq-yazıq mələyən buzovumuzun səsi gəldi qulaqlarıma. Anamın kədərli çöhrəsi canlandı gözlərim önündə.

Üzünü görmədiyim canavarın, naxırçı Bilalın və bir də Əhməd kişinin qarasına deyindim. Mənə elə gəldi ki, buzovun yetim qalmasında bunlar üçü də eyni dərəcədə günahkardır.

Əvvəlcə nə edəcəyimi bilmədim. Peşman-peşman kəndə tərəf qayıtdım. Birdən ağıma gəldi ki, leşin yanında gizlənib, canavarı gözləyim.

Tüfəngi götürüb, yenidən geri qayıtdım. Kolluğa girib yerimi rahatladım.

Hava yavaş-yavaş qaralır, hər kol, hər daş bir canavara, ayıya bənzəyirdi. Birdən yekə bir canavarın leşə yaxınlaşdığını gördüm. Ürəyim döyünməyə, əllərim əsməyə başladı. Özümü toplayıb, ca-

navarı nişan aldım. Atəş açılarda vəhşi yay kimi dartılıb yerə yığıldı.

Yaxına gəldim. Tüfəngi daşa söykəyib cibimdən bıçağı çıxartdım. Canavarın dərisini soymaq istəyəndə, dal ayaqları ilə mənə vurdu. Sən demə can verən canavar son gücünü toplayıb gərnəşirmiş.

Yerə yığıldım. Daha sonra nə olduğunu xatırlamıram.

Gecənin bir aləmi özümə gəldim. Dərə mənə elə vahiməli göründü ki, elə bil dəhşətli yuxu görürdüm.

Handan-hana yerə sərilməmiş canavarı, daşa söykəli tüfəngi gördüm. "İlan vuran ala çatıdan qorxar", - deyirlər. Hər ehtimala qarşı canavarın başına bir güllə də vurdum. O, heç tərpənmədi də.

Bıçağı tapıb canavarı soydum. Dərisini çiynimə atıb yavaş-yavaş kəndə yollandım. Öz-özümə düşündüm:

-Məni yetim qoyanlara – azğın düşmənlərə əlim çatmadı, qızıl inəyimizin intiqamını isə ala bildim.

AYI VƏ ONUN BALALARI

Kəndimizin yaxınlığındakı meşədə bir ayı yaşayırdı. Onun qorxusundan heç kəs meşəyə gedə bilmirdi.

Bir dəfə qoşalüləni götürüb həmin ayını ovlamaq məqsədilə meşəyə sarı getdim. Meşənin yaxınlığındakı talada bir armud ağacı var idi. Onun yaxınlığındakı iri bir palıdın koğuşunda gizlənib ayını gözləməyə başladım. Çünki eşitmişdim ki, ayı tez-tez buradakı armud ağacının yanına gəlir.

Aradan xeyli keçdi. Bir də gördüm ki, ayı, yanında da iki potası mənə sarı gəlir. Qorxudan cıncırımı da çıxarmadım.

Ayı donquldana-donquldana armud ağacına çıxıb ağacı silkələməyə başladı. Potalar yerə düşən armudları elə acgözlüklə yeyirdilər ki, ananın onlara bərk qəzəbi tutdu. Onun nə deyib demədiyini bilmirəm. Lakin mənə elə gəldi ki, ayı balalarına kənarda sakit dayanıb gözləməyi əmr etdi.

Anaların qəzəbli donqultusundan qorxan balalar bir müddət kənarda dayanıb yerə tökülən armudlara baxdılar. Lakin onlardan

biri tamahını saxlaya bilməyib, yenidən acgözlüklə armudları yeməyə başladı.

Ayı donquldana-donquldana ağacdan düşdü. Yerdə bir dənə də olsun armud qalmamışdı. Ayı balasına bir pəncə ilişdirdi. Sonra acgöz, anaya pay saxlamayan potanı yerə yığıb, boynunun üstünə yekə bir ağac yıxdı. Yalnız balasının buradan çıxma bilməyəcəyinə əmin olandan sonra armuda çıxıb silkələməyə başladı. Qardaşının cəzalandığını görən o biri pota sakitcə kənarda durub baxırdı.

Ayı bütün budaqları silkələyəndən sonra ağacdan düşüb balasının yanına getdi. Ağır ağacı onun boynunun üstündən götürdü, lakin pota ayağa qalxmadı ki, qalxmadı. Sən demə tirin ağırlığına tab gətirməyən pota ölübmüş.

Ayı fəğan qopardı, gözlərindən gildir-gildir yaş axıtdı. Lakin haray haraya çatardı. O, ölmüş potanı qoltuğuna vurub getmək istəyəndə mən çaxmaqları çəkib ayını nişan aldım. Ayı çaxmağın səsinə səksəndi, dəhşətlə dönüb koğuşdan çölə uzanmış lüləyə baxdı. Onun gözlərində bir qorxu, yalvarış gördüm. Ayı işarə ilə ölmüş balasını göstərdi. Elə bil demək istəyirdi ki, daha mənə olan olub, ey ovçu, bala dağı görmüş biçərə anaya rəhmin gəlsin.

İstər-istəməz əllərim əsdi, gözlərim yaşardı. Hər şeyi, ayıya bəslədiyim nifrəti də unutdum. Mən xəyaldan ayılanda ayı artıq meşəyə girib gözdən itmişdi...

1984

ÜÇÜNCÜ QARANQUŞ

Mətbəx pəncərəmizin çöl tərəfində qaranquşlar hərlənməyə başladılar. Mən bunu atama dedim. O, gəlib quşlara baxdı və üzünə təbəssüm qondu. Gülümsünüb dedi:

-Hə, belə-belə işlər. Qaranquşlar deyirlər ki, sizin pəncərəniniz qabağında yuva qurmaq istəyirik. Nə deyirsən, icazə verək?

-Əlbəttə, verək!

-Söz verməklə iş bitmir. Onlar deyirlər ki, əgər oğlun yuvaya çubuq uzadacaqsa, gedib başqa yerdə özümüzə yuva quraq.

Mən bərk-bərk söz verdim ki, yuvaya toxunmayacaq, ancaq kənardan quşları müşahidə edəcəyəm. Razılaşdıq.

Bir-iki gün keçdi. Atam mənə palçıq yaxılmış divarı göstərdi. Əvvəlcə bir şey başa düşə bilmədim. Sonradan öyrəndim ki, qaranquşlar yuvanı palçıqla hörürlər.

O gündən quşları müşahidə etməyə başladım. İki qaranquş növbə ilə harasa uçub gedir, dimdiklərində palçıq geri qayıdır, ciddi səylə özlərinə yuva qururdular. Yuva dimdik-dimdik ucalır, boy atırdı.

Aradan bir neçə gün də keçdi. Demək olar ki, yuva hazır idi. Təkcə küncdə balaca bir deşik qoyulmuşdu. Çöl tərəfdən baxanda bu, görünürdü. Pəncərədən baxanda isə hər şey göz önündə canlanırdı.

Öz-özümə fikirləşdim ki, yəqin yuvanın içi qaranlıqdır. Axşam lampalarımızı yandıranda fikirləşdim ki, bizim mətbəxin nuru balaca quşların yuvasının içini də işıqlandırır. Quşların qoyduqları deşik onlar üçün həm qapı, həm də pəncərə idi.

Bir dəfə yuvanın yanında üçüncü qaranquş gözümə dəydi. O da yuvaya girmək istəyir, o birilər isə "hazıra nazir olmaq" istəyən quşu qovmağa çalışırdılar. Pəncərəmizin ağzında bir çığırta qopurdu ki, gəl görəsən. Heyf ki, quşların dilini bilmir, onların boğazlarını yırtı-yırtı nə dediklərini anlamırdım. Ancaq didişməyə maraqla tamaşa edirdim.

Qaranquşların üçü də bir boyda, bir buxunda idi. Hansının haqlı, hansının haqsız olduğunu müəyyənləşdirmək də çətin idi. Hərdən elə olurdu ki, qaranquşların üçü də yuvaya girirdi. İçəridə bir civilti qopurdu ki, gəl görəsən.

Bir gün səhər-səhər pəncərədən baxanda gözlərimə inanmadım. Yuvanın yarısı uçub yerə tökülmüşdü.

Mən qaçıb əhvalatı atama söylədim. O, gəlib uçan yuvaya baxdı və qanı bərk qaraldı. Mənim də ürəyimi vahimə bürüdü. Qorxdum ki, atam bütün günahları məndə görə. Ancaq o, insafli tərpendi. Dedi ki, sən burada heç bir günahın yoxdur. Yuvanı dağıdan üçüncü qaranquş oldu.

Mən susdum. Atamın sözlərinin mənasını deyəsən anlamağa başladım. Ürəyimdə üçüncü qaranquşa nifrət hissi baş qaldırdı.

YEKƏ SARI BALIQ

Tural həvəslə arxın qırağını qazdı, bir qutu soxulcan yığdı. Qarmağı götürüb, əmisiylə birlikdə çaya yollandı.

Hava isti olduğundan, sərin su adama ləzzət eləyirdi. Əmisi balıq tutur, Tural isə suyu şapbıldada- şapbıldada çimirdi.

İki balaca balıq tutmuşdular. Üçüncü balıq qarmağa düşmürdü ki, düşmürdü. Tural suyu şapbıldatdığı üçün balıqlar qaçırdılar. Əmisi nə qədər acıqlansa da, xeyiri olmurdu. Elə qarmağın yan-yörəsində çimir, suyu ətrafa çiləyirdi.

Birdən qarmağa yekə bir "balıq" düşdü. Tural qışqırdı, əmisi bərk həyəcanlandı. Qarmaqlardan biri sözə baxmayan dəcəlin barmağına ilişmişdi.

Əmisi çox çalışdı, qarmağı bir təhər Turalın barmağından çıxara bildi. Qan axır, uşaq isə ağlayırdı.

Onlar evə qayıtdılar. Anası Turalın barmağını sarıyırdı. Evdəkilər hamısı bir yerə toplaşmışdılar. Birdən əmisi zarafatla dedi:

-Hələ indiyə kimi bu yekəlikdə balıq tutduğum olmamışdı. Yepyekə, sarışın balıq.

Evdəkilər xırda balıqlara baxıb təəccübləndilər:

-Hanı bəs yekə sarı balıq?

Əmisi gülə-gülə Turalı göstərdi. Hamı güldü. Tural da ağlamağını kəsib, onlara qoşuldu.

1989

ZƏR

Yəqin ki, tanıyırsınız, mən zərəm. Onu da bilirsiniz ki, zər - qızıl deməkdir. Ancaq mən qızıldan yox, sümükdənəm. Oyunçuya lazım olan üzüm düşəndə isə qızıldan da qiymətli oluram.

Mənim altı üzüm var: yek (bir), du (iki), sə (üç), çahar (dörd), pənc (beş), şeş (altı).

Mən boyda, mən buxunda bir ekiz qardaşım da var. İkimizi də birdən nərtdaxtanın içinə atırlar. Çox vaxt qardaşımla mənim sözümlə düz gəlmir. Mənim birinci üzüm düşəndə, onun altıncı, onun dördüncü üzümü düşəndə, mənim beşinci və s. üzümü düşür. Ancaq elə ki, qoşalaşırıq, iki oyunçudan birinin üzümü gülür, o birininsə qaş-qabağı tökülür. Xüsusən, altıncı üzümümüz qoşalaşanda.

Bir sözlə, bizim sözümlə qanundu. Oyunçular bizim çaldığımız havanı oynamalıdırlar. Elə buna görə də çox vaxt belə deyirlər: hökmü zər. Yəni zərin hökmü...

Nə isə. Deyəsən özümdən çox danışdım. Məqsədimlə heç də bu deyildi.

Böyüklər bizi həmişə uşaqlardan qoruyurlar. Uşaqlar isə...

Bir dəfə ata ilə ana evdən harasa getdilər. Evdə qalan uşaqlar əvvəlcə nərtdaxtanın o yanına, bu yanına keçdilər. Əllərinə yaxşı fürsət düşmüşdü. Kiçik qardaş dedi:

-Gəl nərd oynayaq.

Böyük tərəddüdlə:

-Əgər atam bilsə, bizi danlayacaq, - dedi.

-Eh, ata hardan biləcək?

-Birdən zər itmə?

-İtməz, niyə itir ki?!

Onlar nərtdaxtanı açdılar. Daşları düzüb, növbə ilə bizi atdılar. Dübarə, pənc çahar, sə bir, yeklər, cüt sə, çahar yek... O qədər atdılar ki, başımız lap gicəlləndi. Özü də ən çox onların səsküyündən.

Böyük qardaş uduzdu. O, hirslə bizi qoşalayıb atdı. Dünya başımıza fırlandı. Uçub döşəmənin kiçik yarığına düşdüm. Fikirləşdim: daha mənim işim bitdi.

Döşəmənin altında lap ürəyim sıxılırdı. Uşaqların məni çıxara biləcəklərinə zərrə qədər şübhəm yox idi. Çünki balaca deşiyə nəinki əl, heç iki barmaq da yerləşməzdi. Bir barmaq da zər çıxarmaq olar? Elə bir balaca məni tərpətsələr, aşıb daha dərinə

düşəcəkdəm. Suda boğulan saman çöpündən yapışan kimi, deşikdən süzülən işıqdan tutub çölə çıxmaq istəyirdim.

Qardaşlar mübahisə etməyə başladılar. O dedi sən elədin, bu dedi sən elədin. Ancaq heç bu söhbətin yeri deyildi. Fikirləşib məni çıxarmaq lazım idi.

Böyük qardaş istədi ki, mənə çöp uzatsın. Yaxşı ki, balaca qoymadı.

-Tərpədən kimi, aşıb aşağı düşəcək.

-Bəs neyləyək?!

-Bir şey fikirləşmək lazımdır.

Onlar fikirləşməkdə olsunlar, mənim bağrım partlamaqda. Uzaqda siçan səsi eşidəndə ürəyimi lap qorxu bürüdü. Birdən məni yuvasına aparsa?! İraq olsun, ömrüm boyu ekiz qardaşımın, nərtdaxtanın üzünə həsrət qalardım. Bundan da böyük müsibət olar?!

Birdən kiçik qardaşım həyəcanlı, sevinc dolu səsinə eşitdim:

-Tapdım...

-Nəyi tapdın?

-Qaqaş, sən yapışqan gətir, qalanı ilə işin olmasın.

Doğrusu, bir şey başa düşə bilmədim. Ancaq ürəyimi ümid işığı doldurdu.

Balaca qardaş barmağının birini yapışqanın içinə soxdu. Sonra onu yapışqanın içindən çıxarıb mənə sarı uzatdı, üzümə söykədi. Yapışqanın vərdiş etmədiyim qoxusu başımı lap gicəlləndirdi. Az qala asqırmışdım. Ancaq özümü bir təhər saxlaya bildim. Dözməkdən başqa çarə qalmırdı.

Yapışqan yavaş-yavaş qurumağa başladığıca, hiss elədim ki, oğlanın barmağına yapışıram. Birdən oğlan barmağını çəkdi. Mən də onun barmağının ucunda yuxarı – döşəmənin üstünə qalxdım. İşıqdan gözlərim qamaşdı. Uşaqların üzümü də nurlanmışdı. Onlar sevinirdilər. Xoşbəxtlikdən, hər şey yaxşı qurtardı.

Məni yudular, təmizlədilər, sonra nərtdaxtanın içinə, ekiz qardaşımın yanına qoydular. Elə sevinirdim ki, elə bil uzun illərin ayrılığından sonra qürbətdən vətənə qayıtmışdım...

İYNƏ

Gursel xəstələnmişdi. Anası ona iynə vurmaq qərarına gəldi. Oğlunun başını sıgallayıb dedi:

-Ana qurban, iynə vurum ki, tez sağalasan. Yaxşımı?

Gursel başıyla razılıq verdi. Ana şprisə dərman yığdı. Ucundakı yoğun iynəni nazıqlə əvəz elədi və Gurselə müraciətlə dedi:

-Qaqaş, üzü üstə uzan.

Gurseldən səs çıxmadı. Ana təəccübləndi. Çarpayı bomboş idi.

Evi nə qədər axtarıdılarsa, Gursel tapılmadı ki, tapılmadı. Şifonerin içindən tutmuş çarpayının altına, qapıların dalına qədər hər yeri axtardıq. Elə bil Gursel heç evdə yox imiş.

Bərk narahət olduq. Aqlımıza yüz cür fikir gəldi. Ora-bura vurnuxmağa, onu çağırmağa başladıq. Ana özünü saxlaya bilməyib hönkür-hönkür ağladı. Hıçqıra-hıçqıra dedi:

-Kaş ona iynə vurmaq fikrinə düşməyəydim.

Elə bu zaman Gurselin səsi gəldi:

-And iç ki, mənə iynə vurmayacaqsan, çıxım.

Səs divanla kreslonun arasından gəlirdi. Gursel həmişə dərstdən gələndə çantasını bura qoyardı. Əyilib baxdım. Sumka yenə yerində idi. Onu götürəndə gördük ki, gursel kirpi kimi büzüşüb divara qısılib. Onu dartıb çıxartdıq. Zorla yatağa saldıq. Ana isə öz fikrindən daşındı. İynəni həblərlə əvəz etdi.

1989

MAŞININ PALTARLARI

Əmisi kəndə gələndə ən çox sevinənlərdən biri Yusif oldu. Maşının o yanına, bu yanına keçdi. Təptəzə "Jiquli"də gəzməkdən ləzzətli nə ola bilər?

Ancaq əmisi bərk yorğun idi. Uzaq yol gəlmişdi. Uşaqları gəzdirməyə qətiyyəən həvəsi yox idi. O, çadırı çıxarıb, maşının üstünə çəkdi.

Yusif bic-bic güldü və dedi:

-Əmi, maşının paltarını geyindirdin ki, gecə üşüməsin?

126

Əmisi gülümsündü:

-Hə, qaqaş, düz tapmışan. Maşın bu gün bərk yorulub. Qoy yatıb dincəlsin. Sabah hava isinəndə paltarını əynindən çıxararıq. O da həvəslə bizi gəzməyə aparar.

1989

AD GÜNÜ

Balaca Gültəkin evə çox dilxor qayıtmışdı. Qaş-qabağı yerlə gedirdi. Bunu görəən anası narahət oldu, qızını sorğu-suala tutdu:

-Ana qurban, niyə kefin yoxdu?

Qızdan səs çıxmadı. Özünü elə göstərdi ki, guya heç nə eşitmədi.

Ananın narahətçılığı artdı. Birdən aqlına gəldi ki, qızı bəlkə dərstdən "2" alıb? Heç nə soruşmadan onun çantasını açdı, gündəlikdəki "5"-i görəndə üzünə təbəssüm qondu. Qızını təriflədi, onu öpmək istəyəndə Gültəkin üzünü qaçırttı.

-Gülü, bəlkə xəstələnmişən?

Qız başını buladı.

-Bəs onda sənə nə olub, niyə belə qaş-qabaqlısan?

Qız birdən ağlamsınaraq dedi:

-Bütün günahlar səndədi.

Ana təəccübləndi:

-Mənim günahım nədi axı?

-Bundan böyük günah olar, niyə mənə yayda doğmusan?

Ananın acığı tutdu:

-Ayıb olsun sənə, bu nə sualdı mənə verirsən?

-Məktəbdə hamının ad gününü keçirirlər, mənim isə ad günüm yaya qalıb.

Ananı gülmək tutdu. Əvvəlcə nə edəcəyini bilmədi. Sonra aqlına qəribə bir fikir gəldi:

Nə olsun ki, sən tətillə vaxtı doğulmusan. Bir tort bişirib apararam məktəbə, sənə də ad gününü qeyd edərlər.

127

Ana dediyi kimi də etdi. Uşaqlar Gültəkinin anasının bişirdiyi dadlı tortdan yeyə-yeyə dostlarını təbrik etdilər, ona hədiyyələr verdilər...

Balaca Gültəkin bərk sevinirdi. Onun uçmağa bircə qanadı yox idi...

17 mart 2001

BALACA SEVİL

Balaca Sevil əmisi Anarla evdə tək qalmışdı. Anarın başı qarışanda Sevil stolun üstündəki dərmanları götürdü. Anar bunu görüb acıqlandı, dərmanları aparıb o biri otağa qoydu. Aradan bir az keçdi. Televizora baxan Anar bir də baxıb gördü ki, Sevil yanında yoxdur. Tez o biri otağa keçdi. Gördü ki, Sevil yenə dərmanları götürüb. Əmisini görən Sevil qorxdı. Anar ona gözünü ağardanda Sevil dərmanları yerə qoyub, sağ əli ilə sol əlini döyməyə başladı: - Ak! Ak!...

ÖRTÜLƏN QAPI

Yayda Qusara istirahətə getmişdik. Dostum Rəşidin evində qalırdıq. Hər səhər yuxudan durub Qusar meşələrini gəzmək mənim ən sevimli əyləncəm idi. Səhər yeməyindən sonra isə ikinci mərtəbədə bizim üçün ayrılmış otağın bir küncünə çəkilər, yazı-pozu ilə məşğul olurdum. Bir səhər təzəcə yazmağa başlamışdım ki, balaca Sevil yanıma gəldi. Qalxıb yanımda oturdu və maraqla mənim hərəkətlərimi izləməyə başladı. Birdən aşağı mərtəbədə anası Sevili çağırırdı. Qız tez yerə düşüb qaçdı. Əvvəlcə elə bildim ki, anasının yanına gedir. Sonra gördüm ki, qızın fikri tamam başqadır. O, açıq qapını hirsle çırpıb örtüdü və yenidən mənim yanıma qayıtdı. Mən güldüm. Sevil də mənə qoşuldu...

PENDİR

Balaca Sevilin burnu tutulmuşdu. Nənəsi onun burnunun içinə yağ qoydu ki, açılsın. Bir az keçəndən sonra Sevil ağlamsına-ağlamsına dedi:

-Nənə, burnum açılmadı, indi də pendir gətir...

SƏN DƏ KÜS

Gülzar Sevilin üstünə acıqlandı. Sevil ona dedi:

-Mən səndən küsdüm.

Gülzarın ona əhəmiyyət vermədiyini görən uşaq dilləndi:

-Mən səndən küsmüşəm, indi də sən məndən küs!

BÖYÜK HƏRF

Bir uşaq o birindən soruşur:

-Bacı, adamların adı necə yazılır, böyüklə, kiçiklə?

O biri uşaq cavab verir:

-Burda çətin nə var ki, böyük adamların adını böyük hərflə yaz, kiçiklərin adını kiçiklə.

QƏND

Sevil qəndə dedi:

- Ay qənd, sən mənim çayımın içinə girib çimə bilərsənmi?

- Niyə çimmirəm, - qənd bu sözləri deyib, özünü stəkanın içinə atdı.

Sevil gülə-gülə əriyən qəndə dedi:

- Hə, indi hünərin varsa, stəkandan çıx görüm?

Qənd ona cavab verə bilmədi. Sevil isə şirin çayı ləzzətlə başına çəkdi...

24. 07.2002. Qayikənd.

ÇİRKLI KAĞIZ

Sevil babaya kağız gətirdi ki, gəl bunun üstündə şəkil çəkək.

Kağız toz-torpağa bulaşmışdı. Baba dedi ki, bu kağız çirklidi, onun üstündə şəkil çəkmək olmaz.

Aradan bir az keçdi. Sevil yenə də əlində kağız babanın yanına qayıtdı.

- Baba, kağız çirкли deyil, bax, bax!...

Baba kağıza baxıb güldü. Sən demə sevil çirкли kağızı yuyub, sonra babanın yanına gətiribmiş...

24. 07.2002. Qayikənd.

TABAŞİR

Müəllim lövhəyə cümlə yazırdı. Tabaşir lap kiçildi. O, uşaqlardan soruşdu:

- Kimdə tabaşir var?

Heç kəs dinmədi.

Birdən Mahir dilləndi:

- Müəllim, Samirin əlində bir uzun tabaşir gördüm.

Samir: -Hanı? – deyə əllərini göstərəndə uşaqlar gülüşdülər. Sən demə, Mahir Samirin ağ tənzi flə sarımmış barmağını görüb-müş...

1982

İKİ FINDIQ

Günəl şəhərə gedən əmisinə iki fındıq verib dedi:

- Əmi, bunun birini Gündüzə verərsən, birini də Gurselə.

Deyərsən ki, Günəl yollayıb.

- Bəs Gülzarm payı hanı?

- Gülzar yekə qızdı, fındığı neyləyir?

1984

QARPIZ

Ata işdən gələndə anaya dedi:

-İşdə qoltuğuma qarpız verdilər.

Bunu eşidən uşaq soruşdu:

-Ata, bəs qarpızı niyə bizə gətirmədin?

TƏK QORXARSAN

Novruz bayramına az qalırdı. Ana rəfiqəsigildə qoğal, şəkər-bura bişirirdi. Axşam idi. Ata oğluna dedi:

-Oğlum, sən evdə otur, mən gedib ananı xalagildən gətirim.

-Yox, ata, mən də gedirəm. Axı sən yolda tək qorxarsan?

YUXUDA BAYRAM

Bir gün atası təzə kostyumunu geyib evdən çıxanda balaca Aynurə ondan soruşdu:

-Ata, hara gedirsən?

-Toya gedirəm, qızım.

-Ata, yenə yuxuda bayram görəcəksən?

-Nə bayram, mənim şeytan balam?

-Keçən dəfə toydan gələndə yatdın ha, bax onda yuxuda hey qışqırırdım:

-Ura! Ura!

DONDURMA

Fərhad dondurmanı çox sevirdi. Günün hansı vaxtında istəsən, ləzzətli, dadlı, buz kimi soyuq dondurmadan imtina etməzdi. Valideynləri ona qadağalar qoymuşdular. Qorxurdular ki, uşaq xəstələnə, onun boğazı ağrıya.

Bir səhər anası Fərhadı yuxudan oyatmağa çalışdı. Nə qədər elədisə, onu oyada bilmədi. Birdən gülümsünərək dedi:

-Fərhad, dur get özünə bir dondurma al, gəl.

Dondurma sözünü eşidən Fərhad cəld ayağa qalxdı. Paltarını geyinib, əl-üzünü yudu. Anası ona pul verib dedi:

-Get özünə dondurma al, qayıdanda bir dənə də çörək alarsan...

Evdəkilərin hamısı gülüşdü. Fərhad bir az qızardı. Məsələnin nə yerdə olduğunu yalnız indi başa düşdü...

TƏZƏ AYAQQABI

Balaca Ayselə təzə, təptəzə ayaqqabı almışdılar. O elə sevinir, elə sevinir, elə sevinirdi ki, az qalırdı qanad açıb ucsun. Adam axtarırdı ki, təzə ayaqqabılarını göstərib fərəhlənsin.

Elə bu zaman qapının zəngi çalındı. Ayselin babası gəlib çıxdı. Qızıcığaz onun qarşısına qaçıb ayaqqabılarını göstərdi. Ayağını yuxarı qaldıraraq dedi:

-Baba, aqqalarım təzədi, onu öp...

Həm güldü. Baba öz nəvəsini bağına basdı...

CEK

Baba Qusar meşələrində gəzməyi çox sevirdi. O, yenə Elvinagilə qonaq gəlmişdi. Həyətdəki balaca kiçik – Cek tezliklə baba ilə dostlaşdı. Bir dəfə baba gəzməyə gedəndə onu da özü ilə apardı. Geri qayıdanda Elvina ağlamsına-ağlamsına dedi:

-Cek oğraşdı.

Gülə-gülə ondan soruşdular:

-Elvina, sən ki, Ceki çox istəyirdin. Niyə ona oğraş deyirsən?

-Ona görə ki, baba onu meşəyə gəzməyə aparır, mənə yox...

XATİRƏ SOVQATI

ÖMRÜMÜN İLK ÜNVANI

Hansı bir şerin misrasısısa yadımda qalıb: "Sığmaz xəyalına böyük bir vətən, sığar xəyalına doğulduğun kənd."

Doğrudan da, belədir. İnsan üçün dünyaya göz açdığı yerdən doğma, əziz heç hara ola bilməz.

Mən Azərbaycanımızın ən ucqar kəndlərindən birində – Çardaxlıda anadan olmuşam. O kəndin hər qarış torpağında acılışirinli bir xatirə yatır. Dağlar qoynunda yerləşən Çardaxlı respublikamızın ən ucqar kəndlərindən biri olsa da, mənim Vətən məhəbbətimin mərkəzində dayanır bu kənd. Pasportumda atamın, babamın adları ilə qoşa yazılıb bu kəndin adı.

Çardaxlıda çardağ görməmişəm. Ancaq o elə yerdədi ki, elə bil təpə dirəklərin üstündə qərar tutmuş çardaqdı. Bəlkə də buna görə kəndimizin adına Çardaxlı deyiblər?!

Nədənsə, "Koroğlu" dastanını oxuyanda bu kəndin dağları, düzləri, kövşənləri, meşələri qarış-qarış canlanır xəyalımda.

Hər ömür bir çaya bənzəyir. Öz mənbəyini insanın doğulduğu yerdən götürən bu çayların itib-batını da olur, ümmanlara qovuşanı da. Suyu çox olan çay daha uzaq mənzillərə baş alıb gedir. Lakin bu, əslində, doğulduğu yerdən uzaqlaşmaq deyildir. Çay nə qədər böyük sürətlə öz mənbəyindən uzaqlaşsa da, ona bu gücü, qüdrəti verən də doğulduğu məkandır. Ömür çayı nə qədər sürətlə axsa da, insan doğulduğu yerdən nə qədər uzaqda olsa da, onun fikri, xəyalı suyun axarının əksinə üzən balıqlar kimi yenə də geriye – ömrün ilk ünvanına doğru can atır.

Dostum, bu kənddə doğulan bir uşaqla tanış olmaq, onu dinləmək istəyirsənmi?!

Elə isə yaxın gəl. Diqqətlə mənə qulaq as. Əlbəttə, bu oğlan sənə oxuduğun, dinlədiyən nağılların qəhrəmanlarına, başına gələnlər isə sənə sevdiyin macəralara oxşamır. Bu söylədiklərim onun həyatının yaddaş səhifələrində qalan fraqmentlərdir.

AT BELİNDƏ

Çardaxlının altından Çayzəmi deyilən səfalı bir yerə yol gedir. Bu yola poçt yolu deyirdilər bir vaxt. Haqqında söhbət açdığımız oğlan – İnam bu yolun üstündəki birmərtəbəli evdə yaşayırdı. Onun atası da, anası da müəllim idi. Ana son dərəcə mülayim, ata isə övlada qarşı həmişə sərt, lakin ürəyi kövrək bir kişi idi. O, çalışırdı ki, oğullarını əməyə məhəbbət ruhunda tərbiyə etsin. Ailənin yazılmamış qanunlarını pozan uşağa güzəşt yox idi bu evdə.

Dağların əlində xonçaya bənzəyən Çardaxlının dörd tərəfində şəfa qaynağı olan bulaqlar çağlayıb axsa da, kəndin içində su yox idi. Camaat suyu səhənglə ən gur bulaqdan – kəndin arxa tərəfindəki dərədə çağlayıb axan Qısrıqdan gətirirdi.

Qışda, qar hər tərəfi bağlayanda, ev heyvanları örüşə çıxmıdığı üçün onları da novlu bulağa aparıb suvarmaq lazım idi. İnam, eləcə də onun bir yaş kiçik qardaşı camışın quyruğundan tutub bulağa qədər sürüşmək üstündə tez-tez dalaşardılar.

Ev heyvanları içərisində İnamın atasının ən çox sevdiyi at idi. O, bir yaxşı at sorağı alan kimi nəyin bahasına olursa-olsun həmin atı alıb gətirər, özününkünü isə dəyər-dəyməzinə satardı. Onun mindiyi atlar ətraf kəndlərdə məşhur idi.

Bir gün atası İnamı yanına çağırıb dedi:

-Oğlum, sən daha yekə kişisən, məktəbə getməyə hazırlaşır-sən. Camışın quyruğundan qoy qardaşın tutsun. İndən belə sənə atımızı səhər-axşam aparıb suvarmaq vəzifəsi tapşırıılır.

Əlbəttə, İnam atdan qorxurdu. Lakin bunu üzə vurmağı şəxsiyyətinə sığışdırmırdı. Bir neçə gün o, Sarı madyanı yedəyində suya aparıb gətirdi. Nəhayət, bir gün ata ananın etirazına baxmayaraq, İnamı ata mindirdi və tapşırıdı:

-Cilovu bərk saxla, özün də heç nədən qorxma!

At çəpərlərin arası boyu uzanan yoldan çıxan kimi sürətini artırdı. İnam bərk həyəcanlı idi. Sarı madyan elə bil ki, bunu hiss etdi. Birdən o, bulaq yolundan dönüb, Daşlı dərəyə sarı götürüldü. Oğlan cilovu buraxıb, bərk-bərk yəhərdən yapışdı. Yüyəni

boşalanda yerə-göyə sığmayan Sarı madyana bundan artıq daha nə lazım idi?! O, təzə şumlanmış tarlanın qırağı ilə qaçmağa başladı. İnam özünü saxlaya bilməyib atın belindən yerə yığıldı. Bunu gören Sarı madyan dayandı. Elə bil ki, o, balaca sahibinin yığılmasına təəccüb edirdi.

Atın uşağı götürüb qaçdığını gören kənd adamları İnamın atasının qarasına deyinə-deyinə Sarı madyanın dalınca yüyürdülər.

İnamın qolu sivrilsə də, sağ-salamat idi. Bunu gören adamlar sevindilər. İnamın bibisi isə qardaşının abırını ətəyinə bükdü:

-Sənin də qəribə xasiyyətin var. Körpə uşağı mindirmisən öz dəli atına ki, nədir-nədir iş bilmişəm...

Ata da həyəcanlı idi. Lakin bunu üzə vurmaq istəmirdi. O, oğlunu yenidən qaldırıb atın üstünə qoydu. Ancaq bu dəfə özü atın yedəyindən tutub çəkdi.

Günlər keçdi. İnam daha atdan qorxmurdu. Yayda atası ot biçib Sarı madyana yükləyər, İnama tapşırırdı ki, aparıb evdə atın yükünü boşaltsın.

İlk vaxtlar İnam çətinlik çəkirdi, lakin yavaş-yavaş hər şeyə alışdı. O, ot biçməyi də, xorumlayıb bağlamağı da, atı yükləməyi də öyrəndi.

Bir gün ot yükləyəndə İnam gördü ki, atın döşü torbalanıb, şişib. O, bunu atasına dedi. Məlum oldu ki, atı ilan vurub. Baytar çağırıldı. O, dərhal işə başladı. Şişən yerləri neştərlə deşib sığadı, sonra dərman vurdu. Müalicə bir aydan çox çəksə də at sağaldı...

Atası 178 at dəyişmişdi ömrü boyu. İnama isə bu atlardan yalnız altısını: Sarı madyanı, Kəhər ürgəni, Göy dayçanı, Qara atı, Boz atı və onun balası Qaşqa qulanı minmək qismət olmuşdu.

Bu atların hərəsinin öz alınma, satılma tarixi var idi. Özü də hamısı bir-birindən maraqlı. Məsələn, elə götürək Boz madyanı.

İnamın atası heç zaman qoca at almazdı. Əksinə, o, həmişə xam at alıb özü öyrədərdi. Boz atı isə hay-hayı gedib, vay-vayı qalan, öz keçmiş şöhrətini itirən vaxt almışdı. Vaxtilə bu atın qabağına at keçməzdə. Ancaq at sahibi tərslik edib onu İnamın ata-

sına satmamış, yalnız at qocalandan sonra bu sövdəyə razılıq vermişdi:

Atası ilə zeyvəli Qurgenin sövdələşməsini İnam yaxşı xatırlayırdı:

-Ay kibrə, atı sənə bir şərtlə satıram.

-Nə şərtin var, de gəlsin.

-Eşitmişəm ki, sən aldığı heyvanlara onların keçmiş sahiblərinin adını verirsən. Bu mən ölüm, ata Qurgen adı verməyəsən.

İnamın atası gülümsəyib dedi:

-Yaxşı, arxayın ol. Sən qiymət de!

-Yüz on manat.

-Yox əşi, at çox qocalıb. Bir bax, dodağı da sallanıb.

-Yaxşı, bəs sən nə verərsən, ay kibrə?

-Yüz manat.

-Ay kibrə, on manat atın ağzını düzəldəcəm? Di yaxşı, xeyirli olsun!

İnamın atası "Ot kök üstə bitər" məsəlini xatırlamağı çox xoşlayardı. Oğlu soruşanda ki, ay ata, nə üçün qoca at aldın? O belə cavab vermişdi:

-Qarğa yumurtasından bülbül çıxmaz, oğlum. Bu atı özünə görə yox, doğacağı quluna görə almışam. Onun balası elə bir məşhur at olsun ki, gəl görəsən!

Doğrudan da, belə oldu. Boz atın balası Qaşqa məşhur bir at oldu.

İnamın atası sonralar maşın alsa da, könlü yenə də atların yanında qalmışdı. İnam sonralar böyüyəndə "Atamın mindiyi atlar" adlı belə bir şer də yazmışdı:

*Kənddə onu at keçməzdi,
Yaman qoçaq ürkə idi.
Ancaq bir az bu çər dəymiş
Dingiş idi, hürkək idi.*

*Minilməkçün yaranmışdı
Güc-bəlayla yüklənərdi.*

*Bir şıqqıltı gələn kimi
Qulaqları şəklənərdi.*

*Atamın mindiyi atın
Gözü sanki almaz idi.
Atamın mindiyi ata
Qamçı gərək olmaz idi*

*Dəyməzdi atın xətrinə,
Cilovunu boşlayardı.
Qəribəydi, o atların
Dəlisini xoşlayardı.*

*Yaxına da buraxmazdı
Onun atı yad adamı.
Cıdırlarda, yarışlarda
Sındırmazdı at adamı.*

*Atam yəhərə qalxanda
Deyərdin bəs qızıl quşdu.
Atamın mindiyi atı
Keçən at doğulmamışdı.*

*Zaman atamın ömrünü
Öz əlinə dəstələdi.
Atam atdan düşən kimi,
Azar onu üstələdi.*

ÜZƏNGİ YARASI

Babamın bir ağ atı var idi. O, həmişə nəvələrinin görüşünə bu atın üstündə gəlirdi.

Ağ at ağsaçlı babaya çox yaraşır. Həm də bu at atamın atları kimi dəlisov, hürkək deyildi.

Bir dəfə səhərin alatoranında dayım ağ atı yəhərlədi. Baba ata minəndə gördü ki, üzənginin bir tayı yoxdur. Oğlunun qarasına deyinsə də, o, yoldan qayıtmaq istəmədi, atı qamçılıyıb çapmağa başladı.

Ağ at heç həmişəki ağ ata oxşamırdı. Həmişə yumurta kimi yortan, yorğa yerisi ilə baxanları heyran qoyan ağ at bu gün nədənsə babanın altında ilan kimi qıvrılırdı. Ağ at qamçını da vecinə almırdı.

Baba öz-özünə fikirləşdi:

-At da mənim kimi qocalıb yəqin.

Kəndə çatanda babamın qabağına yüyürdüm. Təəccüblə ata baxıb dedim:

-Babamın ağ atı qırmızı olub.

Əvvəlcə mənim sözümə inanmaq istəmədilər. Lakin nə görsələr yaxşıdır?! Atın belindən qan süzülürdü.

Babam atdan düşüb tapqırı açdı. Yəhəri götürəndə gözlərinə inanmadı. Sən demə, üzənginin bir tayı yəhərin altında qalbmış.

Atın belində dərin bir yara əmələ gəlmişdi. Qan hey axır, kəsmək bilmirdi.

Tez əski yandırılıb qarasını isti-isti atın yarasına basdılar. Nəhayət, qan kəsildi. Lakin atın belindəki yara uzun müddət sağalmadı.

1984

NAĞARA

Babam Nuşirəvanın əziz xatirəsinə.

Özlərindən böyük əmisi oğlanlarına baxıb, dayılarım da atalarına əmi deyirdilər. Mən də onlardan nümunə götürmüşdüm. Babama əmi deyə müraciət edirdim.

Babamın ilk nəvəsi idim. Ona görə məni çox istəyir, əzizləyirdilər. Uşaqlığım, demək olar ki, ata-anamın yanında yox, babamın, nənəmin yanında keçmişdi. Əslində, mənə nəvədən çox evin sonbeşiyi kimi baxırdılar.

Gündüzlər həyət-bacada oynayır, evimizdən on-on beş addım kənarda, həyətimizin ayağından keçən dağ çayının səsinə qulaq asırdım. Çayın o tayında – həyətimizlə üzbəüz sahədə yaxşı bir bağımız var idi. Ora getmək üçün mütləq çaydan keçmək lazım gəlirdi. Körpü yox idi. Ayaqlarımızı çayın içində müəyyən məsafədə düzölmüş daşların – addamacların üstünə qoya-qoya o taya keçirdik.

Quşlar ağacların üstünə dırmanmış tənəklərin üstündəki üzümlərə dadanmışdılar. Babamın düzəltdiyi sapandla bu taydan o taya daş vızıldatmaq ən sevimli məşğələlərimdən biri idi. Mən bununla faydalı iş görür, quşları hürküdür, üzümləri qoruyurdum. Ancaq quşlar da əl çəkən deyildilər. Pırıldaşıb uçan kimi yenidən geri qayıdırdılar. Yetişmiş üzümlər maqnit kimi onları özünə çəkirdi.

Musiqiyə böyük həvəsim var idi. Patefona maraqla qulaq asırdım. Arabir dayımın öyrətdiyi kimi darağın üstünə kağız qoyub dodaqlarıma yaxınlaşdırar, eşitdiyim nəğmələri, rəqsləri yamsılayardım. Bəzən də vedrəni qucağıma alar, nağara əvəzinə onun arxasını çör-çöplə döyəcləyərdim. Bu, evdəkilərin çox xoşuna gəlirdi.

Bir gün babam mənə dedi ki, sənə nağara düzəldəcəyəm. O, aşılannmış keçi dərisini suya salıb islağa qoydu. Başqa bir dəridən köşə çəkdi. Dedi ki, əriştə kimi kəsdiyim bu ensiz dəridən – köşədən ip yerinə istifadə edəcək.

Babam aramla işləyir, elə bil ki, heç tələsmirdi. Əlindəki iynəni, bizi yerə qoyan kimi onları götürür, kişini tələdirirdim. Tez-tez uşaq marağı ilə soruşurdum:

- Əmi, bu toyu – nağaranı kimə düzəldirsən?

Babam işindən ayrılmadan sakitcə deyirdi:

- Sənə, əlbəttə, sənə.

Onun cavablarından xüsusi ləzzət aldığım üçün sualı tez-tez təkrarlayar, mənə sərf eləyən cavablar alıb fərəhlənərdim. Lakin bir dəfə qulaqlarıma inanmadım. "Əmi, bu toyu kimə düzəldirsən?" – deyə soruşanda o mənim yox, atamgilin yanında qalan kiçik qardaşımın adını çəkdi:

- Razimə düzəldirəm.

İçimdə bir fırtına baş qaldırdı. Əlimdəki bizi hirsə kişinin gözünə sarı uzatdım. Babam gözünü tutub qışqırdı:

- Vay dədə, gözüm çıxdı!

Onun səs-küyünü eşidən nənəm, dayım çöldən evə qaçdılar. Kişi gözünü açdı. Xoşbəxtlikdən biz onun gözünə yox, göz qapağının küncünə batmışdı.

Mən nəfəsimi içimə çəkmişdim. Babam birdən hirsə nağaranı yerə çırpıb qışqırdı:

- Lap Razimə düzəldirəm, Razimə, Razimə...

Məsələdən xəbərdar olan dayım gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi. Mən isə ağlamaq istəyirdim.

Aradan bir az keçdi. Babamın hirsə soyudu. O, yarımçıq qalmış işini tamamladı. Nağara hazır idi. Elə qəşəng çıxmışdı ki, baxanda ağlım başımdan çıxırdı. Ancaq mən onu istəməyə qorxurdum. Elə bilirdim ki, babam nağaranı qətiyyən mənə verməyəcək. Həsərlə durub nağaraya baxırdım.

Babam onu sobanın yanına qoymuşdu ki, qurusun, dərisi tarıma çəkilsin. Ancaq dəqiqələr keçdikcə dəri ilə birlikdə elə bil mənim ürəyim də tarıma çəkilmişdi.

Dayım mənə göz elədi:

- Götür çal, nəyi gözləyirsən?

Ancaq qorxudan yerimdən tərpənə bilmirdim.

Babam gözaltı mənə baxıb gülümsündü. Bu məni bir az ürək-ləndirdi. Deməli, onun hirsə soyumuşdu. Ancaq yenə nağaranı götürməyə cəsarət etmədim.

Nənəm də işə qarışdı:

- Yaxşı, get götür çal görək bu nağaranın səsi necə çıxır?

Babam ciddiləşdi:

- Nağaranın səsi Razim gələndə çıxacaq...

Əlim yerdən-göydən üzüldü. Gözlərim doldu. Bunu görə bə-bam yumşaldı:

- Yaxşı, get götür, ancaq bir də elə qələt eləmə...

Mən sevinə-sevinə nağaranı götürdüm. Dayım darağın üstünə kağız parçası qoyub bir hava çaldı. Mən də onun ahənginə uyğun şəkildə nağaranı döyəcləməyə başladım. Babam da gülümsünürdü. Elə bil onun gözünün ağrısı yaddan çıxmışdı.

Bir azdan mənim nağaramın səsi bütün kəndi başma götürmüşdü...

QƏDİR GECƏSİ

İlin axır çərşənbəsinə cəmi-cümlətəni on gün qalırdı. Sinfimizin uşaqları tənəffüsdə çox qayğılı görünürdülər. Elə bil oynamaq, hay haray salmaq heç kəsin yadına düşmürdü. Hamı Əzizadə Arifin sözünə diqqətlə qulaq asırdı:

-Uşaqlar, gəlin bu il qədir saxlayaq.

Sadələvh uşaqlardan biri soruşdu:

-Qədir neyləyib ki? Onu tutub saxlasaq, evdə ata-anası narahat olmaz?

Uşaqlar gülüşdülər. Arif izah etməyə başladı ki, hər ilin axır çərşənbəsində qədir gecəsi olur. Həmin gecəni yatmayıb səhərə-cən oyaq qalmaq müqəddəs bir iş sayılır.

Kimsə dilləndi:

-Heç bütün gecəni oyaq qalmaq olar?

-Olar, olar...

-Eh, həmin gecə heç adamın boş vaxtı olur ki, yuxusu da gəlsin? Qodu gəzdirmək, çalıb oynamaq, nağıl danışmaq, bulaq başına getmək...

Arif daha sonra əlavə etdi:

-Hələ bayram keçirməyə razı olmaqla iş bitmir. Gərək əvvəlcə valideynlərimizdən icazə alağ. Sonra boş bir ev tapağ. Hərəmiş evdən bir stəkan düyü, bir az yağ gətirək...

-Düyü, yağ nəyə lazımdır ki?

-Bəs gecə nə yeyəcəyik? Gərək bayram plovunu da özümüz bişirək.

-Baho, bu lap çətin iş oldu ki? Bizdən plov bişirən olar?

Arif gülə-gülə əlavə etdi:

-Siz düyünü, yağı gətirin, plov bişirmək mənim boynuma.

-Ən çətin məsələlərdən biri də ev tapmaqdır.

Mən dedim:

-Ev də mənim boynuma.

-Ay-hay, boş evi haradan tapacaqsan? Bir də ki, sizin evdə müəllimlərimizdən ikisi yaşayır. Orada şənlonə bilmərik. Bizə elə ev lazımdır ki, bir az sərbəst olağ, çalıb-oynayağ, istədiyimizi eləyək...

Kimsə dilləndi:

-Tapdım, tapdım. Adilin qardaşı şəhərdə yaşayır. Burada özünə yay evi tikdirib. Otağ bom-boşdur. Razı olsalar, onlar üçün də pis olmaz. Evin içində peç yandırırıq, divarları quruyar. Bir də ki, içində yaşanılmamış evdə ilk dəfə bayram şənliyi keçirməyin özü də savabdır. Bu, hər ev yiyəsinə nəsib olmur.

-Ay, hay. Mülayim xala adama ev açarı verər?

-Verər, verər, niyə vermir ki?

Qərara aldıq ki, dərindən sonra Mülayim xalagilə gedək. Elə də etdik. Arvad bizi çox yaxşı qarşıladı. Ancağ məsələdən xəbərdar olanda bir az duruxdu:

-Balalarım, hələ o evdə heç kim yaşamayıb. İçinin toz-torpağı da hələ təmizlənməyib.

-Heç narahat olmayın, toz-torpağı təmizləmək bizim boynumuza.

-Yox e, a bala, məsələ onda deyil. Adam gərək tikdiyi evdə birinci özü qalsın.

-Bunun üçün də narahat olmağa dəyməz. Evdə ya Akif dayının özü qaldı, ya da qardaşı. Özü də yaşamamış evdə ilk dəfə bayram gecəsi keçirməyin özü də savabdır.

Söz Mülayim xalanın ağına batdı. Ondən birtəhər razılığ aldıq. Açarı alıb evin içini təmizlədik. Su səpib torpağ döşəmənini süpürdük.

Ramiz evlərindən peç gətirdi. Tüstü soran boru da tapdıq. Peçi qurduq. Hərəmiş evdən bir qucağ doğranmış odun da gətirdik.

İşlər hələ ki, yaxşı gedirdi. Bircə valideynlərimizdən icazə almağ məsələsi qalırdı. Düzü, qorxurdum ki, mənə icazə verməyələr. Ancağ nədənsə razı oldular. Heç bir etiraz əlaməti hiss eləmədim.

Dərslər hələ davam edirdi. Ancağ fikrimiz yatmayacağımız bayram gecəsinin yanında idi. Dərindən də bir-birimizlə göz-qaşla danışırıdık. Tənəffüslərdə, dərindən sonra sözüümüz-söhbətimiz ancağ bu haqda idi.

Qodular üçün qoyun dərindən papağ da düzəltmişdik. Eyvazda nağara var idi Ancağ çalmağa başqa musiqi alətimiz yox idi. Lakin heç narahat deyildik. Darağın üstünə nazik kağız qoyub, istədiyimiz havanı çala bilirdik. Özü də darağdan balaban səsinə oxşar qəribə bir səs çıxırdı.

Mənim üçün ən çətin məsələlərdən birisi "tapança" məsələsi idi. Uşaqlardan çoxunun belə "tapançası" var idi. Əslində tapança düzəltmək problem deyildi. Əsas məsələ maşın şininin, daha doğrusu, kamerin üstündə hava doldurmağ üçün qoyulmuş dəmirdən birini tapmağ idi. Nə qədər axtarırdımsa, ondan birini tapa bilmirdim ki, bilmirdim. Öz-özümə düşündüm: "Tapançasız qodu gəzdirməyin axı nə ləzzəti?"

Evimizdə atamın maşın üçün aldığı iki kamer var idi. Ancağ nə olsun, onu çıxartmaqmi olardı?

Aradan bir neçə gün keçdi. Mən çox bikiş idim. Fikrim kamerlərin yanında qalmışdı. Nəhayət, bir gün şeytan məni yoldan çıxardı. Kameri kəsib, mənə lazım olan dəmiri çıxartdım. Onu

döyüb, gözəl bir tapança düzəltdim. Mismarı həmin dəmirin içindəki boşluğa salıb əydim. Hazırladığım rezinin bir ucunu mismarın başına, o biri ucunu "tapança"nın arxa tərəfinə keçirdim. Hər şey hazır idi. Hələ istifadə eləməmiş onu dostlarıma göstərdim. Kim isə soruşdu:

-İnam, tapançanın içinə qurğuşun əridib tökmüsən?

-Yox.

-Onda yaxşı atılmayacaq. Bircə damcı qurğuşun töksən, lap əla olar. Çünki qurğuşun deşiyi hamar tutur. Çox kükürd itkisinə yol verilmir.

Nəhayət, silahımın içinə bir damcı qurğuşun da əridib tökdüm. Hə, indi tapançam hazır idi. İndi onu sınaqdan çıxarmağın vaxtı gəlib çatmışdı. İki kibrit dənəsinin kükürdünü lüləyə doldurdum. Mismarı taxıb, bir qədər fırlatdım. Sonra rezini saldım. Mismarı çəkib, ucunu lülənin bir küncünə söykədim. İndi bircə "çaxmağı" – rezini sıxmaq lazım idi. Rezini çəkən kimi mismar lülənin içinə girdi və partlayış oldu. Sevincim yerə-göyə sığmırdı.

Çərşənbə axşamı şənlik keçirəcəyimiz evin qarşısına toplandıq. Mərasimimiz həyətdə tonqal qalayıb üstündən tullanmaqla başladı. Biz növbə ilə tonqalın üstündən tullanıb deyirdik:

-Ağırlığım, uğurluğum, köhnə ilin üstünə.

İçəridə sobanı qalamışdıq. Divar boyu kötöklər qoyub, üstünə taxta düzmüşdük. Evdən gətirdiyimiz palazları qatlayıb taxtanın üstünə uzatmış, özümüzə oturmaq üçün rahat yer düzəltdik. Peçi nəzərə almasaq, orta bomboş idi.

Hamı oynayıb gülürdü. Təkcə Arifin başı qarışıq idi. O, aşı demə vururdu. Bir xeyli keçəndən sonra aşpazımız bizə dedi:

-Uşaqlar, yeyəndən sonra qodu gəzdirək, yoxsa qodu gəzdirəndən sonra yeyək?

Hərə bir söz dedi:

-Əvvəlcə qodu gəzdirək.

-Yeyək, sonra gedək...

Səs çoxluğu ilə birinci təklif keçdi. Həsənlə Adil qodu olmağa razılıq verdilər. Qoduların sir-sifətini elə günə salmışdıq ki, heç doğma ata-anaları da onları tanıya bilməzdilər.

Çala-çala, oxuya-oxuya kəndin qaranlıq küçələrinə çıxdıq. İtlər hürüşməyə başladı, biz isə tapançalarımızdan atəş açmağa. Bir vurhavur qopdu ki, gəl görəsən.

Gecə tapança atmağın ayrı ləzzəti varmış. Atəş səsiylə birlikdə balaca lülələrdən qığılcımlar sıçrayırdı. İtlər bunu görəndə vahiməyə düşür, biz isə sevinirdik. Onu deyim ki, bayram gecəsi heç kəs tutağan itləri zəncirdən açmırdı. Çünki adamlar bilirdilər ki, əziz gündə qapılarına qonaqlar gələcəklər. O biri itləri isə heç it də saymırdıq. Bir dəfə ayağımızı yerə döyən, atəş açan kimi zingildəyə-zingildəyə qaçıb özlərini künc-bucağa soxurdular.

Biz hay-harayla evlərə girirdik. Adamların üzündə xoş bir təbəssüm oynayırdı. Biz çalırıdık, qodular isə meymunluq edir, ev sahiblərini güldürürdülər. Onların çiyindəki yekə, boş torbalar getdikcə şişirdi.

Torbada nə desən tapmaq olardı: qoz, fındıq, püstə, badam, iydə, şəkərbura, paxlava, bəzəkli yumurtalar...

Biz qapı-qapı gəzir, torbalar isə dolurdu. Hansı evə gedirdiksə, aş üstünə çıxırıdık. Biz öz gedişimizlə ev sahiblərinə sevinc aparır, onları şənləndirirdik. Qodular isə oyunbazlıq edir, həm bizi, həm də ev sahiblərini güldürürdülər.

Ən məzəli hadisə Həsəngilin öz evlərində oldu. İçəri girəndə gördük ki, bizim qodularımızdan birinin – Həsənin anası aşı təzəcə çəkib ortaya qoyub. Aşın altına qoyulmuş toyuq da hələ parçalanmamışdı. Boşqabların birində süfrəyə qoyulmuşdu.

Qodular oynadılar, oynadılar, birdən onlardan hansısa əl atıb toyuğu götürdü və yel kimi qapıdan çıxdı. Ev sahibləri çaşıb qaldılar, biz isə gülməkdən ölürdük.

Əlacı kəsilən Mehriban xala gülə-gülə qışqırdı:

-Aparın yeyin, halal xoşunuz olsun.

Evə girəndə burnumuza yanıq iyi dəydi. Sən demə peçin üstündə qoyub getdiyimiz aş qazanının dibi yanıbmış. Amma belə xırda şeylər bizim bayram ovqatımıza qətiyyən təsir etmədi.

Həsən toyuğu çıxarıb aş qazanının üstünə qoydu və gülə-gülə dedi:

-Bayram aşımızın altına toyuq qoymağı unutmuşduq, bu da toyuq.

Qazanın dibini yanmış görən uşaqlardan kimsə Həsənə zarafat etdi:

-İndi yəqin Mehriban xala da belə yanır e...

Hamımız gülüşdük. Yerə palaz sərib, üstünə süfrə açdıq. Dibi yanmış plovu elə iştahla yedik ki, gəl görəsən.

Yeməyi yeyib, süfrəni yığışdırdıq. Uşaqlardan kimsə dedi ki, qızlar da bayram şənliyi keçirirlər. Özü də Nabat xalagilin evində.

Biz dəstə ilə qızlara qonaq getməyə hazırlaşdıq. Yığıdığımız bayram sovgatını da özümüzlə götürdük.

Qızlar içəridə çalib-oynayırdılar. Əvvəlcə nə qədər elədiksə, onlar qapını açmadılar. Arif dedi:

-Yaxşı, indi sizə göstərəm. Özünüz oynaya-oynaya həyəətə çıxarsınız. O, bunu deyib, evin arxasına keçdi. Biz isə qızların qapısında çalib-oynayır, onların səsini batırmağa çalışırdıq.

Aradan nə qədər keçdi, deyə bilmərəm. Ancaq bir də gördük ki, içəridən mahnı, haxısta, şən qəhqəhələr əvəzinə öskürək səsi eşidilir.

İçəri boylandıq. Tüstüdən göz-gözü görmürdü. Sən demə Arif əski ilə borunun ağzını tutduğundan, tüstü qayıdıb içəri dolurmuş.

Qızlar qapını açıb həyəətə çıxdılar. Onlar qəzəblə, nifrətlə bizim üstümüzə qışqırdılar:

-Ay avaralar, bu əziz gündə belə iş tutarlar?

Arif gülə-gülə cavab verdi:

-Bəs belə əziz gündə qapıya gələn qonağı geri qaytararlar?

Biz Arifi məzəmmət etdik. Əskini borudan çıxarıb atdıq. Bir azdan tüstü çəkildi. Qızlar bu dəfə bizi də içəri dəvət etdilər. Apardığımız bayram sovgatlarını onlara payladıq.

Ancaq qızlar oğlanlardan, oğlanlar isə qızlardan utanırdılar. Ona görə də heç kəs nə çalır, nə oxuyur, nə də oynayırdı. Çıxıb getməkdən başqa çarəmiz qalmadı. Öz evimizə qayıtdıq. Bir az çalib oynadıq. Ancaq yorulduq. Axı nə qədər çalib oynamaq olar?

Birdən mənim ağlıma qəribə bir fikir gəldi. Uşaqlara dedim:

-Nənəm deyir ki, qədir gecəsi bulaq başına getmək adamın ürəyinə təmizlik, paklıq gətirər. Həmin gecə su bir anlığa kəsilir. Ancaq bu hamının yox, təkcə əməli-saleh, yəni təmiz, pak adamların gözünə görünür. Uşaqlar, bəlkə bulaq başına gedək?

Hamı getmək istəməsə də, özümə tərəfdarlar tapdım. Altı nəfər bulaq başına yollandıq. Hamımızı qaranlığın vahiməsi basmışdı. Ancaq heç kəs bunu hiss etdirmək istəmirdi. Yavaş-yavaş dərəyə – Qısrıq bulağının yanına sarı enməyə başladıq. Hər tərəfdə sakitlik olduğundan, bulağın şırıltısı lap uzaqdan da aydınca eşidilirdi.

Biz bulağın yanına gəldik. Əl-üzümüzü yuduq ki, yuxumuz qaçsın. Həm də bahar suları ilə yuyunmaq özü də bir xoşbəxtlikdir.

Sonra kənara durub gözümüzü axan, nəğmə oxuyan sulara dıkdık. Heç birimiz danışmırdıq. Bulaq isə dünyanın ən gözəl nəğməsini oxuyurdu...

Suya nə qədər baxdıqsa, onun dayandığını görə bilmədik ki, bilmədik. Uşaqlar mənə dedilər ki, yəqin nənən səni aldadıb. Onlar məni lağa qoydular.

Geri qayıtdıq. Mən öz-özümə düşündüm: "Günah bulaqda deyil, bizdədir." Uşaqların nə günahı olduğunu deyə bilməzdim. Öz günahımı isə unuda bilmirdim. Atamın aldığı təptəzə kameri ondan icazəsiz kəsmiş, üstündəki dəmiri götürmüşdüm. Özüm-özümü danlayırdım. Tutduğum əməldən peşiman olmuşdum. Öz-özümə deyirdim ki, əlbəttə, bulaq suyunun dayanması mənim kimi adamın gözünə görünməz...

Özümə möhkəm-möhkəm söz verdim ki, gələn qədir gecəsi mütləq, mütləq suyun ani kəsilməsini öz gözlərimlə görə biləcəyəm. Bəs necə, hər şey insanın öz əlində deyilmi?

KARTOF DƏRSİ

Məktəb kəndimizdən iki kilometr aralı idi. Yağışlı havalarda işimiz xeyli çətinləşirdi. Qar yağanda isə elə bilirdik ki, toy-bayramdı. Yol gedə-gedə sürüşür, qartopu oynayırdıq.

Üçüncü sinifdə oxuyurduq. Sinfimizdə cəmi-cümlətanı üçcə nəfər oxuyurdu. Bəli, bəli, üçcə nəfər. Müəllim hər gün hərəməzdən bir neçə dəfə dərs soruşurdu. Ona görə də müntəzəm surətdə dərsə hazırlaşmaqdan başqa çarəmiz yox idi.

Bir dəfə əmək dərsi idi. Hərəməz bir bel götürüb, məktəbyanı sahəni belləyirdik. Yeri qazdıqca adda-budda kartof çıxırdı. Azad müəllimin göstərişi ilə kartofları bir yerə yığdıq. İki-üç kilo olardı.

Müəllim nə haqdasa fikirləşdi və bizə dedi ki, kartofları yuyub, sinfə aparaq. Elə də etdik. Sonra onun göstərişi ilə odun peçini qaladıq. Köz düşəndən sonra kartofları peçə doldurduq. Xoş bir ətir sinfi bürüdü. Ancaq biz nəfsimizi boğur, müəllimin gəlməsini gözləyirdik.

Nəhayət, o gəldi. Dəhlizdəki uşaqlar eşitsin, şübhələnməsin deyə bərkədən dedi:

-Baho, hələ mənim bir dərsim də var e!

Biz tez içəri girdik. Müəllim gülə-gülə dedi:

-Hə, qoçaqlar, yaxın gəlin görüm. Kartof bişirmək özü də elə bir dərstdi.

Sonra o, peçin qapağını açdı. Kartofları bir-bir maşa ilə çıxarmağa başladı. Bəh-bəh eləyə-eləyə stolun üstünə düzdü və dedi:

-Hə, yeyin, qoçaqlarım!

Biz isə müəllimin yanında kartof yeməyə utanırdıq. Ancaq iştah bizə güc gəldi. Ləzzətlə kartof yeməyə başladıq. Sonra şad-xürrəm evə yollandıq. Tox olduğumuzdan evdə heç nə yeyə bil-mədik.

Aradan xeyli keçdi. Dərslər qurtardı. Azad müəllim bizi dördüncüyə keçməyimiz münasibətilə təbrik etdi. Sonra o, gülüm-səyərək soruşdu:

-Kim deyər, üçüncü sinifdə ən çox yadda qalan dərsimiz hansıdır?

Necə oldusa, özümdən asılı olmayaraq dedim:

-Kartof dərsi.

Uşaqlar güldülər. Müəllim də onlara qoşuldu...

1990

SEHRLİ DƏRMAN

Bir dəfə atam rayon mərkəzinə gedirdi. Qonşuda yaşayan Həvəsə qarı əlində bir şüşə – butulka ona sarı gəldi.

Atam soruşdu:

-Bu nədi belə, ay arvad?

-Qadan alım, ayaqlarım bərk ağrıyır. Mənə bu şüşəylə bir ayaq ağrısı dərmanı alıb gətirərsən.

Atam çar-naçar şüşəni alıb xurcuna qoydu və dedi:

-Arxayın ol, Həvəsə arvad, mütləq alaram.

Axşam üstü atam kəndə qayıdarmış. Yolun yarısında yadına düşür ki, Həvəsə xalaya dərman almağı unudub. Geri qayıtmağın da mə'nası yox imiş. Aptek çoxdan bağlanıbmış.

Atam bir xeyli fikirləşir. Birdən ağılına nə gəlirsə, atı dərəyə sürür. Dərədən axan su elə şor imiş ki, heç heyvanlar da onun suyundan içmirmiş.

Atam atdan düşür, şüşəni həmin su ilə doldurub, ağzını qəzet parçası ilə bağlayır. Sonra onu xurcuna qoyub kəndə yollanır.

Həyətə çatan kimi Həvəsə qarı soruşur:

-Qadan-balan mənə gəlsin, dərman aldınmı?

-Hə, aldım, Həvəsə xala, aldım.

Həvəsə qarı hər gün atamın gətirdiyi "sehrli dərman"la ayaqlarını ovuşdurur, "oxxay!" - deyər ləzzət alırdı.

Bir həftəyə onun ağrıları tamam kəsildi. Sevincək olmuş qarı kənddə kimi görürdüsə deyirdi:

-Əli köməyi olsun Yusif müəllimin, aldığı dərman ayaqlarımı əməlli-başlı sağaltdı...

1984

QORXU

Bir dəfə gizlənpaç oynayanda qardaşımı qorxutmaq istədim. Babam üstümə acıqlandı. Dedi ki, adam qorxutmaq heç yaxşı xasiyyət deyil. Babamın sir-sifəti dəyişdi. Gözləri alacalandı. Ötən günlər kino lenti kimi onun xəyalında canlandı. Bir xeyli düşünəndən sonra bizə dedi:

-Balalarım, yaxına gəlin. Sizə qəmli, lakin ibrətamiz bir hekayət danışacağam. Sonra o, köks ötürüb danışmağa başladı:

-Uzaq-uzaq illərin arxasında mən də sizin boyda bir uşaq idim.

Qardaşım güldü:

-Uy can, baba da uşaq olub.

Mən qardaşımın üstünə acıqlandım:

-Adam böyüyün sözünü kəsməz. Qoy baba qurtarsın, sonra sən danışarsan.

Babam gülümsündü. Ancaq elə bil bu gün onun təbəssümü kədərlə yoğrulmuşdu. O, handan-hana söhbətinə davam etdi:

-Hə, sizin kimi uşaq idim. Çox ağıllı, dilli-dilavər bir bacım var idi. Həmişə birlikdə oynayırdıq. Bir dəfə evin içində olanda gördüm ki, çöldən bacımın səsi gəlir. Tez yerə sərilməmiş qoyun dərisini götürüb ona büründüm. Qapının dalında gizləndim. Bacım içeri girəndə quzu kimi mələyə-mələyə onun üstünə atıldım. Yazıq qız bərk qorxdı. Rəngi ağappaq ağardı. Tir-tir titrədi.

Mən dərinə bir kənara atıb güldüm. Bacım isə elə hey uçunurdu. Yazıq qız bərk xəstələndi. Xəzan vurmuş çiçək kimi solmağa başladı. Dava-dərman da ona kömək eləmədi.

Bir gün bacım bizimlə əbədi olaraq vidalaşdı. Ağlamaqdan gözlərim qıpqırmızı olmuşdu. Ancaq nə fayda? Dünyadan köçəni geri qaytarmaq olmaz.

O vaxtdan nə az, nə azacıq, düz 60 il keçib. Ancaq yenə də dünyadan vaxtsiz köçən bacımı unuda bilmirəm. Onun saralıb solmasının başlıca səbəbi mənim düşüncəsiz hərəkətim idi.

Babam susdu. Biz də danışmağa cəsarət etmirdik. Nəhayət, o özü sükutu pozdu:

-Mənim ağıllı nəvələrim. Bir-birinizi qorxutmağa çalışmayın. Qorxu çox pis şeydir. Əgər o, ürəkdə yuva saldısa, yaşamağın özü də cəhənnəm əzabına dönəcək.

Biz babama söz verdik ki, bir daha bir-birimizi qorxutmayacağıq.

1990

GÜLÜŞ QONAQLIĞI

Nənəm çox təmizkar bir arvad idi. Bir dəfə o, bizi qonşu kəndə göndərdi ki, gedib əməli-saleh adamların birindən yağ alıb gətirək.

Üç qardaş yağ qabını götürüb, payi-piyada yola düşdük. Yol boyu zarafatlaşır, gülüşürdük. Balaca qardaşımız lap itoynadan idi. Gülməli iş elə bil qəsdən gəlib onun rastına çıxırdı.

Getdik, getdik, axır ki, gəlib nənəmin xalasıgilin kəndinə çıxdıq. Bizi xoş-beşdə qarşıladılar, evdəkilərin halını xəbər aldılar.

Günorta yeməyinin vaxtı idi. Duru xörək bişirmişdilər. Üçümüzə bir qabda şorba çəkib ortaya qoydular. Nənəmin xalası dedi:

-Yeyin, başınıza dönüm!

Üçümüz də bir-birimizin üzünə baxdıq. Hələ eyni qabdan, özü də qaşqsız xörək yediyimiz yadımıza gəlmirdi. Ona görə çaşıb qalmışdıq. Elə təzəcə yuxanı dürməkləyib yemək istəyirdik ki, balaca qardaşımız əlini qaba uzatdı. Guya yeməyi bölürmüş kimi barmağıyla "onu üç hissəyə ayırdı". Gülməkdən özümüzü saxlaya bilmədik. O qədər güldük, güldük ki, gözlərimizdən yaş gəldi.

Ev sahibi pərt oldu:

-Nəyə gülürsünüz, ay saqqalı ağarmışlar?

Qəribə bir vəziyyət idi. Gülməkdən dilimiz söz də tutmurdu ki, arvada cavab verək...

Nəhayət, yağı gətirdilər. Elə bil üstümüzdən dağ götürüldü. Yağ qabını götürüb, qalxdıq. Nə qədər elədilsə xörək yemədik. Birtəhər özümüzü toplayıb, "toxuq", -dedik. Sonra gülə-gülə öz kəndimizə qayıtdıq.

Nənəm yağı görüb sevindi. Sonra soruşdu:

-A bala, xalam sizə nə qonaqlığı verdi?

Üçümüz də birdən güldük. Balaca qardaşım dedi:

-Nənə, hələ belə qonaqlıq görməmişdik. Xalan bizə gülüş qonaqlığı verdi. Özü də lap ə'lasından.

Nənəm təəccübləndi. Biz məsələnin nə yerdə olduğunu açıb ona danışdıq. Xalasının qonaqlığından gətirdiyimiz gülüş payını nənəmə verdik. O da bizə qoşulub gülməyə başladı.

1990

OV HƏRİSİ

Evimizdə təklülə tüfəng var idi. Bütün oğlan uşaqları kimi mənim də fikrim-zikrim bu silahın yanında idi.. Hərdən bir atamın icazəsi ilə güllə atırdım. İçinə qırma əvəzinə arpa doldurulmuş patronlarla. Ancaq bu cür patronlarla nə atam bir şey vura bilirdi, nə də mən.

Altıncı sinifdə oxuyurdum. Qoyun nobatımız idi. Atam məni həvəsləndirmək məqsədilə tüfəngi götürməyə icazə verdi. Həvəslə qoyun otarmağa razılıq verdim. Tüfəngi çiynimə aşırıb, kəndin qoyun-keçisini qabağıma qatdım.

Elə istəyirdim ki, dost-tanışdan, kənd uşaqlarından kimsə qarşıma çıxa, çiynimdəki doğruçu tüfəngi görə. Ancaq kövşəndə uşaq nə gəzirdi?! Qoyun-keçi də öz hayında idi.

Qarşıma çoxlu qaratoyuq, cıgçıg çıxsada, onları vura bilmirdim. Tüfəngi qaldıran kimi uçub gedirdilər.

Sürü söyüdlərin dibindən çıxan şor bulağın üstündəki talada otlayırdı. Axşam yaxınlaşırdı. Ancaq mən sürünü kəndə qaytarmağa heç də tələsmirdim. Əliboş, ovsuz qayıtmağa da üzüm gəlmirdi.

Bir qaratoyuğu izləməyə başladım. Qaratoyuq çox bic quşdu. Qırt-qırt eləyə-eləyə o koldan bu kola uçar, gizlənir. Ancaq bir xasiyyəti var: girdiyi yerdə çox qalmağa hövsələsi çatmır. Əgər

səbrin olsa, bir də görəcəksən ki, yenidən qırtıldaya-qırtıldaya açıqlığa çıxdı.

Bir xeyli gözlədim. Qaratoyuq kolun dibindən çıxıb budağa qondu. Deyəsən o məni görmürdü. Fərsəti əldən vermədim. Çaxmağı çəkib, onu nişan aldım. Tətiyə barmağımı basan kimi qulağım uğuldadı, tüfəng məni geri itələdi. Bir müddət özümə gələ bilmədim. Sonra cəld kolun yanına qaçdım. Gülləm qaratoyuğa dəymişdi...

Sürünü haylayıb kəndə qayıtdım. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Sonralar çoxlu qaratoyuq, cıgçıg vurmuşdum, ancaq ən çox yadımda qalan ilk ovum idi...

Sevindirici cəhətlərdən biri isə atamın mənə tüfəng etibar etməsi idi.

Qış tətili təzəcə başlamışdı. Atamla anam Bakıya getməli idilər. Atamın xalası oğlu Ədil dayı onları qatar ayağına aparmağa gəlmişdi. Yemək yeyirdik. Birdən necə oldusa Ədil dayı dedi ki, Sizin tüfəng xarab olub, gerek aparıb onu düzəldirəm.

O saat başa düşdüm ki, arxayın getsinlər deyə atam məni tüfəngdən ayırmaq istəyir.

Söhbət dəyişdi. Sakitcə, hiss etdirmədən onların yanından durdum. Asılıqandan tüfəngi götürüb o biri otağa keçdim. Onu yorğan-döşək yükünün altında gizlətdim. Ancaq ürəyim yenə də sakit olmadı. Yaxşı bilirdim ki, atam bir dəfə gözünü ağartsa, dinməz-söyləməz tüfəngin yerini deyəcəyəm. Bu isə qış təttilində ov ləzzətindən məhrum olmaq demək idi.

Qaçıb gizlənməkdən başqa çarə qalmırdı. Hər yan qar idi. Axşam tərəfi şaxta şiddətlənirdi. Qonşulara da etibar etmək olmazdı. Məni ələ verə bilərdilər. Bəs hara getməli?

Birdən ağılıma gəldi ki, evimizin damına çıxım, şiferlərin altında gizlənim. Çardağ ağzına kimi otla dolu idi. Otların arası ilə sürünə-sürünə lap ortaya getdim. Yerimi rahatlayıb uzandım.

Bir də gördüm ki, məni çağırırlar. Səsimi içimə saldım. Atam bərk hirsələnmişdi. Tüfəng də, mən də yoxa çıxmışdıq. Məni nə qədər axtarıdılarsa da, qonşulardan soruşdularsa da, gördüm deyən

olmadı. Qatarın getmək vaxtına isə az qalırdı. Nəhayət, onlar çarəsiz qalıb yola düşdülər.

Aradan bir-iki saat keçəndən sonra yerə düşüb evə getdim. Soyuqdan tir-tir əsirdim. Afərim nənəm məni xeyli danladı. Ancaq nə faydası, artıq iş işdən keçmişdi.

İki gün qəşəng qar yağdı. Dağlar, düzlər ağ libasa bürünmüşdü. Kəndin heyvanları da naxıra getmirdi. Bircə günortaüstü onları aparıb qısraq bulağında suvarırdıq.

Gecə göyə baxırdım. Ayaz idi. Göydə ulduzlar sayrışırdı. Ürəyim sevincdən atlanırdı. Sabah əntiqə ov havası olacaqdı. Neçə gün yuvasında ac qalan dovşanlar gecə səyahətinə çıxacaq, səhər isə yuvalarına dönəcəkdilər. Onların izi ilə gedib ov tapmaq o qədər də çətin deyildi. Ancaq nənəm çətin ki, mənə tüfəng verəydi.

Yuxudan lap erkən oyanmağa adət etmişdim. Heyvanlara səhər yemi verəndən sonra peyinliyin başına çıxıb həsrətlə məndən aşağıdakı dağlara, dərələrə tamaşa edirdim. Ürəyim atlanırdı. Ah, kaş nənəmin könlündə insaf olaydı. Belə havada evdə oturmaq, ova getməmək günah idi.

Bir də gördüm ki, Bəndalı dayı əlində tüfəng evlərindən aşağı enir. O, deyəsən dovşan ləpirinə düşmüşdü. Bir xeyli getdi. Birdən qarşıdakı koldan dovşan çıxıb qaçdı. Bəndalı dayı nişan alıb atəş açdı. Ancaq güllə hədəfə dəymədi. Dovşan qaça-qaça bizim evin tuşundakı dərəyə enib gözdən itdi.

Bəndalı dayının gözü mənə sataşdı. Qışqırıb dedi ki, evdən bir şiş gətir. Giliz şişib, lülədən çıxmır.

Elə bu sözə bənd idim. Tez evə qaçdım. Nənəmə dedim ki, Bəndalı dayı məni çağırır. Deyir ki, tüfəngi də götürüb tez gəl. Bir dənə də şiş gətir.

Nənəm etiraz etməyə macal tapmamış dörd patron və bir şiş götürdüm. Tüfəngi çiynimə salıb Bəndalı dayının yanına qaçdım. Bəndalı dayı şişlə gilizi lülədən çıxartdı. Elə bu zaman onun bacısı oğlu Balay da gəldi. Bəndalı dayı özü bərədə dayandı. Balaya dovşanın iziylə getməyi, mənə isə hər ehtimala qarşı dərənin sağ tərəfindəki yamacda dayanmağı tapşırırdı.

Balay dərəyə endi. Birdən dovşan kolluqdan çıxıb dik yuxarı – Bəndalı dayıya sarı qaçdı. Balay arxadan nişan alıb bir güllə atdı. Ancaq dəymədi. Dovşan dağı aşıb, kəndin o biri üzündəki dərəyə endi.

Nə qədər yalvardımsa, məni özləri ilə aparmadılar. Dedilər ki, uşaqsan, qayıt evə. Özləri isə dovşanın ləpirinə düşüb getdilər.

Kor-peşiman evə qayıdırdım. Evimizin altındakı daş armuduna çatmağa təxminən yüz, yz əlli metr qalmışdı. Qarın üstündə ləpir-lər bir-birinə qarışmışdı. Onların birini tutub gedirdim. Birdən koldan bir dovşan çıxıb qaçdı. Qabağına sal qaya çıxdığından sağa sarı döndü. Mən böyüklərdən eşitmişdim ki, dovşan qaçanda qabaq tərəfini nişan alıb atmaq lazımdır. Elə də etdim. Dovşanın başı nişangahla tuşlaşan kimi çaxmağı çəkdim. Gülləm sərrast idi. Sevindiyimdən atılıb-düşür, qışqırırdım. Qardaşımı çağırdım ki, tez bıçaq gətirsin, murdar olmamış ovun başını kəsək.

Mən dovşan əlimdə yuxarı, o isə bıçaq əlində aşağı yüyürdü. Armudun dibində bir-birimizə çatdıq. Dovşanın üzünü qibləyə çevirib başını kəsdim.

Sevincimdən yerə-göyə sığmırdım. Hamı mənim ovçuluq məharətimdən danışdı. Ancaq məni cıratmaq üçün bəziləri deyirdilər ki, dovşan xəstə imiş. Bəziləri isə insafsızcasına deyirdilər ki, qıçları sınıq imiş. Ancaq maraqlı bu idi ki, məni ova aparmayanların özləri evə həmin gün əliboş dönmüşdülər. Nə isə...

Atamgil Bakıdan gəldilər. Onun hirsli soyumuşdu. Dovşan vurduğumu eşidəndə sevincə də, o da deyirdi ki, bu bir təsadüfdür. Bu inamsızlıq mənə lap yer eləyirdi. Sübut etmək istəyirdim ki, mən ov etməyi, sərrast atəş açmağı bacarıram. Ancaq bunu sübut eləməyə bir fürsət, imkan düşmürdü.

Bir dəfə axşamüstü atam gecə məktəbinə dərs deməyə getmişdi. Mən dostlarımla ova yollandım. Rasim də atasının tüfəngini götürmüşdü. Muxtarın tüfəngi olmadığı üçün o, ova qara itləri ilə çıxmışdı.

Kənddən çıxdıq. Onlar dərənin o tayı ilə üzəaşağı enirdilər, mən isə bu tayı ilə. Elə bir az getmişdim ki, bir dovşan izinə rast

gəldim. Qarın üstündə aydınca hiss olunurdu ki, ləpirlər təzədir. Bərk həyəcanlandım. Səsimi içimə salıb izə düşdüm. Ancaq qar ayağımın altında hey xırtıldayırdı. Birdən kolun içində bir qaraltı gözümə dəydi. Diqqətlə baxdım. Dovşan üzü o tərəfə sarı şöngümüzdü. Nişan alıb atəş açdım. Dovşan çapaladı, onu dartıb koldan çıxartdım. Yenə də cibimdə bıçağım yox idi. Dostlarımı hayladım. Onlar o taydan, mən isə bu taydan dərəyə sarı yüyürdük. Muxtardakı bıçağı alıb dovşanın başını kəsdim.

Onlar mənə dedilər ki, ta sən evə qayıt. Mən ovumu götürüb sevinə-sevinə kəndə qayıtdım. Həyətdə dovşanı soyanda atam məktəbdən qayıtdı. Gözlərinə inanmadı. Sonra gülümsünüb dedi:

-Hə, bu başqa məsələ. İndi inandım ki, əsl ovçusan.

Dişimdə şirə qalmışdı. Bir dəfə də qarlı bir gündə bir dovşan izinə düşdüm. İz qarın altındakı deşiyə girmişdi. Lüləni həmin deşiyə uzadıb atəş açdım. Dovşan çıxıb elə qaçdı ki, təəccüb qaldım. Sən demə o, qarın altı ilə "lağım" atıb kənardakı kolun dibinə giribmiş.

İzə düşüb gedir, yorulmaq bilmirdim. Ancaq qarşıma dovşan çıxmırdı ki, çıxmırdı. Birdən önümdən bir tülkü qaçdı. Çaxmağı çəkmək əvəzinə çaşıb lüləni açan tətivi çəkdim. Lülə açıldı. Onu bağlayınca tülkü gözdən itdi.

Nə qədər gəzdimə bir şey vura bilmədim. Kəndə qayıtdım. Kəndin altında qarşıma Cəfər dayı gilin iti çıxdı. Qorxudan geri qayıtdım. Sən demə, elə qismət bunda imiş. Koldan bir dovşan çıxıb qaçdı. Nişan alıb onu vurdum...

Nədənsə o qədər də sevinmədim. Daha dovşan vurmaq mənim üçün adi hal idi. Kənddə hamı mənim yaxşı güllə atmağımı etiraf edirdi. Əsl ov hərisi idim. Ən yaxşı cəhət bu idi ki, ov həvəsiylə kəndin bütün dağlarını, dərələrini, kövsənələrini, meşələrini, pöhrəliklərini qarış-qarış gəzmişdim.

1989

DANANIN ÖLÜMÜ

Ovdan gəlirdim. Bircə dənə cıgıç vura bilmişdim. Evimizin altına çatanda gördüm ki, anam danamızı döyə-döyə kövsənə ötürmək istəyir. Çərdəymişsə evə qayıtmağa can atır. Məlum oldu ki, o, inəyi əmməyə dadanıb. İmkan düşən kimi onu əmir, nə buzova, nə də bizə süd qalmır.

Anam mənə dedi ki, dananı qov aşağı, qoy gedib dərədə otlasın. Dana yuxarı can atır, mən isə onu aşağı qovmağa çalışırdım. Hirsimdən bilmirdim neyləyim. Yerdən daş götürüb ona atırdım ki, geri qayıtsın. Bir dəfə də aşağı əyiləndə əlimə qoz boyda bir daş gəldi. Onu hirsələ danaya atdım. Daş sapanddan çıxıb kimi vızıltıyla uçdu və düz dananın buynuzlarının arasına dəydi. Dana elə o dəqiqə yerə yıxıldı. Nə qədər elədimə onu qaldıra bilmədim.

Evə xəbər göndərdim ki, bəs dana yıxılıb, yəqin ki, beli sınıb. Cəlal dayı, Fərman dayı və kəndin başqa kişiləri gəldilər. Ancaq dananın dərini tapa bilmədilər ki, bilmədilər. Soruşdular ki, bəlkə onu vurmusan?

Hər şeyi boynumdan atdım. Fərman dayı Cəlal dayıya dedi ki, heyvan vuran adam əlinə tüpürsə, mütləq o sağalır.

Üzümü o tərəfə döndərib əlimə tüpürdüm. Sən demə mənim bu hərəkətimə göz qoyurmuşlar. Gülüşdülər. Dana isə sağalmadı. Onu kəsməkdən başqa çarə qalmadı.

Atamın qorxusundan daş atdığımı boynuma almadım. Elə hey deyirdim ki, əgər vurmuşamsa, onun əti niyə qaralmayıb?

Daş dəyən yeri yaxşı bilirdim. Dananın başını soymaq isə yaxşı ki, heç kəsin ağına gəlmirdi.

Sonralar söz düşəndə atam mənə deyirdi:

-Yaman ağır əlin var...

1989

ALMA OĞRUSU

Xarab olmasın deyə almaları qonaq evimizdəki çarpayılardan altına düzürdük. Belədə almalar qışa qala bilirdi. Otağa girəndə adamı alma qoxusu vururdu.

Bir dəfə ürəyim meyvə istədi. Anamadan xahiş elədim ki, icazə ver, gedib alma götürüm. O, əvvəlcə razı olmadı, sonra yumşaldı.

Qapını açıb içəri otağa girmək istəyəndə kimsə "bö!" eləyib üstümə atıldı. Özümü itirdim.

Sən demə məndən kiçik qardaşım hamıdan xəbərsiz otağa girib xəlvətcə alma yeyirmiş. Mən içəri girəndə işin üstü açıldı. Necə deyərlər, oğru elə bağırdı ki, doğrunun bağı yarıldı...

1989

YARIM YÜK ODUN

Beşinci sinifdə oxuyurdum. Atam mənə ovxarlı bir dəhrə aldı. Uzunqulağı minib Aslan bəyin bağının yanındakı meşəyə yollandım. Eşşəyi hörükləyəndən sonra odun yığmağa başladım. Əvvəlcə ağacları kökləyir, yəni dibindən kəsir, sonra qol-budağını arıtlayıb, eyni bərabərdə doğrayırdım. Bir də ayıldım ki, gün bathabatdadır. Canıma qorxu düşdü. Meşədən gələn qəribə səslər həyəcanımı daha da artırdı.

Şivərək bir ağacı kəsib ondan taytutan düzəltdim. Atamın öyrətdiyi qaydada eşşəyi yüklədim. Həm tələsdiyimdən, həm də gücüm çatmadığından sicimi lazımı qaydada çəkib yükü bərkidə bilməmişdim.

Uzunqulağı qabağıma qatdım. Özümə toxtaqlıq verə-verə enli cığıra düşdüm. Tez getsin deyə eşşəyi arabir ağacla vururdum. Ancaq səsimi çıxarmağa qorxurdum.

Qoşa cəvizlərin yanından Qarağac bulağına sarı sallananda bir az toxdadım. Ancaq yükü möhkəm sarıya bilmədiyimdən enişdə odun eşşəyin belinə sarı sürüşür, yazıq heyvan yeriyə bilmirdi.

Daşlı dərəyə yaxınlaşanda hava tamam qaraldı. Məni vahimə bürüdü.

Bilmirəm səbəbi nədir, elə ki, hündür yerə, açıqlığa çıxır, adamın qorxusu çəkilib gedir. Dərəyə enəndə isə insanı vahimə bürüyür.

Daşlı dərəyə enəndə yük sol tərəfə əyildi. Soldan qaldırdım, yenə xeyri olmadı, indi də sağ tərəfə əyildi.

Bir tərəfdən qorxu, vahimə, bir tərəfdən də yükün əyilməsi qanımı lap qaraltmışdı. Gücüm gəldikcə odunun əyilən tərəfini qaldırdım. Elə bu vaxt eşşək yük qarışıq aşıb dərəyə düşdü. Nə edəcəyimi bilmədim. Kəndə sarı götürüldüm. Elə qaçırdım ki... Tər dabanımdan süzülürdü.

Yol boyu atamın danışdığı bir lətifə yadıma düşdü. Bir kişi eyni ilə mənim kimi yüklü öküzü uçurumun qırağından itələyib yola çıxarmaq istəyirmiş. O, aşağıdan güc verdikcə elə hey deyirmiş:

-Ya Həzrət Abbas, kömək elə!

Kişi görəndə ki, öküzü çıxarmaq mümkün deyil, bir az da ləngisə özü yükün altında qalacaq. Öküzə dayaq verdiyi çiyinini çəkib yana qaçır və qışqırır:

-Ya Həzrət Abbas, qaç, öküz gəldi!

Qapımıza çatanda atam soruşdu:

-Ə, bəs eşşək hanı?

Ağlaya-ağlaya dedim:

-Eşşək uçdu...

-Ə, eşşək quşdu uça?

-Yox e, yolla getdiyi yerdə birdən aşıb dərəyə düşdü. Yəqin yükü ağır imiş...

Canımın qorxusundan yükü qaldıranda eşşəyin dərəyə aşdığını demədim.

Atamla Daşlı dərəyə yollandıq. O, arxada gəlir, mən isə qabaqda qaçırdım. Daha qorxmurdum. Arxada atam, onun səsi var idi.

Dərəyə çatıb eşşəyi tapdım. Yazıq heyvan yükün altında uzanmışdı. Atam uzaqdan qışqırdı:

-A bala, eşşək ölüb?

-Yox, gözləri baxır...

Sonradan uşaqlar "gözləri baxır" deyə məni lağa qoyurdular. Nə isə... Atam da gəlib çıxdı. O, eşşəyin yükünü açdı. Bir dəfə "çu" deyən kimi uzunqulaq ayağa qalxdı. Atam onu təzədən yüklədi. Acıqlı-acıqlı dedi:

-Yaman da çox odun yığmısan.

Doğrudan da, yığdığım odun heç yarım yük də deyildi...

Eşşək rahatca qabağımıza düşdü. Elə sürətlə gedirdi ki, elə bil qəsdən yandıq verir, məni atamın yanında utandırmaq istəyirdi...

1989

QƏHQƏHƏ

TROLLEYBUSUN KƏNDİRİ

Trolleybus dayandı. Qapılar açıldı. Başında yay şlyapası olan bir kişi sakitcə içəri girdi. Kassaya pul atıb, bilet çırdı. Keçib pəncərənin yanındakı boş yerdə əyləşdi.

Onun geyimi səliqəli idi. Ancaq sir-sifətindən, əllərindəki qabarlardan, götürdüyü sumkadan və hərəkətlərindən o dəqiqə hiss olunurdu ki, kənd adamıdır.

Şlyapalı adam pəncərədən çölə baxır, nə haqdasa düşünürdü. Birdən onun gözləri pəncərədən içəri sallanan kəndirə sataşdı. Fikrindən nə keçdisə qızardı. Dönüb yan-yörəsinə baxdı. Gözləri yenə yanındakı kəndirə zilləndi. Öz-özünə düşündü:

-Necə yaxşı kəndirdi. Əsl dana-buzov hörükləməlidir. Özü də istifadəsiz atılıb qalıb burda.

O, kəndiri çəkib, yavaş-yavaş sumkaya yığmağa başladı. Ancaq nə qədər elədisə, kəndir dartılmadı ki, dartılmadı. Kişi yenə yan-yörəsinə baxdı. Gördü ki, hərənin fikri özünə qarışıb. Heç ona baxan da yoxdu.

Birdən var gücü ilə kəndiri darddı. Trolleybus dayandı. Sürücü düşdü ki, elektrik ötürücüsünü yerinə salsın. Nə qədər darddısa, kəndir gəlmədi. O, təəccübləndi. Kəndir tarıma çəkilməmişdi.

Sürücü içəri girdi. Təəccübündən gözləri bərəli qaldı. Kəndirin bir tərəfi kişinin əlində bərk-bərk tutduğu sumkanın içində idi.

Sürücü əvvəlcə nə edəcəyini bilmədi. Sonra əlini utana-utana kişinin çiyinə qoyub dedi:

-Əmi, ay əmi!

Kişi heç dönüb baxmadı da.

Oğlan bir də təkrar etdi:

-Əmi, ay əmi...

Kişi ona baxmadan hirsli-hirsli cavab verdi:

-Nə əmi, əmi salmısan? Niyə məni narahat eləyirsən. Bilet deyirsən, almışıq...

-Ay əmi, bilet nədi, trolleybusun kəndiri necə olubsa Sizin sumkanıza girib...

Kişinin əlləri boşaldı. Sürücü kəndiri dartıb çıxardı. Kişi isə öz-özünə deyirdi:

-A kişi, ölmədik, bu gunu də gördük. Maşını da heyvan kimi kəndirlə hörükləyirmişlər.

Sərnişinlər gülüşdülər. Trolleybus yenidən hərəkətə gəldi. Kişi isə tərs-tərs pəncərədən sallanan kəndirə baxırdı...

1989

ÇƏKMƏ ƏHVALATI

Sınıf yoldaşlarımdan birinin çox pis adəti var idi. Dərs vaxtı ayaqları rahat olsun deyər çəkmələrini çıxarar, heç kəsi saya salmazdı. Nə qədər öyüd-nəsihət eləmişdikse də xeyri olmamışdı. Necə deyərlər, dəyirman bildiyini eləyər, çax-çax başın ağrıdar.

Bir gün tənəffüsə çıxanda sınıf yoldaşımıza göz qoyduq. O, yerində qurcuxurdu. Həmişə tənəffüsə birinci çıxan dostumuzun yerində qalması təəccüblü idi. Məlum oldu ki, onun ayaqqabıları itib.

Oğlan nə qədər hədə-hərbə gəlsə də, yalvarsa da xeyri olmadı. Ayaqqabını gördüm deyən tapılmadı. Zarafatla dedilər ki, yəqin evdən ayaqqabısız gəlmisən, heç xəbərin olmayıb.

Oğlanı od götürdü. Bütün sinfə hədə-hərbə gəldi. Dedi ki, əgər çəkmələrimi verməsəniz, sınıf rəhbərinə şikayət eləyəcəyəm.

Bizə də elə bu lazım idi

Zəng vuruldu. Sınıf rəhbərimiz gəldi. Elə bil ki, qəsdən o, dərsə başlayan kimi çəkməsi itən yoldaşımızı lövhə qarşısına çağırırdı. Oğlan ayağa durub qıpqırmızı qızardı.

Müəllim tərs-tərs onu süzüb dedi:

-Niyə dərsə hazırlaşmamısan?

Oğlan mızıldandı:

-Dərsimi bilirəm.

-Onda niyə durmusan, gəl danış. Niyə gözlərini döyürsən?

Oğlan bir az da qızardı. Utana-utana dedi:

-Müəllim, çəkmələrimi oğurlayıblar.

Uşaqlar uğunub getdilər. Hamının gözü oğlanın yalın ayaqlarına dikildi. Müəllim oğlana acıqlandı:

-Ə, axmağın biri axmaq, ayağından çəkmələrini necə çıxarıblar ki, xəbərin olmayıb?

Uşaqlar yenə gülüşdülər.

Məsələ belə olmuşdu. Dərs vaxtı ayaqqabıları bir-birimizə ötür-ötürə lövhə qabağına çıxarmışdıq. Uşaqlardan biri özünü saxlaya bilməyib lövhə qarşısında cütlənmiş çəkmələri göstərdi və dedi:

-Müəllim, Həsənin çəkmələri özündən qabaq dərs danışmağa çıxıb.

Gülməkdən ölürdük. Gözlərimizdən yaş axırdı. Bizə elə gəlirdi ki, sahibinin əvəzinə onun çəkmələri utanır, xəcalət çəkir.

Müəllim bizi xeyli danladı. Ancaq çəkmə əhvalatından aldığımız ləzzətin yanında bu heç nə idi...

Bu hadisədən sonra dostumuz dərs vaxtı ayaqqabılarını ayağından çıxarmağı tərgitdi.

Aylar, illər ötdü. Biz məktəbi bitirib, hərəməz bir yana dağıldıq.

Bir dəfə necə oldusa, küçədə köhnə dostuma – Həsənə rast gəldim. Mehribancasına görüşdük. Zarafatla soruşdum:

-Həsən, çəkmələrin necədi?

İkimiz də güldük. Həsən mənə dedi:

-Eh, ay Rauf, sənə bir çəkmə əhvalatı danışım ki, gəl görəsən. Mənim əhvalatım onun yanında toy-bayrama getməliidi...

Avtobusla rayondan Bakıya gəlirdim. Hava elə isti idi ki, nəfəs almaq olmurdu. Arxa cərgədə oturmuşdum. Aralıq zənbillə, çanta ilə, bağlama ilə dolu idi. Bizdən bir az qabaqda oturan kişi ayaqqabılarını çıxarmışdı. Ayaqlarından elə dəhşətli iy gəlirdi ki, gəl görəsən. Kişi heç kəsi saya salmır, özündən iki-üç cərgə qabaqda

oturmuş arvadla hündürdən, özü də bizim başa düşə bilməyə-cəyimiz bir dildə söhbət edirdi. Onların səsi bütün avtobusu başına götürmüşdü.

Birdən necə oldusa, maşın çuxura düşəndə kişinin ayaqqabılarının bir tayı aşıb düz mənim qarşıma düşdü. Əlim dinc durmadı. Onu götürüb ortadakı zənbillərdən birinin içinə atdım. Yanımdakı oğlan bunu görüb gülümsündü, ancaq bir söz demədi.

Yol elə hey uzanırdı. Mənim fikrim sə zənbildəki çəkmənin yanında qalmışdı.

İşin tərsliyindən yolüstü kəndlərin birində maşın dayandı. Düşənlərdən biri içində çəkmə olan zənbili götürəndə qımıldandım. Yanımdakı oğlan işarə elədi ki, səsimi çıxarmayım. Haray hara çatasıydı...

Yol boyu oğlanla bir-birimizə baxıb gülürdük. Avtobus şəhərə yaxınlaşanda kişi ayaqqabılarını geymək istədi. Lakin nə qədər axtardısa, çəkmənin bir tayını tapa bilmədi ki, bilmədi. Kişi avtobusu ələk-vələk elədi. Əlacı kəsilib sürücüdən tələb etdi ki, ayaqqabımın bir tayını tap ver.

Sürücü cin atına mindi. Ağzına gələnə deyib, qarşıda yazılmış lövhəni göstərdi:

-Savadın yoxdur, oxu də!

Lövhədə yazılmışdı ki, itən əşyalara sürücü cavabdeh deyil.

Kişi israrla ayaqqabısını tələb etdikcə, sürücü daha da əsəbiləşirdi:

-Alə, ayağunda ayaqqabuvu saxlaya bilmirsən, ona mən neynim?

Biz gülməkdən özümüzü zorla saxlayırdıq.

Hamı avtobusdan düşüb getdi. Dostumuz isə sürücü ilə elə hey mübahisə edir, çəkməsinin bir tayını istəyirdi. Çəkmənin bir tayı isə yolda düşən arvadın zənbilində idi. Zənbil açılında isə nə sözsöhbət olağasını bircə Allah bilirdi...

Həsənlə bir-birimizə qoşulub o ki var güldük. Ayrılanda zara-fatla ona dedim:

-Ayaqqabılardan muğayət ol!

O, gülə-gülə cavab verdi:

-Uşaq olma, ələ. Mən bir də ayaqqabımı harda gəldi ayağımdan çıxarmaram. Daha bu sahədə əməlli-başlı təcrübəm var. Necə deyərlər, başına gələn başmaqçı olar...

QURU ÇÖRƏK ƏHVALATI

Əmrah müəllimlə Emin müəllim bərk dost idilər. Onlar həmişə bir-biri ilə zarafatlaşar, söhbətə qulaq asanları güldürərdilər.

Bir dəfə altıncı gün Emin Əmraha dedi:

-Dostum, bazar günü nə işin var?

Əmrah cavab verdi:

-Elə bir işim yoxdur.

-Onda mütləq bizə gəl.

-Yox, qardaş, özün bilirsən ki, evdə arvad-uşaq olanda sıxılıram, özümü pis hiss edirəm.

-Məsələ bundadır ki, bazar günü evdə tək olacağam.

-Bəs arvad-uşaq?

-Arxayın ol, yoldaşım uşaqları da götürüb qardaşılıqla gedəcək.

-Hə, bu başqa məsələ. Arxayın oturarıq, söhbət edərik, nərd oynayarıq...

Dostlar razılaşdılar.

Bazar günü səhər-səhər Əmrah Emingilə gəldi. Kəfi kök idi. Əslində elə o da arvad-uşağın səs-küyündən qurtardığı üçün sevinirdi. İstirahət günündən zəhləsi gedirdi. Söz düşəndə deyirdi ki, bazar günü elə bazarı xatırladır. Səs-küydən qulaq tutulur. Heyf deyil iş günü?

Əmrah müəllim fikirli-fikirli əlini qapının zəng düyməsinə basdı. Qapı açılında isə çaşıb qaldı. Balaca bir qız onunla üz-üzə dayanmışdı. Əmrah müəllim ürəyində dostunu söydü. Vəziyyətdən çıxış yolu axtardı. Və ona elə gəldi ki, bu balaca qız uşağı onu tanımadı. Sevinən kimi oldu. Necə oldusa soruşdu:

-Quru çörəyiniz var?

Qız da çaşdı. O da Əmrah müəllimdən belə sual gözləməirdi. Dili topuq çala-çala dedi:

-Əmrah müəllim, indi anamdan soruşaram.

Uşaq içəri girəndə Əmrah pilləkənlə düşüb getdi.

Evdə qızdan soruşdular:

-Qapını döyən kim idi?

-Əmrah müəllimdi, quru çörək istəyir.

Ana qızına acıqlandı:

-Ağzına gələni danışma, yəqin səhv salmışan. Əmrah müəllim neyləyir quru çörəyi?

Qız and-aman elədi, ana inanmadı. Qapıya gələndə gördü ki, heç kəs yoxdur. O, uşağını danladıqca, Emin müəllim altdan-altdan gülürdü...

1990

ZAYOM

O, neçə illər idi ki, öz halal qazancı ilə dolanırdı. Hər maaş alanda həm sevinər, həm də işi bir az çətinə düşərdi. Xəyalən pulu hesablayar, ehtiyacları arasında bölərdi: arvadın geyinməyə bir abırlı paltarı yoxdu. Qızımın çəkməsi deşilib. Oğlumun şalvarı gödəlib. Özümün...

Eh, özüm bir təhər keçinərəm. Geyim bir yana qalsın, bir dəfə ürəklə bazarlıq eləmək də olmurdu. Hər şey od qiymətinə idi. Ancaq uşağın nə vecinə qarpız bahadı, yemiş od qiymətinədi. Onlar da özgə uşaqlar kimi yemək istəyirdilər.

Ümid bircə yay məzuniyyətinə qalırdı. İki aylığı birdən verirdilər. Bir ay xərclə, sonrası o məsələ... Dəhşətli şalvar satılan ay...

O, fikirli-fikirli kassaya yaxınlaşdı. Pul cədvəlinə qol çəkdi. Kassir bir göz qırpımında pulu sayıb ona verdi. Sağlıqla xərclə-yəsən, - dedi.

Pul dostumuzun gözüne yaman az göründü. Pörtdü. Onluqların, beşliklərin arasında bir palazqulaq da var idi. Bu, yazığı lap çaşdırdı. Utana-utana onu geri qaytardı.

-Qardaş, qurban olum, qadan alım, incimə. Bir çətən külfətim var, mən zayom istəmirəm, mənə pul lazımdı, - dedi.

Kassir təəccüblə dostumuza baxdı, birdən qəhqəhə çəkib güldü.

Yazıq daha da büzüşdü, balacalaşdı. Xəcalət təri yanağından sel kimi süzülürdü.

Kassir handan-hana özünə gəldi, gülməkdən yaşaran gözlərini silib dedi:

-Ay zalım oğlu, camaat bunun üstündə dava eləyir, sən də başlamısan ki, istəmirəm.

-Qadan alım, mənə zayom yox, pul lazımdı.

-A kişi, nə zayom, yüzlük görməmişən, nədi?

-Qadan alım, bunu dəyiş.

Kassir yüzlüyü geri aldı. Əvəzində iyirmi dənə beşlik sayıb verdi.

Dostumuz sevinə-sevinə evə yollandı. Əlini cibinə – pulların üstünə qoymuşdu. Pul indi çox idi, cibini dombaltmışdı. Elə dostumuzun kefi də yuxarı idi. O, evə tələsirdi...

1989

BİR ANIN MÖCÜZƏSİ

Meşələri gəzib-dolaşır, o yan-bu yana baxırdım. Bir neçə gün idi ki, meşəbəyi təyin edilmişdim. Meşədən kəndə sarı enən yeganə yolu kəsmişdim. Necə deyərlər, örkən nə qədər uzun olsa, yenə gəlib doğanaqdan keçəcək. Meşəyə oduna gedənlərin geri qayıtmaq üçün başqa maşın yolu yox idi.

Məhləmizdə bir zıqqı adam var idi. Yaman yeyib-içmək həvəskarı idi. Bir də gördüm ki, mənə sarı gəlir. O saat bildim ki, dəmdi. Lap diltor oldum. Nə qədər çalışdımsa, onu başımdan eləyə bilmədim ki, bilmədim. Qırsaqqız olub yapışdı ki, bəs bir araq al içək, sənə təzə vəzifəni yuyaq. And-aman elədim ki, pulum yoxdu. Zındıq oğlu zındıq yaxamdan əl çəkmədi ki, çəkmədi.

Elə bu zaman maşın səsi gəldi. Yol dik aşağı, bizə sarı enirdi. Maşının səmindən hiss olunurdu ki, ağır yüklüdü.

Qonşumun üzü güldü:

-Hə, indi maşının qabağını kəsərəm. Nə pul qoparda bilsəm, aparıb yeyib-içməyə verərik.

Elə bu zaman maşın göründü. O, nərildəyə-nərildəyə aşağı enirdi.

Qonşum bir göz qırpımında maşının qabağına yüyürdü. Düz yolun ortasında dayanıb qışqırdı:

-Saxla!

Sürücünün rəngi qaçdı. Nə qədər çalışdısa, maşını saxlaya bilmədi. Maşın qonşumun üstündən keçib getdi. Hər yanı toz бүürüdü. Qorxudan, dəhşətdən rəngim qaçdı. Əcəb işə düşdüm.

Toz çəkiləndə görəcəyim dəhşətli mənzərədən ətim ürپəşdi. Elə bu zaman həmkəndlim torpaq içindən qalxıb, üstümə sarı gəldi. Gözlərimə inanmadım. Elə bil yuxu görürdüm.

Qonşum qışqıra-qışqıra dedi:

-Ə, görürsən, köpək oğlu maşını saxlamadı.

Bilmirəm, necə oldusa, ürəyimdən dəli bir qəhqəhə qopdu. İçki hərisi qonşumsa təəccüblə üzümə baxırdı...

1989

QARA QAZ – 24

Kərim Muradoviç sırası bir işçi idi. Ancaq hey vəzifə haqqında düşünürdü. Ürəyində həmişə gileylənirdi: rəhbərliyin gözü kordu elə bil. Boy-buxun məndə, qabiliyyət, bacarıq məndə. Bizim bir müdirimiz var e, qadam onun ürəyinə. Heç mənim yarı şaqqamcan da yoxdu. Belələrini irəli çəkirlər, mənim kimisi isə qalır qıraqda.

O, bu gün çox gözəl geyinmişdi. Əynində hər şey təptəzə idi. Çəkmədən tutmuş şlyapaya qədər. Güzgünün qabağında özünə baxdı, baxdı... Üzünə təbəssüm qondu. Doğrudan da, yaxşı paltar adamı abıra salarmış. "Gözəllik ondur, doqquzu dondur" deyənlər necə də haqlı imişlər!

Pillələri enə-enə arabir özünə baxır, düşünürdü: hə, belə bir oğulu qapıda sözsüz ki, bir qara "Qaz –24" gözləməli idi.

Necə oldusa özü özünə inandı. Nədənsə düşündü ki, əsl möcüzə baş verib. Həmin maşın, doğrudan da, onu həyətdə gözləyir.

Yerişini bir az da yavaşıtı. Ağır-ağır, təmkinlə, əsl müdirilər kimi yeridi.

Birdən iş yerinin yanına gedən, özü də gec-gec gələn avtobusun tindən çıxdığını gördü. Hər şey alt-üst oldu. O, şlyapasını əlinə alıb, dayanacağı sarı götürüldü...

1989

USTA HƏSİ

Usta Həsi qırmızıyanaq, pəhləvan cüssəli bir kişi idi. Başına həmişə uzundimdikli şapka qoyardı. Bu zəhmət adamının əlləri polad kimi möhkəm, qolları qüvvətli idi. Danışanda həmişə gülümsəyərdi.

Bənalığa başladığı ilk günlərdə onun başına qəribə əhvalatlar gəlmişdi. Bir dəfə divarı təzəcə hörüb qurtarmışdı ki, ev tikdirən adam həyəcanla qışqırdı:

-Usta, qaç, divar gəldi.

Doğrudan da, bir neçə dəqiqədən sonra böyük zəhmətlə qoyulan divarın bir tərəfi uçub yerə töküldü.

Bir dəfə isə...

Həsi özünə ev tikdirirdi. Divarları hörüb qurtarmışdı. Payızın yağmuru başlanmamış meşədən mil gətirib evin üstünü örtmək lazım idi.

Baltanı, mişarı götürüb, qonşusu ilə meşəyə yollandı. Axşama qədər işlədilər. Həsinin götürdüyü ölçüdə ağacları kəsib, maşına yüklədilər.

Usta Həsi həyətdə milləri səliqə-sahmanla yondu. Günün altında qoydu ki, qurusun.

O, bəna idi, dülğər deyildi. Ancaq eşitmişdi ki, yaş tiri – mili evin üstünə döşəmək olmaz. Ona görə ki, ağırlıq altında olan ağaclar əyilə bilər.

Nə isə... Həsi milləri evin üstünə döşəyəndə gülməli bir vəziyyət yarandı; tirlər guppultu ilə evin içinə düşdülər. Həsi fikirləşdi, fikirləşdi, nəhayət, bunun səbəbini tapdı. Sən demə ölçü götürəndə millərin divarın üstündə qalacaq hissələrini nəzərə almayıbmış.

Bunu eşidən qonşular gülməkdən özlərini saxlaya bilmədilər. Ərk ilə onu danlayanlar da oldu:

-Ay Həsi, bəs eşitməmişən ki, yüz dəfə ölçüb bir dəfə biçmək lazımdır?

Uşaqlar onu görəndə gülə-gülə oxuyurdular:

*Bizim bu usta Həsi,
Bəyənməyir heç kəsi.
Əlli ildi ustadı,
Naşı kimi mil kəsir.*

MƏN DEYİLƏM

Təzə katib idarələri gəzir, işçilərlə tanış olurdu. Onun yolu barama idarəsinə düşdü. Kölgədə boy-buxunlu, yaxşı geyimli bir kişi gördü. Onu yanına çağıraraq salam verdi, sonra soruşdu:

-A kişi, bu idarənin müdiri sənsən?

Kişi şlyapasını götürüb, başını göyə qaldırdı və dərinəndən bir ah çəkib dedi:

-Yoldaş katib, Allah da görür ki, mən olmalıyam, amma mən deyiləm.

1989

XİYAR

Qış tətili idi. Günəlin əmisi şəhərdən gəlmişdi. Çantasında nəşə var idi. Ancaq açmağa tələsmirdi.

Günorta yeməyinin vaxtı idi. Süfrə açdılar. Ortaya yemək gəldi. Birdən əmi yerdən qalxdı. Sumkanı açıb, içindən xiyar çıxartdı. Nənə təəccübləndi:

-Qışın bu vaxtı xiyarı hardan almısan?

-İstixanalarda qışda da xiyar əkib-becərilər.

Xiyarı yuyub süfrəyə gətirdilər. Birdən balaca Günəlin gözləri alacalandı. Üzünə təbəssüm qondu. Özündən asılı olmayaraq dedi:

-Bıy, xiyar, nətərsən?

Hamı güldü. Əmisi xiyarın birini götürüb ona uzatdı. Günəl xırtıldada-xırtıldada yeməyə başladı. Ancaq yenə də gözləri stolun üstündəki xiyarlarda qalmışdı.

1989

BAŞ ƏMİ VƏ GÜLZAR

Qardaşım qızı yayda ata-anası ilə birlikdə şəhərdən kəndə gəlmişdi. Balaca idi. Elə hey ora-bura qaçır, toyuq-cücə ilə, qazlarla, ördəklərlə oynayırdı.

Onu öyrətmişdim ki, o biri qardaşlarıma əmi, mənə isə baş əmi desin. Harda görürdü qışqırırdı:

-Baş əmi, ay baş əmi!

Eşidən-bilən Gülzarın bu sözlərinə güldürdü.

Bir dəfə həyətdə, tutun kölgəsində oturmuşdum. Bir də gördüm ki, dayıgilin həyəti ilə bizim həyətimizin arasındakı qapı açıldı, Gülzar qaça-qaça, həyəcanla mənə sarı yüyürdü. Əvvəlcə qorxdum, dedim görəsən nə olub. Sonra isə...

Gülzar həyəcanla qışqırdı:

-Baş əmi, ay baş əmi!

-Gülzar, nədi, niyə qışqırırsan?

-Baş əmi, dayıgilin həyətinə bir kişi gəlmişdi...

171

Onun sözünü kəsdim.

-Nə olsun, adam görməmişən?

-Baş əmi, adam yox e, onun bir eşşəyi var idi, heç bilirsən nə boyda?

Dilim dinc durmadı. Necə oldusa zarafatla soruşdum:

-Gülzar, nə boyda idi, sən boyda olardı?

Hiss elədim ki, düzgün sual verməmişəm. Ancaq gec idi.

Gülzar yenə də həyəcanla mənə cavab verdi:

-Baş əmi yox e, lap böyük idi, mən boyda yox, sən boyda...

Məni gülmək tutdu. Evdəkilər də gülüşdülər. Ancaq Gülzar heç dediyi sözün mənasını başa düşməmişdi. Təəccüblə bizim üzümüzə baxırdı...

1989

GÜLƏŞ

Samirlə Aqşinin sözləri çəp gəldi. İkisi də bir-birinin üstünə cümdü. Onlar güləşdilər. Necə oldusa Aqşinin ayağı ilişdi, özündən balaca Samir onun üstünə yıxıldı. Uşaqlar gülüşdülər. Samir isə ağlamağa başladı. Soruşduq ki, ə, niyə ağlayırsan? Aqşin ki, sənənin altındadı!

O ağlaya-ağlaya cavab verdi:

-Ayağa duranda Aqşin məni öldürəcək. Deyəcək ki, niyə mənə yıxdın!

1986

DOLMA

Həsən kişi bərk acmışdı. Həyəətə çatanda burnuna xoş bir qoxu gəldi. İstər-istəməz ağzı sulandı. Arvadından soruşdu:

-Yeməyə nə bişirmisən, ay arvad?

-Yaxşı dolmamız var.

-Ay sağ ol! Acından ölürəm, bir az əlli tərپən.

Mülayim xala səliqə-səhmanla süfrə açdı. Ümumi qabda dolma buğlanırdı. Həsən kişi bəh-bəh eləyə-eləyə yeməyə girişdi. Elə bir-iki tikə yemişdi ki, yadına nəsə düşdü. Arvadından soruşdu:

-Mülayim, bəs əti hardan aldın? Axı deyirdin ətimiz qurtarıb?

-Bıy, başıma xeyir. A kişi sən alıb göndərdiyin ətdi də.

Kişi təəccübləndi. Axı o evə ət alıb gətirməmişdi. Qəssab isə sabaha söz vermişdi.

-Ay arvad, deyəsən nəyisə qarışdırırsan. Mən bu gün nə ət almışam, nə də evə göndərmişəm.

-A kişi, qocaldıqca yaddaşın zəifləyir deyəsən. Səhər yediyini axşam unudursan. Ə, Camaldan göndərdiyin ətdi də!

Camal sözünü eşidəndə elə bil kişini ilan vurdu. Çəngəl əlindən düşdü. Ayağa qalxıb tüpürdü. Öyüməyə başladı.

Mülayim xala çaşıb qalmışdı.

Həsən kişi həyəətə çıxdı. Acıqlı-acıqlı qonşunu çağırmağa başladı:

-Camal, Camal!

Camal həyəətə çıxdı. O, arıq bir kişi idi. Yaman zarafatçı, baməzə bir adam idi. El arasında ona itoynadan deyirdilər.

Damağında siqaret var idi. O, siqareti ağzından çıxarmadan Həsən kişiylə hay verdi.

Həsən hirsli-hirsli ona dedi:

-Ə, Camal, heç utanmırsan?! Bu nə oyundu ə, mənim başıma gətirirsən?!

-Nə olub, Həsən dayı, sənə nə pisliyim keçib axı?!

-Zəhrimar Həsən dayı, çor Həsən dayı! Canavar parçalayan atın ətini bizə gətirəndə heç utanmadın?

-A kişi, deyəsən sənənin başın xarab olub. Bu da mənim yaxşılığım.

Səsə o biri qonşular da çıxdılar. Camal məsələni izah etməyə başladı:

-Tezdən həyətdən çıxanda Həsən kişi ilə rastlaşdım. Salamlaşandan sonra soruşdu ki, qonşu, hara belə? Mən də sözün düzünü dedim. Dərədə qurd atı parçalamışdı. İtimizə ət gətirməyə gəldim. Atalar demişkən, at öldü, itlərin bayramıdı.

Bunu biləndə Həsən dayı dedi ki, Camal, sən canın bir az da bizim itə ət gətir.

Sonra o, üzünü Həsən kişiye tutub soruşdu:

-A kişi, sən imanım düz demirəm?

-Düz deməyinə düz deyirsən, ancaq sən əclafın yekəsisən.

-Pah atonna, işə düşmədik?! A kişi, özün xahiş etdin ki, ət gətir. Mən də ətin yaxşı yerindən kəsib, səliqə ilə kağıza бүkdüm. Gətirib Mülayim xalaya verdim. Dedim ki, ətdi, Həsən dayı tapşırmışdı, gətirdim. Mən ölüm səhv eləmişəm?! Burda mənim nə günahım var? Bu da yaxşılığın əvəzi.

-Əclafın biri əclaf, əgər könlündə fırlıdaq yox idisə, əti niyə kağıza бүkürdün? Niyə deməmişən ki, at ətidi, itə gətirmisən?

Həsən kişinin səsi həyət-bacanı götürmüşdü. Mülayim xala dolmanı qazan qarışıq itin qabağına qoydu. Adamlar gülüşürdülər. İt isə ləzzətlə dolma yeyirdi.

1989

MƏN NİYƏ KƏNDƏ HƏSRƏT QALDIM

Mən şəhərdə yaşayıram. Ancaq yayda həmişə kəndə getməyi dünyanın ən gözəl yerlərində istirahətə getməkdən üstün tuturam. Çünki kəndimiz çox axar-baxarlı yerdədi. Dağların qoynuna səpələnən evlərə uzaqdan baxanda hərəsi bir arı pətəyini xatırladır. Doğrudan da, elə kəndimizin adamları da arılar kimi işlək, zəhmətsevərdilər. Onlar da hər səhər evdən çıxıb işə yollanırlar, axşam isə geriye qayıdırlar.

Kəndimizi nə qədər sevsəm də, ikinci yaydır ki, ora gedə bilmirəm. Elə bilməyin ki, imkanım yoxdur, mənə vaxtında məzuniyyət vermirlər, yaxud istirahətimi ayrı-ayrı yerlərdə keçirirəm. Xeyir. Məsələ ondadır ki, özüm öz əlimlə kəndə gedən yollarımı bağlamışam.

Bizim kəndimizin adamları çox zarafatçıdılar. Elə mən də onlardan geri qalmıram. Ancaq doğru deyirmişlər ki, zarafat dost-

luğun qayçısıdır. Məni kənd üzünə həsrət qoyan da elə etdiyim zarafatdır. Necə deyərlər, hənək-hənək, axırı dəyənək...

Bir dəfə zavodda dəzgah arxasında işləyirdim. Yerə tökülən mis yonqarları çox xoşuma gəldi. Öz-özümə düşündüm: necə də qızıla oxşayır. Və ağıma qərribə bir fikir gəldi. O yonqarlardan bir xeyli yığıb evə apardım. Köhnə bir piti qabı tapıb yonqarları içinə doldurdum. Məzuniyyətimi götürüb kəndə gedəndə həmin yonqarları da özümlə aparmağı unutmadım.

Dayım çox xəsis bir kişi idi. Bir dəfə də olsun məni qonaq eləməmişdi. Elə buna görə də qəlbimdə balaca bir "intiqaq hissi" baş qaldırmışdı. Hardansa ağıma onunla gizli bir zarafat eləmək fikri düşmüşdü. Yonqarları da elə bu məqsədlə kəndə aparmışdım. İstəyirdim ki, onu dayımgilin həyətində bir yerə basdırım. Ancaq bilmirdim necə edim ki, o, şübhələnməsin. Bir də piti qabını hara basdırım ki, kənardan təsir olmadan dayım həmin yeri qazsın.

Allah özü işi düzəltdi. Gördüm ki, dayım iki-üç gündən bir ləkin bir ucundan qazıb istifadə etmək üçün bir az təzə kartof çıxardır. Bərk sevindim. Axşam üçtə gizləncə özümü onların bostanına verdim. Qazılan yerdən yarım metr o tərəfi eşib küpəni kartofların arasında basdırdım. Üstünü də səliqə ilə örtüdü ki, heç nə hiss olunmasın.

O gündən sonra dayımı güdməyə başladım. Bir-iki gün keçdi. Kişi isə elə bil qəsdən kartof qazmırdı ki, qazmırdı...

Nəhayət, bir gün o, əlində bel bostana girdi. Bir kənarda gizlənilib dayımı həyəcanla müşahidə eləməyə başladım. Kişi bellə yeri qazır, kartofları tələsmədən yanındakı vedrəyə doldururdu. O, küpəni basdırdığım yerə yaxınlaşdıqca daha da həyəcanlanırdım.

Birdən dayım beli yerə qoyub o yan-bu yana baxdı. Heç kəsin görmədiyinə əmin olandan sonra balaca küpəni yerdən çıxarıb qoltuğuna vurdu. Tez, yeyin addımlarla evə girdi.

Mən gülməkdən ölürdüm. Deyəsən kələyim baş tutmuşdu. Həyəcanla işin nə ilə nəticələncəyini gözləyirdim.

Aradan bir neçə saat keçdi. Söhbət etmək bəhanəsi ilə dayım-gilə getdim. Gördüm ki, ayrı vaxt altına palaz salmağa qıymayan bu kişi ən gözəl xalçalardan birini yerə sədirib üstündə uzanıb. Kepqasını da gözünün üstünə basıb nə haqdasa fikirləşir.

Salam verdim. Yerindən qalxmamış salamımı aldı. Gördüm ki, kişinin kefi lap kökdü. Zarafatla dedim:

- Ay dayı, heç mənə qonaqlıq vermirsən.

Kepqasını bir balaca gözünün üstündən qaldırıb gülümsündü:

- Bacıoğlu, düş həyəətə, hansı erkəyi könlün istəyir başını kəs.

Qulaqlarıma inanmadım. Gördüm ki, dayım çox ciddi danışır. Say seçmə bir erkəyi kəsdik, soyub doğradıq. Kabab bişirdik. Onun iyi bütün kəndi başına götürdü.

Nə başınızı ağrıdım. Dayımı heç tanımaq olmurdu. Kənddə qaldığım on gün müddətində o, mənə hər gün kabab yedirdi. Dayımın səxavətinin səbəbini isə məndən başqa heç kəs bilmirdi. Anam hərdən bir deyirdi:

- Qocalıq dayını yaman kövrəldib, a bala!

Mən isə için-için gülürdüm. Sırr ürəyimi deşirdi. İstəyirdim ki, açıb hər şeyi deyim, ancaq qalmaqal düşəcəyindən qorxurdum.

Nəhayət, şəhərə qayıtdım. Dayım oğluna yerli-yataqlı bir məktub yazıb, əhvalatı bildirdim.

Aradan bir xeyli keçdi. Anamdan bir məktub aldım. O yazırdı ki, dayın səni bərk hədələyir. Mənə dedi ki, küçüyünə yaz, bir də buralara qədəm basmasın, yoxsa onu güllələyəcəm...

İndi o vaxtdan iki il keçib. Dayımın hirsisi isə soyumayıb ki, soyumayıb. Mənim isə kəndimizdən, anamdan, elə dayımın özündən ötrü də burnumun ucu göynəyir...

1991

HEYVANIN KƏSİLMƏYİ

Novella

Evdə nə qədər xörək bişirsələr də, dadı olmurdu. Ana hərdən gileylənirdi:

- Bu necə dünyadı, Allah?! Ağzımızın dadını da itirmişik.

Əslində ağızlar dadını itirməmişdi. Dadını itirən ətsiz, yağsız xörəklər idi. Əlbəttə, ana da bunu bilirdi. Ancaq üzə vurmur, ağzi gəzən ailə üzvlərinin əhvalını pozmaq istəmirdi.

Son günlər isə o dadsız xörəklərin də sayı azalmağa başlamışdı. Hamı oğrun-oğrun mətbəxə boylansa da, heç kəs səsini çıxarmırdı. Qazanlar əməlli-başlı istirahət eləyirdilər. Elə bil ki, uzun müddət əlləşib-vuruşan adamlar təqaüdə çıxmışdılar.

Nə qoca nənə dinir, nə uşaqlar danışdı. Hamı gözünü televizora dikmişdi. Heç ondan da axır zamanlar bir fərli başlı söz eşitmək olmurdu. Birdən ata gözünü həyat yoldaşına dikib dedi:

- Arvad, deyirəm axı heyvanı kəsək, nə deyirsən?

Uşaqların üzünə elə bil nur çiləndi. Nənə öz yerində qurcalandı:

- A bala, Allah köməyin olsun, nə vaxtdı ət üzünə həsrətik...

Ət sözünü eşidən kişi bərk dilxor oldu. Arvadının da ürəyindən qara qanlar axmağa başladı. Onlar göz-gözə gəldilər. İstər-istəməz gülümsündülər. Ancaq bu təbəssüm əvvəlkilərə bənzəmirdi. Çünki onlar niskillə yoğrulmuşdular...

Ana ayağa durdu. Qab-qaşığı yığılmış şkaflın içində xeyli əlləşəndən sonra uşaqlardan gizləyib saxladığı heyvanı tapdı. Onu gətirib ərinə verdi. Kişi bıçağı çıxarıb yanına qotur düşmüş daş kimi heyvanı kəsdi. Hərəyə bir dilim düşdü. Nənə isə hikkəsindən öz payına əlini də uzatmadı. Onun bənizinə bir heyva sarılığı çökmüşdü...

1992

O GÜNLƏRİ XATIRLAYANDA

Yeniyetmə çağlarım idi. Ürəyimdə anlaşılmaz, ancaq xoş duyğular təzə-təzə baş qaldırırdı. Bilmirəm səbəbi nə idi, həmişə sinif yoldaşım Lalə ilə üz-üzə gələndə yanaqlarım od tutub yanır, ürəyim daha şiddətlə döyünməyə başlayırdı. Öz-özümə düşünürdüm: yəqin bu qızda sehrli bir qüvvə var. Doğrudan da, belə idi. Lalə adamı maqnit kimi özünə çəkirdi. Mən isə həmişə ondan uzaq qaçmağa çalışırdım. Lakin çox vaxt bu mümkün olmurdu. Ona görə ki, qız söhbət üçün həmişə mövzu tapır, heç nə olmayıbmış kimi dil-dil ötürdü. Özü də elə bil mənəmlə danışmaqdan, yanaqlarımın qızarmağından, dilimin topuq vurmağından xüsusi zövq alırdı. Mən isə titrəyir, əzab çəkirdim. Ürəyim onun qarmağına düşmüş balıq kimi çırpınır, canımı qurtarmağa çalışırdım. Ancaq bu mümkün olmurdu ki, olmurdu.

Lalənin Rasim adlı bir ipə-sapa yatmayan qardaşı var idi. Əsgərlikdən təzəcə qayıtmışdı. Doğrusu, ondan qorxurdum. Lalənin özü də qardaşından bərk çəkinirdi.

Bir dəfə axşam üstü inəyimizi kövşəndən gətirəndə qız həyətlərindən mənə çağırırdı:

- Azad, axşamın xeyir.

Könülsüz-könülsüz mızıldandım:

- Axşamın xeyir.

Çəpərin bu üzündə mən, o üzündə isə Lalə dayanmışdı. Elə təzəcə söhbətə başlamışdıq ki, qəflətən Rasimin gəldiyini gördüm. Qorxudan sarımı uddum. Lalə də qorxdu və tez evə qaçdı. Mən isə heç nə olmayıbmış kimi sakitcə getmək istəyəndə oğlanın zəhmli səsini eşitdim:

- Dayan, ə, sözüm var.

Ürəyim quş kimi çırpındı. Bütün bədənim titrəyirdi. Özümü eşitməməzliyə vurub sürətimi artırdım. Rasim acıqlı-acıqlı bağırdı:

- A heyvan, sənə demirəm dayan?

Səs çox zabitəli idi. Bilirdim ki, dayansam, dostum mənə əməlli-başlı əzişdirəcək, aşımı, suyumu verəcək. Ona görə götürül-

düm. Oğlan da mənəmlə dalımca qaçmağa başladı. Hiss elədim ki, Rasimin əlindən qurtara bilməyəcəyəm.

Dayımgilin darvazasını görəndə ürəkləndim. Ağıma qəribə bir fikir gəldi. İstədim ki, darvazadan keçib qaranlıq küncdə gizlənim, oğlan ardımca gəlsə, sakitcə sivişib qaçım.

Çox ağıllı fikir idi. Özümü darvazanın kiçik qapısından içəri salıb, küncə buruldum. Elə bil qulağımın dibində ildırım şaqqıldadı.

Sən demə mənəmlə içəri girməyimlə dayımgilin eşşəyinin anqırması təsadüfən bir vaxta düşübmüş. Ulağın qaraltısını gördüm. Ancaq sonra başıma nə gəldiyi yadımda deyil.

Bir də gözümü dayımgilin eyvanında açdım. Gördüm ki, mənəmlə xalçanın üstündə yerə uzadıblar. Ağızım köpüklənmişdi. Qulağıma ağıllı səsi gəlirdi. Harada olduğumu anlama bilmədim. Lakin birdən adamların arasında əllərini qoynuna qoyub dayanan Rasimi görəndə hər şey yadıma düşdü. Tez gözlərimi yumdum...

İndi o günləri xatırlayanda üzümə xəfif bir təbəssüm qonur.

1990

CAVANŞİR KİŞİ

Cavanşir kişi çox duzlu-məzəli, zarafatçı bir adam kimi mənəmlə yadımda qalıb. Yuxarı Xocamsaxlıda dükənçi işləyən bu kişinin anamgil tərəfdən bizə qohumluğu çatırdı.

Yaxşı yadımdadır, bir dəfə yas yerində Ağdamdan gələn başqa bir qohumumuz – Nəsir əmi dedi ki, bizim rayonun adamları nədənsə qəbristanaya yaxşı baxmırlar. Onun dövrəsində mütləq hasar çəkdirmək lazımdır.

Cavanşir kişi cır səsi ilə söhbətə qoşuldu:

- Ay Nəsir müəllim, ölü çıxıb qaçajax, hasarı neyniyirik?

Hamını gülmək tutdu. Nəsir əmi özünü sındırmayıb sözünə davam etdi:

- Hasar olanda mal-heyvan qəbristanlığa girə bilməz, yaşıllıq olar.

Cavanşir kişi yenə zarafatından qalmadı:

- Yaşılığını neynirik, ay irəhmətliyinin oğlu, ölü otduyajax?

Məni bərk gülmək tutdu. Özümü bir təhər saxlayıb mağardan çölə çıxdım.

Rayonda milis rəisi işləyən dayım Cavanşir kişinin qaynını, öz xalası oğlu Tofiqi milis idarəsinə sürücü götürmüşdü. Bakıda həkim işləyən kiçik dayım Cavanşir kişi ilə söhbət etməkdən xüsusi zövq alırdı. Bir dəfə o mənim yanımda bu məzəli həmsöhbətindən soruşdu:

- Cavanşir, Tofiq sənə kömək eləyir?

Kişi təəccüblə dedi:

- Nə kömək eləyəsidir, həkim?

- Necə olsa, indi əlində maşın var. Yəqin səni mindirib orabura aparır.

Cavanşir kişi iztehzayla güldü:

- Maşına mindirməyi gözünə girsən, tək yolda məni tapdalmasın...

Onun cavabı ikimizin də – dayımın da, mənim də xoşumuza gəlirdi. Gözlərimiz yaşarınca güldük.

O gündən xeyli vaxt keçib. Zaman öz işini görüb. Dayılarım da, Cavanşir kişi də dünyalarını dəyişiblər. Ancaq onların əziz xatirəsini heç vaxt unuda bilmirəm.

Bu yaxınlarda rayona gedəndə Cavanşir kişinin daha bir maraqlı lətifəsini eşitdim. O, kiminsə toyuna gedibmiş. Əynində təzə bir palto var imiş. Kəndçilərindən kimsə ona deyib:

Ay Cavanşir, sağlığına qismət, nə yaxşı palton var.

Bunu eşidən Cavanşir özünü eşitməməzliyə vurub. Ancaq sual verən qır-saqqız olub yapışmış kişinin yaxasından. Bir neçə dəfə ona deyib ki, palto yaxşıdır, ancaq ayağı bir az uzundur. Mütləq onu kəsdir.

Canı boğazına yığılan Cavanşir hirsli-hirsli cavab verib:

-Ay rəhmətliyinin oğlu, nə yapışmışsan e, yaxamdan. Məgər paltonun yiyəsi qoyar ki, onun ayağını kəsdirim?!...

Məsələdən xəbərdar olan adamlar gülüşürlər. Məlum olur ki, palto Cavanşir kişinin özünün deyilmiş. Onu toya gedəndə bir günlüyə götürüb geyinibmiş...

AĞACA ÇIXAN KÖPƏK

Kişilər idarənin qapısına yığılıb söhbət edirdilər. Necə oldusa söz itdən, onun insanın ən yaxın dostu olmasından düşdü.

Mövsum kişi öz itini tərifləməyə başladı, onun sədaqətindən, ayıq-sayıqlığından ağız dolusu danışdı. Dedi ki, mənim itim dünyanın ən ağıllı itidir. O, evimizin fədakar keşikçisidir. Onun qorxusundan quş quşluğu ilə bizim həyəətə səkə bilməz.

Mövsumün öz itini bu qədər tərifləməsi Mədət kişinin xoşuna gəlmədi. İstehza ilə dedi:

-Ay, hay?!

-Hünərin çatırsa gəl.

-Gəlməyinə gələrəm. Ancaq bu kişilərin yanında bir qonaqlıqdan mərcələşək. Əgər sən udsan, mən qonaqlıq verəcəm. Ancaq uduzsan dəbbələməyəsen ha!

Mövsum kişi güldü:

-Nə deyirəm, mən razı. Ancaq sənə yazığım gəlir. İt sağ tikəni qulağın boyda eləyər ha.

-Daha o sənə işin deyil. Mərc gəlirsən, yoxsa yox?

-Gəlirəm.

Beləliklə, onlar mərcələşdilər. Bununla da söhbət qurtardı.

Gecə əl-ayaq yığışanda Mövsum kişi həmişə olduğu kimi iti açıb buraxdı, arxayınca gedib yatdı. O, adəti üzrə sübh tezdən yuxudan oyandı. Tez həyəətə çıxdı ki, iti bağlasın. Ha boylandısı, onu görə bilmədi. Çar-naçar iti səslədi:

-Alabaş ha, Alabaş ha!

İt hürdü. Ancaq təəccüblü idi. Onun səsi gəlsə də özü görünmürdü. İt bir də hürdü. Qərribə idi. Onun səsi göydən gəlirdi.

Səsə sarı boylanan Mövsüm kişi tut ağacından asılmış səbəti görəndə təəccübləndi. Ən təəccüblüsü bu idi ki, onun təriflədiyi köpək də səbətin içindəydi.

Elə bu zaman Mədət kişinin səsi eşidildi. O, tək gəlməmişdi. Yanında şahidləri də var idi.

Kimsə zarafatla Mövsüm kişiye dedi:

-Ay Mövsüm, itin səbətə minib kosmosa uçurmuş, nədi?

Mövsüm kişi bir az pərt oldu. Ancaq özünü sındırmayıb dedi:

-Ay Mədət, sözümüz sözdü. Mərci sən uddun. Ancaq bir məni başa sal görüm, iti necə səbətə salıb göyə qaldırmısan?

Adamlar gülüşdülər. Mədət izah eləməyə başladı:

-Çox sadə. Bu gördüyün iri səbəti əvvəlcədən sicimlə bağlayıb, yerə salladım. Onun içinə bir parça ət də qoymuşdum. İy alan tərifli köpək səbətin içinə girib onu yeyəndə, bir ucu tutun yoğun qanadının üstündən aşırılmış sicimi çəkdim. İti səbət qarışıq göyə qaldırıb, kəndirin ucunu başqa ağaca bağladım.

Adamlar gülüşdülər. Mövsüm kişi də onlara qoşuldu. Üzünü Mədətə tutub dedi:

-Sən, doğrudan da, şeytan imişsən. Ta mənim sənə sözüm yoxdu...

1990

İTƏN CAMIŞ

Lətifgilin camışları itmişdi. Atası oğlunu da götürüb, onu axtarmağa getmişdi. Yavaş-yavaş hava qaraldığından adamı vahimə basırdı.

Ata oğluna dedi:

-Bala, ikimiz bir yerdə getməyək. Sən o cığırda get, mən bu cığırda. Qabaqda görüşərik. Bəlkə camış ikimizdən birimizin qabağına çıxdı.

Lətif çar-naçar razı oldu. Ancaq o, yamanca qorxurdu. Bunu atasına deməyə isə cəsarəti çatmırdı. Onlar elə təzəcə bir-birlərindən ayrılmışdılar ki, oğul qışqırdı:

-Camış, camış...

182

Atası oğlunun yanına qayıtdı. Elə bildi ki, o, doğrudan da, camışa rast gəlib. Ancaq gözünə heç nə dəymədi. Təəccüblə soruşdu:

-Bəs hanı camış?

-Ata, qamışlığa qurbağa tullandı, elə bildim camışdı.

Ata hirsləndi. Ancaq hiss elədi ki, oğlu qorxur. Ona görə dedi:

-Yaxşı, gəl birlikdə axtaraq.

Ata qabaqda, oğul isə onun arxasınca gedirdi. Bir az toxtaq olsa da, Lətif yenə də qorxurdu. Hər kol, hər qaya əcaib bir heyvanı xatırladırdı.

Bir xeyli getdilər. Birdən Lətif dedi:

-Ata, ay ata.

-Nə var, oğlum?

-Ata, gəl qayıdaq evə. Deyərik ki, nə qədər axtardıq, camışı tapa bilmədik.

Ata yenə hirsləndi:

-Ə, axmağın biri axmaq. İtən camış özgənin deyil e, mənimdi. Özüm özümü aldadım?!

Lətif bərk utandı. Xoşbəxtlikdən camışı tez tapdılar. Onu qabaqlarına qatıb evə gətirdilər.

Lətif yenə də qayğılı görünürdü. O, qorxurdu. Qorxurdu ki, atası onun sözlərini evdəkilərə söyləsin.

Evdə Lətifin anası atasından soruşdu:

-A kişi, camışı hardan tapdınız?

Ata gülümsündü:

-Arvad, hansı sehrbazsa camışımızı qurbağaya döndərmişdi. Yaxşı ki, Lətifi də yanıma aparmışdım. O, bir dua oxuyub qurbağanı yenidən camışa döndərdi.

Ana təəccüblə onlara baxdı. Lətif isə qıpqırmızı qızarmışdı.

1990

183

SÜRÜCÜ ƏJDƏR

Əjdər kişi ağır təbiətli, astagəl bir adam idi. O, kənddə sürücü işləyirdi. "Yavaş gedən uzaq gedər" məsəli onun həyat idealına, devizinə çevrilmişdi. Ona görə həmişə sükan arxasında diqqətli olar, bəzi sürücülər kimi maşına qaz verib özünü adamların gözü-nə soxmağa çalışmazdı.

Bir dəfə cavan bir oğlan yolun kənarında durub maşın gözləyirmiş. Təsadüfən Əjdər kişi maşınla onun yanından keçəndə oğlan əl qaldırır. Sürücü maşını saxlayıb soruşur:

-A bala, hara gedirsən?

-Rayon mərkəzinə.

-Gəl əyləş, elə mən də ora gedirəm.

Oğlan kabinəyə əyləşir. Əjdər kişi sürət ötürücüsünü dəyişib, maşını hərəkətə gətirir. Adəti üzrə yenə də yavaş sürür, oğlanı sorğu-suala tutur, onunla söhbət etmək, "yola nərdivan qoymaq" istəyir. Lovğa sənişin lap dilxor olur. Bir qədər kobud şəkildə özündən qat-qat yaşlı sürücünün üstünə çımxırır:

-A kişi, sorğu-sual eləyincə maşını bir az bərk sürsənə! Elə bil təkərlərin altında qarışqa qalıb ölməyindən qorxursan.

Oğlanın komtaylığı, danışıq ədası sürücü Əjdərin xoşuna gəlməsə də, özünü o yerə qoymur. Üzünü cavana tutub soruşur:

-A bala, deyəsən tələsirsən, eləmi?

-Hə, əlbəttə, tələsirəm.

Oğlana elə gəlir ki, sürücü sürəti artıracaq. Lakin gözlədiyinin əksinə olur. Əjdər kişi maşını kənara çəkib saxlayır və kabinənin qapısını açır:

-Bala, di düş!

Oğlan təəccüblə sürücüyə baxır. Sürücü yenə ondan soruşur:

-Bala, demirdin ki, tələsirsən?

-Bəli, tələsirəm.

-Onda düş, ay oğul, düş piyada get. Mən dağ yolunda bundan artıq sürətlə maşın sürə bilmərəm.

Oğlan səhvini anlayıb sürücüdən üzr istəyir. Onlar yenə öz yollarına davam edirlər.

KİÇİK POVESTLƏR

MƏKTƏB İLLƏRİ

Orxan qərribə uşaq idi. Ağına batmayan işə qətiyyənlə qol qoymazdı. İstəyirsən lap boynuna diri ilan sal, dediyindən dönən deyildi. Ancaq təzə sinifdə onu heç kim tanımırdı. Əslinə qalsa, heç onun da sinfin uşaqları haqqında məlumatı yox idi. Təkcə bir nəfəri tanıyırdı. Buna da heç tanışlıq demək olmazdı. Ancaq Orxana elə gəlirdi ki, o qızı yaxşı tanıyır, özü də lap çoxdan.

Bu tanışlığın tarixçəsi belə idi. Orxan rayon mərkəzinə gələndə təsadüfən o qızı görmüşdü. Özü də bir neçə dəfə. Geriyə – evlərinə qayıdanda özündən asılı olmayaraq elə hey onun haqqında düşünmüşdü. Orxan kimi xəyalpərvər bir oğlanın yaddaşına düşən bu ilk iz getdikcə dərinləşməyə, ətə-qana dolmağa başlamışdı. Adını bilmədiyi o qız Orxanın ən yaxın dostuna, sirdaşına çevrilmişdi. Odun yığanda da, ot biçəndə də, su daşıyanda da onun gözlərinin qarşısında bu çəlimsiz qız canlanırdı. Bəzən onlar saatlarla üz-üzə dayanıb söhbət edər, ətirli yamaqları, uca dağları, geniş biçənəkləri birlikdə gəzər, dolanardılar. Orxan bir gid – ekskursavod kimi öz dostuna dağlardan, dərələrdən, bulaqlardan, meşədən, onun qoynunda yaşayan heyvanlardan, quşlardan söhbət açar, dil-boğaza qoymazdı. Bir də aylardı ki, ya meşədə təkcə odun yığır, ya da hansı bir taladasa ot biçir.

Günlər ötüb keçdi. Tale elə gətirdi ki, Orxan rayon məktəbində oxumalı oldu. Sinfə girəndə gözlərinə inanmadı. Onun dostu da burada idi. Təbii ki, o, Orxanın üzünə heç baxmadı da. Bu, oğlanın xətrinə deydi. Bəs necə, neçə ilin dostu olasan, heç adamla salamlaşmayasan da?

Orxanın xəyalındakı qız nə qədər mehriban, istiqanlı idisə, onun cildinə girmiş bu qız bir o qədər soyuq, laqeyd idi. Həmin

qızın bircə adı xoşuna gəldi. Əslində bu ad sinifdəki qızdan çox, onun xəyalındakı qıza daha çox yaraşdı: Nurtən...

İlk günlər düz-əmelli dərs keçən də olmadı. Hələ sabit dərs cədvəli olmadığından, bir fənn müəllimi sinfə iki dəfə girir, o biri isə heç bir dəfə də dərs demirdi.

Sınıf rəhbəri təzə uşaq gəlib-gəlmədiyini soruşdu. Orxan ayağa qalxdı. Müəllim üzünü Nurtənə tutub dedi:

- Bu oğlanın adını da müvəqqəti jurnala yaz. Sonra baxarıq, görək o, sizinlə ayaqlaşa biləcəkmə?

Bununla da hər şey qurtardı. Orxan tamamilə unuduldu. Heç onunla maraqlanan da olmadı. Sınıfın diqqəti isə Azadda, Elçində və Vüqarda idi. Uşaqların yanında onlar nüfuz sahibi idilər. Dedikləri qanun idi. Əgər desələr ki, dərsdən qaçaq, kimin həddi var idi ki, sinifdə otursun.

İlk vaxtlar Orxan da deyilənlərə əməl etdi. Dəstədən geridə qalmamaq üçün hərəkət etdi. Ancaq bu, onun xarakterinə qətiyyəyən uyğun deyildi.

Nurtən sinfin yaxşı oxuyan uşaqlarından idi. Müəllimlər də həmişə ondan dərs soruşar, yaxşı qiymətlər yazardılar. Orxanı isə elə bil heç kəs görmürdü. Bir aydan artıq vaxt keçmişdi. Ancaq ondan dərs soruşmaq heç kəsin yadına düşməmişdi. Uşaqlar da onunla "xala xətrin qalmasın" salamlaşar, sonra tamamilə unudardılar.

Bir gün ədəbiyyat dərsi olmalı idi. Müəllim evə Füzulinin "Məni candan usandırdı" qəzəlini vermişdi. Zəng içəri vurulmamış Azad sinfə elan etdi:

- Heç kim dərs danışmamalıdır.

Hər şey aydın idi.

Müəllim sinfə girdi. Adəti üzrə adları yoxladı. Sonra soruşdu:

- Kim dərsimizə hazırdır?

Sinfə sükut çökdü. Heç kəs əlini qaldırmamışdı. Azadgil məmnun halda uşaqlara baxırdılar. Birdən onların gözü Orxana sataşdı. O, əlini qaldırmışdı. Hamı təəccüblə, kinayə ilə təzə şagirdə baxırdı. Orxan isə həyəcədən heç kəsi görmürdü...

Müəllim təzə, hələ tanımadığı şagirdi qabağa çağırırdı. Orxan ilk dəfə idi ki, dərs danışmağa çıxırdı. O, qıpqırmızı qızarmışdı. Əvvəlcə heç nə edəcəyini də bilmədi. Uşaqların çoxu iztehzə ilə qımışdı.

Birdən oğlan özünü ələ aldı və Füzulinin şerini ahəngdar bir səslə söyləməyə başladı:

Məni candan usandırdı, cəfadən yar usanmazmı?

Fələklər yandı ahımdan, müradım şəmi yanmazmı?

Uşaqlar da, müəllim də heyranlıqla qulaq asırdılar. Elə bil hamı onu birinci dəfə idi ki, görürdü. Orxan isə hər şeyi unutmuşdu. Onun gözlərinə heç nə görünmürdü, qulaqları öz səsindən başqa heç nəyi eşitmirdi.

Şer qurtardı. Sinfə ani bir sükut çökdü. Müəllimdən qabaq uşaqların pıçılısı eşidildi. Sonra müəllim dilləndi:

- Əhsən! Axır ki, bu sinfə də bir yaxşı ədəbiyyatçı gəldi.

Müəllim orxana "5" yazdı.

Hər şey elə bu qiymətlə başladı. O gündən Orxanın əsl adı unuduldu. O, yeni, özü də dəhşətli bir ad qazandı: əclaf.

Sinifdə uşaqların hamısı ona bu adla müraciət edirdi. Özü də ən dəhşətli bu idi ki, o da – Nurtən də Orxana əclaf deyirdi.

Yazıq uşaq əzab çəkirdi, için-için inləyirdi. Ancaq dözürdü. Bu haqda heç kəsə bir kəlmə də demirdi.

Şagirdlər tərəfindən təklənən bu oğlan qətiyyəyən ruhdan düşmürdü. Sinifdə isə hamı ona düşmən gözü ilə baxırdı. Ancaq Orxanın bir etibarlı dostu var idi: məşhur Amerika yazıçısı Cek Londonun "Martin İden" əsərinin qəhrəmanı Martin İden.

Orxan ən çətin anlarda öz dostu ilə "məsləhətləşər", onun kimi dözümlü olmağa çalışırdı. Bu oğlanın dostu o qədər güclü, dəyanətli idi ki, "düşmənlər" onun yanında çox cılız görünürdülər. Orxanın qəlbinin dərinliyindən bir Martin İden boylanırdı. Orxan öz sadıq dostu ilə fəxr edirdi. Ancaq uşaqlar bilmirdilər ki, belə etibarlı dostu olana batmaq çox çətindir.

Orxana şagirdlərin hərəkətindən çox müəllimlərin davranışı təsir edirdi. Ondan qat-qat zəif dərslər hazırlayan uşaqlar "5" alırdılar. Orxan dərslərində isə fikri ayrı yerdə olan müəllimlər ona ya "3", ya da "4" yazırdılar.

Orxan müəllim ailəsində dünyaya göz açmışdı. Hələ bir dəfə də olsun görməmişdi ki, atası ona güzəştə qiymət versin. Əksinə, o, həmişə oğlunu sıxışdırırdı. Rüblükdə başqaları "5" alanda Orxana "4" yazılırdı. Burada isə hər şey əksinə idi. Müqəddəs müəllim adının arxasında gizlənənlər əslində alverçi idilər. Şagirdlərə biliklərinə görə yox, onların valideynlərinin mövqeyinə görə qiymət verirdilər... Lakin Orxan susur, heç nə demirdi. Bir də ki, o nə deyə bilərdi axı?!

Təkcə ədəbiyyat müəllimi onun ürəyinə yatırdı. Ona görə yox ki, ədəbiyyat Orxanın sevdiyi predmet idi, həm də ona görə ki, Novruz müəllim tələbkar, həm də ədalətli idi.

Orxanın eşitdiyinə görə, onun üstündə Novruz müəllimi pedaqoji şüuranın iclasında bərk danlayıbmışlar. Direktor deyibmiş:

- Müəllim, bu nədir, medala namizəd olan uşaqlara aşağı qiymət verirsən, o biri fənlərdən zorla "3" alana isə "5" yazırsan?

Novruz müəllim isə sözünün üstündə möhkəm durmuşdu. Direktorun, müəllimlərin xahişinə qulaq asmadığına görə çox adamın onu görən gözü yox idi.

Novruz müəllim Martin İdendən sonra Orxanın ikinci dostuna çevrilmişdi. O, çox maraqlı dərslər keçirdi. Hiss olunurdu ki, öz üzərində çox ciddi çalışır, daim mütləq edir. Bu gənc müəllim o biri müəllimlər kimi dərslərdə yazılanlarla kifayətlənmir, həmişə həyatı faktlardan istifadə edir, şagirdləri bədi əsərlərin müsbət qəhrəmanları kimi olmağa səsləyirdi.

Direktor o biri müəllimlərin dərslərinə girəndə onların çoxu özlərini itirir, tez-tez çaşırdılar. Novruz müəllimin isə heç nə vecinə deyildi. İxtisasını yaxşı bildiyindən ona irad tuta bilmirdilər. Direktor ədəbiyyat dərslərini dinləyəndə müəllim elə bil ona acıq vermək məqsədilə daha da şövqlə dərslər keçirdi. Bu, Orxana ləzzət eləyirdi. Ürəyində Novruz müəllimi alqışlayırdı.

Novruz müəllim heç kəsə güzəştə getməzdi. Ən zəif şagird dərslərini yaxşı hazırlasın, ona yüksək qiymət verər, əlaçığı aşağı qiymət verəndə əli əsməzdi.

İnşa yazdıranda o, şagirdlərə tam sərbəstlik verər, o biri ədəbiyyat müəllimləri kimi konspektləri – icmalları yığmaqla məşğul olmazdı. Onun prinsipi belə idi: nədən, hardan istifadə edirsənsə et, tək yaxşı inşa yaz. Ancaq yazıları elə bil zərrəbinlə yoxlayardı. Bir səhv belə onun gözündən yayınmazdı. Köçürülən yerləri səhifəsinə inşanın yanında qeyd edərdi. Uşaqlar məəttəl qalmışdılar. Hamı deyirdi:

-Deyəsən bu Novruz müəllimin oxumadığı kitab, jurnal, qəzet yoxdur.

Əslində isə Novruz müəllimin oxumadığı oxuduqlarından çox idi. O, özü bunu bildiyi üçün öz üzərində daha artıq bir səylə çalışırdı.

Bir dəfə Azad uşaqlara dedi:

-"B" sinfi bizi futbol oynamağa çağırır. Nəyin bahasına olursa olsun onlara qalib gəlməliyik. Bu gün dərslərdən sonra məşq edəcəyik. Mütləq hamınız gələrsiniz. Təkcə əclafdan başqa.

Oğlanlar iki hissəyə bölünüb məşq edirdilər. Dəstələrin birinə Azad, o birinə isə Elçin rəhbərlik edirdi. Xeyli oynadılar. Sonra evə dağılışırdılar.

Səhər dərslərdə hamı futboldan danışır. Orxanın da futbola böyük həvəsi var idi. O, kəndin futbol "ulduzu" idi. Ancaq kənd başqa, rayon mərkəzi başqa. Digər tərəfdən futbol kollektiv oyundur. Kollektiv isə ona etimad bəsləməzdi. Əvvəlcə o, futbola getmək haqqında qətiyyətlə düşünmürdü. Evdə oturub dərslərini hazırlayırdı. Lakin fikrini bir yerə cəlb eləyə bilmirdi. Futbol meydançası onu maqnit kimi özünə çəkirdi.

O, gözünü açanda özünü rayon stadionunda gördü. Qızgın oyun gedirdi. "B" sinfinin oyunçuları bir qol vurdular. "A" sinfinin kapitanı Azad özündən çıxmışdı. O, uşaqların üstünə qışqırır,

ağzına gələn deyirdi. Kapitan günahın hamısını müdafiəçi Qərib-də gördüyü üçün onu oyundan çıxardı:

-Çıx cəhənnəm ol! Sənsiz də keçinirik.

Birdən onun gözləri kənarda dayanıb futbola baxan Orxana sataşdı. Kapitan onu meydançaya çağırdı. Müdafiədə oynamağı tapşırırdı.

Orxanın üzü işıqlandı. O, qətiyyənlə bunu gözləmədi. Fikirləşməyə isə vaxt yox idi.

Oğlan meydançaya sıçradı. Rəqib komandanın oyunçusu uşaqları aldada-aldada irəli keçirdi. Vəziyyət çox gərgin idi. Arxada tək-cə Orxan qalmışdı. Hücümçü onu da aldatmaq istədi. Ancaq necə oldusa top Orxanın ayağına dəyib geri qayıtdı. Oğlan topun dalınca qaçdı, öz komanda yoldaşlarına pas verdi. Kapitan isə onun bu xidmətini belə qiymətləndirdi:

-Sağ ol, əclaf!

Söz cərəyanı kimi Orxanın qanına işlədi. Acığından bilmədi ki, neyləsin. Birdən top ona sarı gəldi. O, topu götürüb irəliləməyə başladı. Rəqib komandasının oyunçuları bir-bir arxada qalırdılar. Azad qışqırır, top tələb edirdi. Orxan isə heç nə eşitmirdi, elə hey irəliləyirdi. O, qapıçı ilə təkbətək çıxdı. Hamı həyəcan keçirirdi. Tamaşaçılar qışqırırdılar: vur, vur!

Qapıçı topun üstünə atıldı. Orxan onu da aldadıb boş qapı ilə üz-üzə qaldı. Topla düz qapı xəttinin üstünə çıxdı. Dayandı. Birdən ağına nə gəldisə kosu geriyyə, meydançanın mərkəzinə vurdu.

Hamı çaşmışdı. Orxan isə üstünə qışqırırdılar:

-Əclafın biri əclaf, satqın.

Onunsa heç nə vecinə deyildi. Vüqarla, təntənə ilə, acı-acı gül-gülə meydançadan çıxdı. Bu, onun öz nankor, vicdansız yoldaşlarına cavabı idi. O, həm də yaxşı futbol oynamağı bacardığını da sübut etmiş oldu.

Səhər sinifdə hamı dünənki oyun haqqında danışdı. "B" sinfinə uduzmaq onlara bərk yer olmuşdu. Bütün günahları isə Orxanın üstünə yıxırdılar. Azad dil-boğaza qoymadan deyirdi:

- Əclafdan nə gözləyəsən. Əclaf elə əclafdı da.

Birdən necə oldusa Orxan yerindən qalxdı. İrəli yeriyib ikiəlli Azadın xirtdəyindən yapışdı. O, elə qəzəbli idi ki, gözünə yer-göy görünmürdü. Azad isə xırıldaıyordu...

Elə bu vaxt müəllim içəri girdi. Hərə keçib öz yerində oturdu. Azad isə Orxanı hədələməyə başladı:

- Yaxşı, görərsən!

Heç kəsin fikri dərdsə deyildi. Uşaqlar pıçıltıyla bir az əvvəl baş verən hadisəni müzakirə etdirdilər.

- Pah atonna, xəmir də daşarmış!

Kimsə dilləndi:

- Neyləsin, adamı nə qədər təhqir etmək olar?

Başqası dilləndi:

-Sənə əclaf desələr dözərsən?

- Azad onda bu qisası qoymaz

Elçin isə Azada məsləhət verirdi:

- Məktəbdə onunla işin olmasın. Başqa bir yerdə aşını, suyunu verərik.

Dərs qurtardı. Orxan sinifdən çıxdı. Heç kəsin üzünə baxmadan evə sarı yollandı. Onun ürəyi bərk döyünürdü. Əslində o heç kəsdən qorxmurdu. Birinci dəfə deyildi ki, dava-dalaşa düşürdü.

Yolda onun qarşısını kəsdilər. Çantasını əlindən aldılar. Nə qədər etsə də cantanı vermədilər. Onu top kimi ora-bura atdılar. Gündəliyini açdılar. Onlar "5" yazılmış səhifələri cırdılar, kağız təyyarələr düzəldilər. Onları körpünün üstündən bir-bir havaya atdılar. Təyyarələr uçdular, uçdular. Onların sənişini də, pilotu da Orxanın "5"-ləri idi.

Təyyarələr uçuşur, uçuşur, elə bil ki, halal "5"-ləri ləyaqətsiz uşaqlardan qorumaq istəyirdi.

Təyyarə uçdu, uçdu... Birdən hava qaraldı. Göy üzünü buludlar aldı. Orxanın başı uğuldamağa başladı. Onun üzünə, başına, qarnına saysız-hesabsız zərbələr enirdi...

Orxan ayılanda özünü yerə sərilmiş gördü. O, hönkürmək istədi. Ancaq gözləri qupquru idi. İçində qəzəb tufanı baş qaldırmışdı. Yadına bir atalar sözü düşdü: "Mərdi qova-qova namərd eləyərlər." Yox-yox, Orxan heç vaxt istəmirdi ki, ona

namərd desinlər. Ancaq əclaf sözü məgər namərdlikdən yüngül idi?

O, üst-başını çırpıb bibisigilə gəldi. Nə qədər çalışdılsa, Orxandan söz qopara bilmədilər. "Yolda yıxılmışam", - dedi.

Ancaq Orxan dərs oxuya bilmirdi. Sətirlər gözləri önündə qatmaqarışiq düşürdü. Gündəliyini açdı. Onun üstündə iri hərflərlə yazılmışdı: əclaf.

Orxanın bütün bədəni ağrıyırdı. Əvvəl istədi ki, dərsə getməsin. Sonra fikirləşdi ki, bunu qorxaqlıq əlaməti hesab edərlər. Ona görə özünü cəmləşdirib məktəbə yollandı. Onun partasının üstündə də yazmışdılar: "Əclaf."

Orxanın gözlərində bu söz artır, çoxalır, hər biri bir uşağa çevrilirdi. Əclaf-Azad, əclaf-Elçin, əclaf-Vüqar...

Orxanı yandıran bu idi ki, sinifdə heç kəs ona qahmar çıxmırdı. Təkbaşına isə bütün sinfə qarşı çıxmaq ağılsızlıq idi.

Sınıf iclası keçirildi. Hamı yer-yerdən durub Orxanın tərbiyəsizliyindən, davakarlığından danışdı. Gülməli iş idi. Orxan hələ belə ədalətsizlik görməmişdi. Yalnız bir nəfər – Adil adlı bir oğlan onu müdafiə etdi. Ona qarşı olan ədalətsizlikdən danışdı. Lakin onun da sözünü ağızında qoydular. Orxana da söz verdilər. Ancaq o heç nə demədi. Heç kəsdən şikayət eləmədi.

Müəllim ondan soruşdu:

-Oğlum, istəyirsən səni başqa sinfə keçirək?

Orxan qəti səslə cavab verdi:

-Yox, mən bu sinifdə oxuyacağam.

Müəllim uşaqları danladı. Onlara dedi ki, Orxan heç də pis oğlana oxşamır. Ona kömək etmək lazımdır.

İclasdan sonra kimsə sinfə müraciətlə dedi:

-Uşaqlar, yazıqdır, onunla işiniz olmasın.

Orxanı elə bil ildırım vurdu. Yazıq sözü əclafdan daha dəhşətli idi. O, gücü gəldikcə qışqırdı:

-Yazıq sizin özünüzsünüz...

Orxanın gecəsi-gündüzü yox idi. O, dərslərini yaxşı oxumağa çalışır, boş vaxtlarında idmanla məşğul olur, intiqam hissi ilə alışıb yanırıdı. Ancaq onu da yaxşı bilirdi ki, tək əldən səs çıxmaz. Bütün bir sinfə qarşı neyləmək olardı?

Yuxarı siniflərin də atamanları var idi. Azadgil öz uşaqlarının yanında loyğalansalar da, həmişə onlara yaltaqlanırdılar. Bir dəfə həmin uşaqlardan üçü sinfə girdi. Saymazyanə partanın arası ilə gəzdilər. Sonra üzlərini sinfin atamanına tutub soruşdular:

- Ə, Azadçik, bu qızlardan hansını bizə verirsən?

Azad hırıldaya-hırıldaya dedi:

- Hamısı sizə qurbandı!

Kimsə arxadan qışqırdı:

- Biqeyrət!

Bu sözü deyən Orxan idi. Uşaqlar da onun sözünü təkrar etdilər. Yuxarı sinfin atamanı İsa isə Orxanı tərpedən dırnağacan süzdü. O, bu oğlanı birinci dəfə idi ki, görürdü.

Hamı nəfəsini içinə çəkmişdi. Kimsə pıçıldadı:

-Yazıq, özünü yenə də işə saldı.

İsa Orxanın yanına gəldi. Orxan döyüşə hazırlaşan xoruz kimi qabardı. Öz rəqibinin üstünə atılmağa hazır vəziyyət aldı.

İsa güldü və dedi:

-Əhsən! Bu sinifdə bir kişi varsa, o da sənsən. Bu gündən dostam sənidlə.

Onlar getdilər. Sinfə sakitlik çökmüşdü. Oğlanlar başlarını aşağı dikmişdilər. Qızlar isə təbəssümlə, minnətdarlıq duyğusu ilə Orxana baxırdılar. Bu baxışların arasında Nurtənin də baxışları var idi. Orxana elə bil dünyanı bağışladılar.

O gündən əclaf sözü öz ünvanını dəyişdi, əsl sahibini tapdı.

Bu hadisədən sonra Orxana münasibət tamamilə dəyişdi. Hamı onu öz adıyla çağırırdı. Orxan isə heç kəsə isinişə bilmirdi. Hər şeyi unutmağa çalışırdı. Lakin bacarmırdı. Bir zaman ona "əclaf"

deyə müraciət edənlərin indi quyruq bulaması, dəqiqəbaşı Orxan, Orxan deməsi ona çox eybəcər görünürdü.

Nurtən də dil-boğaza qoymur, elə hey onu söhbətə çəkirdi. Ancaq Orxan Nurtəndən də qaçırdı. Onun xəyalı ilə yaşamaq daha maraqlı idi:

- Nurtən, heç səndən gözləməzdim.

- Bağışla məni, Orxan. Mən səni yaxşı tanımamışam.

- Yaxşı-yaxşı, gəl ayrı şeydən danışaq. Görürsənmi bu çiçəklər necə gözəldir?

-Sən gülləri xoşlayırsanmı, Orxan?

- Əlbəttə.

- Onda gəl mənimlə bizə gedək. Həyatımızda o qədər gül var ki. Nə qədər istəsən dərib sənə verərəm.

- Mənə torpaqda bitən yox, gəzən gül lazımdı.

-Heç gəzən də gül olpr?

- Niyə olmur ki? Bəs sən gəzən gül deyilsənmi?

Orxanın yanaqları od tutub yandı. Xəyalından keçirdiklərindən özü də utandı. Yaxşı ki, Nurtən bu haqda heç nə bilmirdi...

Bir dəfə Nurtən sinifdə şəkil çəkirdi. Kimsə ucadan dedi:

-Oy, Nurtənin nə qəşəng karandaşları var! Mən heç beləsini görməmişəm.

Nurtən güldü. Özündən razı halda dedi:

- Bunlar karandaş deyil. Dayım Moskvadan göndərib. Adına bir cür deyirlər e... Hə, tapdım, flomaster.

Biz birinci dəfə idi ki, flomaster görürdük. Doğrudan da, onlarla yazmaq da, şəkil çəkmək də çox rahat idi.

Axırncı tənəffüs idi. Uşaqlar həyəətə çıxıb oynayır, istirahət eləyirdilər.

Zəng vuruldu. Hamı içəri girdi. Birdən Nurtən rəfiqəsi Əzizədən soruşdu:

- Mənim flomasterimi görməmişən?

-Yox, atam canı xəbərim yoxdu.

Kimdən soruşdularsa, gördüm deyən olmadı. Müəllim dedi:

- Qızım, oğru gəlsə, çox şey aparardı. Yəqin yadımdan çıxıb evdə qalıb.

Əzizə dedi:

- Yox e, müəllim, tənəffüsdə burada idi.

Elçin qışqırdı:

- Yəqin, kimsə oğurlayıb.

Vüqar səsləndi:

- Bura başqa sinifdən heç kəs gələ bilməz. Gəlin çantaları axtaraq.

Axtarış başlandı. Orxan da çantasını açdı. Gözlərinə inanmadı. Nurtənin flomasterləri onun çantasından çıxdı.

Azad qışqırdı:

- Oğru!

Yer-yerdən qışqırdılar:

- Ar olsun!

Nurtən dedi:

-Müəllim, yadıma düşdü. Flomasteri ona mən özüm vermişdim. Gör ha, hər şeyi unutmuşam.

Orxan çaşıb qalmışdı. Uşaqların gözüünün içinə düz baxa bilmirdi. O, utanırdı. Nurtənin onu müdafiə etməsi isə qəribə idi. O, yalan deyirdi. Orxan ondan flomaster istəməmişdi. Yox, burada özgə əli var. Ancaq necə sübut edəsən?

Orxan evdə də özünə yer tapa bilmir, elə hey düşünürdü:

- Gör indi Nurtən mənim haqqımda nə fikirləşir?

O, xəyalən qızla söhbət edirdi:

- Nurtən, Vallah, bu işdən mənim xəbərim yoxdu.

- Hansı işdən?

- Sənin flomasterlərini mən götürməmişdim.

- Bilirəm, onları mən özüm sənə vermişdim. İstəyirsən həmişəlik sənə bağışlayım?

- Yox-yox, lazım deyil...

- Götür, utanma!

- Nurtən, mənə inanmırsan?

- Niyə inanmıram ki?

- Heç mən oğruya oxşayıram?

- Sənə kim oğru deyir ki?

Xəyali söhbət baş alıb gedir, Orxanın isə ürəyi sıxılırdı. Bu dərdə necə dözəsən? Uşaqlar əclaf sözünü təzəcə unutmuşdular ki, bu oğru söhbəti də bir yandan çıxdı. Nə isə... Heç deyiləsi iş deyildi.

Həftələr bir-birini əvəz edirdi. Orxan isə Nurtənin, eləcə də o biri uşaqların üzünə baxa bilmirdi. Düzdür, ona açıq-açıqına oğru demirdilər, ancaq sifətlərindən bir istehza oxunurdu. Azadın da qırışıqı yavaş-yavaş açılırdı.

Bir dəfə Orxan sinfə girəndə dəhşətə gəldi. Onun partasının üstündə bıçaqla "oğru" sözü cızılmışdı. O, tez bir şüşə qırıqı tapıb yazını pozdu. Ürəyi isə hey titrəyirdi:

-Bircə bu sözü də üstümdən götürə bilsəydim?!

Bu gün növbətçi Azadla Vüqar idi. Onlar böyük tənəffüsdə uşaqları çölə çıxartdılar. Dedilər ki, sinifdə təmizlik işləri aparacağıq.

Orxanın dalağı sancdı. O da uşaqlara qoşulub həyəətə qaçdı. Birdən ağına qəribə bir fikir gəldi. Siniflərinin bağa baxan pəncərəsi yadına düşdü. Tez ağaca dırmaşdı. Buradan sinfin içi apaydın görünürdü. Vüqar qapının dalında durmuşdu. Azad kiminsə çantasını açdı. Oradan nə isə götürüb, Orxanın çantasına qoydu.

Məsələ aydın idi. Orxan açıq pəncərədən özünü içəri atdı. Azad çantanı bağlamağa macal tapmamış başının üstünü aldı.

Orxan: - Əclaf, al payını, - deyib, Azada bir-iki yumruq vurdu. Sonra onu yerə yıxıb dizini sinəsinin üstünə qoydu.

Azad yalvarmağa başladı:

-Burax, bir də eləməyəm.

Orxansa heç nə eşitmirdi. Uşaqlar içəri girəndə qəribə bir mənzərə ilə rastlaşdılar. Orxan az qalırdı ki, Azadı boğub öldürsün. Elə hey deyirdi:

-Əclaf, al payını!

Uşaqlar Azadı Orxanın əlindən zorla alıb nə baş verdiyini soruşdular. Orxan əsəbi halda dedi:

-Qoy bu yaramazın özü desin. Başqasının şeylərini çantadan götürüb mənim çantama soxur. Üstümə şər atıb məni oğru adlandırmaq istəyir. Üzr istə, əclaf!

Hamı Azada nifrətlə baxırdı. O, Nurtənin flomasterini Orxanın çantasına qoymağını da boynuna aldı. Vüqarın da aşını, duzunu verdilər. Bəs necə, cinayətdə o da iştirak eləmişdi.

Bir gün Nurtən Orxana yanaşdı. Orxan qıpqırmızı qızarsa da, özünü ələ almağa çalışdı. Qız saçlarının ucunu didə-didə oğlana dedi:

- Orxan, sənə bir işim düşüb.

- Buyur.

- Mənə inşa yazmaqda kömək edərsənmi?

- Əlbəttə. Hansı mövzunu seçmişən?

- Sərbəst mövzunu. "Sən həyatın mənasını nədə görürsən?"

Əslində insanı yazmışam. Ancaq istəyirəm ki, onu sən də oxuyasan, fikrini deyəsən. Lazım gəlsə, əlavələr də edə bilərsən.

Orxan razılaşdı. O, insanı alıb getdi. Ürəyi döyünə-döyünə Nurtənin yazısını oxumağa başladı. Əslində inşa pis alınmamışdı. Lakin bəzi yerlərdə ardıcılığın pozulması hallarına yol verilmiş, bəzi cümlələrdə isə uzlaşma qaydaları pozulmuşdu. Orxan asanlıqla cümlələri düzəltdi. Rabitə olsun deyə bir neçə abzasın arasına əlavələr etdi.

İnşa hazır idi. Ancaq Orxan nəşə yazmaq, ürəyini boşaltmaq istəyirdi. Ancaq utanırdı.

Səhəri gün qız Orxandan insanın necə çıxmasını soruşdu. Oğlan mızıldandı, yaxşıdır, - dedi. Qız inşasını istəsə də, o vermədi, axırıncı dərsdə verərəm, - dedi. Hələ bəzi yerlərini yenidən nəzərdən keçirmək istəyirəm.

Sonuncu zəng vurulanacan Orxan haldan-hala düşdü. O, əlləri titrəyə-titrəyə Nurtənin inşasını özünə qaytardı və cəld addımlarla qızdan uzaqlaşdı.

Nurtən inşasını alıb evə getdi. Çörəyini yeyib, dərs cədvəlini nəzərdən keçirdi. Sonra insanı açıb Orxanın etdiyi əlavələrə,

düzəltdiyi cümlələrə baxdı. Ürəyində ona "sağ ol!" deməyi də unutmadı. Birdən elə bil qızı ildırım vurdu. Yanaqları od tutub yandı, başı gicəlləndi. İnsanın sonunda karandaşla bu sözlər yazılmışdı: "Nurtən, sənin hər bir təbəssümün mənim qəlbimi nurla doldurur. Sənə olan təmiz eşqimi həyatımın mənası hesab edirəm"...

Orxan Nurtənə rast gəlməkdən qorxurdu. Nurtən də çox qaşqabaqlı, qaradınməz olmuşdu. Onlar bir-birlərinin üzünə baxmadılar da. Yaxşı ki, bu gün ədəbiyyatdan inşa yazırdılar. Hərənin başı özünə qarışmışdı. Uşaqlar sakitcə yazır, Novruz müəllim isə qəzet oxuyurdu.

O gündən sonra Nurtənlə Orxan bir-birlərindən gen qaçmağa, üz-üzə gəlməməyə çalışırdılar. Elə bil onların hər ikisinin dilinə qıfıl vurulmuşdu. Qabaqlar heç olmasa hərdən bir söhbət edirdilər. İndi isə onlar küsülü adamlar kimi dolanırdılar. Guya ki, heç bir-birlərini görmürdülər.

İnşaların müzakirəsi idi. Novruz müəllim yazıları diqqətlə yoxlamış, şagirdlərin səhvlərini ümumiləşdirmişdi. O, başlıca nöqsanı uşaqların dərslikdən kənara çıxma bilməmələrində görürdü. Müəllim Nurtəni, xüsusilə Orxanı təriflədi. Dedi ki, onların yazılarında bəzin nöqsanlar olmasına baxmayaraq, hər iki şagird sərbəst mühakimə yürütməyə meyl edir ki, bu, çox yaxşıdır.

Nurtən qızardı. Orxan da özündə deyildi. O, yamanca utanırdı. Özü də tərifə görə yox, Nurtənin qaralamasının arxasında yazdığı iki cümləyə görə.

Qəribədir ki, elə bu zaman Nurtən də həmin cümlələr haqqında fikirləşirdi.

Bir gün İsa yenə başının dəstəsi ilə sinfə girdi. Dişlərini ağarda-ağarda uşaqlara nəzər saldı. Sonra üzünü Orxana çevirib soruşdu:

- Orxan, bu qızların hansını bizə verirsen?

- Məgər mən qızların dədəsiyəm? Hansını istəyirsən, evlərinə elçi göndər. Verərlər, verməzlər, o valideynlərin öz işidi...

Hamı güldü. İsağil də uşaqlara qoşuldular. İsa üzünü dostlarına tutub dedi:

- Gördünüz, mən deyirdim, inanmırdınız?! Əsl aktyordur...

Sonra o, Orxana dedi ki, dərsdən sonra qaçıb getmə, səninlə vacib işimiz var.

Orxanın ürəyi həyəcanla döyünürdü. Sinfin bəzi uşaqları da narahat idilər. Düşünürdülər ki, İsa çağırıbsa, deməli, mütləq əzişdirəcək.

Dərsdən sonra heç kəs sinifdən getmək istəmirdi. Təkcə Azadla Elçin bir-birlərinə baxıb pıqqıldaşırdılar. Onlar Orxanın necə döyüləcəyini təsəvvürlərinə gətirib ləzzət alırdılar.

Oğlanlardan bir neçəsi Orxana yaxınlaşıb dedilər ki, biz də səninləyik. Gəl bir yerdə onların yanına gedək.

Nurtən də gözünün ucuyla Orxana baxırdı. Oğlan bunu hiss etdi və qəti səslə dedi:

- Yox, mənim heç kəsin köməyinə ehtiyacım yoxdu. Özüm tək gedəcəyəm.

O, iti addımlarla sinifdən çıxdı. İsağil məktəbin həyətində onu gözləyirdilər. Orxan onlara yaxınlaşdı. Nə haqda isə danışdılar və birlikdə addımlamağa başladılar.

Orxanın sinif yoldaşları hiss etdirmədən onları izləyirdilər. Qərara almışdılar ki, dava başlansa, onlar da Orxanın köməyinə getsinlər.

Qəribə idi. İsağil həmişə dalaşdıqları dalda yerə yox, birbaşa mədəniyyət evinin qarşısına getdilər. Onlar qabaqda, Orxan isə arxada mədəniyyət şöbəsinə getdilər.

Uşaqlar qapıda həyəcanla gözləyirdilər. Yarım saatdan sonra İsağil binadan çıxdılar. Onlar əl verib Orxandan ayrıldılar. İsa bərkəndə dedi:

- Yadından çıxmasın ha!

- Arxayın ol!

Orxan evə gedəndə sinif yoldaşlarının qapıda dayandıqlarını gördü. Onlar Orxanı dövrəyə aldılar. Yer-yerdən bir-birlərinin sözünü kəsə-kəsə soruşdular:

- Nə oldu?
- Nə olmalı idi ki?!
- Mədəniyyət evinə niyə girmişdiniz?
- İşimiz var idi.
- Nə iş?
- Bu hələlik sirdir. Vaxt gələr, özünüz bilərsiniz...

Avtobus tərpendi. İçəridəkilər çalib-oynayırdılar. Orxan da burada idi. Kəndə tamaşa göstərməyə gedən aktyor truppasının arasında. Dünən İsağil onu bu məqsədlə çağırmışdılar. Həvəskar aktyorların arasında Orxan yaşda olanı yox idi. Ancaq nə olsun, madam ki, dəvət ediblər, getmək lazımdır.

Həvəskar aktyorlar, artistlər yol boyu məşq edə-edə gəldilər. Onların arasında yekə kişilər də var idi. Tar çalınırdı. Qaval Çayçı Dadaşın əlində idi. Çalmağından hiss olunurdu ki, onun da bu işdə az-çox səriştəsi var. Birdən o, məlahətli bir səslə o vaxt modda olan "Lalələr" mahnısını oxumağa başladı. Hamının üzü gülürdü. Mahnı Orxana ləzzət elədi. Ürəyində dedi:

- Yaxşı ki, İsağilin təklifinə razı oldum...

Maşın yolüstü kəndlərdən birinin içərisində dayandı. Burada raykomun işçilərindən kimsə yaşayırdı. O, əlində bayraq yolun kənarında gözləyirdi. Maşın dayanan kimi o, içəri girdi. Bayrağı bir kənara söykədi. Salamsız-kalamsız özünü qızlardan birinin yanına yıxdı. Heç kəs dinmirdi. Ancaq İsa özünü saxlaya bilmədi:

- Ə, a müəllim, yekə kişisən, əməlli-başlı otur...

Raykomun onsuz da sifəti qırmızı olan işçisinin rəngi xoruz pipiyinə döndü:

- Ə, düdüyün biri düdük, kəs səsini!

İsa qırmızı kişinin yaxasına əl atdı. Onun köynəyi şırım-şırım oldu. Burnu qanadı. Uşaqlar yerə düşən şlyapa ilə futbol

oynamağa başladılar. Çox qəribə, arzuolunmaz bir mənərə yarandı. Hamının şən əhvali-ruhiyyəsi pozuldu.

Raykom işçisi düşüb evlərinə qayıtdı. Mədəniyyət şöbəsinin müdiri İsanın üstünə acıqlandı:

- Gör bir başımıza nə oyun gətirdin?

Çayçı Dadaş dedi:

- A bala, İsa, sən aradan çıx. Biz geri qayıdanda yolda maşının qabağını kəsə bilərlər.

İsa və onun dostlarından iki nəfər çayın qırağına enib piyada evə qayıtdılar. Avtobus isə geri qayıda bilməzdi. Kənddə əməlli-başlı hazırlıq görülmüşdü. Onlara bu gün keçici bayraq təqdim edilməli idi.

Kənddə həyəti geniş olan evlərdən birinə girdilər. Kəllə otaqlardan biri qrim guşəsinə çevrildi, dəhliz isə səhnə oldu.

Mədəniyyət şöbəsinin müdiri keçici bayrağı kolxoz sədrinə təqdim etdi. Sonra konsert başlandı.

Orxan ömründə belə konsert görməmişdi. Onlar dəhlizdə çalib-oynayır, adamlar isə həyətdə ayaq üstə dayanıb qulaq asırdılar.

Mirzə Fətəli Axundovun "Molla İbrahimxəlili kimyagər" əsərindən bir səhnə göstərilməli idi. Aktyorları, o cümlədən "nuxulular"dan birinin rolunu ifa edəcək Orxanı da qrimlədilər.

Kimsə ev sahibini çağırdı:

-Ay dayı, xoruzun var?

-Vay, xoyuzu neyləyiysən?

-Tamaşa göstərəndə lazım olacaq. Xoruzun ayağına ip bağlayıb, yerə çalacaqıq...

Tamaşa pis keçmədi. Molla İbrahimxəlili Kimyagər rolunu mədəniyyət şöbəsinin müdirinin özü oynadı.

Tamaşadan sonra çayçı Dadaş xoruzu aktyorların paltarlarının arasına bükdü və götürüb maşına qoydu.

Hamı avtobusa minmişdi. Elə tərpnmək istəyirdilər ki, ev sahibi qışqıra-qışqıra gəldi ki, xoyuzumu veyin!

- Nə xoruz, a kişi?

- Yekə kişisiniz, xoyuzumu veyin!

Xoruz isə çayçı Dadaşın bükdiyü paltarın içində idi. Orxan bunu görmüşdü. O, vicdan əzabı çəkirdi. Nə ev sahibinə bir söz deyə bilirdi, nə də saç-saqqalı ağarmış çayçı Dadaşa.

Rayon mərkəzinə gecəyarı gəlib çıxdılar. Hərə öz evinə getdi. Orxan isə evdəkiləri oyatmaq istəmədi. O, qəsəbənin küçələrini ölçməyə başladı. Hamı yatmışdı. Küçələr bomboş idi. Uzaqdan çayın şırıltısı eşidilirdi. Birdən, Orxanın ağına qəribə bir fikir gəldi. O, Nurtəngilin evinin qarşısına getdi. İşıqlar sönmüşdü. Sözsüz ki, Nurtən də yatmışdı. Bəlkə də o, yuxusunda gecəyarı küçələri ölçən Orxanı görürdü...

Orxanı divar qəzetinə redaktor seçdilər. Nurtən də redaksiya heyətinin üzvü idi. Məqalələri Orxan redaktə edir, Nurtən isə hazır materialların üzünü köçürürdü. Əntiqə bir divar qəzeti alınmışdı. Adı isə "Arzu".

Baş məqalədə sinfin qarşısında duran vəzifələrdən, ürəkləri rıqqətə gətirən arzulardan söhbət açılırdı. Elə bil ki, Nurtənin gözəl xətti Orxanın fikirlərinin boyuna biçilmişdi. Hər halda, bu, Orxana belə gəlirdi.

Qəzetin son sütunundakı satirik yazılar daha çox xoşuna gəlmişdi. Ancaq bundan qəzəblənənlər də az deyildi. Dərslərini yaxşı oxumayan, səhərdən axşamacan küçələrdə veyillənən avalar tenqid atəsinə tutulurdu. Uşaqlar qəzetə baxıb gülüşürdülər:

- Bəh, bəh! Vüqara, Elçinə, Azada bax e! İkilər arı kimi canlarına darışıb...

Əlbəttə, heç kəsin adı yazılmamışdı. Ancaq sözlər, rəssamın çəkdiyi ştrixlər elə dəqiq idi ki, hər şey aydın olurdu. Necə deyərlər, kor-kor, gör-gör...

Azad bərk qəzəblənmişdi. Ağzı köpüklənə-köpüklənə deyirdi:

- Bu şəxsi-qərəzlikdir. Sınıf rəhbərimizə şikayət edəcəyəm.

Kimsə söz atdı:

- Ay qoçaq, soğan yeməmişən, için niyə göynəyir?

Uşaqlar gülüşdülər. Azad isə hirsle sinifdən çıxıb getdi...

Səməd Vurğunun "Vaqif" dramının məzmunu üzərində iş gədirirdi. Müəllim doqquzuncu şəkli əzbərləməyi tapşırılmışdı. Demişdi ki, istədiyim rolu istədiyim adama verəcəyəm.

Müəllimin bu dəfə dərs soruşması əvvəlkilərə bənzəmirdi. O, bir neçə şagirdi lövhə qabağına çağırırdı. Hərəyə bir surətin sözünü demək tapşırılırdı. Orxana Qacar rolu düşdü. İşlər yaxşı gedirdi. Hamı həvəslə öz sözlərini əzbər söyləyirdi. Orxan Qacarin aşağıdakı sözlərini söylədi:

- Təlxək, söylə məni çoxmu sevirsən?

Titrək bir qız səsi cavab verdi:

- Şahim, yaranmadan qulunuzam mən...

Uşaqlar gülüşdülər. Orxanın başı uğuldadı. Nurtən isə hiçqırır-dı. Təlxək rolu təsadüfən ona düşmüşdü.

Bundan sonra müəllim israr etsə də, nə Orxan, nə də Nurtən ağızlarını açıb bir kəlmə də danışmadılar. Müəllim acıqla onların hər ikisinə "2" yazdı.

Qəribə idi. "2" əlsa da, Orxan narahat deyildi. Daxilində qəribə bir sevinc duyğusu baş qaldırmışdı.

Tənəffüsdə o, kağızın üstünə nəsə yazıb bükdü. Firsət düşən kimi onu Nurtənin qarşısına atdı. Nurtən kağızı açdı və daha bərkdən ağladı. Qızlar ona nə qədər yalvardılarsa, bir söz qopara bilmədilər. Nurtən kağızı əsəbi şəkildə cırıb atdı. Onun üstündə tələsik xətlə yazılmışdı: "Məhəbbət qurban tələb eləyir"...

Kimya dərində isə müəllim ebonit haqqında danışdı. O, izah edirdi ki, eboniti ipəyə sürtəndə maqnit sahəsi yaranır. Müəllim ebonit çubuğunu ipək parçaya sürtüb, dediyini əyani şəkildə göstərdi. Elə bu zaman Nurtən dilləndi:

-Müəllim, eboniti saça sürtəndə də maqnit sahəsi yaranır.

Müəllimdən qabaq Orxan dilləndi:

-Yəqin sənün saçların da ipəkdəndi.

Uşaqlar gülüşdülər. Nurtən isə qıpqırmızı qızardı. Müəllim zaraflatla Orxanı hədələdi və dedi:

-A şeytan, sən də az aşın duzu deyilsən ha... Özünü yığışdır.
Sonra müəllim ciddiləşdi. Heç nə olmayıbmiş kimi dərsi davam etdirdi. Ancaq nə Nurtən, nə də Orxanın fikri müəllimdə idi. Onlar öz dünyalarına qapılmışdılar. Nurtən ürəyində Orxanı məzəmmət edirdi:

-Ay axmaq, heç adam uşaqların yanında elə söz deyər?! Dil-ağıza düşməkdən qorxmursanmı? İraq olsun, əgər bu söz-söhbət evimizə çatsa, biabır olduq.

Nurtən yadına M. Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsəri düşdü. Poemanın ayrı-ayrı parçalarını müəllim əzbərlətmiş, əsərin məzmunu üzərində iş aparılmış, əsas qəhrəmanlar səciyyələndirilmişdi. Ancaq Nurtənə elə gəlirdi ki, poemanı indi daha yaxşı başa düşür. Əsərdəki bu misralar qızın qulağında səsləndi:

*Oğlan əcəb olmaz olsa aşıq,
Aşıqlıq işi qıza nə layiq?*

Və qıza elə gəldi ki, bu misraları Leylinin anası yox, elə onun öz anası söyləyir. Öz-özünə düşündü:

-Yox, Orxan lap ağ eləyir. Mütləq ona təpinmək lazımdır. Dinmədikcə özündən çıxır. Yaxşı, mən ona bir toy tutum ki!

Müəllim sinifdən çıxan kimi Nurtən elə uşaqların yanındaca Orxanın abırını ətəyinə bükdü və acıqlı-acıqlı dedi:

-Dilini dinc saxla, yoxsa sən üçün pis olar!

Orxan qətiyyənlə bu hücumu gözləmədi. Ona görə çaşıb qalmışdı. Bircə kəlmə söz deyə bilmirdi. Bir də ki, axı o nə deməli idi?

Məsələnin mahiyyətini bilməyən qızlar Nurtəni danladılar:

-Nə dəymə-düşər olmusan, ay qız? Yazıq sənə nə dedi ki? Zarafat eləyirdi da!

-Zarafat xoşuna gəlir, qoy elə sənənlə eləsin də.

Bununla da söhbət kəsildi. Nurtən qapını hirsle çırpıb getdi. Orxan isə elə bil qərribə bir yuxu görürdü...

Sinfin qızları son vaxtlar Orxana yaman yaxınlıq edirdilər. Tənəffüslərdə onun başına toplaşır, zarafatlaşırdılar. Onlar elə bil ki, Nurtənə yandıq vermək istəyirdilər. Adamın heç inanmağı da gəlmirdi ki, şən, dilli-dilavər, sinifdə yetdiyinə yetib, yetmədiyinə bir daş atan Nurtən indi qaraqabaq, ətiacı bir qıza çevrilmişdir. Bunun səbəbini heç kəs bilmirdi. Tək bircə nəfərdən başqa.

O gündən sonra Orxan öz taktikasını dəyişdi. Sən demə adətən sakit, ciddi görünən bu oğlanın qəlbinin dərinliyində incə bir yumor da var imiş. O, tənəffüslərdə uşaqlara lətifələr danışar, onları güldürərdi. Əslində fikri Nurtən yanında olsa da, qətiyyənlə qıza baxmaz, sinfin qızları ilə zarafatlaşırdı.

"Ailə həyatının etika və psixologiyası" dərsi idi. Məhəbbətdən, onun qarşılıqlı olmasının vacibliyindən söhbət gedirdi. Sual belə idi: "Əsl məhəbbət necə olmalıdır?"

Özlərini sərbəst hiss edən uşaqlar çox maraqlı cavablar verirdilər:

-Hər şeydən əvvəl, ülvi, təmiz, təmənnəsiz olmalıdır.

-Xoşbəxt o adamdır ki, qızıla, gümüşə, var-dövlətə yox, məhəbbətə baş əyir.

-Məncə, əsl məhəbbətdə qısqançlıq da olmalıdır.

-Əsl məhəbbət o adamda olur ki, gec yatır, bir dəri bir sümük olur.

Kimsə kinayə ilə əlavə elədi:

-Bəli-bəli, şalvar adamın belində qalmamalıdır, köynəyin düymələri olmamalıdır. Gözlər dombalmış, ağız açılmış vəziyyətdə...

Uşaqlar gülüşdülər. Müəllim üzünü Adilə tutdu:

-Bəlkə sən də öz sözünü deyəsən?

Adil zarafatından qalmaqda:

-Müəllim, bu sahədə Orxan daha "öpirtdi", qoy o danışsın.

Yenə də hamı güldü. Söz Orxana verildi. O, məhəbbətin qarşılıqlı olmasının zəruriliyindən danışdı. Rayon qəzetində Novruz

müəllimin "Birtərəfli məhəbbət" adlı bir şeri çap olunmuşdu. Oğlan fikrini izah etmək üçün həmin şeri əzbər dedi:

*Milyon təbəssümlə qarşımda dursan,
Yoxdur məhəbbətim zərrəcən sənə.
Unutma, sifiri milyona vursan,
Axırı sıfırdır, sıfırdır yenə.*

Sonra o, belə bir lətifə danışdı:

-Bir oğlan bir qızı sevirmiş. Onun gecə-gündüzü yox imiş...

Kimsə söz atdı:

-Elə sən kimi...

Uşaqlar yenə də gülüşdülər. Orxan isə onlara əhəmiyyət verməyib söhbətinə davam etdi:

-Oğlan hər gün qızı izləyirmiş. Bir dəfə qız dağın üstündə – həyətlərində inək sağırmış. Oğran isə aşağıdan oğrun-oğrun ona baxırmış. Birdən məsələdən hali olan bir nəfər oğlanı danlayır. Deyir ki, qız səni sevmir. Çıx get, birtərəfli məhəbbətin heç kəsə faydası olmaz. Oğlan ah çəkib deyir:

*-Sevgilim dağ başında inək sağır,
Əgər qız məni sevmir,
Bəs inək mənə niyə baxır?*

Uşaqlar gülüşdülər. Novruz müəllim də onlara qoşuldu. Sonra o, mövzunu yekunlaşdırdı. Məhəbbətin qadir gücündən həyatı misallarla söhbət açdı, bədii əsərlərdən nümunələr gətirdi...

Azadə Orxana daha çox yaxınlıq edirdi. Onlara göz qoyan Nurtən yanıb yaxılırdı. Ancaq elə bil ki, Orxan ona qəsdən əzab vermək istəyirdi...

Son günlər Nurtən çox qayğılı görünürdü. Müəllim bünövrəsi qarşılıqlı məhəbbət üzərində qurulmayan ailələrdən danışanda istər-istəməz Nurtənin yadına öz ailələri düşdü. Həmişə evə gec

gələnlər, adi bir şey üstündə hər şeyi alt-üst edən, günahsız qadını döyən atası yadına düşürdü. Öz-özünə fikirləşirdi:

-Ah, mənim anam bədbəxtidir.

Qız istər-istəməz düşünürdü: "Görəsən Orxanın atası necə adamdır? Orxan da öz həyat yoldaşına qarşı qəddar olacaqmı?"

Bütün bu düşüncələr yazıq qızı lap üzürdü. Bir yandan da Orxan ona qəsdən yandıq verir, qızı heç adam yerinə qoymurdu.

Nurtən məsləhətləşməyə, dərini açmağa adam axtarırdı. Ancaq elə bir adam təsəvvür etmirdi ki, ona kömək edə bilsin. Uşaqlara heç nə demək olmaz. O saat adamı lağa qoyarlar. Ananın öz dərini özünə bəsdir. Bəs kiminlə məsləhətləşməli?

Bir dəfə ədəbiyyat dərini qurtardı. Uşaqlar kabinetdən çıxıb getməyə başladılar. Nurtən isə özünü qəsdən məşğul göstərərək geri qaldı. Hamının sinifdən çıxdığını yəqin edəndən sonra əlləri əsə-əsə, qəhərdən boğula-boğula Novruz müəllimə bükülü bir kağız uzatdı.

Qız danışa bilmirdi. Müəllim onu çətin vəziyyətdən qurtardı:

-Bu yazını mənə oxumağa verirsən?

Qız titrək səslə dedi:

-Bəli.

-Yaxşı, oxuyub fikrimi sənə deyərəm.

Nurtən duruxdu:

-Müəllim, xahiş edirəm fikrinizi heç kəsə yox, tək mənə özümə deyəsiniz.

Qız getdi. Novruz müəllim isə məktubu açmağa tələsmədi. O, özünü o cəhətdən xoşbəxt sayırdı ki, uzun illərdən bəri dərini dediyi şagirdlərin etibarını qazanmışdı. Çətinliyə düşən yeniyetmələr ona yaxın bir sirdaş kimi etibar edirdilər. Müəllim isə bütün varlığı ilə bu etimadları doğrultmağa çalışırdı.

Bir dəfə onuncu sinfi bitirən Sənubər adlı bir qız Novruz müəllimə yaxınlaşıb ona bir dəftər vermişdi. Xahiş etmişdi ki, yazıları oxuyub, onlar haqqında fikrini yazsın.

Novruz müəllim bu dəftəri həyəcanla, maraqla oxumuşdu. Yox, bu adi dəftər deyildi, məktəb həyatının aynası idi. Ən maraqlısı bu idi ki, öz səmimi ürək sözlərini yazan uşaqlar

məktəbdəki çatışmayan cəhətləri elə həssaslıqla sezib qələmə almışdılar ki, gəl görəsən. Ancaq dəhşət idi. Şagirdlər müəllimlərin çoxuna nifrət edirdilər. Onların ədalətsizliyi, ixtisaslarını yaxşı bilməmələri tənqid olunurdu. Qızlardan biri yazmışdı: "Bütün müəllimlər mənim düşmənlərimdir. Əlimdə imkan olsaydı, onların hamısını qulaqlarından trolleybus xəttindən asardım." Digər bir şagird açıq-açıqına yazırdı: "Müəllimlərdən zəhləm gedir."

Bir sözlə, "Ürəyinizdən keçənləri kiminləsə bölüşə bilərsinizmi? Həmin adam müəllim ola bilərmi?" sualına mənfi cavab verirdilər. Özü də cavablar kinayəli ifadələrlə dolmuş idi...

Bütün bunlar Novruz müəllimi bərk narahat edirdi. Doğrudur, "Sizcə, hansı müəllimin dərsi daha maraqlıdır?" sualına cavab verən uşaqların əksəriyyəti onun adını çəkirdilər. Lakin bununla iş bitirdimi?

Cavablardan bəziləri Novruz müəllimin yadına düşdü: "Novruz müəllimin dərsləri çox maraqlı və canlıdır. Adam həm dərsə qulaq asır, həm də onun məzəli söhbətlərinə. Onun dərslərində adam qətiyyətlə dərslərini oxuyur." "Novruz müəllimin və Həsən müəllimin dərslərindən xoşum gəlir. Birindən yaxşı şeylər öyrənirik, ikincidə özümüzə gəlirlik..."

Novruz müəllim çox düşünüb daşınmış, axırda Sənubərin xatirə dəftərinə aşağıdakı sözləri yazmışdı: "Sənubər, tərtib etdiyiniz sualları və onlara verilən cavabları oxudum. Xahişini nəzərə alıb öz münasibətimi bildirmək istəyirəm. Əvvəla, onu deyim ki, mən səndə öz qızımda görmək istədiyim ən yaxşı keyfiyyətlərin təcəssümünü görürəm. Sənin paklığın, səmimiyyətin, çalışqanlığın, böyüyə ehtiramın, təvazökarlığın mənim xoşuma gəlir. Digər tərəfdən, tərtib etdiyiniz müsahibə sualları da sənin səviyyən haqqında az söz demir. Bu suallardan birinə – mənim fikrimcə, ən maraqlısına – "Ürəyinizdən keçənləri həmişə kiminləsə bölüşə bilərsinizmi? Bu adam müəllim ola bilərmi?" – sualına özün sözünlə yox, işinlə cavab verirsən. Müsahibə dəftərini müəlliminə etibar etməklə, onun fikirlərini bilmək arzusunun söyləməklə demək istəyirsən ki, ürəkdən keçənləri müəllimlə

bölüşmək olar. Ancaq bəs bu müəllim necə olmalıdır? Burada məsələ bir az qəlizləşir.

Yer üzündə müəllim adından şərəfli heç nə təsəvvür edə bilmirəm. Elə bir görkəmli adam – alim, yazıçı, bəstəkar, rəssam... yoxdur ki, müəllimini dərin minnətdarlıq hissi ilə xatırlamasın. Ancaq təəssüf ki, sənin sinif yoldaşlarının bəzisi bu və ya digər dərəcədə müəllim, şagird münasibətlərini əks etdirən birinci, ikinci, doqquzuncu, onuncu və iyirmi birinci suallara lovğa-lovğa, elementar etika gözləmədən cavab verirlər. Onlara bir şeyi xatırlatmaq yerinə düşərdi ki, ustasına kəm baxanın gözlərinə qan damar.

Ancaq onu da etiraf etmək ki, şərəfli müəllim adına layiq olmayan, öz ixtisasını lazımı səviyyədə bilməyən müəllimlər də az deyil. Yaxşıdır ki, sənin dostların bunu görə bilirlər. Pisdir ki, özgələrində nöqsan axtaranlar özlərinə tənqidi yanaşmaq haqqında düşünmək belə istəmirlər. Atalar demişkən, öz gözündə tiri görə bilməyənlər özgə gözündə tük axtarırlar. Nə isə...

Bütün bunlar çox düşündürücü məsələlər olduğu üçün sosioloji tədqiqat predmetinə çevrilə bilər.

Qoyduğunuz digər suallara dostların bəzən elə maraqlı cavablar verirlər ki, düşünməyə bilmirsən. Sözü ifadə tərzində də, incə yumor da yaxşıdır. "İlhamə oxuyanda televizorumuz bayraq kimi dalğalanır" ifadəsi xoşuma gəldi. Əminənin dördüncü suala cavabı maraqlıdır. On altıncı suala Şəfəqin kinayəli cavabı da yaxşıdır və i. a.

Mənə elə gəlir ki, insan öz dərdini, sevincini kiminləsə bölüşməlidir. Hətta müəllimlə də.

*Yazıqsan, yoxdursa könül həmdəmin,
Dünyada hər kəsin bir sirdaşı var.
Dərdini bölüşsən, azalar qəmin,
Sevinci bölüşsən, sevincin artar.*

*Bir ürək həmdəmi halımı sorsa,
Açaram dərdimi, ürək dinc olar.*

*Ən ağır kədərin ortağı varsa,
O kədər özü də bir sevinc olar.*

Ancaq elə məsələlər var ki, onu nəinki müəllimlə, heç kəslə bölüşmək olmur. Bu vaxt ağ kağız insanın imdadına çatır. Qələm insanla kağız arasında körpüyə dönür."

Novruz müəllim xəyaldan ayrıldı. Onun qarşısında yeni bir məktub var idi. Həmin məktubun hər səhifəsində yelkənsiz bir qayığa bənzəyən, hələ həyatın bərkinə, boşuna təzəcə düşən bir qızın ürək çırpıntıları eşidilirdi: "Əziz və sevimli müəllimim. Nə yaxşı ki, Sizin kimi insanlar var həyatda. Daha doğrusu, nə yaxşı ki, Siz varsınız həyatda. Siz olmasaydınız mən nə edərdim? Kimdən kömək istəyərdim? Elə düşünürəm ki, məktubumu səbr və təmkinlə oxuyub mənə bir yol göstərəcəksiniz. Bəlkə də 16 yaşlı bir qızın öz uğursuz məhəbbəti, öz ailəsi haqqında yazıb Sizdən kömək umması qəribə gələcək Sizə. Bəlkə də, bu, Sizin həyatınızda rast gəldiyiniz ilk hadisə deyil. Bəlkə də? Nə bilmək olar? Adətən Sizin kimi şəxslər elə düşünürlər ki, bu yaşda sevmək olmaz. Məktəb illərində sevgi boş şeydir. Sadəcə olaraq, kimsə xoşumuza gəldikdə elə bilirik ki, sevirik. Düzdür, məktəb illərinin sevgisi çox zaman öteri olur və sonralar bu öyrəşmə tədricən soyuyur. Əlbəttə, bu sevgi deyil, bir-birinin xoşuna gəlməkdir. Mən isə belə deyiləm. Müəllim, mən onu – vicdansızı bütün varlığım, saf qəlbimlə, təmiz ürəyimlə sevirəm. Lakin o, məni sevmir. Hər vasitə ilə mənə iztirab, əzab-əziyyət verməyə qadirdir. Mən bilirəm ki, o, məni anlamır, duymur. Vaxt gələcək ki, o, özü hər şeyi başa düşəcək. Onda isə gec olacaq. Çox gec. Bütün həyatı boyu peşmançılıq hissi onu tərk etməyəcək. Vaxtilə mənə verdiyi əzab-əziyyətdən özü utanacaq, xəcalət çəkəcək. Görək ürəyin tutsun ki, sevəsən. Ürəyə zor etmək olmaz. Mən onu heç vədə dostlarımla, sinif yoldaşlarımla, yaxud başqa bir kimsənin yanında yamanlamaq istəməmişəm. Ona kin-küdurət bəsləməmişəm. Əfsuslar olsun ki, onun heç kəsi ürəyi tutmayıb. O, ildə birini "sevir". Fəqət çox yanırım ki, nə üçün onu unutmuram? Bacarmıram ürəyimlə. Bütün varlığım ona elə bağlanmış

şam ki, heç bir qüvvə mənə ona olan sevgimi məhv edə bilməz. Bacarsam, özüm boğacağam sevgimi. Bacarmasam da, daha nəyləmək olar.

İndi fikrinizdən keçəcək ki, əgər mən özüm unuda bilmirəmsə, buna Siz nə edəsiniz? Ancaq hər halda Sizin məsləhətiniz vacibdir. Sizin sözünüzdən çıxمام.

Müəllim, ailəmiz haqqında da Sizə bir neçə söz demək istəyirəm. Bizim dərdimizə heç bir çarə edə bilməzsiniz. Heç mən özüm də razı ola bilmərəm ki, Siz mənə atama nəsihət verəsiniz. Çünki bu hadisədən sonra bizim evdə daha çox dava, münaqişə olar. Üç uşağıq. İki qardaş, bir bacı. Anam da işləyir, atam da. Bu yaxınlarda anam çox ağır xəstəliyə tutulub. İndi xəstəxanada yatır. Atam anamın kəsilib atılan bir dırnağı da ola bilməz. O, çox qəddar adamdır. Hər gün heç nəyin üstündə yazıq anam döyülür, söyülür. Mənim anam kimi bir adamı o zarıncı etdi, yorğan-döşəyə saldı. Məgər belə ata olar? Müəllim, ürəyim partlamaq dərəcəsinə gəlir. Nə yaxşı ki, Siz varsınız. Dərdimi Sizə deməklə yüngülləşmişəm. Çox rahat olmuşam. İnanın ki, evdə oturmaq istəmirəm. Məktəb də bir tərəfdən. Evdə atam, məktəbdə o. Siz deyin, mən nə etməliyəm? Mənə bir yol göstərin. Ürəyim az qalır partlasın. Əsəblərim pozulub. Kaş Siz mənə başa düşəydiniz, müəllim! Hər şey mənə cansıxıcı görünür. Həyatdan bezmişəm. Elə ölmək istəyirəm ki! Mən ondan özgəni sevə bilmirəm. Anamın dərdi də bir tərəfdən. Bircə anam sağalsaydı, bircə onu unutsaydım?! Gör nə qədər məcbur olmuşam ki, Sizə məktub yazıram. Əgər mən onu unuda bilsəm, ömrüm boyu Sizə minnətdar olaram... Hörmətlə, N."

Novruz müəllim düşüncələrə daldı. Öz şagirdinin taleyi onu kövrəltdi. Onu ovundurmaq üçün yollar axtardı...

Səhəri gün dərs qurtaranda müəllim Nurtənə dedi:

-Qızım, sən getmə, sənə bir-iki sözüm var.

Uşaqlar sinifdən çıxmağa başladılar. Orxanın ürəyi həyəcanla döyündü. Ürəyində qısqanclıq duyğuları baş qaldırdı. Elə bil Nurtənə də bunu hiss etdi.

Hamı gedəndən sonra müəllim aramla sözə başladı.

-Nurtən, səni iki məsələ narahat edir. Ailənizlə bağlı məsələ məni daha çox düşündürür. Bax budur qarşılıqlı olmayan məhəbbətin aqibəti. Sən elə etməlisən ki, ananın səhvlərini təkrar etməyəsen. Bir də məsləhətim budur ki, özünü ləyaqətli aparmağa çalış. Tez ruhdan düşmə. Xətəinin "Dəhnamə" əsəri yadına düşürmü? Yalnız dözümlü, inam nəticəsində aşıq öz sevgilisinə qovuşa bilər. Özünü vüqarlı aparır. Ulu Füzulinin bu sözlərini heç vaxt yadından çıxarma:

Qızsan, ucuz olma, qədrini bil!

Əgər dediklərimə qulaq assan, hər şey yaxşı olacaq. Axır vaxtlar gözümə bir təhər dəyirsən. Çalış həmişə nikbin olasan...

Bununla da söhbət qurtardı. Nurtən məktəbdən çıxıb vüqarlı addımlarla evə tərəf getdi. O, öz küreklərində Orxanın odluluğunu baxışlarını hiss edirdi...

Riyaziyyat müəlliminin tərifi göyə qaldırılmışdı. Direktor həmişə ondan ağızdolusu danışar, müəllimlərə nümunə göstərirdi. Orxanın isə həmin müəllimdən qətiyyətlə xoşu gəlmirdi. Çünki o, müəllimdən daha çox cəllada oxşayırdı. Onun dərslərində milçək uçsa, vızıltısı eşidilirdi. Dərs deməyə gəldikdə isə... Müəllim mövzunu anlaşılmaz bir dildə izah edər, sonra soruşardı:

-Başa düşdünüz?

Hamı bir ağızdan deyirdi:

-Bəli.

Kimin həddi var idi ki, ona sual versin.

Orxan ilk vaxtlar Baba müəllimə sualla müraciət etmişdi. Müəllimin onsuz da qara olan sifəti bir az da qaralmışdı. O hikkəli- hikkəli çıxmırmışdı:

-Ə, düdük, məni imtahana çəkirsən?

Əlbəttə, Orxan da onu cavabsız qoymamışdı. Ürəyində "Düdüklərinizin özünsən", - demişdi. Ancaq o gündən riyaziyyat müəllimi yazdığı gözümlü salmışdı.

Yaxşı ki, Orxanın dayısının riyaziyyatdan əməlli-başlı başı çıxırdı. O, öz bacısı oğlunun bilmədiyini mövzuları əməlli-başlı

izah edirdi. Lakin Orxanın məsələ-misal dəftərini Mısmırıq Ciddizadə (Orxan riyaziyyat müəlliminə belə ad vermişdi) bir dəfə də olsun yoxlamamışdı. Yoxlama işlərinə isə "3"-dən başqa qiymət yazılmırdı. "İki eşşəyin arpasını bölə bilməyən" uşaqlar isə "4" və "5" qiymətlər alırdılar. Mısmırıq Ciddizadə qiyməti biliyə görə yox, uşaqların davranışına görə verirdi. Bu, Orxana çox pis təsir edirdi. O, hey fikirləşir, vəziyyətdən çıxış yolu axtarırdı.

Orxan dözə bilmirdi. O, düşüncələrini açıq-açıq müəllimin üzünə deməyə hazırlanırdı. Heç nədən çəkinmirdi. Təkcə fikirlərinin hamısını deyə bilməməkdən qorxurdu. Ona görə qərara gəldi ki, Mısmırıq Ciddizadəyə açıq məktub yazıb divar qəzetinə versin. O, məktub yazdı, ancaq divar qəzetinə yox, elə Mısmırıq Ciddizadənin üzünə verdi.

Mısmırıq Ciddizadə kömür kimi qaraldı. O, uşaqların hamısını çölə çıxarıb qapını örtüdü və Orxanın üstünə cumdu.

Orxan elə bil yuxu görürdü. Ağzına, burnuna dəyən zərbələr onu yerə sərdi. Bir də ayılındı gördü ki, üzünə su çiləyirlər. Uşaqların arasında Nurtəni görəndə lap kövrəldi, qəhər onu boğdu. Xəcalətdən yerə girmək istədi.

Uşaqlar onu evə apardılar. Orxan yenə də dayısına heç nə demədi. Futbol oynayanda yıxıldığını söylədi.

Mısmırıq Ciddizadə bərk qorxmışdı. Ona elə gəlirdi ki, Orxan evdə hər şeyi deyəcək, bundan sonra isə vəziyyət tamamilə korlanacaqdı.

Aradan bir həftə keçdi. Heç bir səs-səmir çıxmırdı. Mısmırıq Ciddizadə yavaş-yavaş arxayınlaşdı. O, jurnalı oxuyanda belə Orxanın adını çəkmirdi. Uşaqların əksəriyyəti bundan narahat olsalar da, Orxandan söz qopara bilmirdilər.

Orxan isə ruhdan düşmürdü. Elə hey Martin İdenlə xəyali söhbət edirdi. Qərībədir, bu söhbətlərdən sonra Mısmırıq Ciddizadə ona çox cılız görünürdü. Orxan heç nəyi vecinə almırdı. Bircə Nurtəndən utanırdı.

Orxan çox düşündü, daşındı, axırda redaksiyaya aşağıdakı məzmununda bir məktub yazdı: "Hörmətli redaksiya. Bu məktubu Sizə yazmağa məni bəzi məsələlər, məktəbimizdə təlim-tərbiyə işlərinin aşağı səviyyədə olması vadar etdi. Direktorumuz təlim işlərini tamamilə unudub. O, məktəbi bəzəməklə gələnlərin gözü-nə kül üfürür. Təsadüfi deyil ki, öz aramızda ona Bəzək Düzək-zadə adı vermişik. Nə isə..."

Bir az da özüm haqda. Desəm ki, yaxşı oxuyuram, bu ağ yalan olar. Ona görə ki, qiymətlərimin əksəriyyəti korlanıb. Əlbəttə, burada əsas günahlar mənim özümdədir, ancaq müəllimlərimin də təqsiri az deyil.

Mən ədəbiyyatçı olmaq istəyirəm. Bunun üçün çox oxumalı, çalışmalıyam. Əlbəttə, oxuyuram. Amma müəllimlərin vicdansız hərəkətlərini görəndə adamın özünə olan inamı itir. Bütün arzularım məhv olub gedir. Bu qiymətlərlə ali məktəbə qəbul ola biləcəyəmmi?

Bir dəfə riyaziyyat müəllimimizə təxminən aşağıdakı məzmun-da bir məktub yazdım:

"Hörmətli baba müəllim. Öz-özümə düşünürəm ki, həyat niyə belədir? Niyə vicdansızlar, öz işlərinə səhlənkər yanaşanlar, yalançılar, iküzlülər öz cəzalarına çatmırlar? Siz müəllimdən çox despota oxşayırsınız. Müəllimin birinci vəzifəsi öyrətməkdir, hər bə-zorba gəlmək yox. Siz azad fikirlərin inkişafını Xudayar bəy kimi dəyənək gücünə boğursunuz. Özünüz başqa vaxt düz-günlükdən, təmizlikdən dəm vurursunuz. Lakin Sizin hərəkət-lərinizlə sözlərinizin arasında dərin bir uçurum var. Siz qiymətləri düzgün yazma bilmirsiniz. Mən başa düşə bilmirəm ki, Siz müəllim kimi şərəfli adın ağır yükünü öz çiyinizdə necə gəzdirirsiniz?

Nə isə, sözü uzatmaq istəmirəm, lakin yadınıza bir məsələ salmaq istəyirəm. Nəhayət, elə bir vaxt gələcək ki, dəmir qapının da taxta qapıya işi düşəcək.

Mənə riyaziyyatdan "3" yazmışınız. Ancaq heç Sizin özünüz də riyaziyyat fənnini düz-əməlli bilmirsiniz. Nə isə... Siz müəllimlər hamınız bir bezin qırağısınız. Mənim üçün tək-cə Novruz müəllim əzizdir...

Sağ olun. Hörmətlə, şagirdiniz Orxan."

Əlbəttə, məktubu bura olduğu kimi köçürə bilmirəm. Təxmi-nən yadımda qalanları yazdım.

Məktubu oxuyan müəllim bomba kimi partladı. Uşaqları sinifdən çıxarıb, məni yumruğun altına saldı. Mən bunu açıb-ağartmadım. Üstəlik direktorumuz məndən tələb edir ki, gedib Baba müəllimdən üzr istəyim. Ancaq məni məktəbdən qovsalar da, üzr istəyənlər deyiləm.

Sınıf yoldaşlarım məni müdafiə etmək istəyirlər. Ancaq özüm razı olmuram. Qorxuram ki, onları da mənim günümə salalar.

Üzdə özlərini hər şeydən xəbərsiz göstərmək istəsələr də, hiss edirəm ki, başqa müəllimlər də mənə qərəzli münasibət bəsləyir-lər. Hələ evdə heç kəsə bir söz deməmişəm. Ümidimi Sizə bağla-mışam.

Hörmətlə, Orxan Vəlizadə."

Orxan məktubu zərfə qoydu Üstünə ünvan yazıb onu poçt qu-tusuna atdı. Elə bil ki, onun çiyindən dağ götürüldü...

İmtahanlara az qalırdı. Orxanın gözü yolda, qulağı səsdə idi. Bir gün katibə sinfə girdi və soruşdu:

-Vəlizadə Orxan kimdir?

-Mənəm.

-Direktorun yanına get.

Hamının nəzərləri Orxana sarı çevrilmişdi. Narahat baxışlar onu sinifdən çıxanadək müşahidə etdi.

Direktor Orxanı qaş-qabaqla qarşıladı:

-Sən redaksiyaya məktub yazmışsan?

...

-Səninləyəm, eşitmirsən?

-Yazmışam.

Söhbətdən hiss olunurdu ki, direktor məktubun məzmunundan xəbərdardır. O, Orxana dedi:

-Oğlum, bu sənin işin deyil. Gəl sən doğrusunu boynuna al. Qorxma, bundan sonra sənin dərslərinə özüm nəzarət eləyəcə-

yəm. Qiymətlərinin hamısını düzəltirəcəyəm. Ancaq sən mənə düzünü de, kimin öyrətməsi ilə məktub yazmısan?

-Heç kimin. Məktubu özüm yazmışam.

-A bala, mən məktəbdə saç-saqqal ağartmışam. Bilirəm ki, sən bu işdə zərrə qədər də günahın yoxdur. Yəqin ki, səni Novruz müəllim öyrədib. Elə o, bizim də canımızı boğazımıza yığıb.

-Xeyir, bu yalandır, məktubu özüm yazmışam.

-Səfeh, inadkarlıq eləmə. Onsuz da hər şey bizə aydındır. Məktubunun dalınca rayona müxbir gəlib. O, hələlik təhsil şöbə-sindədir. Bura gələndə ona deyərsən ki, məktubu Novruz müəllimin diqtəsi ilə yazmısan. Qalanı ilə işin olmasın.

Orxan dinmədi. İndi ona hər şey aydın idi. O, heç vaxt belə iş görməzdi. Novruz müəllim kimi savadlı, uşaqların psixologiyasını dərinlən bilən, ədalətli, pedaqoji şuranın iclaslarında xəncər kimi iti sözləri ilə müəllimciklərin bağırını yaran bir adamı ləkələmək istəyirdilər.

Direktor susmağı razılıq əlaməti kimi qəbul etdi:

-Yaxşı get, dediklərimi unutma!

Müxbir çəlimsiz, lakin boyca çox hündür bir oğlan idi. O, direktorla sinfə girəndə uşaqlar gülümsündülər. Direktorun başı müxbirin çiyinə zorla çatırdı.

Müxbir uşaqlarla salamlaşandan sonra soruşdu:

-Orxan kimdir?

Orxan ayağa qalxdı.

-Orxan, bu məktubu sənmi yazmısan?

-Bəli.

Direktor əlavə etdi:

-Başqalarının, işimizə mane olmaq istəyənlərin diqtəsi ilə.

Orxan özünü saxlaya bilmədi:

-Xeyir, qətiyyənlər belə deyil. Cənab jurnalist, əgər məsələnin mahiyyəti Sizi maraqlandırırsa, bizimlə direktorun iştirakı olmadan söhbət edin.

Direktor əvvəlcə getmək istəmədi. Müxbirin xahişindən sonra qapını hirsə çirpib çıxdı.

Orxan başına gələnlərin hamısını bircə-bircə danışdı. Sonra uşaqlara söz verildi. Azad ayağa qalxdı:

-Bizim sinfimiz çox yaxşı sinif idi. Orxan bu sinfə gələndən işləri korlayıb. O, katalizator kimi bizim uşaqların arasına, hətta bütün məktəbə qatışıqlıq salıb.

Sonra Azad söz istədi:

-Yalandır. Orxanın gəlişi Azad kimi atamanlıq eşqində olanların əl-qolunu əməlli-başlı bağlayıb. Orxan yaxşı ictimaiyyətçidir. Divar qəzetinin redaktorudur. Baba müəllimə gəldikdə isə, adam ona heç müəllim də demək istəmir. Müəllimliklə qoluzorluluq eyni araya sığmaz. Sinfə məsələ, misal verib özü çayxanaya qaçan müəllimdən nə gözləyəsən? İki sinfi birləşdirib dəhlizə çıxan, başqa müəllimə "iki sinfi birləşdirmişəm, bekaram, gəl söhbət eləyək!" – deyən Baba müəllimin sözlərini öz qulaqlarımla eşitmişəm...

Sonra o biri uşaqlar danışdılar. Hamının ürəyi dolu idi. Orxanı tənqid eləyənlər də tapıldı. Lakin onu müdafiə edənlər daha çox idi.

Müxbir çox şey öyrəndi. Sınıf jurnalını nəzərdən keçirib, müəyyən qeydlər apardı. Sonra o, direktorun otağına getdi...

Aradan bir müddət keçdi. Baba müəllim yenidən əl-qol açmağa başladı:

-İndi də şikayətə qurşanmısan? Deməqoqun biri deməqoq. Elə bilir sən qəzetə şikayət yazmaqla məndən yaxşı qiymət alacaqsan? Örkən nə qədər uzun olsa, yenə doğanaqdan keçəcək, bala.

Hay-küy qopdu. Uşaqlar bir-bir sinfdən çıxırdılar. Müəllim nə qədər qışqırdısa, əhəmiyyət verən olmadı. Səs-küyə direktor çıxdı:

-Bu nə hay-küydür, keçin sinfə.

Uşaqlar hamısı birağızdan qışqırdılar:

-Biz Baba müəllimi istəmirik.

Sınıf coşmuşdu. Kollektivın səsi yaman gur olurmuş. Təəssüf ki, Orxan bunu uzun müddət hiss edə bilməmişdi...

İmtahanlara lap az qalmışdı. Azadə əlində qəzet hay-küylə içəri girdi. Orxana üz tutub dedi:

-Təbrik edirəm.

Orxan əvvəlcə bir şey başa düşə bilmədi. Azadə qəzetdə məktəb haqqında çıxan geniş tənqidi məqaləni göstərdi. Məqalənin başlığı belə idi: "Məktəbdə hər şey nurlu olmalıdır."

Azadə məqaləni oxuyur, uşaqlar isə qulaq asırdılar. Məqalədə göstərilirdi ki, məktəbdə təlim-tərbiyə işi aşağı səviyyədədir. Müəllimlər öz nüfuzlarını itiriblər və i. a.

Kəskin tənqidi məqalədən sonra Baba müəllimə şiddətli töhmət verildi. Pedaqoji şuranın qərarı ilə onu yuxarı sinifdə dərs keçmək hüququndan məhrum etdilər. Direktoru da vəzifədən götürdülər. Sən demə onun işində uşaqların bilmədiyi çox-çox ciddi nöqsanlar var imiş.

Orxan çox seviniirdi. Haqq işin qalib gəlməsi onun həyata inamını artırmışdı. O, məktəbdən çıxanda qapıda Nurtənlə qarşılaşdı. Orxan məhəbbətlə gülümsədi. Qızın da üzünə təbəssüm qondu. Orxan bu təbəssümün işığında öz gələcəyini, xoşbəxt günlərini görürdü elə bil. O günlərə qovuşmaq üçün isə çox mübarizə aparmaq lazım gələcəkdi. Qarşıda hələ çoxlu imtahanlar dururdu...

1990

MEDAL

Hər şey bu medal sözündən başladı. Gülyaz əvvəllər bu sözü çox eşitmişdi. Ancaq onun bu qədər hökmə, qüdrətə malik olduğunu birinci dəfə hiss edirdi.

Üçüncü rübün axırları idi. Məktəbin təzə direktoru ən fəal, çalışqan uşaqlardan biri hesab olunan Gülyazı yanına çağırdı. Ona bərk-bərk tapşırırdı ki, atan mütləq məni görsün.

Gülyazın atası düzlüyə, həqiqətə güvənən bir adam idi. Həyat yollarında o, çox haqsızlıqlar görmüşdü. Ancaq heç vaxt öz sözündən dönməmiş, arzuları, əməlləri uğrunda yorulmadan mübarizə aparmışdı.

Orta məktəbdə tarix imtahanı idi. İki sinifdə oxuyan 72 şagirdədən təkə o, bilet çəkib suallara ətraflı cavab vermişdi. Qalanlar isə bilet götürmüş, onun nömrəsi imtahan protokoluna daxil edilmiş, bununla da iş bitmişdi. Lakin hər şey əksinə olmuşdu; ağzını açıb danışmayanların əksəriyyətinə "ədalətli" müəllimlər "5", Gülyazın atasına isə "4" yazmışdılar. Lakin bu hələ harası idi. Ali məktəbi bitirəndə ondan qat-qat səviyyəsiz adamlar institutda saxlanılmış, onun qismətinə isə adicə bir fəhlə yataqxanasında tərbiyəçi müəllim olmaq payı düşmüşdü. Ancaq o, fəhlələrin arasında ikinci bir məktəb keçmişdi, həyat məktəbi.

Raufun, yə'ni Gülyazın atasının ilk dəfə idarə rəisinin qəbuluna girməyi lap aləm bir mənzərə idi. Yüz çək-çevirdən sonra onu işə götürmək istəyirdilər. Ali məktəb partası arxasından təzəcə aralanmış, işıqlı ideallar uğrunda qanad çalan, uca-uca zirvələr fəth etmək istəyən bir adamın birdən-birə qanadı qırılmış, özünü "on beş şahılıq beçə kimi çəkən", təpədən dırnağacan inzibatçı bir Mənzil İstismar İdarəsi müdirinin kabinetinə düşmüşdü. Bu kabinetdə Raufun diqqətini ən əvvəl cəlb edən kor-kobud rezin parçasından düzəldilmiş yekə bir milçəköldürən olmuşdu. Özü də o, rəisin stolunun üstündə idi. Qəribə idi ki, bu kabinetdə rəisə yaraşan bircə əşya var idisə, o da bu milçəköldürən idi. Hiss olunurdu ki, rəis işçilərini də bu milçəköldürənlə vurmaq arzusundan o qədər də uzaq deyil.

Rauf dönüb kabineti nəzərdən keçirdi. Gözünə bir dənə də olsun milçək dəymədi. Elə təzəcə rəisin təmizkarlığı haqqında düşünmək istəyirdi ki, idarə müdiri qəflətən milçəköldürəni götürüb divara çırpdı. Ancaq sən demə bu milçəköldürən zəngi əvəz edirmiş. O, divara çırpılan kimi qapı açıldı, dodaqları, sirsifəti çərşənbə yumurtası kimi boyanmış katibə içəri daxil oldu. Rəis Raufun sənədlərini ona verib tapşırırdı ki, kadrlar şöbəsinin müdirinə de, qoy əmrini versin.

Beləliklə, Rauf – Gülyazın atası fəhlə yataqxanasında tərbiyəçi kimi işə başlamışdı. Onun dikbaşlığı, müdir qarşısında boyun əyməməsi, yeri gəldikcə həqiqəti açıq-aşkar rəisin üzünə deməsi adamlara çox qəribə təsir bağışlayırdı.

Raufun tərbiyəçi təyin edildiyi yataqxananın komendantı çox sərt, acıqlı, ağzına gələni deyən, söyüş söyməkdən belə çəkinməyən bir arvad idi. Bir dəfə idarə rəisi iclasda komendanta acıqlanıb deyibmiş ki, ay arvad, o müəllimi niyə sıxma-boğmaya salmırsan? Qulağından tut, işlət.

Hamının söyüşkən, həyasız bir qadın kimi tanıdığı komendant isə çox gözlənilməz bir cavab vermişdi:

-Yoldaş rəis, mənim müəllimim o qədər mədəni bir oğlandır ki, ona söz deməyə belə utanıram.

İclasdakılar gülüşmüşdülər. Yerdən söz atanlar da olmuşdu:

-Baho, müəllim bu ipə-sapa yatmayan arvadı ram eləyə bilibsə, deməli, xalis ovsunçudu.

Zalda yenə gülüşmə qopmuşdu. Rauf müəllim yaşca özündən qat-qat böyük, saçlarına dən düşmüş, ehtiyac ucbatından yataqxanaya qısılmış adamlara nə tərbiyə verməli idi ki?! Ancaq o, eləcə də onun özü kimi cavan, ali məktəbi bitirən kimi tərbiyəçi təyin edilən yaşlıları işə girəndən yataqxanalarda ümumi ab-hava dəyişmişdi. Tez-tez maraqlı disputlar təşkil edilir, şair və yazıçılarla görüşlər keçirilirdi. Qırmızı guşələrin qapısı sakinlərin üzünə taybatay açılmışdı. "Sakit otağ"ın sakit günləri pozulmuşdu. Ali məktəbə daxil olmaq istəyənlər həmin otağa gəlir, gecə yarıdan keçənə kimi imtahanlara hazırlanırdılar.

Dəstə ilə işə qoyulmuş cavan müəllimlər yataqxana sakinlərindən çox Mənzil İstismar İdarəsinin kobud, yonulmamış işçilərini, qışqır-bağır salmaqdan, "müəllimləri qulağından tutub işlətməkdən" başqa heç nəyi bilməyən komendantları tərbiyələndirirdilər. Qəribə idi ki, bu adamların çoxu söyüş söyməyi tərgitmişdilər.

"Belə ola həmişə" mahnısı təzəcə efirdə səslənirdi, dəbdə idi. Rauf mahnının sözlərini dəyişmiş, gülməli bir mətn alınmışdı. Özü də bu mahnı yataqxanada dillər əzbəri olmuşdu:

*...Gör nə qədər qısaldıq həsrətin mənzilini,
İclasda çıxartdılar Qəzənfərlə Zilini,
Əsgəralı iclasda işə salcaq dilini,
Zaldakılar hamısı başladılar gülüşə,
Belə ola həmişə!*

*İncimə, ay Qəzənfər, dünya belə dünyadı,
Komandat elədilər tərbiyəçi Bünyadı,
Heç kəs rast gəlməmişdi,
Hələ belə bir işə,
Belə ola həmişə!*

Mahnının sözləri uzanıb gedirdi. Özü də bu qondarma mahnıdan sonra işçilər bir-birlərinə salam vermək əvəzinə deyirdilər:

- Belə ola həmişə!

Gülyazın atası sonra uzun müddət orta məktəbdə müəllim işləmiş, uşaqların, valideynlərin, müəllimlərin rəğbətini qazanmışdı. O, məktəbdə də haqsızlıqla üzləşmişdi. Ancaq öz üzərində daim işləməsi, ixtisasını yaxşı bilməsi onun dilini uzun eləmişdi. Elə buna görə də məktəbin bürokrat rəhbərləri arxada onun kölgəsini qamçılasalar da, üzdə heç nə deyə bilmirdilər.

Rauf aspiranturaya sənəd verəndə çoxu ona kinayəli sözlər deyirdi. İztəha ilə ağız büzənlərin isə sayı-hesabı yox idi. Lakin Rauf aspiranturaya qəbul olundu, namizədlik minimumlarının hamısından əla aldı. Müvəffəqiyyətlə dissertasiya müdafiə etdi...

Gülyazın atası son vaxtlar bərk xəstələnmişdi. Hamı çalışırdı ki, onu əsəbiləşdirməsin. Ona görə də qız əvvəlcə direktorun çağırışı haqqında atasına bir söz demək istəmədi. Çox fikirləşdi. Sonra əlverişli məqam tapıb dedi ki, ata, məktəbimizin direktoru səni görmək istəyir.

Rauf narahat oldu Ancaq Gülyazın məktəbdə nəşə ləyaqətsiz bir iş görməsinə də inana bilmədi. Çünki bu on ildə qızı haqqında bir dəfə də olsun şikayət eşitməmişdi. Doğrusu, o, valideyn iclaslarına da çox az-az gedirdi. Çünki müəllimlərin boş-boş, lüzumsuz söhbətləri, uşaqların nadinclikləri haqqında giley-güzarları onu əsəbiləşdirirdi. Dərsdə uşaqları sakitləşdirə bilməyən müəllimlərdən onun zəhləsi gedirdi. Deyirdi ki, belələrini müəllim hesab etmək də günahdır.

Gülyaz atasının narahat olduğunu hiss etdiyi üçün əlavə etdi:

-Ata, narahat olma, işlərin hamısı öz qaydasındadır. Bəlkə də Şakir müəllimin sənənlə şəxsi işi var?

Direktor Raufu çox mehribanlıqla qarşılıdı. Dedi ki, Rauf müəllim, maşallah, Sizin qızınız çox yaxşı uşaqdır. O, həm tərbiyəli, həm də çalışqandır. Məktəbin ictimai işlərində də yaxından iştirak edir. Qiymətlərinin də hamısı əladır. Müəllimlərinin hamısı ondan razılıq edir. Doğrusu, biz istəyirik ki, onu medala təqdim edək. Bilmirik Sizin fikriniz necədir?

Raufu elə bil cərəyan vurdu. Çünki o, medalın nə demək olduğunu çox yaxşı bilirdi. Ona görə bir qədər duruxdu. Sonra açıq-açıqına, mərdi-mərdənə dedi:

-Hörmətli direktor, qızımı təriflədiyinizə, ona bəslədiyiniz etimada görə çox sağ olun. Amma yadıma ataların bir sözü düşür: "Örtülü bazar, dostluğu pozar."

Direktorun gözlərinə elə bil işıq gəldi. Rauf isə öz söhbətini davam etdirdi:

-Siz mənim qızımın medala layiq olmağına əminsizmi?

-Bəli, heç buna şəkkim-şübhəm də yoxdur.

-Əgər layiqdirsə, nə deyirəm, verin. Hansı ata istəməz ki, onun övladı orta məktəbi medalla bitirsin?

-Rauf müəllim, özünüz bilirsiniz də... Zəmanə bir az xarab olub axı...

Rauf o saat məsələni anladı. Sifəti daha da ciddiləşdi:

-Şakir müəllim, gəlin açıq danışaq. Mən bilirəm ki, medalı elə-belə vermirlər. Onun qiyməti də camaat arasında ağızdan-ağıza gəzir. Mən hələ bu vaxtadək haram tikə yeməmişəm. Heç kəsin yanında gözüm kölgəli də deyil. Bir adama rüşvət verdiyim də yadıma gəlmir. Sizinlə açıq danışdığım üçün məni bağışlayın. Əgər qızım medala layiqdisə, verin, layiq deyilsə, yox. Bəri başdan deyirəm, əvvəla, mənim maddi imkanım yoxdur. İkincisi, imkanım olsa da, bir kəsə qara qəpik də verən deyiləm.

Müdür duruxdu. Əvvəlcə nə deyəcəyini bilmədi. Sonra handan-hana dilləndi:

-A kişi, Sizdən pul istəyən kimdi? Ayıb deyil?

Beləliklə, söhbət qurtardı. Pedaqoji şuranın qərarı ilə Gülyaz medala təqdim olundu. Elə həmin andan ailənin narahat günləri başladı...

Sən demə medalın iki üzünü var imiş. Onun bir üzündə təmizlik, halallıq bərq vurur, o biri – gözə görünməyən üzündə isə xəbislik, natəmizlik, haramlıq uyuyurmuş. Medalın ikinci üzündəki cılız, mənəviyyatsız müəllimlər, öz cəlbələri güdən yaxşı geyimli, qalstuklu, dilləri həqiqət, ədalət sözündən qabar tutan, əslində isə hər şeyi pulla ölçən "mədəni dilənçilər" – rüşvətxorlar marıqda dayanıbmışlar.

Bu mənəviyyatsız adamlar üçün əsl meyar bilik yox, verilən pulun, edilən "hörmət" in qədəri imiş. Nağıllardakı suyun önünü kəsən, qurban almamış şəhərə, kəndə bir qətrə su buraxmayan əjdahalar kimi bu qalstuklu əfilərin də gözü puldadır. Pul görəndə o gözlərin dərinliyində hərislik, tamahkarlıq hissələri ulduzlar kimi bərq vurur. Belələri paylarını almasalar, qatığa qara deməkdən də çəkinməzlər. Müəllimdən direktora, direktordan maarif şöbəsinə, maarif şöbəindən nazirliyədək uzanan bu al-al, ötür-ötür oyunu bizim gələcəyimizi kor qoyur, uşaqlarımızın təmiz, pak ürəyinə ilk ləkə kimi daxil olur. Parlaq, işıqlı və əlçatmaz medalla onu almaq istəyən iste'dadlı uşağın arasında elə bir dərin uçurum var

ki, onun üstündən yalnız pulla körpü salmaq mümkün imiş. Gülyazın atasında isə o qədər pul nə gəzirdi...

Tutalım ölüm-zülüm, əsəblərinin, mübarizənin hesabına bir təhər medal aldın. Lakin bununla iş bitirmi? Özləri bir zərif çiçəyi xatırladan, həyatın bərk-boşuna, isti-soyuğuna hələ öyrəşməmiş bu yeniyetmələrin yolunu ali məktəblərdə yeni-yeni əjdahalar gözləyir...

Tanışım olan, sirrini, sözünü məndən gizləməyən bir məktəb direktoru neçə il bundan əvvəl belə bir medal əhvalatı danışmışdı. O deyirdi ki, atası kalan olan bir uşağa medal vermişdik. A kişi, sən demə dəymiş olub lüt olmaqdan, kal olub kalan olmaq yaxşı imiş. Həmin kalan valideynin səxavəti nəticəsində hamının payı artıqlaması ilə çatmışdı. Sözün düzü, uşaq da əfəl deyildi. Əslində elə medala layiq idi. Ancaq vahimə içindəydik. Bilirdik ki, uşaq ali məktəbə qəbul olunmasa, nazirliyin kollegiyasında bizi məhşər ayağına çəkəcəklər. Ona görə səxavətli dostumuza bərk-bərk xahiş etmişdim ki, nəyin bahasına olur olsun, oğlunu ali məktəbə düzəltsin. O da söz vermişdi ki, heç nəyi qızırğalanmayacaq.

Həmin valideyn müəyyən vasitələrlə qəbul imtahanına düşən müəllimlərdən birini tapır, ona külli miqdarda pul təklif edir. Ümumi razılığa gəlirlər. Uşağın özü ilə də tanış olan müəllim tapşırır ki, siyahı oxunanda adın başqa yerə düşsə də, qorxma. Mən hansı otağa girsəm, sən də mənim dalımcı gələrsən. Təsadüfən elə uşaq elə həmin müəllimin imtahan götürəcəyi qrupa düşür. Bir qədər arxayınlaşır. Ancaq atalar demişkən, sən saydığımı say, gör fələk nə sayacaq?

Müəllim ona tapşırılan oğlanın imtahan vərəqinə "2" yazır. Yazıq uşaq tamamilə çaş-baş qalır. Sizə elə gəlməsin ki, müəllim oğlanı tanımayıb. Yox, qətiyyənlə belə deyil. Haqqı əvvəldən çatmayan müəllim valideynin dəbbələyəcəyindən qorxub və medalla qurtaran oğlana "2" verməkdən başqa çarəsi qalmayıb.

Ta haray hara çatasıdı? Valideyn kor-peşiman, başı alovlu mənim üstümə gəldi. Təsadüfən qəzetlərin birində Rusiya şəhərlərinin birindəki ali məktəbin əlavə qəbul haqqında elanını oxumuşdum. Valideyni tovlayıb, ona uşağı başqa şəhərə aparmağı məsləhət gördüm.

Bir-iki həftədən sonra həmin valideyn sad xəbərlə qayıtdı. Oğlu kənar şəhərdə ilk imtahandan "5" alıb ali məktəbə qəbul olunmuşdu.

Valideyn mənim xahişimlə başına gələnləri danışdı:

-Mən güc-bəla ilə, tanışlıqla bilet alıb özümü həmin şəhərə çatdırdım. Qəbul komissiyasında bir suyu şirin adama yaxınlaşdım. İşdən sonra onu restorana apardım. Yedik-içdik, səmimiləşdik. Dərdimi ona söylədim. Məlum oldu ki, dənədən sənədlərin qəbulu dayandırılıb.

Təzə tanışım çox düşündü, daşındı, nəhayət, mənə məsləhət gördü ki, sənədləri poçtlardan birinə aparım. Bir təhər dil tapıb "banderol"un üstünə üç-dörd gün əvvəlki tarixli poçt möhürü vurdurum.

Taksi ilə poçtları ələk-vələk elədim. Heç kəs xahişimi yerinə yetirmədi. Nəhayət, üz-gözündən yeyib-içmək tökülən bir poçt müdiri ilə dil tapa bildim. İki konyak verib, banderolun üstünə köhnə tarixli möhür vurdurdum. Sənədləri qoltuğuma vurub həmin tanışımın yanına getdim. Onun diktəsi ilə institutun rektorunun adına bir şikayət ərizəsi yazdım. Ərizədə göstərdim ki, övladımın sənədlərini beş gün əvvəl göndərmişəm, ancaq nədənsə oğlumun adını imtahana buraxılanların siyahısına daxil etməyiblər.

Bu ərizədən sonra poçtla "vaxtında" gələn sənədləri gözümdən qaçırdığına görə təzə dostuma töhmət verdilər və mənim oğlumu imtahana buraxdılar. Gözlərimə inanmadım. Oğlum elə birinci imtahandaca "5" aldı.

Qəbul komissiyasındakı dostumla restorana getdik. Yedik, içdik, oğlumun, yaxşı adamların sağlığına qədər qaldırdıq. Ona üzrxahlıq elədim. Utana-utana beş min manat vermək istədim.

Lakin dostum etiraz elədi. Pulun üstündən üçcə yüz manat götürüb, qalanını qaytardı. Bu, mənim bəsimdir, - dedi.

...Direktor tanışımdan maraqla işin axırını soruşdum. O, özündən razı halda gülümsündü. Dedi ki, həmin valideyn sevinə-sevinə yanıma gəldi. Məsləhət üçün mənə də şirinlik verdi. Nazlandı, götürmək istəməyəndə o dedi:

-Medalın payı ayrı, bu ayrı. Götür, halal xoşun olsun. Sən məni azı on min manat qabağa salmısan...

Elə bil çiyimdən dağ götürüldü. Məzunumuzun imtahan verdiyi instituta teleqram vurub orada imtahan verən medalçımızın taleyini soruşdum. Cavab gəldi ki, bəs Sizi təbrik eləyirik. Məzununuz ilk imtahandan "5" aldığı üçün tələbələr sırasına daxil edilib.

Sevincimdən uçmağa qanadım yox idi. Hazırkı şəraitdə bu teleqram mənim üçün valideynin verdiyi "şirinlik"dən də qiymətli idi. Bəs necə, bu teleqram mənim səngərim, xilasgarım idi!...

Nazirlikdə imtahandan kəsilən medalçıların üstündə məni danlayanda əzizləyə-əzizləyə saxladığım teleqramı üzə çıxardım. Elə bil qurbağa gölünə daş atdılar. Bir az əvvəl qılıncını sıyırib mənə hücum edənlərin qılıncı o sehrlı teleqrama dəyib xıncım-xıncım oldu...

Direktorun təcrübəsizlik edib Gülyazı haqqını almamış medala təqdim eləməsi yuxarıdakıları narahat etməyə başladı. Özü də biləndə ki, Gülyazın atasından pul qoparmaq mümkün deyil, lap dilxor oldular. Əsib-coşdular, təcrübəsiz direktoru qorxutdular:

-Heç bilirsən medal verdiyin uşaq ali məktəbə qəbul olunmasa səni nə gözləyir?

-Haqq-ədalət olsa girəcək.

-Nə haqq-ədalət, ə? Bu dünyanın işlərini görə-görə gəlmirik?

-Bəs mən neyləyim?

-Onu bil ki, qız qəbul olunmasa, səni məhşər ayağına çəkəcəklər.

Bu söhbətdən sonra direktor bərk narahat olmağa başladı. Üzdə bir şey deyə bilməsə də, ürəyində Allaha yalvarırdı ki, ay Allah, necə eləyim ki, bu qız medal almasın?

Bəli, bu andıra qalmış medal sözü çox adamın kürkünə birə salmışdı. Savadsız müəllimləri əsməcə tutmuşdu:

-Vay dədə, məktəbə komissiya komissiya dalınca gələcək.

Az-çox təcrübəsi olan, bu işdə səriştəliləri isə bircə şey narahat edirdi:

-Ələ yaxşı fürsət düşüb, necə eləyək ki, valideyndən bir şey qopara bilək?

Ən çox əl-ayağa düşənlərdən biri də fizika-riyaziyyat müəllimi idi. Gülyazın valideynlərinin bir dəfə də olsun ona yaxınlaşmaması müəllimə çox yer eləyirdi. Öz-özünə deyirdi:

-Örkən nə qədər uzun olsa, yenə axırı doğanaqdan keçəcək. Elə bilirlər ki, havayıca medal almaq olar. Ay aldın ha?!

O, dərslərdə Gülyazı sıxışdırmağa başlamışdı. Ancaq iş-işdən keçmişdi. Rüb axıra çatırdı. Tərslikdən qızın qiymətlərinin hamısı "5" idi. Birdən-birə bu "5"-ləri dördə çevirmək şübhə doğura bilərdi.

Təhsil şöbəsindən də tez-tez məktəbə gəlməyə başladılar. Gülyaz verilən məsələ və misalları asanlıqla həll etdi. Vaxtın yarısı getməmiş yazı işini təhvil verdi. Onun sınaq yazısına "5" verdilər.

Direktor da yoxlama yazı işləri apardı. Fizikadan verilən məsələni doğru-düzgün həll edən Gülyazın yazı işinin altından müəllim əsəbi xətlə belə bir rəy yazmışdı: "Məsələ rəşional yolla həll edilməyib".

Və Gülyaza ilk "4" yazıldı. Bu, həyəcan siqnalı idi. Valideyni silkələmək, xəbərdar etmək üsulu idi. Ancaq bunun da heç bir faydası olmadı. Çünki valideynin cibi də adı kimi təmiz idi.

Raufun onsuz da zəif olan əsəbləri yerindən oynadı. Direktor onu yenə də məktəbə çağırtdı. Rauf müəllim üzünü ona tutub dedi:

-Bizə uzaq qohum olan bir kişi var idi. Onun qaynını milis idarəsinə sürücü qoydular. Bir dəfə dayım zarafatla Cavanşir

kişiyə dedi ki, daha işlərin yaxşı olar. Qaynın heç səni maşına mindirirmi?

Kişi özünəməxsus bir əda ilə dedi:

-Maşına mindirməyi gözünə girsin, heç olmasa yolda görəndə məni tapdalamasın.

Rauf zarafatla əlavə eləmişdi:

-Ay Şakir müəllim, demirəm ki, mənim qızıma şişirtmə qiymətlər versinlər. İstəyim budur ki, onun haqqını tapdanasınlar. Siz məktəbin direktoru kimi şagirdin mənafeyini müdafiə etməyə, həqiqətin bərqərar olmasına borclusunuz.

Şakir müəllim gülümsünmüş, bu söhbətlə çar-naçar razılaşmışdı. Çalışmışdı elə eləsin ki, nə şiş yansın, nə də kabab. Ancaq bu, heç də mümkün deyildi. Bu işdə kimsə güdaza getməli idi. Məktəbdə isə söz-söhbət gəzirdi ki, bəs Gülyaza medal verirlər, özü də atasına görə. Düzdür, Gülyaz hazırlıqlıdır, medala layiqdir. Ancaq pulsuz nə medal?

Bu söz-söhbət qızın qulağına çatır, onu bərk narahat edirdi. Atası qızıyla da açıq danışmışdı. Demişdi ki, qızım, ən böyük biclik düzlükdü. İndiyə qədər nə bir kəsə rüşvət vermişəm, nə də almışam. Bu ad-sanı da, işi də öz halalca zəhmətimlə qazanmışam. Sən də belə olmalısən. Həmişə düzlük, təmizlik, mənəvi saflıq haqqında düşünməlisən. Mənim sənə yeganə maddi köməyim ondan ibarət olar ki, səni hazırlamaq üçün xüsusi müəllim tutum. Çünki görürəm ki, məktəbdə dərs deyən müəllimlər öz işlərinə can yandırmırlar. Digər tərəfdən onların əksəriyyəti öz ixtisasını əməlli-başlı bilmir. Bilmədiyini şeyi də başqasına necə öyrədəsən?

Rauf dediyinin üstündə durmuşdu. Gülyazı imtahana hazırlaşdırmaq üçün biologiya və kimya fənnindən müəllim tutmuşdu. Zarafatla deyirdi:

-Bizdə təhsil "pulsuz"dur. Ona görə də pul verib müəllim tutmaq məcburiyyətindəyik. Atalar deyib ki, ucuz ətin şorbası olmaz.

Müəllimlər Gülyazı çox yaxşı hazırladırdılar. Qız dəhşətə gəlirdi. Dəhşətə gəlirdi ona görə ki, məktəbdə ona dərs deyən

müəllimlər çox hazırlıqsız idilər. Onların öyrətdikləri ilə nəinki "5", heç "3" də almaq olmazmış... Nə yaxşı ki, atası onun üçün müəllim tutubmuş...

Qayğılı günlər baş alıb gedirdi. Gülyazın fikri dərs oxumaqla məşğul olduğundan, ayrı heç nə haqqında düşünmürdü. Onun valideynləri isə çox narahat idilər. Onlar söhbət zamanı deyirdilər: "Təzəcə öz qayğımızdan qurtarmışdıq ki, övladların qayğısı aldı başımızın üstünü."

Doğrudan da, uşaq böyüdükcə, onun qayğısı da artırmış. Ərəblər demişkən: "Uşaq balaca vaxtı yatmağa qoymur, böyüyəndə yaşamağa."

Üçüncü rübün axırlarında Gülyazgilin ədəbiyyat müəllimi ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq işdən çıxıb getdi. Yerinə hay-küyçü, ancaq biliyi uşaqların səviyyəsindən o qədər də fərqlənməyən Nərim müəllimi qoydular. Üçüncü və dördüncü rübün inşalarını yoxlayan müəllimə çox böyük səhvlərə yol verir, düzgün yazılan sözləri də yenidən "düzəldirdi". Gülyaz neçə dəfə səhvsiz yazdığı sübut etmiş, müəllim onunla çar-naçar razılaşmış, lakin şagirdin qiymətini düzəltməmişdi.

Nəhayət, ilk imtahan gəldi. Ədəbiyyatdan yazılı imtahan. Gülyaz sərbəst mövzunu seçdi. Hərə bir "konspekt" çıxarıb köçürməyə başladı. Gülyazın isə başının üstünü kəsmişdilər. Hətta müntəxabat kitabından istifadə etməyə də icazə vermirdilər. Bəs necə, axı o, medala namizəd idi? Əslində qız bundan daha da xoşhal olurdu. Çünki o, heç vaxt başqasının hazırladığı konspekt-dən istifadə etməmişdi. Ordan-burdan köçürməklə qətiyyəni arası yox idi. Bu qız mövzuya da, həyata da, ədəbi qəhrəmanlara da öz şəxsi gözləri ilə baxmağı daha da xoşlayırdı.

Gülyaz inşa yazırdı. Gözəl-gözəl arzularından, ədalətdən. Ancaq o, bilmirdi ki, müəllimlər onun medal almasından çox, almamasına çalışırdılar.

Gülyaz gecə yuxusunda almaq istədiyi medalı görmüşdü. O, ulduzların arasında bərq vururdu. Birdən möcüzə oldu. Medal üzünü Gülyaza tutub yanıqlı bir bayatı çəkdi:

*Gündüz ulduz görməzlər,
Solğun gülü dərməzlər,
Atanın cibi boşdu,
Məni sənə verməzlər...*

Yazı diqqətlə, az qala zərrəbinlə yoxlanıldı. Müəllimlər çoxlu səhv, heç olmasa vergül tapmaqdan ötrü əldən-ayaqdan gedirdilər. Onlar qorxurdular ki, xalq təhsili şöbəsində, eləcə də nazirlikdə verdikləri qiymət aşağı salınar. Şagirdin taleyi isə onları qətiyyənlə maraqlandırmırdı. Assistentlərdən kimsə dedi ki, inşanın məzmununa "5" vermək olar. Direktor onun sözünü kəsdi:

-Ən salamətı dördü. Beş verib bizi cəncələ salmaym...

Hə, belə-belə işlər. İdman diliylə desək, itirilməli xalların ikisi də itirildi. Ata narahət oldu, direktor isə onu sakitləşdirdi. Dedi ki, arxayın ol, çətini elə bu idi. O birilərdən qoymaram aşağı qiymət versinlər...

Kimyadan imtahan müvəffəqiyyətlə keçdi. Gülyazın cavabları müəllimləri tam nane etdi. Ona tərəddüd etmədən "5" yazdılar.

Fizika imtahanında isə ikinci həyəcan signalı çalındı. Dərs dediyi müddətdə hətta gündəlikdə belə bir dəfə "4" almayan Gülyazı sıxma-boğmaya saldılar. Dörd yazmaqla hədələdilər. Müəllim lovğa-lovğa qıza dedi:

-Elə bilirsən medala namizədə "4" vermək olmaz? Sənə "4" yazacağam.

Gülyaz evə gözü yaşlı gəlmişdi. Ancaq o, özünü tox tutmağa çalışırdı:

-Ata, hirsələnə. Onların medalı başlarına dəysin. Sənə söz verirəm ki, mütləq onlara kim olduğumu sübut eləyəcəyəm, ali məktəbə qəbul olunacağam...

Gülyazın atası məktəbin direktoruna zəng elədi. Öyrəndi ki, "4" yox, "5" yazıblar. Ancaq direktor ona xəbərdarlıq elədi ki, mütləq müəllimi görmək, onunla söhbət etmək lazımdır.

Ata məktəbə getmək istəsə də qız razılaşmadı. Dedi ki, qoy neçə verirlər versinlər, mənə heç onların medalı lazım da deyil. Ancaq, ata, çox xahiş edirəm, sən məktəbə getmə. Çünki Ədhəm

müəllim tipin biridi. Hər il bir dəfə uşaqlar vurub dişlərini qırırlar, o biri il o, özünə yeni protez düzəltdirir. Onun damarında mərdimazar qanı axır. Elə buna görə də uşaqların Ədhəm müəllimi görəndə gözü yoxdu. Bilikli olmağına biliklidir, ancaq şagirdləri incitməkdən, qan qaraltmaqdan xüsusi zövq alır. Birinin hərəkəti, sözü xoşuna gəlmədi, deməli hər şey qurtardı. Lap əla dərs hazırlasa da, "3"-dən yuxarı qiymət verən deyil ki, deyil. Özü də bunu açıqca etiraf edir. Ona görə havayı yerdən gedib qanını qaraltma.

Riyaziyyatdan yazılı imtahan idi. Gülyaz məsələ və misalları həll etdi. Ancaq onun üçün elə pis psixoloji iqlim yaratmışdılar ki, qızın əlləri əsirdi. Nə isə... İmtahan qurtardı. Gülyazdan köçürənə "5" yazdılar, onun özünə isə "4". Bu o demək idi ki, əlvida gümüş medal...

Evdə çox əsəbi vəziyyət yarandı. Ata hirsindən əsirdi. O, məktəbə getdi. Ədhəm müəllimi tapa bilmədi. Acığını direktorun, dərs hissə müdirinin üstünə tökdü:

-Aşağı sinifdən ta buraxılış sinfinədək qızıma Ədhəm müəllim dərs deyib. Bu müddət ərzində Gülyaz bir dəfə də olsun "4" qiymət almayıb. Müəllim onun potensial imkanlarına, eləcə də xarakterindəki zəif cəhətə – tez əsəbiləşməsinə sözsüz ki, çox yaxşı bələddir. Əgər qızım həmişə "5" alıbsa, imtahandan ona nə üçün "4" verirlər. Yox, əgər bu uşaq "4"-ə layiq idisə, nə üçün il boyu "5"-lər yan-yana düzülüb?

Məsələ aydın idi. Direktor Gülyazın atasını sakitləşdirməyə çalışdı. Ədhəm müəllimin qəliz xasiyyətindən, hər il ən azı bir neçə qəliz hoqqa çıxarmasından yana-yana danışdı...

Gülyazın atası bərk hirsələnmişdi. O, xalq təhsil şöbəsinə getdi. Açdı sandığı, tökdü pambığı. Medalların necə verilməsindən xəbərdar olduğunu söylədi. Sual verdi ki, necə olur ki, maddi cəhətdən imkanlıların uşaqları həmişə medal alır? Necə olur ki, iki-üç ilin jurnalını bir medal vermək xətrinə dəyişənlər, atası pul vermədiyi üçün həmişə "5"-lə oxuyan bir şagirdin mexaniki səhvini üfürüb filə döndərirlər?

Burada da Gülyazın atasını sakitləşdirməyə çalışdılar. Həqiqət naminə deməliyik ki, onu səbrlə dinlədilər. Söz verdilər ki, imtahan işini diqqətlə yoxlayacaqlar. Söz arası şöbənin Rauf müəllimə ərki çatan işçilərindən biri zarafatla dedi:

-Sağ olmuş, gərək müəllimin ağzına bir iki yüz manat ataydım...

Raufu od götürdü. İlahi, gör necə müəllimlər var imiş? O, əsəbi-əsəbi dostuna cavab verdi:

-Mən elə simasız adamın ağzına heç sümük də atmaram.

Aradan bir-iki gün keçdi. Şəhər xalq təhsili şöbəsinin komissiyası işi təzədən yoxlayıb, Gülyazın yazısına "5" verdi. İmtahan işi nazirliyə göndərildi.

Gülyazın atası nazirliyə getdi. Öyrəndi ki, yazı işinin qiymətini yenə "4" eləyiblər. Nazirliyin məs'ul işçilərindən biri dedi ki, məktəbin verdiyi qiyməti düzəltməyə ixtiyarımız yoxdur.

Sonradan Rauf öyrəndi ki, qızını gözümçixdiyə salan müəllim həmin məs'ul işçinin yaxın adamı imiş. Hə, belə-belə işlər...

Bütün bunları təkcə Gülyazın atası bilirdi. Nə Gülyazın, nə xalq təhsil şöbəsinin, nə də məktəbin hələ heç nədən xəbərləri yox idi.

Rauf yanıb tökülürdü. Öz-özünə düşünürdü. Necə olur ki, "3"-ə layiq olmayan işlərə verilən "5"-ə nazirlik işçiləri göz yumurlar? Məgər onların dəyişdirilən jurnallardan, şişirdilən qiymətlərdən xəbərləri yoxdurmu? Var, əlbəttə, var. Ancaq neyləyəsən ki, rüşvət onların həyat idealına çevrilib. Onlar üçün bilik yox, verilən pulun miqdarı həqiqətin me'yarıdır.

Ən qəribəsi odur ki, bu dəhşətli həqiqəti hamı bilir, hamı danışır və adi bir hal kimi qəbul edir. Rüşvətin adi həyat normasına çevrilməsi, doğrudan da, dəhşətdir, fəlakətdir. İstər-istəməz bu sərt həqiqətlə barışmalı olursan. Necə deyərlər, "tutulmamış oğru, bəydən, xandan doğru"...

Atanın öz qızına təskinlik verməkdən başqa çarəsi qalmamışdı. O, asta-asta deyirdi:

-Qızım, ilk dəfədir ki, sən həyatın sərt həqiqəti ilə üz-üzə gəlirsən. Qarşına hələ çox haqsızlıqlar çıxacaq. Bu mübarizə-

lərdən qalib də olmasa, sağ-salamat çıxmaq üçün özünü psixoloji cəhətdən hazırlamalısən. Eh, a bala, dünya əzəldən belə qurulub. Haqqın yolunun üstündə nahaqqın yüz tələsi var...

Verdiyi qiymətin xalq təhsili komissiyası tərəfindən yuxarı qaldırıldığını eşidən Ədhəm müəllim özündən çıxmışdı. O, Gülyazın əlindən cilov gəmirirdi. Uşaqların yanında döşünə döyə-döyə deyibmiş ki, görsün həndəsə imtahanından onun başına nə oyun gətirəcəyəm?

İngilis dilindən imtahan idi. Gülyazın atası imtahana girmək istədi. Təlimatda göstərilirdi ki, valideyn imtahanda iştirak edə bilər.

Gülyazın atasının fikrini bilən müəllim əvvəlcə kinayəli şəkildə soruşdu:

-Məgər Siz ingilis dilini bilirsiniz?

-Az çox xəbərim var. İngilis dilindən namizədlik minimumu verib "5" almışam.

Müəllim həsdədi:

-Bəlkə məndən bir narazılığınız var?

-Xeyir.

-Mən Sizin qızınıza həmişə "5" yazmışam, indi də "5" verəcəm. Heç kəs mənim verdiyim qiyməti dəyişə bilməz. Gülyaz çox ləyaqətli qızıdır. Başqalarını bilmirəm, mən ondan çox razıyam.

-Çox sağ olun, bunda Sizin də əməyiniz var.

-Borcumuzdur. Ancaq...

-Sözlü adama oxşayırsınız.

-Mümkünsə imtahana girməyin. Çünki kənar adamın iştirakı uşaqları həyəcanlandıra bilər.

Razılığa gəldilər. Gülyaz imtahandan "5" aldı. Üstəlik müəllim onu komissiya qarşısında çox təriflədi.

Növbəti imtahan isə... Əslində bu imtahanın heç bir əhəmiyyəti yox idi. Çünki xəbislər istədiklərinə nail ola bilmişdilər.

Ədhəm müəllim çox kinli idi. Bunu onun özü də e'tiraf edirdi. Sonralar o, direktora deyibmiş ki, son zəngdə çıxış edən Gülyaz

mənim adımlı bir dəfə də olsa çəkmədi. Elə buna görə də medal üzünə həsrət qaldı.

Möhtərəm oxucu, müəllimin əməyinə qiymət verməyi Sizin öz öhdənizə buraxıram. Bircə onu xatırlatmaq istəyirəm ki, zorla, hədə-hərbə ilə insan ürəyini ələ almaq, onun məhəbbətini, hörmətini qazanmaq hələ heç kəsə qismət olmayıb.

Nazirlikdə Gülyazın qiymətini "4"-ə endirdilər. Bundan isə nə müəllimlərin, nə direktorun, nə də xalq təhsili şöbəsinin işçilərinin xəbəri yox idi. Gülyaz isə bunu bilirdi. Ancaq özünü sındırmırdı. O elə gözəl imtahan verdi ki, Ədhəm müəllimin deməyə sözü qalmadı. Gücü ona çatdı ki, şəhər partiya komitəsinin işçisi-nə şikayət elədi:

-Nə üçün mənim verdiyim qiymətə düzəliş eləyiblər?

Rauf Təhsil şöbəsində Ədhəm müəllimlə üz-üzə gəldi. Xəbis müəllim rəng verib rəng aldı. Xəcalətindən nə eləyəcəyini bilmədi. Bu, Raufun gözündən yayınmadı. Ancaq o, heç Ədhəm müəllimi saya da salmadı. Otağa keçdi. İmtahanların ədalətli keçməsinə çalışsan, az-çox Gülyazın haqqını müdafiə eləyən işçiyə öz təşəkkürünü bildirdi. Bir məsəl çəkdi. Həmin müəllimin xidmətlərini alovun üstünə bir dimdik su tökən, bununla insanlara öz dostluğunu bildirən sərçənin fədakarlığı ilə müqayisə elədi. Və elə oradaca bildirdi ki, Gülyaz artıq medaldan məhrum olub.

Lakin Rauf əvvəlki kimi əsəbi deyildi. O, bir şer yazmışdı. Elə bununla da bir qədər təskinlik tapmışdı. Onun qızına müraciətlə yazdığı şer belə idi:

*Xəbərin yox fırlıdaqdan, hiylədən
Xoş təbəssüm qərar tutub üzündə.
Ürcahına pislər hələ çıxmayıb,
Tərtəmizdi dünya sənin gözündə.*

*Çiçək sanıb boylandığın qar imiş,
Tale cibi dolulara yar imiş,
Bir medalın iki üzünü var imiş,
Çömçətutan möhkəm durdu sözündə.*

*Paklıq mənə hər nemətdən əzizdi,
Arzularım kükrəyən bir dənizdi,
Adım kimi cibim də tərtəmizdi,
Qızım, bunu sən bilirsən özün də.*

*Qalstuklu dilənçilər pay dilər,
Ürəyimi kündə kimi yaydılar,
Haqq aradıq, bizi haqsız saydılar,
Düzlük gözdik, qaldıq çölün düzündə...*

Gülyazın atası çox düşündü, daşındı. O, çoxlarına necə medal verildiyini, kimlərin uşaqlarına nə vəsitə ilə bu ali mükafatın qismət olmasını yaxşı bilirdi. Lakin o, mərdiməzarlıq etmək istəmirdi. Əgər könlünə düşsə bu haqda söhbət açar, çox örtülü bazarları alt-üst edərdi. Lakin o, bu yolu tutmadı. Həqiqətin bərpa olunmasına inanmasa da, nazirin adına aşağıdakı məzmununda bir teleqram vurdu: "Hörmətli nazir. Haqq vermədiyim üçün mənim qızımı – Gülyazı medaldan məhrum elədilər. İnşanın məzmunundan ona ona "5" əvəzinə dörd verdilər. Riyaziyyatdan müəllim onu qəsdən dolaşdırıb "4" yazdı. Xalq təhsili şöbəsinin komissiyası onun qiymətini "5" eləsə də Sizin nazirlikdə qiymət yenidən aşağı endirildi. Necə medal verilməsi haqqında müxtəlif sözsöhbət gəzir. Ədalətin bərpasına kömək etməyinizi xahiş edirəm."

Təbii ki, teleqramın heç bir nəticəsi olmadı. Ən dəhşətlisi o idi ki, bu, nazir üçün yeni xəbər deyildi. Ona görə tədbir görmək bir yana, cavab yazmağa belə lüzüm görülmədi. Yoldaş nazirin başı bərk qarışıq idi. Belə xırda-para şeylərlə məşğul olmağa onun vaxtı, həvəsi nə gəzirdi? Güman ki, o, öz-özünə deyirdi: "Pəh, əcəb yeni xəbərdir. Camaat da qəribədir ey. Əllərini ciblərinə salanda elə bil canları çıxır. Hələ bir utanmırlar, pulsuz-parasız medal sevdasına da düşürlər. Bir deyən lazımdır ki, ay zalım, tutaq ki, sənin övladına medal verdilər, məgər bununla iş bitirmiş? Əlin cibində olmasa qəbul imtahanında ona kimdi "5" verən?"

Hə, belə-belə işlər. Nazirin başı bərk qarışıq idi. O, televiziya da eləyəcəyi çıxışın mətnini nəzərdən keçirirdi. Çıxışın məz-

mununu isə bircə tezislə ifadə etmək mümkün idi: "Bilik yeganə meyardır"...

Təəssüf ki, bizdə qanun fırıldaq adamların çirkin əməllərini müdafiə etmək üçün sipər rolunu oynayır. Qanun adi adamlar üçündür. Qanun vəzifə sahiblərinin əlində sadə, zəhmətkeş adamları əzmək üçün maşındır. Yaxşı ki, həyatın obyektiv, insan şüurundan, insan iradəsindən asılı olmayan qanunları var. Əgər belə olmasa idi, imkanlılar pul, var-dövlət gücünə baharı, yayı, barlı-bəhərli payızı qamarlayar, qarlı-çovğunlu qışdan başqa kasıba heç nəyi verməzdilər...

Gülyaz həkim olmaq arzusu ilə yaşayırdı. "Azərbaycan gəncləri" qəzetində Tibb İnstitutunun verdiyi elan dərc edilmişdi. Buradakı qəbul qaydaları da ədalətsiz idi. Belə ki, qəbul kontingentinin 70 faizi əmək stajı olanlar, "Gənc təbib" məktəbinin dinləyiciləri və ordu sıralarından qayıdan adamlar üçündür. Əcəb məntiqlidir. Təki stajın olsun. Zor-bəla "3" alsan da kifayətdir. Necə istedad olursan ol, sənin üçün cəmi 30 faiz yer ayrılıb. Dayılıları, imkanlıları, var-dövlətliləri nəzərə alsaq, yazıq orta məktəbi bitirən istedadlı uşaq, sənin ali məktəbə girə bilmək imkanın çox azdır, çox az...

Zorla "3" alıb instituta – özü də tibb institutuna girənlərin, oranı bitirib "həkim" olanların əlinə düşəcək xəstələrə adamın elə indidən yazığı gəlir. Elə ona görə də xəstəxanalarımızda həkimlərimizin sayı çoxdur, ancaq sanbaldan söhbət eləməyə belə dəyməz. Qərībədir, bizdə təhsil "pulsuz" olduğu üçün xəstələri müalicə etmək də pulszudur. Ancaq pul almamış xəstəyə yaxınlaşmayan həkimin gözlərini nədənsə Hippokrat andı kor eləmir. Bir tərəfdən həkimi də qınamalı deyil. Ən aşağı maaş onlarınkıdır. Gözlərinin qarası gedə-gedə neçə il zəhmət çəkəsən, oxuyasan, öyrənəsən, işə gələndə qəpik-quruş alasan... Di həmin pulla yaşa görüm necə yaşayırsan...

Tərs kimi Gülyaz da həkim olmaq istəyirdi. Onun fikri qəti idi. Elə düşünürdü ki, biliyə zaval yoxdur. Lakin ilk dəfə onun xoş

arzuları, inamı müqəddəs saydığı "medal" sözünə dəyib çilik-çilik olmuşdu.

Gülyazın atası yaxşı bilirdi ki, "sifarişlə həcc qəbul olunmaz". Axı indi kimdi kimn ərizəsini oxuyan? Lakin bütün bunlara baxmayaraq vurulan teleqram onun alovlanan qəlbinin üstünə çilənən bir dimdik suya bənzəyirdi. Əslində elə bu "bir dimdik su"yun xətrinə yaşamağa da dəyərdi. Yer üzündə tək-tük də olsa ədalətli adamların yaşaması üçün onun ümid tonqalını sönməyə qoymurdu. Ömrü boyu haqsızlıqla, ədalətsizliklə üz-üzə gəlsə də, o, həqiqətin nə vaxtsa bərqərar olacağına inanırdı...

Gülyaz əlində kamal attestatı evə tələsirdi. Onun qulaqlarında atasının sözləri səslənirdi: "Həqiqətin yolu daş-kəsəklidir, bala. Ancaq çətin olduğu qədər də şərəflidir."

Gülyaz qızıl, gümüş medalla yox, onlardan qat-qat qiymətli bir medalla evə qayıdırdı. Özü də bu medalı köynəyin yaxasına taxmaq mümkün deyildi. O medal qızın ürəyinin başında idi. O medal həyatın ilk zərbəsi idi. Bu zərbəni dadmayanlar qalibiyyət sevincini də hiss edə bilməzlər.

Qız çox məğrur idi. O, dolu döymüş çiçək kimi sınınamışdı, əksinə son dərəcə vüqarlı və məğrur idi. Onu "medal"dan məhrum edənlər isə xəcalət təri tökür, vicdan əzabı çəkirdilər. Onlar utandıqlarından bağa kimi öz qınlarına çəkilməmişdilər. Qız isə məğrur addımlarla irəliləyirdi. Onun yolu sabaha, üzü gələcəyə idi...

1990, iyun.

QƏBUL

Orta məktəbi bitirən hər bir oğlanın, qızın arzusu ali məktəbə qəbul olunmaqdır. Gülyazın da ürəyində belə bir arzu qönçə tutmuşdu. O, tibb institutuna qəbul olunmaq istəyirdi. Sənədlərinin hamısı hazır idi. Kamal attestatı, üç fəndən – biologiya, kimya və fizikadan tərifnamə, tibbi arayış və fotosəkillər qoyulmuş qovluğu qoltuğuna vurub tibb institutuna yollanan qız bərk həyəcanlı idi.

Institutun binasının qarşısında iri hərflərlə yazılıb vurulmuşdu: "Bilik yeganə meyardır."

Qız xeyli dayanıb bu lövhəyə tamaşa elədi. Qəlbindəki ümid qığılcımları yenidən közərdi. Həqiqətin, ədalətin varlığına inandı. İstər-istəməz orta məktəbdə üz-üzə gəlmiş haqsızlıqlar yadına düşsə də, özünü sındırmadı. Ora başqa, bura başqa, - deyə düşündü və qorxaq addımlarla ali məktəbin qapısından içəri girdi. Orada bir gurultu, hay-küy var idi ki, gəl görəsən. Gülyaz heç bazarda da belə səs-küy görməmişdi.

Bir təhər, soraqlaşsa-soraqlaşsa müalicə fakültəsinə sənəd qəbul olunan yeri tapdı. Ancaq sənəd vermək o qədər də asan iş deyildi. Bir bashabas var idi ki, gəl görəsən.

Qız duruxdu. Uzun müddət nə eləyəcəyini bilmədi. Nəhayət, anası onun köməyinə gəldi. Axırcı adamı soruşub növbə tutdular. Beş-altı saatdan sonra güc-bəla ilə sənədləri təhvil verə bildilər.

Qıza elə gəldi ki, ən çətini elə bu idi. Biləndən sonra imtahana nə var ki? Ancaq hər halda imtahanın zəhmi də ağır idi...

Bir neçə gündən sonra Gülyaz anası ilə yenidən instituta gəldi. Güc-bəla ilə olsa da, üstünə şəkil yapışdırılmış imtahan vərəqini, eləcə də imtahan cədvəlini ala bildi.

İlk imtahana cəmi-cümlətəni beş-altı gün qalırdı. Bu beş-altı günün necə keçdiyini heç özü də bilmədi. O qədər oxumuşdu ki, mövzular başında bir-birinə qarışmışdı...

Ali məktəbin qapısı çox izdihamlı idi. Bir tərəfdən qəbula gələn uşaqlar, digər tərəfdən valideynlər, qohum-əqrəba. Yan-yörə-də maşın əlindən tər pənmək olmurdu.

Uşaqları dəmir darvazadan içəri buraxdılar. Valideynlər onlardan da həyəcanlı görünürdülər. Gülyaz da içəri keçdi. Onları qrup-qrup auditoriyalara yığdılar.

Kim nə deyir desin, imtahanın ən çətini bilet götürənə qədərdir. Bilet çəkəndə adamın nələr çəkdiyini bir Allah bilir.

Abitruyentlər bir-bir bilet verən maşına yaxınlaşır, növbə ilə düyməni basıb, bilet götürürdülər. Gülyaz da titrək barmaqları ilə düyməni basdı. Əvvəlcə tiqqılıya bənzər bir səs çıxdı. Sonra bilet bir damcı göz yaşı kimi maşının "kirpiyindən" qopdu. Əlbəttə, kağızla göz yaşı arasında uyğunluq tapmaq o qədər də asan deyildi. Ancaq nədənsə qıza elə gəldi ki, düşən bilet yox, elə göz yaşdı...

O, bileti götürüb, ilk sıradakı partalardan birində əyləşdi. Sualları oxudu. Əvvəlcə bir şey başa düşə bilmədi. Çünki o, bərk həyəcanlı idi. Sonra yavaş-yavaş həyəcanın, qorxunun kor dumanı çəkildi. Biologiya imtahanının ilk sualı quşlar haqqında idi. Anı olaraq qızın gözünün önündə gördüyü, tanıdığı quşlar canlandı. Sonra qələm yavaş-yavaş işə düşdü. Kimi fikirləşir, kimi isə yazırdı. Eləsi də var idi ki, mat-məəttəl dayanıb gözləyirdi. Belələrindən bir neçəsinə iki yazıldı. Ona görə ki, verilən standart vərəqin üstünə heç nə yazılmamışdı. Kor-kor, gör-gör. Beləsinin "məni kəsdilər" deməsi ən azı insafsızlıqdır.

Gülyaz suallara cavab yaza-yaza imtahanın gedişinə də qulaq asır, onunla birlikdə imtahan verənlərin böyük bir qisminin keyliyinə, elementar şeyləri bilməməsinə təəccüb qalırdı.

Qələm isə hey işləyirdi. Gülyaz ürəklənmişdi. Çünki valideynləri də imtahana buraxılmışdılar. Onun atası da içəridə oturan, imtahanın gedişini həyəcanla izləyənlərin arasında idi.

Arada gəzən müəllimlər uşaqları nəfəs çəkməyə belə qoymurdular. Çalşırdılar ki, heç kəs fürsət tapıb konspektlərdən köçürə bilməsin. Gülyazın sərbəst yazdığı arada gəzənlərdən birini şübhələndirmişdi. O, qızın başının üstünü kəsib durmuşdu. Gülyazın isə heç nə vecinə deyildi. Onun qələmi hey işləyirdi.

Birdən müəllim siçan görmüş pişik kimi qızın üstünə atıldı. Yazı işinin altındakı kağızı hirsələ dartıb çıxardı. Ancaq gözlərinə

inanmadı. Kağız ağappaq idi. Gülyaz atasının təkidiylə onu götürmüşdü ki, yeri gəlsə üstündə hesablama aparsın.

Müəllimin kağızı götürüb işığa tutması lap gülməli idi. Valideynlərin üzünə istehzal bir təbəssüm qondu. Qız isə öz yazısını davam etdirməyə başladı.

İki nəfər imtahan götürürdü. Nəhayət, Gülyaz onlardan biri ilə üz-üzə əyləşdi. Müəllim imtahan biletini diqqətlə nəzərdən keçirdi. Sonra əlində qırmızı qələm imtahan işini oxumağa başladı. Duruxa-duruxa oxudu, oxudu, nəhayət, son səhifəyə çatdı. Sonra yenidən imtahan biletlərinin suallarına baxdı. Yazı işini bir də nəzərdən keçirdi və qıza dedi:

- "4" alırsan.

Gülyaz etiraz elədi:

- Mənim nə səhvim var ki, "4" verirsiniz?

- Bax, bura bir cümlə də yazmaq olardı.

- Nəinki ora, başqa yerə də cümlələr əlavə etmək olar. Siz hələ məndən heç nə soruşmamısınız, təkcə qeydlərimə baxıb, mənə "4" vermək istəyirsiniz. Axı, bu şifahi imtahandır?

Müəllim çaşıb qalmışdı. O biri müəllim onun köməyinə gəldi. Onların ikisi birləşib uşağın üstünə düşdülər. Sual sual üstündən yağdı. Qız isə ötkəmliklə sualların hamısına cavab verirdi.

Valideynlərdən kimsə pıçıldadı:

- Maşallah, uşaq yaxşı bilir.

Müəllimlər isə çalışırdılar ki, uşağı çaşdırsınlar, ona "5" verməsinlər. Çünki bu "5"-dən ötrü onları əməlli-başlı tənbeh gözləyirdi. Özü də gizli tənbeh. Bəs necə, gizli siyahıda adı olmayan hər uşağın yüksək qiymət alması haqqı əvvəldən alınmışların işini xeyli çətinləşdirə bilər, problem yaradardı.

Mübahisə çox çəkdi. Müəllimlər qızı dolaşıra bilmədilər ki, bilmədilər. Arada bir-iki dəfə dedilər ki, səhv cavab verirsən. Qız isə israr elədi:

- Xeyir, düz deyirəm. İnanmırsınız, kitabı açıb baxın.

Lakin bundan əvvəl bir neçə dəfə səhv yazanlara səhvlərini sübut eləmək üçün dərslik çıxaran müəllimlər fəaliyyətsiz qaldılar.

Dinməz-söyləməz qızın imtahan vərəqinə "4" yazdılar. Bu, çox böyük haqsızlıq, qatığa qara demək kimi bir şey idi.

Gülyazın atasının əsəbləri tab gətirmədi. O, ədalətsiz müəllimlərə dişinin dibindən gələnini dedi. Qeyd elədi ki, mənim qızım biologiyantı sizin ikinizdən də yaxşı bilir.

Elə bil qurbağa gölünə daş atdılar. Müəllimlər nə üçün "4" yazdıqlarını əsaslandırma bilmədilər. Onların boğazı qurumuşdu. Üzlərinə tüpürsəydin belə dinməzdilər. Çünki pul, var-dövlət hərisliyi onların daxilindəki bütün insanlıq hissələrinin, o cümlədən vüqarın, mənliyin üzərindən çalın-çarpaz bir xətt çəkmişdi.

Gülyaz atası ilə birlikdə institutdan çıxdı. Qapıda dayananlar ondan neçə aldığını soruşdular. Qız əsəbi-əşəbi "4" deyəndə adamların çoxu təəccübləndi:

- Məgər "4" pisdir? Bunlar onsuz da "4"-dən yuxarı qiymət vermirlər.

Qapıda onların qanı bir az da qaraldı. Öyrəndilər ki, Gülyazın ən yaxın rəfiqəsi elə birinci imtahandaca kəsilib.

Gülyazın atası qiyməti düzəltmək üçün şikayət eləmək istədi. Ancaq qohum-qardaş, dost-tanış razı olmadı. Dedilər ki, xuduru yerə əsəblərini korlama. "4" pis qiymət deyil. Bunlar elə əclafdılar ki, o biri imtahanlardan uşağı kəsdirə də bilirlər. Bəs necə, rüşvət alan adamdan hər cür alçaq hərəkət gözləmək olar.

Gülyazın anasının iş yoldaşı qəbul vaxtı öz başına gələnləri danışmış, rəfiqəsinə toxtaqlıq verdi. O, danışmışdı ki, qəbul vaxtı mənə də "5" vermədilər. Bütün suallara cavab verib "5" tələb etsəm də xeyri olmadı. Müəllim dedi:

- Gəl bizi işə salma. "4" elə yaxşı qiymətdi...

Həmin il müsabiqədən keçə bilmədim. Növbəti il güc-bəla ilə ali məktəbə qəbul olundum. Dərsləri yaxşı oxuyurdum. Birinci semestr mənə "4" yazanda etiraz elədim. Kənarında dayanan bir müəllim mənim adıma, familimi soruşdu. Dedim. Hiss elədim ki, onun yanaqlarına qızartı çökdü. Mənə dedi ki, qızım, arxayın get, sabah gələrsən, səndən özüm imtahan götürəcəyəm. Sən demə o müəllim kafedra müdiri imiş.

Səhərişi gün qardaşım ilə birlikdə həmin müəllimin yanına getdim. Zaçot kitabçanı aldı. Heç nə soruşmadan mənə "əla" yazdı. Təəccübləndim. Müəllim üzünü mənə tutub dedi:

-Qızım, keçən il qəbulda sənə "4" yazdığım üçün il boyu vicdan əzabı çəkdim. Səni tələbələrin arasında nə qədər axtardım, tapa bilmədim. Xəcalətdən bilmirdim ki, nə eləyim. Çox şükür, ali məktəbə qəbul olunmusan. Bu "5" sənə halalca "5"-indi.

Gülyaz bu söhbəti eşidəndə acı-acı gülümsündü. Fikirləşdi ki, nə yaxşı dünya vicdanlı adamlardan xali deyil.

O, növbəti imtahana, kimyaya hazırlaşmağa başladı. Hazırlaşmaq deyəndə ki, qız il boyu hazırlaşmışdı. Onu öyrədən müəllim kimya elmləri namizədi idi. O, Gülyazdan çox razılıq edirdi. Deyirdi ki, hələ belə uşaq görməmişəm. Çox istedadlı və çalışqandır. Mütləq ali məktəbə qəbul olunacaq. Ancaq onun bir nöqsanını müşahidə etmişəm. Ən mürəkkəb məsələlərin öhdəsindən çox asanlıqla gələn Gülyaza qəflətən ən adi sual versən çəşib qalar...

Yenə də imtahandan qabaq institutun həyətində adam əlindən tərpnəmək mümkün deyildi. Bir tərəfdən də fürsəti fota verməyən dilənçilər meydan sulayırdılar. Qapıda dayanan, qayda-qanun "yaradan" qoluzorlulardan biri dilənçilərin üstünə çıxmırdı:

-Əşi, rədd olun burdan. Sizin qazancımız bizimkindən çoxdu...

Adamlar gülüşdülər.

Bir azdan imtahan verəcək abituriyentləri içəri dəvət etdilər. Adamlar kənara çəkildilər. Balaca bir "cığır" yarandı. Uşaqlar ürəkləri əsə-əsə həmin dar cığırla içəri addımladılar.

Aradan xeyli keçdi. Valideynləri də içəri buraxdılar. Bir vürhavur qopdu ki, gəl görəsən. Adamlar bir-birini itələyə-itələyə içəri soxuldular. Nə qadına, nə qocaya məhəl qoyan yox idi...

İçəridə valideynləri institutun rəhbərləri qarşıladılar. Rektor and-aman elədi ki, bilik yeganə meyardır. Kim pul veribsə, gedib geri alsın.

Valideynlərin çoxunun üzünə istehzal təbəssüm qondu. Görkəmindən daha çox zəhmət adamına oxşayan bir kişi bərkədən dedi:

-Allah pul verənin də, alanın da evini yıxsın.

İstitut müəllimlərinin üzlərinə güclə seziləcək bir qızartı çökdi. Bunu görənlər həssas valideynlər qımışdılar. Gülyazın atasının yanına bir dostunun danışdığı aşağıdakı lətifə düşdü:

-Bir kürd qazaxlı müəllimə çoxlu pul verib uşağını ali məktəbə düzəldibmiş. İlk mühazirə imiş. Müəllim döşünə döyə-döyə ədalətdən dəm vururmuş. Dil-boğaza qoymadan deyirmiş ki, mən heç kəsi saymerəm. Ona görə ki, heç kəsdən rüşvət almerəm. Tapşırığa baxmerəm...

Elə bu yerdə müəllimin sözü yarımçıq qalır. Onun gözü təəccüblə baxan kürdün oğluna sataşır. Acıqlı-acıqlı deyir:

-Nə gözünü bərəldərsən, ə?

Uşaq gülə-gülə ona cavab verir:

-Müəllim, soxersən ha...

... Hərə öz uşağı imtahan verən otağı axtarmağa başladı. İçəridə o qədər adam var idi ki, bilmək olmurdu müəllim kimdi, valideyn kim. Belə işlərdə az çox səriştəsi olan valideynlərdən biri – Gülyazın atası hiss elədi ki, bu, əməlli-başlı bir oyundur. Ayırı vaxt qonşu otaqda imtahan götürən, həmkarlarına "sifariş verməyə", adam tapşırmağa çətinlik çəkənlər indi sərbəst şəkildə içəri girir, tapşıracağı uşağın yanında xeyli dayanır. İmtahan götürən müəllimlə him-cimdən sonra öz işinin dalınca gedir. Çünki o, çox yaxşı bilir ki, göz yaddaşı daha etibarlıdır.

Gülyazgilin otuz nəfərlik qrupundan cəmi 13 nəfər qalmışdı. Bilet çəkənlər oturub fikirləşir, bildiklərini kağız üzərinə köçürürdülər. Müəllimlər isə oturub gözləyirdilər. Onların başı kompüter kimi işləyirdi. Qiymət yazmaq lazım gələcək adamların imtahan vərəqəsinin nömrəsi onların beynində ulduzlar kimi sayışırdı. Bu adamlar özlərini nə qədər tox tutmağa çalışsalar da, bir şey çıxmırdı. Atalar çox doğru deyirmişlər ki, xain xoflu olar. Amma əslində bu müəllimlərin heç xofu-zadı yox idi. Yeganə qorxu alınan külli miqdarda pulun əldən çıxması ola bilərdi.

Nəhayət, vaxt tamam oldu. İki nəfər imtahan verməyə dəvət olundu. Qırmızı qələmlər işə düşdü, nə düşdü. Yazılar diqqətlə yoxlanıldı. Arabir müəllimlər uşaqlara sual verir, cavabı yazmağı

tələb edirdilər. Abituriyent bir şeyi səhv yazanda elə bil müəllimlərin üzünü sevincdən işıqlanırdı. Cəld qırmızı qələmlə sual işarəsi qoyur, qiyməti salmaq üçün fürsət gəzirdilər.

İlk iki nəfərə "2" verildi. Kəsilmələrdən birinin anası şikayət elədi. Dedi ki, mən də müəlliməm. Özü də ali məktəb müəllimi. Xahiş edirəm ədalətlə imtahan götürün.

Şikayətin, dara-baranın heç bir xeyri olmadı. Valideyn acıqlı-acıqlı üzünü müəllimə tutub dedi:

-Allah Sizi elə xəstə eləsin ki, qəbul elədiyiniz küt həkimlərin umuduna qalasınsız.

Sonra daha iki nəfəri də kəsdilər. Vəziyyət çox gərgin idi. Müəllimlə imtahan verən arasında pıçı-pıçı söhbət getdiyindən onların nə danışdıqlarını da eşitmək olmurdu. Bü üsul həm abituriyentin qiymətini kəsmək, həm də istənilən adamı vəziyyətdən çıxarmaq üçün gözəl vasitə idi.

Gülyazın da yazı işini yoxladılar. İlk iki sual orta məktəb dərsliyində, demək olar ki, yox idi. Xomçenko adlı müəllifin ali məktəbə qəbul olunanlar üçün yazdığı dərslərdə nə var idisə, Gülyaz onları yazmışdı. Ancaq imtahan götürən müəllim bununla kifayətlənmədi, dedi ki, çox az yazmışan.

Gülyaz çaşıb qalmışdı. Bilmirdi nə eləsin. Orta məktəb dərsliyində öz əksini tapmayan mövzunun qəbul imtahanına salınması nə demək idi? Gülyazın atasına elə gəldi ki, bu, uşaqları kəsmək üçün müəllimlərin əlində bir vasitədir. Doğrudan da, belə idi.

Minnət qoya-qoya Gülyaza üç yazdılar. Bu, yazıq qızın ömrü boyu aldığı ilk "3" idi. O, pərt olmuşdu, xəcalət çəkirdi, atasından utanırdı...

Üçüncü imtahana gedəndə Gülyaz bir qızla tanış olmuşdu. O qız deyirdi:

-Ədəbiyyatdan yazılı imtahan idi. Mövzuları e'lan etdilər. Məni soyuq tər basdı. Hiss elədim ki, vəziyyət xarəbdir. Əvvəlki iki mövzunu qətiyyənlə bilmirdim. Yenə gümanım sərbəst mövzuya gəldi. Xatın haqqında yazmaq tələb olunurdu. Qəlm yavaş-yavaş işləməyə başladı. İndi mətbuatda haqqında çox söhbət açılan Stalin və onun represiyası haqqında gen-bol yazıb imtahan işimi

təhvil verdim. Evdə məndən inşanı necə yazdığımı soruşdular. Hər şeyi olduğu kimi dedim. Atam bərk təəssüfləndi. Məlum oldu ki, mən heç Xatın sözünün mə'nasını da başa düşməmişəm. Sən demə Xatın Belorusiyada bir kənd imiş. Mühəribə illərində faşistlər bu kəndi sakinləri qarışıq yandırılmışlar.

Hər şey aydın idi. Mən inşanı tamamilə başqa istiqamətdə işləyibmişəm. Səhərisi gün naümid halda instituta getdim. Yüz faiz bildirdim ki, "2" almışam. Ancaq divardakı siyahıya baxanda gözlərimə inanmadım. Mənim inşama "4" yazmışdılar.

...Bunun əksinə olan söz-söhbətlər də gəzirdi. Bu danışıqlardan belə nəticə çıxarmaq olurdu ki, ədəbiyyat imtahanı da ədalətsiz aparılır, ya da ixtisas müəllimləri zır savadsızdılar. Görünür institut rəhbərliyinə də elə belə müəllimlərin olması sərfəlidir.

İnşa çox mürəkkəb yazıdır. Onda səhv tapmaq da problem deyil. Adamı dəhşətə gətirən budur ki, heç bir səhvi olmayan yazıya "3" yazılır. Müəllimlər verdikləri qiyməti əsaslandırma bilmirlər. Bütün narazılıqlar da elə buradan doğur. Sırtıq ticarət işçiləri çəkiddə, qiymətdə aldatdıqları kimi, bəzi üzdənirəq müəllimlər də bilə-bilə aşağı qiymət yazırlar. Onu yaxşı bilirlər ki, şikayət eləyənlər az olacaq. Çox vaxt şikayətə əhəmiyyət də verilmir.

Bir qoca müəllim istehzayla deyirdi:

-Əlli üç ildir ki, burada işləyirəm, hələ qiymətin düzəldiyini görməmişəm...

Üçüncü imtahan fizikadan idi. Uşaqlar yazır, valideynlər isə bir kənarda əyləşib həyəcanla müşahidə edirdilər. Kimin ki, uşağının qələmi işləyirdi, o, rahatca nəfəs alırdı. Qələm dayananda isə elə bil adamın ürəyi də dayanırdı...

Atası him-cimlə qızından vəziyyətin necə olduğunu soruşdu. Qız işarə elədi ki, narahat olmağa dəyməz. Hər şey qaydasındadır.

Müəllimlər də narahat idilər. Çalışmışdılar ki, heç kəs köçürə bilməsin. İmtahanın vaxtı qurtarhaqurtarda xeyli konspekt tutuldu. Ancaq heç kəsi imtahandan yarımçıq çıxarmadılar. Onsuz da

köçürən köçürmüşdü. Məsələ aydın idi. Xoruzun quyruğu yenə də görünürdü...

Gülyaz qaralamada yazdıqlarının hamısını köçürüb qurtara bilmədi. Müəllim imtahan işini istəyən kimi o da təhvil verdi. Yeddi-səkkiz nəfər isə hələ yazmaqda idi...

Nə isə... Yazılı imtahan qurtardı. Dedilər ki, axşam saat yeddidə qiymətləri öyrənməyə gələrsiniz.

Yeddi saat yeddi ilə döndü. Vaxt getmirdi ki, getmirdi. Adamlar institutun qarşısına toplaşib həyəcanla qiymətlərin oxunmasını gözləyirdilər.

Gülyaz qulaqlarına inanmadı. Onun adını "2" alanların siyahısında oxudular.

Heç kəs danışmırdı. Peşman-peşman evə qayıtdılar.

Səhərisi gün apilyasiyaya – qiymətin düzəldilməsi üçün ərizə verdilər. Gülyazın atası bilirdi ki, bu, havayı şeydir. Ancaq məsələnin mahiyyətini öyrənmək üçün yenidən instituta gəldilər. Apilyasiya üçün ərizə verildi.

Gülyaz, atası, bir də onların qohumları olan bir professor içəri girdilər. İmtahan işi yenidən nəzərdən keçirildi. Mə'lum oldu ki, qız birinci sualı tam əhatə eləyib. Nyutonun qanunları yazıda öz dolğun əksini tapıb. Ancaq vərəqdə yer qurtardığından ikinci sual tam əhatə edilməyib.

Professor heyrətə gəldi. Qeyd elədi ki, biz universitetdə bu cür yazılara "4" veririk.

Bərk mübahisə qopdu. Gülyaz ağlaya-ağlaya komissiyanın sədrinə sual verdi:

-Siz bu iki sualın cavabını bu vərəqə sığışdıra bilərdinizmi?

Müəllim etiraf etdi ki, sığışdıra bilməz. Məlum oldu ki, ilk nəzərdə sadə görünən sualların hər birini tam əhatə etmək üçün ən azı bir dəftər lazım olmuş...

Gülyazın atası da etirazını bildirdi. Dedi ki, Siz elə bil uşaqlardan namizədlik minimumu qəbul edirsiniz.

Müəllimlərdən biri etiraf etdi:

-Bəli, elədir.

Gülyazın atası əsəbi-əsəbi dilləndi:

-Bu, qətiyyən düzgün deyil. Biletlərdə konkret, yığcam cavab tələb olunan suallar olmalıdır. Məsələn, Nyutonun hər qanunu bir sualda olmalıdır.

Müəllim özlərinə haqq qazandırmaq üçün açıqca dedi:

-Bizim instituta çox qüvvətli uşaqlar, medalçılar gəlir. Suallar mürəkkəb olmayanda uşaqları kəsmək də mümkün olmur. Adam çətin vəziyyətdə qalır.

Komissiya üzvlərindən kimsə ağzından qaçırdı ki, bu işi rektorun qohumu yoxlayıb. Belə çıxdı ki, qiymətə düzəliş etməkdən çəkinirlər...

Uzun sözün qıyası, qiyməti düzəltmədilər. Gülyazın atası rektorun qəbuluna girmək istədi. Elə bir ötür-ötür oyunu başlandı ki, gəl görəsən. Sən demə o "mədəni", haqq-ədalətdən dəm vuran kişinin qəbuluna düşmək müsibət imiş...

Onlar əsəbi halda institutdan çıxdılar. Bir qədər getdikdən sonra qız dayandı. Gözləri dolmuş halda qapıda vurulmuş iri lövhəyə baxdı. Onun üstündə yazılmışdı: "Bilik yeganə meyardır."

Gülyaz yol boyu vaxtilə atasının ona verdiyi sözlər haqqında düşündü. O, yavaş-yavaş həyatın ilk zərbələrini dadırdı. Qarşıda isə hələ çox əzablı, məşəqqətli yollar dururdu...

1990, Qubadlı.

ÇƏTİNLİKLƏRLƏ ÜZ-ÜZƏ

Evə qayıdandan sonra bir müddət günlər fərəhsiz keçdi. Ürəyə, arzuya, inama vurulan ilk yara getdikcə qövr eləməyə, dərinləşməyə başladı. Özündən qat-qat zəif uşaqların sorağı ali məktəblərdən gəldikcə onun ürəyinin ağrıları daha da şiddətləndi...

Qız hər şeyi unutmaya çalışdı. Lakin bu mümkün deyildi. Hər rast gələn imtahanların nəticəsini soruşur, sonra da toxtaqlıq verirdi. Özü də bu toxtaqlıqların hamısı bir-birinin eyni idi: canın sağ olsun, qocalmamısan ki, gələn il girərsən.

Lakin bu sözlərin, toxtaqlıqların içərisində yalnız atasının Şillərdən gətirdiyi hikmətli cümlə qızın qulaqlarında daha tez-tez səslənirdi: "Madam ki, həyat sənə qarşına maneələr çıxardır, deməli, səndən böyük adam hazırlamaq istəyir..."

İmtahanların ağrılarını unutmaq üçün yeganə bir vasitə var idi: işləmək, oxumaq...

Gülyazı doğum evində işə düzəldilər. O, yavaş-yavaş çətinliyə alışdı. Diribaşlığı, savadlılığı ilə tezliklə hamının diqqətini cəlb etdi. Hazırladığı sənədlərin düzgünlüyünə söz ola bilməzdi. Elə buna görə də baş həkim onu özünə katibə təyin elədi. Bu müddət ərzində Gülyaz çox şey öyrəndi, müəyyən mə'nada həyat dərsi keçdi.

O, qəbul otağında kimlərlə üzləşmədi? Bunların arasında haqqı tapdalanan da var idi, haqsız da. Abırlı, həyalı da vardı, həyasız da. Bir-birinin zahirən eyni olan iki insan tapmaq çətin olduğu qədər, eyni xasiyyətli adam tapmaq da çətin imiş. Əlbəttə, ümumi cəhətlər hamıda var. Lakin insanları bir-birindən fərqləndirən o qədər fərdi cəhətlər var ki, gəl görəsən.

Gülyaz saat üçə qədər işləyir, sonra isə müəllimlərin yanına gedib inadla imtahanlara hazırlayırdı.

Validənləri kimyadan yeni müəllim tutmuşdular. Əlbəttə, bu, əvvəlki elmlər namizədi deyildi, lakin aralarında zəmin-asıman fərq vardı. Qız bunu açıqca hiss edirdi. Çoxlu təzə şeylər öyrənirdi. Aldığı maaşı demək olar ki, bütövlükdə həmin müəllimə

verirdi. İş elə gətirirdi ki, adicə cib xərcliyini də atasından almalı olurdu.

O biri fənlərin müəllim pulunu ödəmək isə valideynlərin üstünə düşürdü.

Müəllimlərin hamısı qızdan razı idilər. Ondan ağız dolusu danışırdı, çox istedadlı, çalışqan uşaq olduqlarını söyləyirdilər. Gülyazın atası da qızını psixoloji cəhətdən hazırladığına çalışırdı. Tez-tez "Boksçu" bədii filmi birlikdə yada salırdılar. Çalışqanlığın, zəhmətsevərliyin, inadla məşq eləməyin gözəl nəticələr verə biləcəyi tez-tez xatırlanırdı.

Bir dəfə xalq təhsili şöbəsinin inspektorlarından biri Rauf müəllimə yanaşdı dedi ki, nazirlik Sizin teleqramın nəticələrini yoxlamaq üçün bizə göndərib.

Rauf müəllim acı-acı gülümsündü. Yadına xalq yazıçısı Süleyman Rəhimovun "Su ərizəsi" hekayəsi düşdü. İndi həmin əsərin qəhrəmanı Qədim kişi ilə Rauf müəllimin taleyi arasında qəribə bir yaxınlıq var idi. Qışın oğlan çağında Qədim kişiyə bostan suvartdırdıqları kimi, iş-işdən keçəndən sonra Rauf müəllimin teleqramı yada düşmüşdü...

Rauf çox gözəl bilirdi ki, vəzifəli şəxslərin əksəriyyəti təpədən dirnağacan rüşvətxordurlar. Medal alan uşaqların da valideynləri imkanlı adamlardır. Uzunmüddətli pedaqoji təcrübəsi nəticəsində qəti əmin olmuşdu ki, heç kəsə havayı medal verilmir. Müəllimdən tutmuş nazirəcən hərənin öz payı var. Ancaq necə deyirlər: "Tutulmamış oğru, bəydən, xandan doğru."

Elə ona görə də gülümsündü:

-Qardaş, gecikməsən, özünə havayı əziyyət verirənsən. Kimin necə medal aldığı, lap Sizin müdirin uşaqlarının da dalbadal ali mükafata layiq görülüb ali məktəbə qəbul olunmasını da bilirəm. İmtahan vaxtı ürəyi sıxılan, özündən gedən uşaqların dalda evlərə aparılıb hazır məsələ-misalları imtahan kağızına köçürmələrindən də xəbərim var. Ancaq mən heç kəsə mərdimazarçılıq eləmək istəmirəm. Mənim işim düzəlməyəndən sonra başqalarına, özü də eyni şəhərdə həmişə üz-üzə gəldiyim adamlara pislik eləməyin nə mənası?

İnspektorun çiyindən elə bil dağ götürüldü. Səmimiləşdi, hər şeyi etiraf etdi:

-Düz deyirsən, qardaş, heç bilmirik necə cəmiyyətdə yaşayırıq. Özün yaxşı bilirsən ki, biz xırda adamlarıq, buyruq qullarıyıq. Digər tərəfdən heç dara-bara salmağın da xeyiri yoxdu. Çünki aşağıdan alınan rüşvətin bir ucu lap yuxarılara gedib çıxır.

Rauf köks ötürdü:

-Elədi, qardaş. Yazıq Lenin yazırdı ki, o yerdə ki, rüşvət var, orada sosializmin adını belə çəkmək olmaz. Bizdə isə rüşvət həyatın adicə normasına çevriləndə utanmaz-utanmaz "inkişaf etmiş sosializm cəmiyyəti"ndən danışırıdık.

Gülyaz atasının da, anasının da əzab çəkdiyini, boğazlarından kəsib müəllimlərə zəhmət haqqı verdiklərini də çox gözəl bilirdi. Ona görə məsuliyyəti birə on qat artır, gecəsini gündüzünə qatırdı.

Nəhayət, əzablarla dolu bir il də arxada qaldı. Qəzetlərdə ali və orta ixtisas məktəblərinin elanları çıxmağa başladı. Tibb institutunun da adı çevrilib oldu tibb universiteti.

Gülyaz atası ilə birlikdə sənəd verməyə gəlmişdi. Dedilər ki, əvvəl akt zalına keçmək lazımdır. Ali məktəb rəhbərliyi valideynlərlə görüşmək istəyir. Rauf müəllim lüzumsuz, gözədən pərdə asmaq məqsədi ilə keçirilən bu görüşün necə keçəcəyini əvvəlcədən bilirdi. Elə düşündüyü kimi də oldu. Ali sovetin sədri prezidenti tərifləyib göylərə qaldırdığı kimi, prorektor da rektoru təriflədi, onun qayğıkeşliyindən, xalqın qeyrətli oğlu olmasından ağızdolusu danışdı. Qeyd elədi ki, hörmətli professorumuzun atalıq qayğısı nəticəsində bu il də imtahanlar ədalətlə aparılacaq, universitetimizə ən ləyaqətli oğlanlar və qızlar qəbul ediləcək.

Gülyazla atası istər-istəməz bir-birlərinə baxdılar. Gülümsüdürlər. Prorektor isə öz söhbətinə davam eləyirdi:

-Məslək haqqı, bizim universitetimizdə pul söhbəti yoxdu...

Yerdən kimsə qımıldandı:

-Düz deyir, indi yoldaşlar xarici valyuta ilə işləyirlər.

Gülyaz gülümsüdü. Rauf müəllim isə fikirləşdi:

-Görəsən hörmətli prorektor məslək deyəndə nə haqda düşünür? Bəlkə yenidənqurma şəraitində bu söz də yeni mənə kəsb edir? Bəlkə elə bu söz indi "pul" sözünün sinonimi kimi işlənir?

Valideynlərdən bəziləri ayağa qalxıb, əvvəlcədən universitetin rektorluğuna, ədalətli müəllim kollektivinə öz minnətdarlığını bildirdi.

Rauf müəllim dözə bilmədi. İmtahan suallarının mürəkkəbliyini, müəllimlərin ədalətsizliyini tənqid elədi. Qeyd etdi ki, ali məktəbə qəbul imtahanlarının sualları orta məktəb proqramı həcmində olmalıdır. Lakin təcrübə göstərir ki, xüsusi müəllim hazırlaşdırmayan uşaqlar, hətta ə'laçılar belə tibb universitetində qiymət ala bilmirlər. Axı hamının müəllim tutub uşaq hazırlatdırmağa imkanı yoxdur. Digər tərəfdən, medalçılar istisna olunmaqla, heç kəsə "5" verilmir. Adamda elə təsəvvür oyanır ki, "5" qiymət ancaq rektorun, "4" isə ən aşağısı imtahan komissiyasının sədrinin icazəsiylə, razılığıyla verilir. Gözüyumulu aşağı qiymət verməyi bacarmayanlar rəhbərlik tərəfindən sıxma-boğmaya salınır. Əgər tapşırılmamınsansa, xeyri yoxdu, istəyirsən lap "15"-ə yaz, yenə sənə "3"-dən artıq qiymət verilməyəcək.

Prorektor yenə and içdi hər şeydən əziz olan məsləkinə. Dedi ki, rektor müəllimlərə tapşırıb ki, "3" bilənə "4", "4" bilənə "5" yazsınlar...

Nə isə... Bununla da söhbət bitdi.

Gülyaz pediatriya fakültəsinə sənəd vermək istədiyini bildirdikdə atası təəccübləndi:

-Qızım, bəs müalicə fakültəsinə istəmərdin?

-Oraya ancaq...

-Nə ancaq, qızım?

-Yox, ata, pediatriya yaxşıdı. Elə əvvəldən uşaq həkimi olmaq istəyirdim.

-Nə deyirəm, bala, özün bilən yaxşıdı.

Onlar sənədləri göstərib anket aldılar. Ata anketdəki "pol", yəni cinsiyyət sözünü oxuyanda güldü. Yadına bir dostunun ona danışdığı lətifə düşdü:

-Bizim müğənnilərdən biri Moskvaya gedibmiş. Onlara anket veriblər ki, doldursunlar. Dostumuz "pol" sözünün qarşısında düşünmədən yazıb: "parket".

Lətifə Gülyazın da, sənəd götürən oğlanın da xoşuna gəldi.

İlk imtahan kimyadan idi. Universitetin həyəti adamlarla dolu idi. Nurani, ağsaçlı bir kişini görəndə ata düşündü:

-Görəsən mən bu kişini harada görmüşəm?

Çox fikirləşmək lazım gəlmədi. Hər şey yadına düşdü. Gülyaz soruşdu:

-Ata, bu kişini tanıyırsan?

-Nəsə tanış gəlir.

-Xatının atasıdır.

-Hansı Xatının, ata?

-Keçən il tanış olduğun qızın. Xatın haqqında inşa yazıb "4" alan qızın.

-Hə, yadıma düşdü, ata. Yəqin ki, o da kəsilib.

Doğrudan da, belə idi. Məlum oldu ki, o qız da iki "4"-dən sonra üçüncü imtahandan – biologiyadan kəsilibmiş...

Ata acı-acı gülümsündü:

-Yəqin ki, bu yazıq da sənin kimi canının dərindən sənədlərini bu il pedfakə verib.

Doğrudan da, belə imiş.

Bu il pediatriya fakültəsinə xeyli ərizə verilmişdi. Əvvəlcədən hiss olunurdu ki, vəziyyət çox çətinidir.

Uşaqları içəri buraxdılar. Valideynlər qapının ağzına toplaşmışdılar. Bir bashabas var idi ki, gəl görəsən.

Bir saat keçdi. Valideynləri də içəri buraxdılar. Dəhlizdə universitet rəhbərliyi onların yolunu gözləyirdi.

Rektor dilləndi:

-Kimin nə sualı var?

Bir valideyn dedi:

-Sizin ali məktəb haqqında çox söz-söhbət gəzir.

Rektor gülümsündü:

-Gəzsin da. Mən öz vicdanım qarşısında cavabdehəm. Sizə and içirəm ki, bizim ali məktəbə qəbul üçün pul havayı söhbətədi. Çox

fırılacaqılar, arada gəzənələr var. Onlara inanmayın. Hələ ki, vaxt var. Kim pul veribsə, gedib geri alsın. Bizim universitet haqqında söz-söhbət çıxaranlar o biri ali məktəblərin adamlarıdır. Onlar görürlər ki, biz valideynləri də qəbul imtahanlarına buraxırıq. Ona görə də paxıllıqdan belə söz-söhbət çıxarırlar. Siz hamınız sərbəstsiniz. İmtahanları müşahidə edə, çölə çıxıb yenidən qayıda bilərsiniz.

Bir valideyn yuyulmamış çömçə kimi özünü ortaya atdı:

-Ay camaat, respublikamızda burdan ədalətli institut yoxdur. Dünən mənim qızım ilk imtahandan "5" alıb bura qəbul olunub.

Kimse söz atdı:

-Dünən sənin qızın "5" alıb qəbul olunubsa, bu gün sənin bu bashabasda nə azarın var?

Rektoru tərifləyən kişi nə qədər yasalasa da, məntiqin qarşısında çox aciz və cılız göründü.

Rauf müəllimin yadına dünən onların idarəsinə gələn, uşağı ilk imtahandan "5" alıb Tibb Universitetinə qəbul ediləndən sonra qəzetə minnətdarlıq məktubu yazdıran kişi düşdü. Hə, deyəsən xoruzun quyruğu görünür axı?

İnstitut rəhbərləri getdilər. Valideynlər öz uşaqları imtahan verən otaqları axtarmağa başladılar. Rauf müəllim də kimya imtahanı gedən üçüncü mərtəbəyə qalxdı. Qızını tapdı. Mə'lum oldu ki, onlar hələ imtahana girməyiblər.

Bir azdan universitetin işçiləri, imtahana nəzarət edən quluzorlular valideynləri dəhlizdən də çıxarmağa başladılar. Məlum oldu ki, rektorun verdiyi vəd havayı imiş. Valideynlərin imtahan gedən binanın içərisinə buraxılması gözdən pərdə asmaqdan başqa bir şey deyilmiş. İmtahana girməyəndən sonra ya pilləkənin üstündə durdun, ya da həyətdə. Bunların bir-birindən nə fərqi oldu axı?

Bir azdan ağlaya-ağlaya imtahanlardan çıxanların ağzı açıldı. Kimisi "2" aldığına görə ağlayırdı, kimisi "3". Valideynlərin də ürəyi əsməyə başladı. Nəhayət, Gülyaz da gəldi. "4" almışdı. O özü sevinməsə də, atası bərk sevindi. Çünki burada gördüyünü

görmüşdü. Düzdür, bilirdi ki, qızı kimya proqramını "5"-ə layiq bilir, ancaq kim idi ona "5" verən?

Ata ilə qız universitetdən çıxıb evə yollandılar. Rauf qızına dedi:

-Bala, görürsən, haqqı əysələr də, sındıra bilmirlər. Bunlardan "4" almaq özü də böyük şeydi...

Gülyazın anası da bərk sevindi. Xahiş elədi ki, bu haqda heç kəsə bir söz deməsinlər. Çünki düşər düşməzi olar. Uşağı keçən ilki kimi yenə dilə-dişə salarlar.

Ancaq nə Rauf müəllim, nə də Gülyaz yalan deməyi bacarmırdılar. Bir də ki, zəng eləyib soruşana yalandan necə cavab verəsən axı? Necə deyəsən ki, imtahanın vaxtını bilmirəm, qiymət almışam və i. a.

İkinci imtahan fizika idi. Gülyazı hazırlaşdırən müəllim deyirdi:

-Mütləq "5" alacaq...

Ancaq sən saydığını say... Nə qədər bilikli olursan ol, imtahanın da qanunları var.

Yazılı imtahandan çıxan qız dedi:

-Ata, iki sualın ikisinin də cavabını tam yazmışam. Ancaq məsələni düzgün həll etdiyimə şübhəm var.

Onlar birlikdə qızı imtahana hazırlaşdırən fizika müəlliminin yanına getdilər. Məlum oldu ki, məsələ orta məktəb proqramında olmayan məsələdir. Ancaq müəllim dedi:

-Nahaq tələsmisən. Gərək elədiyən qaydada işi davam etdirəydin. Sən bundan qat-qat çətin məsələlər həll etmisən.

Qız elə müəllimin yanındaca məsələni həll etdi. Ancaq nə fayda? Sonrakı peşmançılıq fayda verərmidi?

Axşamı intizarla gözlədilər. Hamı universitetin qabağına qiymətləri öyrənməyə gəlmişdi. Nəhayət, saat 7-də qiymətləri oxumağa başladılar. Qəribə mənzərə idi; sevinən kim, ağlayan kim... Bir tərəfdən də dilənçilər zəli kimi adama yapışıb, qopmaq bilmirdilər ki, bilmirdilər.

Gülyaza imtahandan "3" yazmışdılar.

Atası da, o da, xalası da bərk dilxor oldular. Ata qızını danladı:

-Bütün bunların hamısı sənin tələskənliyinin nəticəsidir.

Qız heç nə demədi. Onun gözləri dolmuşdu. Evə gələncən onlar bir kəlmə də kəsmədilər. Maşında küsülü adamlar kimi oturmuşdular.

Evdə atası qızına toxtaqlıq verdi. Dedi ki, möhkəm hazırlaş, hələ heç nə itirməmişik. Keçən il kimyadan "3" almışdın, bu il "4", keçən il fizikadan "2" almışdın, bu il "3". Keçən il biologiyanı "4" almışdın, bu il gərək "5" alasan.

Qız doluxsundu:

-Ata, əvvəldən heç nə demə. İmtahandır də, görək axırı necə olur?

Gülyazgilin qrupundakı uşaqlar çox say-seçmə idilər. Onların əksəriyyəti yaxşı qiymət alırdı. O biri qruplarda 3-4 nəfər adam qaldığı halda, Gülyazgilin qrupunda imtahanı 19 nəfər davam etdirməli idi. Uşaqların 10 nəfərə yaxını artıq bir-birinə qaynayıb-qarışmışdı. Onlar imtahanların gedişində həm bir-birlərinin gücünə, potensial imkanına, eləcə də xarakterlərinin müəyyən cizgilərinə bələd olmuşdular. Qrupdakı 6 uşaq isə qətiyyənlərə onlara qaynayıb-qarışmış, kənarda dayanırdılar.

Üçüncü imtahanda məlum oldu ki, bu uşaqların hamısı tapşırıb. Onlara xüsusi qayğı, nəvaziş göstərilirdi. Yalandan "3" almışdıq desələr də, məlum oldu ki, sifarişli "4"-lər yan-yana düzülürmüş.

İmtahanların ən ədalətsiz biologiya idi. 12 nəfəri əvvəlcə içəri saldılar. Tapşırılan 7 uşaq isə ayrı otaqda saxlandı. 12 nəfərin on ikisinə də "3" yazıb çölə çıxardılar. Dəhşətli bir mənzərə idi. Müəllimlər on ikisi də "5"-ə layiq olan uşaqlara dəlilsiz-sübutsuz, heç nədən çəkinmədən, vicdan əzabı çəkmədən "3" yazdılar. On iki uşağın üzünə qəm buludu çökmüşdü...

İmtahan komissiyasının sədri qapının ağzındakı otaqda oturmuşdu. İmtahandan əvvəl o, valideynlərə demişdi:

-Ay yoldaşlar, keçin o tərəfə, heç narahat olmayın. Müəllimlər nə ikini, nə də dördü mənsiz yazma bilməzlər...

Rauf müəllim acı-acı gülümsündü. Qəribə idi, "5" vermək üçün daha yuxarı dairələrdən, "4" üçün isə ən azı imtahan komissiyasının sədrindən razılıq almaq lazım imiş... Müəllimlər isə vicdan-

larını itirən, yalnız "3" və "2" yazmağa ixtiyarı olan bambılılar imişlər. Pul onların gözünü elə tutubmuş ki, ayrı heç nə görmürmüşlər. Başqa vaxt vətəndən, millətdən, suverenlikdən dəm vuran bu "itilgetlər", şərəfli müəllim adına ləkə vuran mə'nəviyyat caniləri yaşadığıca, yer üzündə ədalət bərqərar olmayacaq. Ay səni, gidi dünya...

Gülyaz sualların üçün də əla bilirdi. Hər üç sualın ən əsas tezlərini imtahan kağızına yazmışdı. Vərəq tamamilə dolmuşdu. Yalnız qiymət yazılmaq üçün balaca bir yer qalmışdı. Qız yazdığıca keçən il ondan imtahan götürüb "4" yazan müəllim ona oğrun-oğrun göz qoyurdu. İntiqam almaq üçün əlinə yaxşı fürsət keçmişdi.

Şifahi imtahan idi. Müəllim Gülyazın işini nəzərdən keçirib qurtardı. Sonra bir yer göstərdi:

-Bura daha nə əlavə etmək olardı?

Qız tez cavab verdi. Müəllim razılaşdı:

-Düz deyirsən, ancaq görürsən, bildiklərini bura yazmamısan.

Bü münvalla yazı işinin yanına qırmızı xətlər çəkildi və axırda "3" yazarkən qızın əsəbləri tab gətirmədi. O, hələ belə ədalətsizlik görməmişdi. Mane olmaq istədi. Üstünə qışqırdılar. "3" yazıb çölə çıxardılar.

Atasını görəndə qız hönkürdü. Onun nifrəti, qəzəbi göz yaşına çevrilib çağladı...

Rauf qızı ilə birlikdə imtahan komissiyasının sədrinin yanına keçdi. Prorektor da burada idi.

Rauf müəllim olanları danışdı, işə təzədən baxılmasını xahiş etdi.

İmtahan komissiyasının sədri dilləndi:

-Mən "3"-ə baxmıram.

-Hörmətli müəllim, bəs Siz imtahan komissiyasının sədri deyilsiniz?

-Sadram, nə olsun ki! (Bədbəxt sədr sözünü də düzgün tələffüz edə bilmirdi.)

-O olsun ki, hər bir qiymətə Siz cavabdehsiniz. Bütün münaqişəli məsələləri Siz həll etməlisiniz.

Elə bu vaxt prorektor söhbətə qoşuldu:

-Yoldaş, əgər qiymətdən narazısınızsa, gedib münaqişə komissiyasına ərizə verin.

-Hörmətli professor, mən mətbuat işçisiyəm, Sizdən də şişirtmə qiymət istəmirəm. Təkcə mənə inandırın ki, qızın həqiqətən "3"-ə layiqdi, mən də Sizə minnətdarlığımı bildirib gedim.

-Yaxşı, əyləşib gözləyin.

Elə bu vaxt imtahan komissiyasının sədri çölə çıxdı. Prorektor qıza suallar verdi. Onun cavablarından razı qaldı. Elə bu vaxt kimsə gəlib dedi:

-Professor, Sizi rektor çağırır.

Prorektor: -İndi gəlirəm, - deyib getdi və bir daha geri qayıtmadı.

İmtahan komissiyasının sədri gəldi:

-Ay yoldaş, dedim ki, mən "3"-ə baxmıram, ixtiyarım yoxdu.

-Prorektorunuz dedi ki, mənə sübut eləyəcəksiniz ki, bu iş üçlükdü. Sizdən ayrı heç bir təmənnam yoxdu.

-Yaxşı, onda qoy müəllimlərlə məsləhətləşib gəlim.

Onun müəllimlərlə nə danışdığını deyə bilmərəm, ancaq geri qayıdanda dedi:

-Mən bu işə baxa bilmərəm, ixtiyarım yoxdu. Hər şeyi müəllimlər özləri həll eləyirlər.

Elə bu vaxt sifarişlə göndəriləyi açıqca hiss olunan universitet işçilərindən bir nəfər gəlib dedi:

-Talış müəllim, rektor deyir ki, "3" yazılan işlərin heç birinə baxmasınlar.

Elə bil sədrin çiyindən dağ götürüldü:

-Ay yoldaş, eşitdiniz, manim (mənim deyə bilmir) ixtiyarım yoxdu...

Mübahisənin yersizliyini başa düşən Raufgil çarəsiz çölə çıxdılar. O, rektorun qəbuluna girmək istədisə də, içəri buraxmadılar. Dedilər ki, buraxmağa ixtiyarımız yoxdu. Gedin prorektorun yanına...

Ay dadi-bidad, sən demə bu yekəlikdə universitetdə yalnız birçə nəfər ixtiyar sahibi imiş, onun da qəbuluna düşmək hər oğulun işi deyilmiş...

Rauf acı-acı gülümsündü. Kənddən gələnlərin o dəqiqə qəbul olunmaları, işlərinin düzəldilməsi də ona qəribə gəlirdi...

Rauf odsuz-alovsuz yanırdı. O, qızından utanırdı. Ona görə ki, övladını haqqa, ədalətə inam ruhunda tərbiyə eləmişdi. İndi o inam sabun köpüyü kimi bir şeyi xatırladırdı.

Onlar əvvəlcə münəfiqə komissiyasına ərizə vermək istədilər. Raufun orta məktəbdə direktor işləyən dostlarından biri dedi:

-Havayı zəhmət çəkirsən. Apilyasiya gözdən pərdə asmaqdan başqa bir şey deyil. Apilyasiya müəllim səhvən uşağa aşağı qiymət yazanda onu düzəltmək üçündür...

Axırıncı imtahan ədəbiyyat yazılı idi. Gülyaz Maksim Qorkinin "Həyatın dibində" əsəri üzrə inşa yazmışdı. Həmin inşadan da "3" yazdılar ona. Dörd imtahandan cəmi-cümlətən 13 bal toplaya bildi.

Axşam saat 7-də ali məktəbə qəbul olunan uşaqların siyahısı oxunmalı idi. Nə qədər elədilərsə də, Gülyaz getmədi. Dedi ki, onsuz da havayı şeydi...

Universitetin qarşısında canlanma var idi. Fakültələrin əksəriyyətində qiymət alanlar qəbul olundular. Hətta dörd dənə "3" alanlar da müsabiqədən keçdi. Gülyazgilin şöbəsinə isə 15 bal toplayanlar belə kənarda qaldılar. Onlardan bəziləri başqa fakültələrə keçirildi. Gülyaz yenə də qəbul oluna bilmədi...

Atası onu danlayanda, daha yaxşı hazırlaşmaq mümkün olduğunu söyləyəndə qızın gözləri doldu:

-Ata, bundan artıq hazırlaşmaq imkanım yoxdu. Bütün gücümü sərf eləmişdim...

Doğrudan da, belə idi. "5" -ə layiq uşaqların hamısına "3" yazırdılar. Çünki onların adı universitet rəhbərliyinin gizli siyahısında yox idi...

Gülyazla işləyən, atası kalan olan qızlardan biri "3" imtahandan dalbadal "3" alıbmiş. Pulun gücünə üçlərin üçünü də dörd elətdi-

riblər. Dördüncü imtahanın haqqını isə bəribəşdən veriblər. Beləliklə qız ali məktəbə qəbul olunub...

Bütün bunları bilən Gülyaz da, atası da mə'nən əzab çəkirdilər. Necə hazırlaşsansa hazırlaş, fərqi yoxdur. Təki...

Raufun dostlarından bir neçəsinin uşağı da qəbul imtahanı verirdilər. Onların da heç biri qəbul oluna bilmədi. Naxçıvanlı bir şairin qızına ədəbiyyatdan "2" yazmışdılar. Yazını təkrar yoxladanda məlum oldu ki, elə bir əhəmiyyətli səhv yox imiş inşada. Yazıq şair od tutub yanırdı. Deyirdi ki, 20 yanvarda gərək təpədən dırnağa hamımızı qıraydılar. Təkcə körpələri saxlayıb onları yeni ruhda, təmiz, rüşvətin nə olduğunu bilməyən adamlar kimi tərbiyə edəydilər.

Fizikadan "4" yazmaq üçün Raufun başqa bir dostundan çoxlu pul istəmişdilər...

İlahi, görəsən bu pulu halal zəhmətlə yığmaq mümkündürmü? Özü də maaşların az, hər şeyin od qiymətinə olduğu bir vaxtda...

Ancaq Rauf onu da yaxşı bilirdi ki, bir imtahan üçün istənilən iyirmi min manat başqaları üçün iyirmi manat kimi bir şeydir.

Rauf rektorun adına bir ərizə yazmışdı. Xahiş edirdi ki, mümkünsə onun qızını başqa fakültələrə dəyişsinslər. Hər ehtimala qarşı ərizəni Gülyazın anasına verib özü işə getdi. Axşam məlum oldu ki, ana birtəhər rektorun qəbuluna girə bilib. O deyib ki, qızım savadsız olsa, heç məni yandırmaz.

Rektor deyib:

-Savadsız olsa dörd imtahandan qiymət ala bilərdimi?

Uzun sözün qıساسı, rektor söz verib ki, Gülyazın hazırlıq şöbəsinə qəbul edilməsinə kömək edəcək...

Rauf bu xəbəri də istehza ilə qarşıladı. Bunu görən həyat yoldaşı dedi:

-İstehza eləmə, hamı deyir ki, o, sözünün ağasıdır, söz verdi, qurtardı.

-Neynək, bunu da yoxlayarıq. Necə deyərlər, ölməz Xədicə, görər nəvə-nəticə...

Aradan xeyli keçdi. Onlar birlikdə rektorun qəbuluna getdilər. Gözləmə otağı adamlarla dolu idi. Göyə iynə atsaydın yerə düşməz-

di. Rektorun sehrli, müəmmalı qapısı açılmaq bilmirdi ki, bilmirdi.

Raufun yadına təzəcə baxdığı "Lətifə" filmi düşdü. Gülüm-sündü. Düşündü ki, filmdə olduğu kimi bu qapını da çöldən çalın-çarpaz taxta ilə mıxlamaq lazımdır.

Ancaq qapı açıldı. Zaldakı kafedra müdirlərini içəri çağırdılar. Aradan xeyli keçdi. Sonra müəllimləri, daha sonra texniki işçiləri qəbul etdilər. Yerdə qalanlara isə cəmi-cümlətəni on-on beş dəqiqə vaxt ayrıldı.

Raufgil öz gəlişlərinin məqsədini deyəndə rektor onların sözünü kəsdi:

-Gedin, hazırlıq şöbəsinə qəbul haqqında elan çıxanda gələrsiniz.

-Hazırlıq şöbəsinin dekanı deyir ki, məktəb illərindəki iş stajı nəzərə alınmır.

-Uşağın trudavoyu (əmək kitabçası) var?

-Bəli.

-Gedin, elan çıxanda gələrsiniz...

Onlar suyu süzülə-süzülə otaqdan çıxdılar. Gözləmə otağında Rauf dostlarından birinə rast gəldi. Dərdləri eyni idi. O da qızını hazırlığa düzəltməyə çalışırdı.

Rauf qapıda xeyli dayanıb içəri girən dostunun çölə çıxmasını gözlədi. Nəhayət, o da qəbuldan suyu süzülə-süzülə çıxdı. Rəngi tamam qaçmışdı. Dili söz tutmurdu. Rauf həyəcanla soruşdu:

-Mehralı, nə olub sənə?

-Soruşma, gəl tez burdan çıxmaq.

Sakitləşəndən sonra Mehralı başına gələnləri danışdı:

-Rektora dedim ki, imtahanlar ədalətsiz keçir. Qızımın bir qrupda imtahan verən uşaqların adlarını çəkdim. O, bərk hirsələn-di. Üzünü mənə tutub dedi:

-Çox təəssüf ki, Sizin kimi millətin adını batıranlar var...

Çaşıb qalmışdım. Həqiqətdən danışmaq millətin adını batırmaq mı imiş? Çarəsiz çölə çıxdım. Onlardan nə desən gözləmək olar...

Nəhayət, elan da çıxdı. Gülyazın valideynləri yenidən qəbula getdilər. Yenə o tanış mənzərə, yenə üzüntülü qəbul otağı. Yenə pıçıltıyla danışan, üzlərinə qəm buludu çökən adamlar...

Gülyazın anası dərini dedi:

-Professor, Siz demişdiniz ki, elan çıxanda gələk...

Rektorun mülayim sifəti ciddiləşdi:

-Elanda nə yazılıb? Yazılıb ki, rektorun yanına gedin?

-Axı Siz demişdiniz ki...

-Aparın sənədləri verin, sonrasına baxarıq...

Yenə də ötür-ötür oyunu başlandı. Hazırlıq şöbəsinin dekanı daş atıb başını tutdu ki, mən bu sənədləri götürə bilmərəm. Sizin uşağın iki il beş aylıq stajı olsa da, onun bir ili məktəbdə oxuduğu dövrə aiddir.

-İnsafla deyin, heç belə sənədləri götürdüyünüz olubmu?

-Olub. Aparın Sizin də ərizənizin üstünü nazir yazsın, mən də götürüm...

Yenə də uzun, qarmaqarışlıq, gedər-gəlməz yollar...

Dost-tanışın məsləhəti ilə onlar rektorun adına rəsmi ərizə yazdılar. Əvvəlcə dəftərxana müdiri ərizəni qəbul etmək istəmədi. Dedi ki, darıxmaym, gələn il gələrsiniz, qızınızı hazırlıq şöbəsinə düzəldərik...

Çox isrardan sonra o, ərizəni götürdü. Ancaq dedi ki, bunun heç bir faydası olmayacaq.

Ancaq neyləyəsən? Suda boğulan saman çöpündən yapışdığı kimi, Gülyazın valideynləri də ümidlərini bu ərizəyə bağladılar.

Beləcə, narahat, üzüntülü günlər uzandı. Bir gün institutdan məktub aldılar. Onların xahişi yenə də müsbət həll edilməmişdi. Qəribəsi bu idi ki, göndərilən məktubda bir neçə orfoqrafik səhv var idi...

Bunları gören Rauf müəllim acı-acı güldü. Yadına heç nədən ötrü ədəbiyyat yazılı imtahanından kəsilən uşaqlar düşdü. Kim bilir, bəlkə də bu məktubu elə həmin müəllimlərdən biri hazırlayıbmış... Ay səni, gidi dünya!

Gülyazın anası yenə qırsaqqız olub yapışdı həyat yoldaşının yaxasından ki, yenə də qəbula getmək lazımdır. Elə də etdilər. Çox yüngül formada dedilər:

-Professor, əgər bu iş düzələn deyildisə, bizi niyə get-gələ salırdınız?

-Mənə elə gəlirdi ki, Sizə kömək eləyə biləcəyəm. Ancaq bir şey alınmadı. Yenə də ümidinizi üzməyin. Yayda qəbul vaxtı yanıma gələrsiniz. Təşkil edərik ki, qızınız xüsusi komissiya ilə imtahan versin...

Bununla da söhbət qurtardı. İntizarlı, ağırlı günlərin ömrü bir il də uzandı...

1991

PS. Dövrən dəyişdi. Gülyaz ilk dəfə təşkil edilən test imtahanından ən yüksək bal toplayaraq müalicə fakültəsinə qəbul olundu. Ali məktəbi fərqlənmə diplomu ilə bitirdi, ölkənin nüfuzlu həkimlərindən biri kimi hörmət qazandı...

Həyat davam edir. Çətinliklər isə tükənmək bilmir ki, bilmir...

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Nağıl dünyası

Şair qələminin balıncı	3
Nağıllar aləmi	4
Qərənfil dənizi	5
Bağ nağılı	6
Bahar qatarı	7
Şirin yuva	8
Şəkərdən də şirin	10
Gül və bülbül əfsanələri	11
Gül və bülbül əfsanəsi	12
Adamlı göl	13
İlk zəlzələ	16
Balaca it. Dovşanla söhbət	17
Sel və bulaq	18
Dovşan və tısbağa. Budaq və yarpaq	19
Səhrada bulaq	20
Ağılla, kamalla idarə edilən cəngəllik	21
Qaçan alov	22
Səs pətəyi	23
Saf və çürüyün nağılı	24
"R" hərfinin nağılı	25
Buynuz	27
Götürgə dərəsi	28
Bənövşə qanı. Sel və günəş. İki ağac	29
Bir qutu şokoladın nağılı	31
İnsan, pələng və ilan	32
Od. Quru ot	34
Yağış suyu	35
Royalın nağılı	36
Yolka ağacı	37
Fil həkimi	38

Olmuş əhvalatlar

Köçməyi tərgidən leyləklər	44
Bərəncü bulağı	45
Xilaskar it	46
Paltar qazanına düşən beçə	47
Odonla içilən çay. Maşınla yarış	48
Çölpüşü	49
Ağ bayraq	50
Gecə yolda gördüklərim	51
Tutulan boru	53
Ot biçini	54
Kartof yığı	56
Sarı ürkə	57
Dərədəki bostanlar	58
Niyə yerdə salmışan	59
Telefon söhbəti. Tökdüm yerinə	60
Bu sürü kimindir	61
Yoxa çıxan cücələr	62
Gilas	64
Yolu tanıyan at	65
Yaqub dayı	66

Hekayələr

Koroğlu olmağın sirri	68
Laləli zəmi ilə üz-üzə	69
Rənglərin anası. Ağa çayı və mən	70
Dibçək gülləri	71
Abşeronun gölləri	73
Xəstəliyə tuşlanan güllələr	74
Dəniz səviyyəsi	75
Yol. Quruyan ağaclar	76
Dəniz məni çağırır	77
Yeraltı mətbəx işçiləri	78
Gilənar müəbbəsi	79
Üzən ev	80
Ağacın yumurtaları	82
Qoca müəllimin nağılı	83
Novruzdan bir gün sonra	85
Bağlı qapı	88
Tüstü dərəsi	89

İtən dəftər	90
Balkon ölkəsindən məktub	92
Unudulmaz qonaq	93
Hər «5»-ə bir öpüş	94
Paralel bala	95
Qapını açmayacam. Üşüyürəm	97
Sakit otura bilən oğlan. Düz oxumursan	98
Sən anan üçün darıxmırsan? Gizlənpaç	99
"Yanğımsöndürənlər"	101
Eksperiment	102
Milçəköldürən	104
Nar suyu	105
Dəmir qırıntıları	108
Yeraltı işlər	109
Sərxanın sirri	110
Lovğa müəllimin aqibəti	111
Qənd haqqında məsələ	112
Ayselın şəkli	113
İki qapılı yuva	114
Mərc	115
Ata ilə balaca Gurselin söhbəti. Həftənin altıncı günü	116
"Qubaja"	117
İntiqam	118
Ayı və onun balaları	120
Üçüncü qaranquş	121
Yekə sarı balıq. Zər	123
İynə. Maşının paltarları	126
Ad günü	127
Balaca Sevil. Örtülən qapı	128
Pendir. Sən də küs. Böyük hərf. Qənd	129
Çirkli kağız. Tabaşır. İki findıq	130
Qarpız. Tək qorxarsan. Yuxuda bayram. Dondurma	131
Təzə ayaqqabı. Cek	132

Xatirə sovgatı

Ömrümün ilk ünvanı	133
At belində	134
Üzəngi yarası	138
Nağara	139
Qədir gecəsi	141
Kartof dərəsi	148

Sehrlı dərman	149
Qorxu	150
Gülüş qonaqlığı	151
Ov hərisi	152
Dananın ölümü	157
Alma oğrusu. Yarım yük odun	158

Qəhqəhə

Trolleybusun kəndiri	161
Çəkmə əhvalatı	162
Quru çörək əhvalatı	165
Zayom	166
Bir anın möcüzəsi	167
Qara Qaz – 24	168
Usta Həsi	169
Mən deyiləm	170
Xiyar. Baş əmi və Gülzar	171
Gülüş. Dolma	172
Mən niyə kəndə həsrət qaldım	174
Heyvanın kəsilməyi	177
O günləri xatırlayanda	178
Cavanşir kişi	179
Ağaca çıxan köpək	181
İtən camış	182
Sürücü Əjdər	184

Kiçik povestlər

Məktəb illəri	185
Medal	219
Qəbul	238
Çətinliklərlə üz-üzə	248

*Bu kitabın çapında mənə yardımçı olan
dostlarıma dərin minnətdarlığımı bildirirəm.*

M ü ə l l i f

Rafiq Yusifoğlu
(*Rafiq Yusif oğlu Əliyev*)
DƏNİZ SƏVİYYƏSİ
(*Nağıllar, hekayələr, povestlər*)
Bakı – Şirvanəşr – 2005

Hazır yığımdan çap olunub

Korrektorları *Aygün, Ramilə*

Çapçı *Rüxsarə Hüseyinli*
Ofset üzrə çapçı *Fariq Tofiqoğlu*

Çapa imzalanıb *15.11.2005.*
Formatı *60x84 1/16.*
Fiziki çap vərəqi *16,75.*
Sayı *300.*

Qəlbimin sirdaşı dəniz,
Sənsiz yaman darıxmışam.
Elə bil dalğalarının
Üstündə uçan bir quşam...